

I

Eesti
LUULE ANTOLOOGIA
I

E 20

Eesti
LUULE ANTOLOOGIA

I

6303

2
Võru rajooni
VANA-ANTSLA
külaraamatukogu

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
FR. R. KREUTZWALDI NIMELINE KIRJANDUSMUUSEUM

TOIMETUSKOLLEEGIUM:
E. SÕGEL (vastutav toimetaja), E. ERTIS, J. KÄOSAAR,
E. NIRK, L. RAUD, P. RUMMO

*

KUNSTILISELT KUJUNDANUD
A. KOEMETS

2
Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
119 993

EESSÕNA.

«Eesti luule antoloogia» I köide sisaldab paremiku eesti kirjanike luuleloomingust nõukogude-eelsel perioodil (alates XIX saj. algusest). Mainitud perioodilt on valimikus avaldatud üle 400 luuleteose 31 autorilt.

Käesoleva antoloogia I köide on koostatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas. Valiku koostamisel on läbi töötatud vastava perioodi luuletajate käsikirjades säilinud, ajakirjanduses ja kogudes ilmunud luuleteosed. Valitud luuletuste lõplik kuju on põhiliselt fikseeritud autori elu ajal ilmunud viimase väljaande või olemasolevate käsikirjade põhjal. Pikematest luuleteostest on avaldatud katkendeid, kusjuures lüngad tekstis märgitakse seitsme katkestatud joonega. Luuletekstid on üldiselt kohandatud tänapäeva kirjakeelele. Autorite keeletarvitust on püütud võimalikult säilitada, kui pole otseselt tegemist olnud vigaste või mõttesegaste väljendustega. Vajaduse korral on kommenteeritud mõningaid tänapäeval vähetuntud sõnavorme joone all.

Luuletused on järjestatud kronoloogiliselt nende esmakordse ilmumise järgi ajakirjanduses või luuletuskogudes. Kui luuletuste kirjutamise aeg on teada, siis on need esitatud omakorda kronoloogilises järjestuses teatava luuletuskogu või muude allikate piirides. Luuletused, mille daatum on teadmata, on paigutatud dateeritud luuletuste järele, või kui need on säilinud ainult käsikirjadena, trükitud allikate lõppu. Luuletuste daatumid pärinevad käsikirjadest, kus kirjutamisaeg autori poolt on sageli fikseeritud kuupäevalise täpsusega, perioodikast ja luuletuskogudest. Andmeid luuletuste kirjutamise aja, esmakordse trükis ilmumise, säilinud käsikirjade ja luule ümbertöötuste kohta tuuakse sisukorras. Vajaduse korral on mõningaid luuletusi kommenteeritud valimiku lõpul.

Valimik on varustatud kõigi luuletajate piltidega, autorite lühikeste elulooliste andmete ja luuleloomingu kokkuvõtliku iseloomustusega.

«Eesti luule antoloogia» I on mõeldud kasutamiseks nii koolidele kui ka laiemale üldsusele.

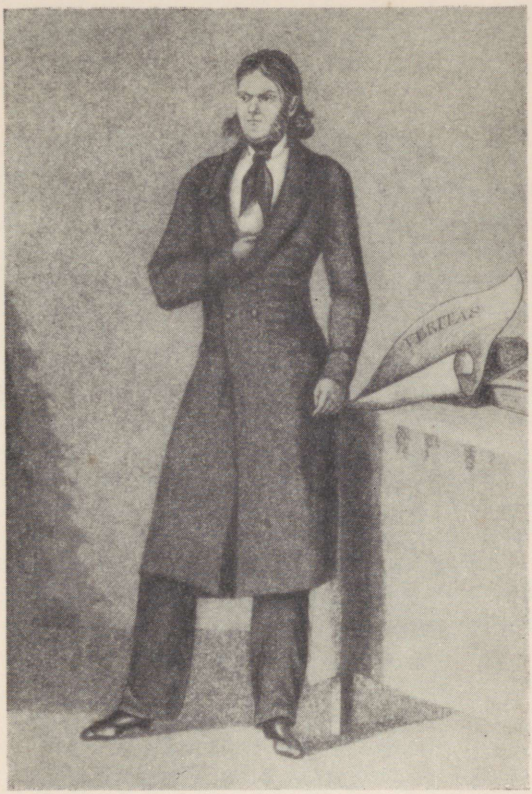

Kristjan Jaak Peterson

(1801—1822)

KRISTJAN JAAK PETERSON.

Sündis 14. märtsil 1801 Riias kirikuteenri pojana, õppis Riia algkoolis ja gümnaasiumis, mille lõpetas 1818. aastal. Astus 1819. aasta algul Tartu ülikooli, kuid lahkus ülikoolist haiguse ja vaesuse tõttu juba 1821. aasta kevadel ilma seda lõpetamata. Suri tiisikusse 4. aug. 1822 Riias.

Kr. J. Petersoni luuletused on kirjutatud aastail 1818—1819, kuid trükis hakati neid avaldama alles XX saj. algul. Tema käsikirjades säilinud luuletused on avaldatud teoses «Kristjan Jaak Petersoni laulud, päevaraamat ja kirjad» 1922. aastal

Kr. J. Peterson on eesti rahvusliku kirjanduse algperioodi esimene silmapaistev kirjanik ja progressiivne mõtleja, kes oma põhiliselt klassitsismi printsiipe jätkavas luuleloomingus rakendas eesti rahvaluule vormielemente. Petersoni luulel — tema oodidel ja karjaselauludel on nende kõrge ideelisuse, eetiliste ja esteetiliste väärtuste tõttu püsiv koht eesti luuleklassikas.

KUU.

as laulualikas
külmas põhjatuules
minu rahva meelesse
oma kastet ei vala?
Kui siin lumises põhjas
ilusa haisuga mürdike
viluses kaljuorus
ei või õitseda kaunisti:
kas siis meie maa keel,
mis kui tasane ojake,
oma ilu tundmata,
heinamaa läbi, sinise
taeva kullases tules
rahuga on jookslemas,
ega [1] toreda häälega,
oma rammu tundmata,
taeva müristamisega
kui meri on hüüdmas;
kas siis selle maa keel
laulutuules ei või
taevani tõustes üles
igavust [2] omale otsida?
Siis ma võtan teid,
selge, sinise taeva
tähed, maa pealt
kõrge isamaa poole
rõõmuga vaadates laulda;
siis ma laulan sind,
ööde kuningas kuu,

[1] ehk ka
[2] igavesust

kes sa pilvede sülesta
nii kui pungasta lilleke
lõbusa valge palgega
üles tõused taeva all,
kus tulised tähed
maha on langemas
sinu eest musta,
pimeda udu sisse. —
Nõnda, inimeste vaim,
oled sa udus ujumas,
kui su mõte on otsimas
jumalat tähtede alta!

ELTS JA TIIU — KARJASED.

Elts: Hellakene, õekene,
tere, tere hommikulta!
Kust sa karjaga tulemas?
Tiiu: Orustagi tulen siia,
selge Võidujõelta;
seal ma jootsin oma karja
ilusa heinamaa kaldal.
Tulen pimedast metsastagi —
peal aga laulis pajulinde,
all aga kargas rohutirtse —
tulen siia, hellakene,
ajan karja mäele.
Elts: Kas on mäel heinakesta,
heinakesta, selget vetta?
Terve kuu on mööda läinud, —
ei ma olnud mäe peal.
Tiiu: Küll on, minu hellakene,
küll on mäel heinakesta.
Sealt need lillekesed võtsin,
mis sa näed mu rinna peal.
Vesi keerleb allikasta,
leinakase juure alta,
leinakask seal aga tõuseb
minu ema haua pealta.

Seal on ilus olemine,
tule ligi, õekene!

Elts: Kuulsin mina mõnikorda
kaunisti sind laulevada,
kui sa orus üksi olid.
Laula nüüd üks laulukene,
siis ma tulen sinuga.

Tiiu: Küll ma laulan hommiklaulu:
— Päev ju tõuseb merestagi,
kullase koidu piiresta,
nii kui roosililleke
õitseb, tulles pungastagi;
paistab taeva kaste peale,
mis on öösel maha tulnud,
allikate lainte peale,
rahulise talu peale.
Hakkab lind ju laulemaie,
päikesta teretamaie.
Laula, laula, linnukene,
tammepuude varju alta.
Lenda, vaga pääsukene,
minu ema haua poole.
Ikka mina nuttemaie,
haua juures palumaie:
tõuse üles, emakene!
— Ei ta tõuse, ei või tõusta:
muld on alla, muld on pealla,
muru katab tema rinda,
kasvab leinakask murusta.
Mina, vaene lapsukene,
näen küll päeva tõusevada,
päeva looja minevada
ilma armsa emata.
Aga jumal ka mind aitab:
ema võttis tema ära,
lootust andis ta mu kätte!

Elts: Ole terve, õekene,
ole terve laulemasta!
Nüüd aga mingem mäele!

LAUL,
KUI MA TARTUST LÄKSIN RIIA POOLE, OMA VANEMAID VAATAMA;

tehtud on see laul Tuule kõrtsis.

Jumalaga nüüd, meie maa!
Ei ma nüüd kõnni
sinu kasemetsadessa,
kus lilled on õitsemas
ja laulemas linnud
ilusti puude varjuella.
Sagedasti ist'sin
tasa oja kaldal
mõteldes teie peale,
mu hallid vanemad!
Sinu halli peake
tuleb ikka mu meelesse,
kui päev on õitsemas üles,
kui päeva silm on minemas
suure looja sülesse, —
armas isakene!
Emake, vend ja õde,
teie juurde nüüd tulen!
Jumalaga, meie maa,
ilusam päev mulle paistab
hella vanemate majas.

LAULJA.

Nii kui vahuse jõe
mürisevad lained,
mis kalju pealta
langevad oru sisse;
nii kui taeva pikne
musta pilvede alla
hirmsasti kärgatab:
nõnda on jooksmas laulu
ilus tuline oja.

Nii kui valguse allikas
seisab austud laulja
oma vendade keske'ella.
Kärgatab pikne —
ja metsad on vait:
laulja on tõstamas
oma häält, valamas
suusta laulukastet.
Ja tema ümber,
vait kui merekaljud,
rahvad on kuulamas.

RÕÕMULAUL.

Ei nüüd leinahääl tule
enam mu suusta välja!
Nii kui allikasta
selged lained on keerlemas,
nii kui päeva põuesta
valgus maha on tulemas:
nõnda mu meelesta tulevad
ilusad rõõmulaulud.
Kaunil kevadeajal
lilled on õitsemas
haljas, pimedas metsas,
oja kaldal, kalliste
põlluheinte vahel.
Ehk küll sügise tuleb
valge põhja sülest ja
lilled närtsitab ära:
siiski jumala võimus
inimestele rõõmuks
kutsub kevade lilled
tagasi heinamaale.
Nõnda kutsus tema
sõpruse lilli
jälle mu aiasse tagasi.
Igavesti saab lilleke
õitsema mu meeles,
saavad igavesti

minule paistemaie
armsa Alo silmad!
Ole rõõmus, mu meel,
sest su õnn nüüd seisab
nii kui kalju meressa!

SÜGIS.

Sügise lehed,
mis haljas metsas
kevadel õitsenud, teie,
närtsinud külmas tuules,
paadikarvalised,
tammepuu ladvasta
olete maha langemas
kuivanud heina peale,
ja murelikult seismas on
lilled ja ilus puu!
Sinu viluses varjus
enam ei laulamas
vagad taeva linnud,
sest nad sügiseudus
lõuna poole ju lendamas,
kus soojema päeva tuli
mürtide peale paistes
meresta üles tõusmas.
Sureva aasta pärast
nuttes, taevasta
rankude lapsed,
sügise kanged vihmad,
kurvanäolise oja
lainte peale maha on
tulemas; õhates
sui-aja surma pärast
sügisetuuled on puhumas
laanes ning paljas metsas;
pilvede taga päev
murega on leinamas.
Nõnda närtsimas
hallis vanaduses on ka
inimeste ilu! —

Aga üles taevasse,
toredama päeva vastu,
mis ikka kumades
ilmas ära ei kustu,
maised ihupaelad
hauasse varjule pannes,
on siis lendamas ta vaim;
elamas, kus tähed
siin öösel, seal päeval,
kus kuu hõbedases
igaveses tulemeres,
kus päeva kullas
päev on paistamas; vaim!
Seal oled sa elamas
suure jumala juures!

KARJASTE LAUL.

Ott: Vaata kalli järve peale,
kuis see vesi on sinine!
Sinine kui taevalagi,
kullane kui päike ilus.
Istugem siin järve ääres
halja rohupadja peale,
võtkem laulda vastastikku.
Peedu: Aga kes on laulu mõistja?
Ott: Seal ju tuleb vana Aadu:
Kui ta laulis noorel eal,
ega [1] kui ta pilli ajas,
kuulsid teda metsalinnud. —
Kuule, Aadu, meie laulu,
ütle, kes on parem laulja.
Aadu: Küll ma tahan kuulda teida,
armsad noored poisikesed.
Ott: Ilusasti paistab
kuu meil ööse ajal,
kui ta taevastagi,
pilve põuestagi

[1] ehk ka

oma palet mõseb
tasa oja kastes.

Peedu: Toredasti läigib
päevavalgus meile,
kui ta koidutulest
musta mere peale
ajamas on kulda.

Ott: Kallis on see kaske:
hõbe on ta ümber,
tema juure alta
laksub tasa oja,
ta on pajulinnu
varjuline maja.

Peedu: Haljas tamm seal tõuseb:
pilvedes on tema
ladvas [1], jõe vahus
seismas on tal jalad.
Tema otsa pealta
laulab ilus ööbik.

Ott: Pesastagi lendab
armas pääsu üles,
üle tamme otsa.
Inimeste sõber
olles laulab tema
taeva selges tuules.

Peedu: Kalju pealta tõuseb
kotkas päeva poole,
pikse maja poole,
ujub päeva kullas.
Inimeste silmad
ei või teda näha.

Ott: Aiake on ilus,
kus nii palju lilli
kui siin haljas metsas
puude kändusida,
kui seal põllullagi
vilja kõrresida.

Peedu: Ilusam on orgu,
kus nii palju puida,
kui on sõjapõllul

[1] latv

mehi, kui on taeval
selgeid tähtesida.
Aadu: Kuulge, poisid, mis ma ütlen:
iga teista ilust' laulab!
Aga sinu laul, oo Otto,
on kui tasa' ojakene,
mis on jooksmas allikasta.
Sinu jälle, Peedu armas,
on kui suure jõe vesi
kalju pealta langemassa;
sulle tahan pilli anda,
sulle annan kauni sarve.

SÕPRUS.

Haljas metsas on kasvamas
tammepuu tammepuu juures,
ühe ema lapsed.
Tulevad nende juured
selle ema viluses,
lillises põues kokku,
ja selges taeva tuules
nende lehed on mängimas
teineteisega ilusa
päeva paistuse all.

Ja loomade ema,
ehitud kuu aimuga,
tuulista teeda on käimas
taeva läbi, valguse
paistva allika ümber.

Aga hingetu ei tunne,
armastuseta ei maa
armasta ilusat päeva,
tammepuu ei oma venda.

Sa, inimeste vaim,
ülem kui taeva tuulised

päevad, kallim kui tähed,
sa, kes nende teeda
seadmas oled, mõistuse
läbi, mis tarkuse
meresta jumala käsi
valand on su meelesse;
sina, surematu vaim,
teise vaimu kuju
meelesügavuses kandes;
ei sa karda vihase
mere tõusvaid laineid,
ei taeva müristamist,
mis rankude sülesta
paistevat tulda on viskamas
nõdra sureliku peale.

Igavesti elades
oled sa igavesti
armastamas oma
armastavat sõpra!

MARDI LUTERUSE PÄEVAL.

Sellesama päeva valgus
paistamas on sel päeval
mulle ja armsale Alole:
ja seesama sõpruse
lilleke kena haisuga
on ikka õitsemassa
meie kahe keske'ella.

Kui on ära kustumas
valguse allika
viimane tuleoja,
ja koidupiire roosililli
närtsimas surma varju'ella,
siiski jääb igavesti
armastuse valgus
minu ja Alo meelesse.

Surma varjule minema
peab maarahva laulja.
Järele jäävad tema
laulud armsale rahvale,
järele jääb lauludes
armsa Alo nimi,
hella vanemate kiitus.

ENN NING ELLU.

Karjaste laul.

Enn: Ellukene, hellakene,
sügisetuuled ju tulevad,
lillekesed närtsivad;
juba puuleht langeb maha.
Nüüd on mööda rõõmuaega.
Ellu: Hellakene, poisikene,
ajagem kari kojuje:
ei saa enam heinakesta,
mäe pealta, oru seesta.
Enn: Ei ma saa nüüd enam kuulda
sinu suusta laulukesi;
ei ma suga enam istu
halja tamme varju alla,
suuda sulle ande'essa.
Ellu: Ikka saan ma armastama
sind, mu ainus hellakene;
ja kui kevad jälle tuleb,
saan ma jälle laulemaie
orussagi, sinu kõrval,
kirju karja keske'ella.
Enn: Siis kui vana Kikka Jaaku
laulab oma maja eessa:
«Teele, teele, linnukene!» *
siis ju kured tuule'essa,
kevade siis metsadessa;
siis ma, hella Ellukene,
ajan karja sinu kõrval. —

* See on minu isa laul. — *Autori märkus.*

2 Eesti luule I
Võru rajooni
VANA-ANT · LA

Nüüd aga mine, karjakene,**
a la lu la —
mine kalli ulu alla,
a la lu la lu lo! — —
Orus pole enam heina,
a la lu la —
pole enam rohukesi,
a la lu la lu lo! — —
Mine välja orustagi,
a la lu la —
orgu on nüüd talvemaja,
a la lu la lu lo! — —
Vait on karjalaste pilli,
a la lu la —
mine, kari, kodu poole,
a la lu la lu lo! — —

** Seda saab laulda maarahva karjuste viisi järele. — *Autori märkus.*

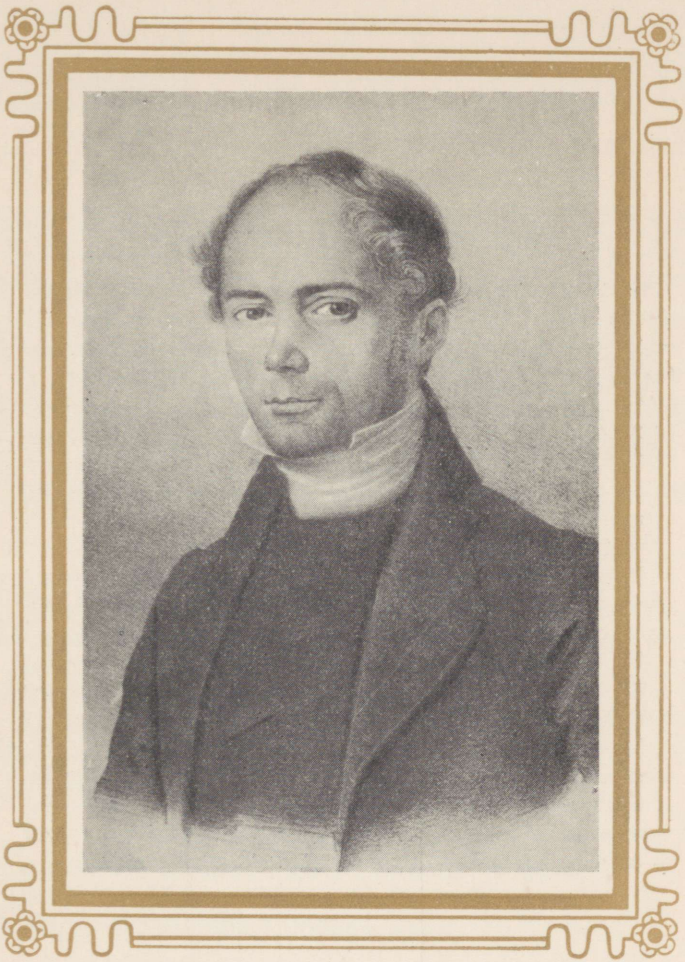

Friedrich Robert Faehlmann

(1798—1850)

FRIEDRICH ROBERT FAEHLMANN.

Sündis 31. detsembril 1798 Järvamaal Hao mõisas opmani pojana, õppis Rakvere kreiskoolis ja Tartu gümnaasiumis, mille lõpetas 1817. aastal. Õppis Tartu ülikooli arstiteaduskonnas 1817—1825; kaitses doktoriväitekirja 1827. aastal ja töötas siis arstina Tartus. Arstiameti kõrval oli ta aastail 1842—1850 ülikoolis eesti keele lektoriks. Tema algatusel 1838. aastal asutatud Õpetatud Eesti Seltsis (mille esimeheks ta oli 1843—1850) pidas Faehlmann hulga ettekandeid peamiselt eesti keele ja rahvaluule alalt.

Faehlmann suri tiisikusse 22. aprillil 1850.

Tema ilukirjanduslikud ja populaarteaduslikud teosed ilmusid Maarahva Kalendris ja Õpetatud Eesti Seltsi Toimetistes aastail 1840—1850.

Fr. R. Faehlmann on esimene eesti demokraat-valgustaja, arsti- ja keeleteadlane, folklorist ja kirjanik, kellel on keskne koht XIX sajandi esimese poole eesti kirjanduse ajaloos.

Ta on kirjutanud eleegilise põhilaadiga luuletusi ja inimeste pahesid hukkamõistvaid epigramme, millede eesmärgiks oli esijoones näidata eesti keele kõlvulisust ja painduvust antiikseteks värsivormideks. Oma epigrammidega pani ta aluse sellele žanrile eesti demokraatliku luule ajaloos.

PIIBU-JUTT.

Jaan.

Tere, mu vennike Mihkel! Kuidas su käbalad käivad?
Kas on rukis ju küps? Mis siis su naisuke teeb?
Kas on ilm su meelest[1]? Eks hommikutuul oleks parem?
Merest kisub ta vett, hommikust kuiva veel saaks.
Aga, vennike Mihkel, alati nosukest imed,
kõhtu ei täida suits, kukru ta tühjendab küll.

Mihkel.

Ära sa, vennike, naera, lase mu piibuke rahul!
Kõigile oma au. Piibuke, sinule ka.
Kõik maailm on mu ümber, kui mu piibuke aurab,
inimeste õnn viirab ja mängib mu ees,
alasti näitab maailma ilu piibuke mulle,
kutsub tagasi veel kadunud rõõmu ja head;
näitab lootust ka mulle tõusta kõrgele sinna —
sinna, kus looja ees patune halastust saab.

Jaan.

Palju, vennike Mihkel, oled sa tõotand ja pakkund,
vastaku piibuke nüüd, mis sa mull' lubasid kõik.
Mis siis inimeste õnnest piibuke ütleb?

Mihkel.

Ta on piibu suits. Näe, kui ta rõngasse a'ab,
nüüd ta keerleb ja õitseb, lahkub ja koguneb jälle —
aga natuke tuult — otsas on suits nii kui õnn.

Jaan.

Mis sa, mu vennike, küll maailma sõpradest mõtled?

---

[1] meelepärast

Mihkel.

Nad on piibu suits. Kui on mu piibuke täis,
küll tast suits siis tõuseb ja keerleb ja mängib mu ümber;
kui on tubakal ots, otsas on sõbrad kui suits.
Õigete sõprade kuju oled sa, piibuke, ise —
õitsegu minul õnn, kurvastus vaevaku mind,
ei must piibuke lahku, õnne ta õpetab kandma,
kurvastuses ta kinnitust annab ja nõu.
Nõnda mu tuvike oli, keda ma hoidsin ja kaitsin,
päeval mu mõte ta, unes ta paistis mu ees.
Põlvekene, küll sul rõõmu oli ja vaeva,
leidnud olin ma kõik, aga mul puudus ka kõik.
Otsisin tasakesi, peidetud põõsaste varjus,
kus mu tuvike käis, üksi ja mõtete sees.
Kuni mu nime ma kuulin ta lillede-huuledest kostvat,
kohe siis lennates langesin kaela ma tall' —
ja nüüd oli mu käes, mis leidsin ja otsisin ammu,
lilled õitsesid mul, taevas elasin nüüd.
Küll on mõnigi talv ju puhunud üle ta haua,
ikka mu tuvike veel armas ja kallis mul on.
Ikka mu süda veel naerab, kui tuletab piibuke meelde
mõnda kadunud head — kadunud, igavest head!

Jaan.

Kuida su piibuke sulle näitab taevagi tõusta?
Teine korda küll läks — seda mul tähenda veel.

Mihkel.

Juba piibuke kustub. Näe kus viimane suits veel
üle katuse seal tõusis ja kadudes läks.
Kõrgele tõuseb ta sinna, kus siravad tähtede astmed. —
Jumalaga! vii mõnele tervisi mult!
Sinna sa, hingeke, tõttad, päästetud ilma vaevast,
et mu ihuke siin tuhka ja põrmu küll jääb.

Jaan.

Selle riistapuu nõuan, ehk müüksin viimase iva;
andeks! piibuke, mis teadmata laitsin ma sind.

*

Suur on, jumal, su ramm, suurem su helde meel!
Pikse marude hirm karistab patuseid,
aga jumala heldust
kiidab taevas ja mets ja nurm.

Rõõm on põlanud mind. Üksi ma nutaksin,
kui ei mälestus veel, lootus ei tõstaks mind.
Taevas naeratab lootust,
aga mälestust mets ja nurm.

Tere, mõnigi paik, armas ja kallis mul,
kus ma mõnigi kord õnnega viibisin,
kuulsin ööbiku laulu,
kala mängimist vaatasin!

Tule tagasi veel — tagasi tule veel,
õnnis õnnelik aeg, kõige su rõõmuga —
silmapilkude vasta
eluaja ma annaksin!

Lootus, jumala täht, sinna sa kutsud mind,
kuhu mõni ju läks rõõmuga hõisates:
«Tere! näen ma sind jälle,
tere, õnnistud isamaa!»

JÄRVAMAA VANAMEHE ÕPETUSED.

Hea ja paha.

Miks on paha nii palju ja head nii vähe siin ilmas?
Silmad lahti sa tee, küll sa ju tunned siis, miks.
Paha on tilluke ikka, kui ilmale sünnib. Ta ruttu
kasvab, sest hooletus tal hoidjaks ja toitjaks ju on.

Kerge ja raske.

Küsisin: mis on raske ja mis on kerge küll teha?
Kostis: kerge küll on laita ja sundida teist.
Laps ju sundida mõistab ja lapsuke laita ju oskab,
seda küll iga päev näeme ja imestame.
Aga mis ise sa laitsid, katsu parata[1] ise, —
raske on see töö; tahad sa katsuda, tee.

Täna ja homme.

«Mis ma täna ei saa, küll võin ju hommegi teha.»
Täna siis, lurjus, tee, mis sa ju eile ei teind.

KALENDRITEGIJA JA MINA.

Mina.

Vennike kalendritegija, heina homme ma teeksin,
ütle, kas homme on kuiv? Aga sa seda ei tea.
Kuida sa teada siis võid, mis jumal tuleval aastal
taevast läkitab kõik? Viimane valelik sa!

Tema.

Mina valetan ikka, sest sina alati usud;
ära sa usu mind — siis on mu valel ka ots.

Tead, et tühi vaat koliseb enam kui täis.

Tahad tark sa olla, siis räägi natuke aga;
mida tühjem vaat, enam koliseb ka.

Kade ja rumal.

Õigust teine ei näe ja teine näha ei taha.
Lase sa teised sind kiita, haiseb enese kiitus.

Üks kui mõnigi teine.

Ükskord oli üks mees. Ta sündis, kosis ja suri.
Enam ma temast ei tea. Aga see oli üks mees!

---

[1] parandada

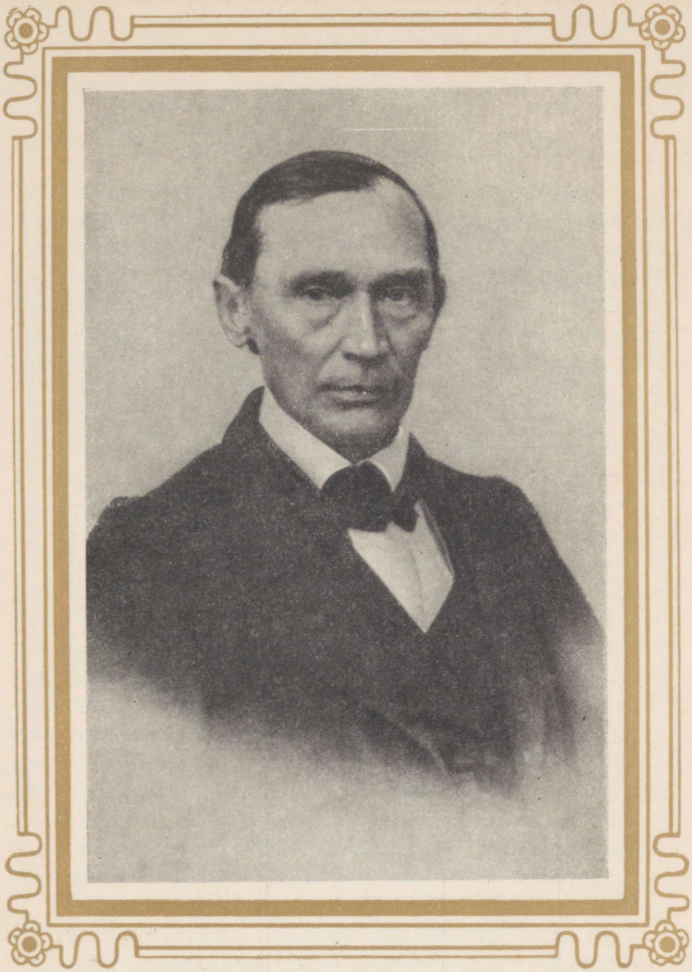

Friedrich Reinhold Kreutzwald

(1803—1882)

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD.

Sündis 26. detsembril 1803 Virumaal Kadrina lähedal Jõeperes pärisorjast mõisakingsepa pojana. Õppis Rakvere, hiljem Tallinna kreiskoolis ning õiendas 1823. aastal algkooliõpetaja eksami. Oli Tallinnas ja 1824—1825 Peterburis õpetajaks. 1826—1832 õppis Kreutzwald Tartu ülikooli arstiteaduskonnas. 1833. aastal asus ta Võrru, kus töötas arstina kuni 1877. aastani. Viimased eluaastad viibis Tartus. Suri 25. aug. 1882.

Fr. R. Kreutzwald oli väljapaistev valgustaja-demokraat, pärisorjuse ja selle jäänuste vastu suunatud ühiskondliku liikumise üks kesksemaid kujusid Eestis. Rahvahulkade parema tuleviku huvisid teenib ka tema ulatuslik kirjanduslik tegevus, alates arvukatest rahvavalgustuslikest töödest ja lõpetades niisuguste suurteostega, nagu rahvaeepos «Kalevipoeg» ja «Eesti rahva ennemuistsed jutud», millega ta pani aluse eesti rahvuslikule kirjandusele.

Oma luuletusi hakkas Kreutzwald avaldama kalendreis jm. 1840. aastaist alates. 1865. aastal ilmus Kreutzwaldi tähtsaim luuletuskogu «Viru lauliku laulud», millel on eesti luule arengus teedrajav osa. Hiljem ilmus temalt veel kaks vihikut valitseva kiriku vastu suunatud usulis-filosoofilisi värsse «Rahunurme lilled» (1871, 1875). Pärast kirjaniku surma avaldati tema osaliselt ümbertöötatud ateistliku sisuga tõlkepoeem «Lembitu» (1885). Kreutzwaldi luulelooming on ilmunud kogudes «Viru lauliku laulud» (1926) ja «Laulud» (1953).

Kogu eesti kirjandusele, seejuures ka eesti luulele, oli Kreutzwaldi tegevusel erakordselt suur tähtsus. Oma loominguga andis ta eeskuju rahvuslike ainete ning teemade kasutamiseks, rahvalaulu sisu- ja vormielementide rakendamiseks luules, millega ta juhtis eesti luulekirjanduse rahvalikule ja rahvuslikule arenemisteele. Hinnatavaid teeneid on Kreutzwaldil samuti luule vormi ja luule keele arendamisel.

EESTI LAULUANNE.

uist' magas kuldses kätkis
üks taeva lapsuke,
kes lahke näoga võitis
kõik' vaatjaid rõõmule:
lahk' lapse unenägu
neil' ilu, õnne koob,
kui kevadine kägu
uut tundmust põue toob.

Kui jumalikul kaitsel
saab lapsest neitsike,
kes kaunib suve õitsel
ja tiivul võtab tee:
et surelike sugu
talt laulu õppides
ka kõrgemada lugu
võiks laulda Taara ees.

Seal tulnud võõrad kurjad,
kes paljaks rüüstnud maa;
nälg, tuli, sõjad, kurnad,
katk, tõved piinaga. —
Õnn, keda surma lükkel
järsk' katnud vilu muld,
kus teised orja kütkel
said tundma piina tuld.

Laps oli pakku läinud,
kui rahval raskem aeg;
mis tema unes näinud,
sest elab riismeid praeg'.

Kuid orjapõlve kurjus
polnd laulu kaotanud:
ei viltupeade nurjus
vist sulge laulul suud.

LAULU LOOMINE.

Kust ma laulu lahutasin,
loo-viisisid loomasin,
sõna sõnasse sõlmisin,
äidu ajusta arutin?

Eit mind kätkis kiigutades
vibu-ritva viibutades,
suigutas mind laulu-suuga,
kena looga magamaie.
Une-ukud kätki ümber,
suigutajad sängi-sambas,
uinu-vahid vibu-vinnas,
kosutasid eide laulu,
seni kui vajus südamesse
salapõldu idanema.

Kui ma karjapoisiks kasvin,
asja-ajajaks venisin,
saadeti mind karja saatma,
lehmi hoidma lepikussa,
karja kaitsma kaasikussa,
vasikaid vaarikus varjama.
Linnud libeda keelega
kandsid laulu noka otsas,
laulurästas rägastikus,
pesilinnud põõsastikus,
pääsukesed päeva paistel,
varblased katuse varjulla.

Igamehel oma viisi,
loodud lugu lustiline:
lõokesel lõõritelles,
künnilinnul lõksatelles.

Tuulehoog tõi teised viisid:
vihma-vilet mull' pilvesta,
merelt virvendava viisi,
lainetest lahingulugu,
tuulispask a'as pasunada,
torupilli laane-ladvad.

Nende laulumeeste lugu
äratas mind kogemata,
ajas seemet idanema,
mis nii kaua põua põllus
kaste'eta maganenud.
Siis ma varmalt noka vestsin,
laululugu alustasin,
regivärssi veeretasin,
künnil, äestes, loogu võttes,
oma laulu lõksatelin.

Looga ühes üles kasvin,
saime meheks me mõlemad,
saime peiuks peenikeseks,
neiu kõrva kostemaie.

SÕDA.

(Katkendeid)

— — — — — — —

Pange tõrvikud põlema,
tunglad kõrgel kuumendama,
tulevalgus tõstab laulu,
kirg see kõrgendab kõlksusid!
Siis ma laulan sõja sõitu,
laulan vaenu rändamista,
kurja röövli riisumisi;
laulan, kuidas Turgilane
rahu tulnud rikkumaie,
õnnepõlve pillutama;
ilmutan, kuis Inglis vargad,
pikil küüsil põletajad
meie kalleid kaubalaevu,
merel sõudvaid soolalaevu,
kribu-krabu killapaate

varga viisil riisusivad,
raudakäpil röövisivad;
laulan, kuida kaitsemata,
varjamata linnakesi
põrgukoerte tuletunglad
sütitanud põlemaie;
pajatan, kuis Prantsus, kehva,
varga kannupoisiks kargas
lootes: kui hunt murrab hobu,
karu kisub varsakese —
jääb ehk kabi, küljekonti,
nahatükk või sabaotsa
mulle hamba puretavaks,
lõualuie lõugutavaks.
Ülekohus tõstis tüli,
puhus vaenu põlemaie,
ahnus astus abimeheks,
kehvus kiirelt kannupoisiks.
Needap kolme põrgupoega,
saadanlaste seltsilised,
meie rahu raiskasivad,
õnnepäevi pillutasid,
mis ju poolteist aastasada —
kuue põlve mälestusel —
Vene kotka tiiva varjus
eesti rahval osaks olnud.

— — — — — — —

Enne Vene valitsusta,
kange kotka kaitsemista
polnud Eesti vanal põlvel
muud kui pikki piinamisi,
vaga vere valamisi:
sõda oli ala sõitamas,
mõõgatera tappemas,
katk aga kuri kurnamas,
nälja küüned näpistamas,
vaenu käpad kägistamas;
seadus solk ja segane,
kohus kukru-omane.
Langetame katte alla
õnnetuma eesti rahva
vanapõlve päevakuju!

Kus ehk rumal endist kiidab,
vana õnnelikuks arvab:
siis võid, sõber, seletelles
selle poolest otsust anda —
kuidas asi tõesti käinud,
enne kui meil Vene voli
rahukätki valmistanud,
õnnepesa ehitanud.
Kesse kõnnib mööda kaljut,
tallab teeda uhkel sammul?
Kellel raudakübar peassa,
mõõka pikka, pannal vöössa,
kilpi õlal, oda käessa,
ambu kõver kaendelassa?
Turris kõnnib mööda kaljut,
tallab teeda uhkel sammul,
temal raudakübar peassa,
mõõka pikka, pannal vöössa,
kilpi õlal, oda käessa,
ambu kõver kaendelassa:
Turris, vana vaenujumal,
muistne sõjasigitaja,
keda vana jutu jälil,
laulu juhil tunnistame.
Kes sind, paha öödepoega,
kurja kangem kasvandikku,
metsast paksust meelitanud,
puie peidust välja petnud?
Kes sind pika vangipõlve
ahelatest avandanud?
Kes sind, põrgu pärisselli,
kammitsast on lahti päästnud?
Turris mõistis, kostis vastu,
Turris targasti kõneles:
«Turgilane, vanast tuttav,
kurjem ristirahva kiusja,
vereahnem vennikene
lõhkus vangitorni uksed,
varistas raudaväravad,
murdis kaljumüürid maha,
avandas mind ahelatest,

päästis jala kammitsasta,
sarve kindla kütke küljest;
Turk mind tingis tappemaie,
mõrtsukana möllamaie,
sundis õnne puistamaie,
rahuaega raiskamaie,
Inglis kiil tuli kihutajaks,
Prantsus parmu paarimeheks!
Hullupillil pidin, vaene,
sõjakära sünnitama.»

— — — — — — —

Koit veel kattis kaugelt maada,
rahu viibis kaste rüpes.
Murul väikse rünka ümber,
põõsastiku varjul peidus
puhkasivad sõjapojad,
karastatud vene vennad.
Virna pandud sõjavemblad,
tappelikud terariistad
ähvardasid koiduvalgel
pealekippujale surma.

— — — — — — —

Nii kui sügisesed tuuled,
rasked marud merelaintel
paate puistvad, laeva murdvad,
kaldal tamme kõigutavad,
puie ladvust lehti puistvad,
raagu maha raputavad:
nõnda murdvad vene mõõgad,
varistavad vene odad
turgilaste päida maha.
Vene pihud pigistavad
turgi verda voolamaie.
Kas sa nägid niitejaida
kõrge aasaheina kallal,
vikateid, kui vilistelles
laiu kaari keeritasid?
Nõnda vahvad vene vennad,
karastatud sõjapojad
niitsid turgi nurjatumaid
lagedale langutelles
kaarekaupa kaarnatele.

Seal neid suikus sadandena,
rauges roogu tuhandena
Musta mere ranna äärde,
Doonau jõe kallastele.
Virnakaupa võiduväljal
seisid turgilaste surnud;
sealt said mauku metsalised,
käkki kõrvekülalised.
Kellel mehel kiired kannad,
virgad varbad, kerged tiivad,
see aga pistis putkamaie,
tuulekiirul tuiskamaie,
ruttas metsa rägastikku
varju-urgast otsimaie,
redupaika pärimaie.
Nii kui kindel kalda kalju
lainte tungi vastu seisab,
nõnda vahva vene vägi
seisab sõjas vankumata,
vaenuväljal liikumata.

— — — — — — —

Päike jõuab veeru poole,
seisab langul õhtu rinnal,
sõjakära jäänud soiku,
vaiki verevalamine;
meie vahvad vene vennad
lähvad laagri puhkamaie.
Kuhu — küsid — vennikene,
kuhu turgilaste sõbrad,
kuulsad abimehed jäivad,
keda suure kilinaga
vaenuteele valmistati,
sõjateele saadetie?
Sõbrad hellitavad nahka,
Prantsus kardab vene parki,
mis ta Moskvas korra maitsend,
Inglis lind ei raatsi sulgi,
kirjut kuube kaldal' tuua.
Sõbrad sõudvad mere laintel
rannakaldast hästi kaugel,
kuhu püssipauk ei pääse,
suuretüki kuul ei lenda.

Vaata nende vahvat tegu,
mehetööd, mis merel tehti:
kaubalaevu röövitakse,
võõra oma varastakse,
varjamata väiksed linnad
rikutakse röövli kombel,
põletakse põrgu viisil;
kel ei süüd, neid kimbutakse,
vagad kandvad vaenu piina.
Varjamata linnakesed,
väetid kaubalaevakesed,
mis ei jaksa vastu panna,
näevad abimeeste vahvust!
Kuhu püssikuul ei kanna,
suuretüki laeng ei lenda,
pommi valus mats ei pääse:
sinna Prantsus paika võtnud,
Inglis röövel pesitanud.
Sealtap kuri riisub paadid,
kisub meie kaubalaevad,
võtab vara vargaküüsil.
Kus ta oma jalakanna
kalda lähemale kannab,
seal ta leiab vargapalka,
vargapalka, röövlimalka.
Kodaniku sõbra kirjad
kolm kord juba kuulutanud,
kuidas vahvad vene vennad
turgilasi virutanud,
Inglis röövli selga sugend!
Lihavõtte laupäeval
said Odessa linna alta
Inglis-luike, Prantsus-parti
Segalovi köetud saunas
vene vihtu maitsemaie.

— — — — — — —

Viru poeg, mu hella venda,
sõber armas Harju rajal!
Kes te sugult ühest kännust
soomelastega siginud:
kütke kiirest viru saunad,
harju kerised kuumaksi,

pange vihad haudumaie,
vemblad valmis vettimaie,
soad soola seisamaie,
et kui Inglis, merelindu,
Prantsus, kehva pardikene,
kanna tõstab kalda peale,
varba Virumaa murule:
nemad kohe lõhna leidvad,
harju sauna maitsta saavad,
haudund viru vihtasida,
vettind harju vembelaida,
leotud lääne rooskasida!

— — — — — — —

Aga, poeg! ka meie päevil
leida vahvas vene väes
mitu Virust võrsund meesta,
Järvast juurdund mehepoega,
Läänest, Harjust, Alutagant
sõjameheks saanud poissi,
kellel a u - r i s t vahvas rinnas,
mehine meel julges südames.
Sellepärast, laulik, sõber,
«sõja ajal troostitooja»!
Ärge pange pahanduseks
ega võtke vihastuseks,
kui me k a r t u s t, k o h k u m i s t a,
ehmatuse k a h v a t u s t a —
kuida laulus luisatakse —
kindla eesti rahva kohta
tõeks ei tohi arvata.
Kaugelt kuulduv sõjakära,
suuretüki paukumine
võib ehk Virus vanu naisi,
Harjus argu piigasida,
Läänes väeteid lapsukesi,
Järvas leski leinajaida
mõne korra hirmutada,
kartusel ehk kahvatada —
meie m e h e d neid ei karda!

— — — — — — —

Kellel' seda õnneks antud,
õnneks antud, palgaks pandud:

isamaa eest võitlemisel
sõjas vaprat surma leida!
Vana laulupäeva paistel
kiitsid juba kandlekeeled
õnnelikku sõjasurma,
vaenusängil suikumista:
«Sõuaksin ma sõjan surra,
sõjan surra sõitlemata,
varju rüpen variseda
ilma pikila piinata,
ilma koole kurnamista,
ilma taudi tappemista!
Kenam on sõjassa suikuda,
alla lipu langeda,
mõõga möllul elu müüa,
ammu noolilla hanguda!
Ei ole tõbe tülitseda,
ohtupõlve orjamista,
valusängil valvamista.
Sõjasurmal suurem ilu.
Velitseja vermeilla
sõsarsilmad itkevada:
Oh, mu veli õiermalla
langes lausa lahingilla.»
Sõjalaulu lõpetelles
panen kandle kalmu peale,
sõjameeste sängi otsa
öödehõlmal kõlksumaie,
et kui tõuseb tuulehoogu,
kandle keel saab kuulutama:
siin on sõdalaste sängi,
vahva meeste puhkepaika.

KALEVIPOEG.

SOOVITUSEKS.

Laena mulle kannelt, Vanemuine!
Kaunis lugu mõlgub meeles,
muistse põlve pärandusest
ihkan laulu ilmutada.
Ärgake, hallid muistsed hääled!
Sõudke salasõnumida,
parema päevade pajatust
armsama aegade ilust!
Tule sa, laulik-targa tütar!
Jõua Endla järve'esta!
Pikalt ju hõbedases peeglis
siidihiukseid silitasid.
Võtkem tõe voli, vanad varjud!
Näitkem kadunud nägusid,
vahvate meeste ja nõidade,
Kalevite käikisida!
Lennakem lustina lõuna'alle,
paari sammu põhja poole,
kus neid kasve kanarbikus,
võsu õitseb võõral väljal!
Mis mina kodunurmelt noppind,
kaugelt võõral väljal künnud,
mis mulle toonud tuulehoogu,
lained lustil veeretanud;
mis mina kaua kaisula kannud,
põues peidula pidanud,
mis mina kaljul kotka pesas
ammust aega hellast haudund:
Seda ma lauluna lõksutelen
võõra kuulijate kõrva;
armsamad kevadised kaimud
varisenud mulla alla,
kuhu mu lusti lõõritusi
kurvastuse kukutusi,
ihkava meele igatsusi
koolja kuulmesse ei kosta.
Üksinda lindu laulan ma lusti,
kukun üksi kurba kägu,
häälitsen üksi igatsusi,
kuni närtsin nurmedella.

KALEVIPOEG.

SISSEJUHATUSEKS.

(Katkendeid)

Lehvi muistseid mälestusi,
Kalevite kuulutusi
kalmukünkast kerkimaie,
udu-aurust paisumaie,
hämarikust ärkamaie,
kanarbikust kasvamaie,
samblasoosta suitsemaie,
kussa varjud vaikusella,
pikad piinad peitusella,
kurnatused kaane alla
põrmu põues põõnutavad,
Uku hõlmas uinutavad,
Maarja rüpessa magavad!
Päike neid ei paistemaie,
kägu kuldne kukkumaie,
pesilindu pettemaie
enam pääse mätta alla.
Kuu aga kumab kõrge'elta,
tähte silmad taeva servast
valgust varju-valvajalle,
kuma kuju-kudujalle,
kes neid rahurüüdidesse,
varjuvaipa mähkinekse —
koolja koja katavada,
magajaida matavada.

— — — — — — —

Laulik, luues lugusida,
veerevaida värssisida,
võtab pihu võltsivallast,
tüki teise tõsitalust,
kolmandama kuulukülast,
laenab lisa meelelaekast,
mõttemõisa magasista.
Näitab kuju kulla nägu,
kõne kaunis tõekarva,
tõekarva, tarka arvu,
siis on laulik osav looja,
laitemata sõnaseadja.

— — — — — — —

Vaimuvarjud udupilves,
kaste-hõlma kergitusel,
argsel sammul astudessa
näitavad verist võitlemista,
mässamiste mõõgamängi,
tapja tapperi tantsisid,
sõja-aegse surma suitsu,
näljapõlve närtsimisi,
katku kurnatuse jälgi,
toovad kurbi teadusida,
ohupäevist ohkamisi,
piinatuse pisaraida.
Isamaa ilu hoieldes,
võõraste vastu võideldes
varisesid vaprad vallad,
kolletasid kihelkonnad
muistse põlve mulla alla.
Nende piina pigistused,
nende vaeva väsimused,
muistsed kallid mälestused
kostku meile kustumata!

— — — — — — —

Vaata! laanes puie peidus,
puie peidus, põõsa varjus,
lepa leina-hõlma alla,
kurbus-kase katte alla
seisab seitse kalmuküngast,
seitse sammeldanud sängi —
seitse küngast, servad lagund —,
kel ei kasva kohendajat,
sõbralikku seadijada,
valvsail silmil vahtisida,
õrnal armul kaitsejaida.
Üks on sängi hädaohtu,
teine sängi orjakütkes,
kolmas sängi sõjakurnas,
neljas sängi näljapiinas,
viies sängi viletspõlves,
kuues sängi katkusurmas,
seitsmes Tautsi tappe-sängi.

See'p see Eesti muistepõli
enne Vene valitsuse
armutiiva kaitsemista.

— — — — — — —

Mis seal uinub muru hõlmas,
vaikses põrmu rüpes puhkab?
Muru hõlma, mulla rüppe,
põrmu põue peitevalle
maeti meie mälestused,
muistse põlve pärandused,
muistse õnne õilmekesed,
muistse sõna sünnitused,
muistse laulu lunastused.
Aja emalikus kaisus
varjab unustuse vaipa,
katab kavaluse kuube,
sõgedate sõnasõba:
mis seal katkud kooletanud,
piinapihid pigistanud,
möllav mõõka magatanud,
surmasängi suigutanud,
udu hõlma uinutanud.

— — — — — — —

Noored mehed, meeste pojad,
Viru- ja Järvamaa võsud,
Harju armsamad õed,
Pärnu paremad piigad,
Lääne lähemad langud,
kuulge, oh kuulge mu kõnet!
Kaugema päevade kujud,
varema aegade varjud,
endine õnne ja ilu,
muistene kurbus ja mure,
muistene kuldane kõne,
muistene lauliku lugu
meelta mulle mõlgutamas,
palgesida paisutamas.
Kuulge juttusid jumedaid,
Kalevite kuulutusi,
Alevite avaldusi,
Olevite ilmutusi,
Sulevite sünnitusi,

mis mulle puistand pihlakasta,
tulnud teised toomingasta,
Taara tamme tüvikusta,
vanast sõlmitud sõnasta,
vanast juurdunud jutusta,
Vanemuinese vöösta,
Juta hiuksesalgusta!
Mis sealt riismeid riisusin,
jälilt kokku koristasin —
laululõngaksi ketrasin,
lõuendiksi lõksutasin,
Kalevi kangaksi kudusin.

MEIE KEEL.

Meie keelt, mis mudapori
ammu solkind loodud teel,
ei või enam minu lori
ega targemgi sel ööl
õigeid jälgi juhatada:
kui kõik seatud valgusandjad
pimeduse võrku kandvad,
miska valgustuse valla
peitu viivad vaka alla.

Kaks meest praegu käivad posti,
toovad taskus mõnda kosti
võõralt nii kui omalt maalt,
aga eesti keele ra'alt
pole tänini veel tenga
mitte kukkund nende punga!
Tükk on Turgist, teine Tatrast,
kolmas Kiinamaalt või Matrast
tuulispaskel võinud tulla,
aga, vader, seda hullu,
mis nad keeleks kirja pannud,
on vist tont neil' ise annud!
K o l i täidab nende pugu,
k o o l i s t ei pea ükski lugu.

Mängigu nad sõgesikul,
mis sest viga kodanikul,
keda mehe meel ja mõte
juhatanud, kus on tõde.
Kesse tohib imestada,
kui ei rahvas oma keelt
enam leia võõralt teelt?
Nõtru püütaks' pimestada
meie päevil igalt poolt;
keegi ei ju kanna hoolt,
sõnu paremini seada,
ega püüa seda teada,
kuidas rahva elav suu
sõna-kõlksud sünnitanud.

Nurjaläinud eesti keel
raskes orjakütkes veel
ootab, lootes päästja peale,
tõstab ohkes palvehääle
üles vanaisa poole:
«Taadikene! tule taevast
päästma viletsat mind vaevast!
Lase oma kruusist õli
kirjameeste lampidesse
v a l g u s t u s e k s tilkunesse,
et meil järeltulev põli
isakeele murdepära
koguni ei kaotaks ära!»

Laanes lindu laulan ü k s i,
oma tralli tuikene;
komistagu jalg teil «mätta»,
siiski uudist ma ei jäta!
Sõimu, laimu, rahva naeru
ei ma karda; — karukaeru
kasvab iga vilja sees:
mis sest hoolib külvimees?
Poolik töö on päris petja,
täielik üks vägev võitja.
Kesse k a h e voli orjab,
kibuvitsa okkaid korjab.

Kasulise kalendri kirjutaja,
kellel tänini muud nime ei ole.

VIRU LAULIK.

Kellel' taevas kallist kinki,
lausa lauluannet annud,
mõisterikkust pähe pannud,
seda istutagem pinki
pajataja laua taha,
et ta laulu lahutelles,
õilmekesi otsutelles
lepitaks maailmas paha.

Laulu loodi siia ilma
inimeste laste iluks!
Läheb elutuul meil viluks,
tõstkem taeva poole silma,
vaatkem sätendavat karja:
päike, kuu ja taevatähed —
need'ap Looja laululehed,
kosutavad laulja sarja.

Kes, kas päeval — keskel ööl
taevakirja tähendelles,
murevaeva vähendelles
troostiks tuleb meile tööl:
see on sündind õnnekaimu,
keda jumal ehitand,
ilma peale lehitand —
sütitama meie vaimu.

NOORMEES JÕE ÄÄRES.

Istus lättel poisikene,
punus lillepärjakest,
nägi, kuidas õilmekesi
rüüstes viidi lainetest.
Nõnda lendvad minu päevad,
kui need lained langevad,
ja nii kolletab mu noorus,
kui need lilled närtsivad!

Ära küsi, miks ma leinan
elu kenal õilmekuul!
Kõik on rõõmu täis ja loodab
kevadise ukse suul.
Aga tuhanded need hääled
ülesvirg'val loomusel
kostavad kui leinakeeled
kurbust minu südamel'.

Mis võib rõõm küll mulle tuua,
mis see kaunis kevade?
Ainukene, keda otsin,
ligi — ja jääb kaugele.
Igatsedes tõstan käsi
kalli varjukujule;
oh, ei jõua kinni võtta.
Süda jääb mul janule!

Tule alla, kullakene,
jäta maha uhke mõis!
Suve sünnitatud lilled
puistab rüppe sulle poiss,
kuule, lepik kostab laulust,
vesi veereb allikast:
Aset annab väiksem hurtsik —
köitnud arm k a k s õnnelast.

PRIIUSELE.

Mis vara vaikselt minu põues tuikas,
kui nooreks meheks olin ärganud,
mis unenägudesse lahkelt luikas,
kui öösel rahul olin puhanud,
veel koidikul, kui hääl mul kõrvas huikas
ja ärkvel — lõkkeks üles puhutud —
mul julgusega südant, hinge täitis?
Kas see kõik üsna valekuju näitis?

Mis kõrv mul oli kuulnud vanast põlvest,
kui Eesti maast ja rahvast räägiti,

mis hiljemini tähis taevavõlvest
mull' Looja vägevusest ilmut'ti;
mis silm mul nägi orjakütke sõlmest,
kuis pärispõlves rahvast piinati —
ma tundsin sest, et süda õhkus sooja:
ei ole õnnepäev veel läinud looja.

Sa, vaikne öö, ja sina, armas kannel,
teil' olen salamõtteid avaldand;
nüüd tunnistagem vaiksel õhtutunnil,
mis kaebust teile olin usaldand;
mis minul kuuldes, nähes, hädal, õnnel
ja mis mul lootes südant paisutand.
Oh priius, priius! sulle olin laulnud
ja mõte luulel sinu nime kiitnud.

Ja väsind päike polnd veel alla läinud,
seal priius juba orjakütkeid taob,
ja eesti rahvas õnnepäeva näinud,
kui õhtu udu pilvest maha vaob.
Kas oled, priius, meil ka võõrsil käinud,
et pimeduse udu silmist kaob?
Oh viibi veel, et sinu kotkatiivad
ka vaimukütked eesti rahvalt viivad! —

LAUL.

Ma teretan sind, hommik,
sind, kaste, suveõhk!
Sind, vaikne metsakohin,
sind, sinitaeva võlv!
Ma küsin, õrnad lilled:
Kas mulle õitsete?
Ma küsin, linnukesed:
Kas mulle laulate?

Kes teretab mind jälle
suiõhus, kaste sees?
Kes vaatab, kui ma ohkan,
mis minul silmades? —

Kes ütleb mulle: Lille,
sa pead mull' õitsema?
Kes küsib, kui ma laulan:
Kas laulad mulle sa?

Jää rahul', süda, keda
ei ükski tereta!
Ja laula rõõmsaid laule,
ehk küll ei sunnita!
Lill tahab üksnes õitsta,
lind laulab endale,
seepärast õitse, laula
ka sina endale.

ISAMAA LAUL.

Oh, maamees, hoia isamaal'
sa truudust roosteta,
mis — kätki sull' ja hauasäng —
sind kaitseb, katab ka.

Ei kuskil laia ilma peal
sul õitse kohta muud,
siin pead sa elus võitlema,
siin surmal andma suud.

Siin mullapind, mis sagedast
on imend eesti verd,
kus tuhataast'ne mälestus
ei uppund aja merd'.

Siin võitles kodupaiga eest
Lembitu sõjaparv,
siin hüüdis orjaahelast
meid Vene keisri sarv.

Ja ehk küll mitu viletsust
on maad meil põrutand,
ehk küürus küll, ei katkend veel
ta rahva tugev känd.

Ta elab, ja kõik laia maa
on täitnud tema hääl:
«Üks tuhataast'ne kannatus
on elu, — surma peal.»

Oh, maamees, hoia roosteta
sa truudust isamaal',
kes kannab sind, kui langed sa,
veel varjab muru all.

Ei kuskil laia ilma peal
sul õitse kohta muud,
siin pead sa elus võitlema,
siin andma surmal suud.

KRISTLASTELE.

(«Rahunurme lilled», katkendeid)

Koidutera kinni katta püüda
võind ei keegi muu kui rumalus.
Läks ilm valgemaks, kui sõnast riidu
muistseil päevil tihti sigines?
Meie elu tunnistagu rahu,
armastus meil seisku südames.
Koore pärast tehti sagest tüli:
magusat ei tuntud tuume sees.
Rahvas ohkas pikas verevaenus,
rahupõlve ootes silmavees.
Patt on vaba vaimu vangistada,
kui ei usk teind meeleparandust.
Rumalus, kes valgustusest räägib
ja ei märka enda pimedust.
Selgusest ei tõuse kuskil riidu,
iga päev toob oma valguse.
Sõda tõuseb üksnes tumedusest,
kus ei tunta, seal on tülil tee.
Kats'ke muistset, kats'ke e n d a usku,
on's teil selge, mis neil pimedas?
Pisut — suurem osa seisab varjul
tänapäev, kui muiste sügavas.

Aga et kõik valgemaks vist läheb,
selle üle pole kaheldust.
Aeg võib ükskord rohkem valgustada,
et ei kuskil tule eksitust.
— — — — — — —
Maailm pole valgemaks sest läinud,
et nii palju juba riieldi:
Öö ja pime varjas laialt ilma
veel, kui rahvast usus piinati.
Mõõk ja tuli pidid hävitama
neid, kes preestri tahtelt kõrvale
usutunnistuses sammu läinud.
Seda tehti auks kõik taevale,
kusse kõrgem a r m u - i s a elab.
— — — — — — —

KOIT JA HÄMARIK.

Kas sa tunned valgustavat
tuletungalt Taara tares?
Praegu peitis pilve põue
päike silmad puhkamaie,
udu kaissu unistama.
Läänest, kuhu valgus langes,
kannetakse eha kumal
kustund küünal ida kambri,
kust meil kuldne elupaiste
teisel päeval taeva tõuseb.

Kas ehk tunned kanget käppa,
kelle pihu peites päikest
punetes viis puhkamaie?
On sul tuttav teine ori,
kes meil' kuldse elupaiste
hommikul pann'd põlema?

Vanaisal kasvis kodu
kasulasteks poiss ja piiga
närtsimata noorusega.
Kui nüüd päike orjuskäiki
esimest kord lõpetanud,

koju tulnud puhkama,
puhund Vanataati tarka:
«Märka, tütar H ä m a r i k k u!
Sinu hooleks usun tungla
kustutust ja öösest kaitsmist,
et ei kuskil sünni kahju.»

Ja kui päike teisel päeval
oma orjust pidi alg'ma,
pajatas taat poisile:
«Kuule, K o i t, mul kallis poega!
Sulle sulgen toimetuseks
valgustungla sütituse;
puhu sa tuld mul tubaje,
lehvitele lõkkeid leele,
pista päike põlema!»

Truuvist' täitsid päikse orjad
targa taadi toimetusi,
et ei päeval puudund päike,
ööl ei juhtund õnnetusi.
Ja kui talvel valgustungal
kiirem õhtul kaotas kuma,
viivitas ka hommikvalgus.
Vist et suve virkadele
puhkuspõlve paisatie
väsind selga sirutada,
ainet külge hauduneda.

Ja kui kevadisel keerul
päike ruttab elu päästma,
lillesid ja laulu looma,
suve põldu sigitama,
viljaivi valmistama:
siis tal rohkest rühkimisi,
pisut puhkamise püsi.

Aasta armsam iluaega
puhus õues õnne pilli.
I l m a r i s e ilu-telki
täitis õnneliste tuhin,
lindude ja rahva kärin.

Kesköö lühi' katte varjus
olivad ka päikse orjad
silmast sihtind südamesse.
Patsil käsi pigistelles
juhtund poiss kui kogemata
kaunist piigat paitama. —

Vaata, üks silm ala valvab,
kel ei lauge kattemista —
saanud kesköö salasündi,
noorte nalja nägemaie.
Teisel päeval kutsund taati
päikse orjad pihikambri.
«Lepin, lapsed» — puhus taati
lahkel näol neil — «teie tööga,
soovin sõudevada õnne
videviku viludani!
Toimetage tulevikus
nagu mees ja naine paaris
tänast poisi, piiga tegu!»

Ühel meelel hüüdsid lapsed:
«Vanaisa, ära raiska
meie rikast rõõmupõlve,
peiulikku lustipidu!
Noorel neiulikul nurmel
õitsegu meil ilu õnned!»
Vanaisa kinkis lastel'
peiupõlve igaveseks.

Igal aastal õnneajal
saavad päikse pärisorjad
neljal suvenädalatel
kesköö kaisus õnne maitsma.
Häbeliku Hämariku
palge puna paneb taeva
laialisti läikimaie,
kui ta päikest Koidu kätte
andes juhtub viivimaie.

Vanaisa heldus ehib
neile kosjapõlve piduks
metsad, luhad õilme ehte.

TERETUS.

Kus iial käin ja vaatan,
kas nurmel, aruteel,
kas mäelt üles silman
või vaatust alla pillan:
sealt teretan sind veel.

Ja aias mina leian
nii kauneid lillesid,
neist pärgi teha püüan
ja mõttes sooviks hüüan:
sull' palju tervisi!

Ei ainukest neist tohi
sul seista silma ees,
sest kiirest närtsib rohi,
ei lõpe armu põhi,
mis juurdund südames.

MAIKELLUKE JA LILLED.

Maikellukene heliseb —
org kuulab tema häält,
ja lillil süda väriseb,
nad lootvad tantsu sealt.

Kõik sinililled, kollased
ja valged tulevad.
Nii kullerkupp kui punased
ja rusked ruttavad.

Maikellukese tantsupill
neid sunnib hüppama.
Kuu paistel püüab iga lill
end ilus näidata.

Uih! junkur külm täis vihaga
on orgu astunud.
Maikelluke jääb vaikima,
ja lilled kohkunud.

Kui orust lahkund härmatis,
siis kutsub kiiresti
maikellukese lustiviis
neid jälle ilule.

Mul pole toas asu nüüd,
maikell ju kutsub mind;
kus lilledel on tantsuhüüd:
seal laulik lendav lind.

LEMBITU.

(Katkendeid)

SISSEMINEKUKS.

Nüüd ast'kem kodadesse laulja järgi,
kus rahva päästjad hiilges paistavad,
kel pead on ehitatud võidupärgil,
mis valgust meile maha voolavad.
Me kannatame pehmem päeva vaeva,
kui teada on, mis nemad kannatand,
kes häda võites lendasivad taeva,
kus Uku neile puhkepaika ann'd.

Üks hiilgab meile härrandlikul ilul
sealt teiste hulgast nagu kuningas,
ei maitsend tema rõõmu eluvilul,
ehk noorus küll tal rinda paisutas.
Ta heitis valitsust ja armu lille
siin valukuristikku sügava,
läks pakku pimedama laane sülle
ja elas üksi oma valuga.

Ei lennanud ta mitte alla taevast,
tal polnud tiibu nagu lendajal;
läks puhkama, kui pääsnud oli vaevast:
ta olnud i n i m e n e risti all.
Sest sai ta küllalt rõõmusid siin maitsta,
kõik kibedusi tundma õppida,
et tema kujust igavest' saab paistma
t ä i s i n i m e s e kõrgus otsata.

Mu laul! sa luige, kelle pehmed tiivad
meid üles kandvad pilvepiirini,
ja viimaks kõrge Taara kotta viivad,
kust Vanemuine tuleb tagasi —
kui Eesti pojad ükskord sihti näevad,
mis tema sõrm neil ette rajanud:
kes kõrgemale püüdnud ööd ja päevad,
neid tulevik ei mata unustud [1].

Ja kellel silm neist õnnemaad on näinud,
sel tuleb meelde koidu tuleleek;
tal on, kui oleks tutvat teed ju käinud,
kord kohta näind, kus tulev k o d u p a i k.
Ja imevägi täidab temal meele,
ta ärkab siis kui raskest uneväest
ja leiab oma põues u u e k e e l e —
vist tulnud vana laulutarga käest.

Nii äratan ma unustusehääled
kui nooruslaulud vana raugale,
ja nagu jõgi oma virgad vooled
seal maadest läbi saadab merele,
ja kui ta lained juba merde jooksvad,
veel allikate aset mäletab,
kus tema sooned mulla rüpest tõusvad,
kell' niiskus puid ja lilli imetab.

Ma alustan! — Oh kuule minu kõla,
sa meie-aegne rahvas, teraselt,
ehk kustutame seega vana võla,
kui häälte kohin kostab ülevalt!
Ehk kuulvad need, kes enne meid siin eland,
nüüd mullas ammu, ammu puhkavad,
need, kelle laulud enne meid siin kõland,
e t E e s t i s l a u l i k u d v e e l e l a v a d.

[1] unustatud olekusse, unustusse

— — — — — — —

«Kes teie asute seal kõrges kojas,
o, jumalad! siin kuulge palvetust!
Üks täht te andke mulle kahtlus' ojas:
kas kõrv teil kuuleb minu küsimust?
Mul seisab süda vangistuse ormas,
o! andke hingel valu kustutust!
Üht ainust märgikest ma palun anda:
kas arm teil jaksab kõik maailma kanda? —

Mull' andke märk: et vähem maha jäetud
on inimesed, kui ma arvanud,
et teie nõu ju palju varem peetud,
kui asupaik sai neile rajatud?
Ma nõder laps, vast ema tugil veetud,
vist tänus andma saaks te kätel suud,
kui tuleksite mulle avaldama:
et kõik maailm peab taevast abi saama?

O, andke märki! — Tuhat sädev tähte
on kustund sagedast' me silma ees.
Neist saatke üks nüüd nagu rõõmu nähte
mu südant vaigistama mure sees!
Sest muidu närtsiks viimne lootuslehte:
kust leiaksin ma troosti häda vees?
O, jumalad! mull' kergitage vaeva
ja näidake: kas ulatame taeva?»

Nii palund süda, silmad üle kivi
tal ootes vaatnud üles tähte peal.
Ei kuskil liikust. Metspuul murdund tüvi
ja kuulja kõrva tungib hädahääl —
kui külvataks seal viletsuse-ivi,
mis jalul karates ta vaatma viib.
Ta värisend, kui kaugem' minna püüdnud
ning vihatujul taeva poole hüüdnud:

«Teid, jumalad! on rahva kergus loonud,
sest loom ja inime jääb abita;
pilk' pimedus on paksu varju koonud,
kust läbi silm ei pääse nägema;
ma olen palveid ilma-aegu toonud,
mis kurt ja sõge ei võind märgata.
Kes peitu pugend kaugel pilve taha,
ei ulata neil silmad kõrgelt maha!

Ma olin jamps, kui selle peale lootsin,
et taevas kuuldaks' minu vaese häält;
sest valjemalt, kui mina nõder jõudsin,
tulnd hädakisa täie ilma pealt;
need tuhanded, kes nii, kui mina ootsin,
ei olnud troosti mitte leidnud sealt!
Neil saand ei taevas häda kergitama,
ei pisaraid ka silmist kuivatama.»

— — — — — — —

VIIETEISTKÜMNES LAUL.

Ei jumal tulnd! ei tulnud õhtuehal,
ei tulnud ööl, ei teisel koidulgi,
ei toonud oma palgeid murul näha,
kell' kirjud lilled kudund ehtesid,
mis päeval päike, öösel täiskuu kehal
olnd õilmeid puhkend õitse-iluni —
ei võind ta kuskilt Uku nägu leida,
kes tähte valgust sõgestada võida.

«Ei» — puhus Lembit — «jumal võinud tulla,
ta asub kõigile ju täiuses.
Ilm-aegu ohkvad vagad hommikulla
ja õhtul Ukut kõrgel valgusväes.
Kas nende ohkamist ta kuulnud olla?
Kas palk ja nuhtlus seisvad tema käes?
Ja olnud alguses maailma voolnud
ja jääb nüüd kõigis piirmata kui koolnud?

Ei või ta ennast kuigi liigutada,
sest k õ i k ta on ja elab kõige sees.
Kui magaja ei asemelt või saada,
nii tarretanud Uku suuruses.
Kes vannet toob? Kes tuleb õnnistama?
Ja kellel rõõm ja valu seisvad käes?
Neid näikse antud juhtumise hoolde,
nad käivad vahetes kui mõõn ja voole.

Nii ise abita, kuis peaks ta jõudma
meil abi tuua? — Selge jampsitus.
Sa keelad rahvast täiusele püüdma,
mis sinuta ehk oleks sünnitus!
Sa õpetad meid silmi üles sõudma,
kust tööta leib vist kasvab igas suus?
Kes õnne siin ja rahu tahab saada:
neid püüdku omas põues sepistada.

Mis siis? — Mind mõttekuju küpsetama
on juhus toond. Ja et ma selgest tean,
et taevast midagi ei unes saada, —
siis nõu ei muud, kui et ma virgalt pean
nii korralisti asju toimetama:
et k õ i k l i k' tulu koob, mis mina sean;
sest seal, kus armu tuld ei mata umbus —
on tõesti kasvamas ju parem tundmus.

Kui ma nüüd tean, et jumalad ei anna —
ei unenäoski meile kingitust,
ja inimesel muud ei jää kui: «kanna
sa ise hoolt, ehk leia lõpetust!»
Siis tahan mõtteid selle peale panna,
kust tulevik võib loota kergitust.
Meil seisvad abimehed p e a s ja p õ u e s:
neid peame tarvitama elu õues.» — —

LYDIA J-LE.

Motto: «Denn an den Dornen merkst du,
Dass du die Rose hast . . .» [1]

Kui ma alles noorel eal
mööda metsi suisa peal
lilli käisin otsimas,
ei mul olnud iial mahti
lasta oma silmavahti
enne käia vaatamas,
kas neil kauneil roosikestel
okkasi ka kasvas vartel!

Hiljem mõni silmapilk
tunnistas vast veretilk
kriimustatud sõrme viga!
Mälestuse armiga
jooksin koju rõõmuga:
Andku taevas, et mul iga
kauni roosikese okas
verd ja armu kannaks nokas!

Miska ükskord, kui maailm
leigeks läind, mul süda külm,
võiksin mõlemate vilu
mälestustest soendada,
uuest' meelde tuletada
endist kevadise ilu:
kus kõik lilled õilmenarmas
õhkasivad: armas! armas!

[1] Sest okkaist märkad sa, et tegemist sul roosiga.

«KASULISE KALENDRI» KUUSALMIKUID.

Oktoober 1852.

Aeg jõuab kiirest' edasi,
ei ole meilgi mahti:
Kes seisma jäi, käib tagasi,
on lamp, mil puudub tahti.

Veebruar 1857.

Torm matab lumehange
kõik närtsind, kolletand;
mis haljas, idu kange:
sest tõuseb suve and.

Mai 1859.

Muru ehib, metsa lehib,
ehib, lehib saajale [1].
Maapind, kaunis neitsikene,
läheb täna mehele.

Veebruar 1866.

Talv varjab valge vaibaga,
mis hiljem tõuseb õitsema:
Kas meie kaetud vaimusilm
ka valgust näeb, kui lõpeb külm?

Aprill 1866.

Küll kevadel on vägev võit,
kes talve tapnud külmaga:
Kas meile õpetuse koit
ka ükskord pääseb paistema?

Veebruar 1867.

Eluteed kui unes käia
meil ei kõlba kauemaks.
Lastel' lauldaks: «Äia, äia!»
Meestel': «Minge elavaks!»

[1] pulmale

A p r i l l 1867.

Väga palju on veel pori,
mis meil sammu kinnitab;
k e s e i o s k a, peab kui ori
ränd'ma, kuni kalmu saab.

N o v e m b e r 1868.

Töö ja võitlemine peavad
eluteel meid karastama;
õnn, kel sammud nõnda veavad
võitja krooni palgaks saama.

MÕTTELAASTE.

Nägin a u s a i d põlgtud põlves,
nägin k e l m e kõrguses.
Ausal pole rahavara —
mehe hind — ei rikkuses.

*

Tahad k r i s t l a n' olla, õpi
esmalt olla i n i m e n e;
kannad kristlas' nime ü k s i:
jääd sa meistrist kaugele;
tahad t e m a ligemale,
kesse sulle juhatanud
I s a kõrgelt otsida:
pead sa iga inimese
endal v e n n a k s panema.
Ränk, jah r ä n k on käsku t ä i t a,
hõlpsam v a g a d u s e näitus:
s i l m a k i r j a hind on kõrge.

*

Sõber, kes sa sündind Simson!
lõhu eesli lõualuuga
e e s t kõik rahva eksitajad,
t a g a n t nende takistajad:

kesse m õ i s t u s t hukka mõistvad,
t e a d u s t taga kiusavad,
t a r k u s t hinge tapjaks teevad.

*

Loomistöö ei sünni ü h e l korral:
Esiteks on väike hämarik,
siis vast tõuseb hele koidupuna,
viimaks kõrge valgus kuninglik.

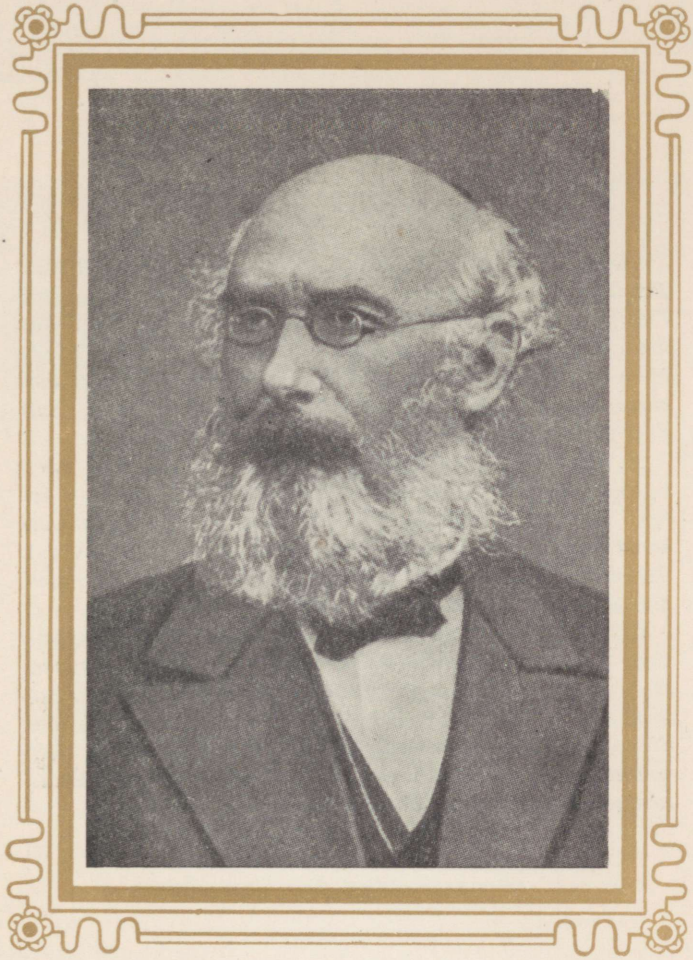

Friedrich Russow

(1828—1906)

FRIEDRICH RUSSOW.

Sündis 14. aprillil 1828 Tallinnas ametniku pojana. Pärast Peterburi ülikooli õigusteaduskonna lõpetamist oli 1852—1853 Eestimaa kubermanguvalitsuse teenistuses, seejärel töötas Peterburis mäedepartemangus kuni 1885. aastani. Selle kõrval oli ta 1865—1906 Teaduste Akadeemia Etnograafiamuuseumi ja 1886—1900 Ermitaaži konservaatoriks. Suri Peterburis 22. juulil 1906.

Fr. Russow kuulus pärisorjusevastaselt häälestatud intelligentsi ridadesse ja oli XIX sajandi 50. ja 60. aastate vahetusel tihedas läbikäimises eesti rahva huvide eest võitlevate haritlastega (Kreutzwald, Blagoveštšenski, Nocks, Neus). Peterburis elades kuulus ta kunstnik J. Köleri jt. nn. Peterburi patriootide ringi.

Üliõpilaspõlves tegeles Russow eesti rahvaluule kogumisega ja püüdis hiljem ka oma luuletustes kasutada rahvalaulu vormi. Temalt on ilmunud «Sõjalaul Eestimaa tütarlastele» ja luuletuskogu «Uued kandlekeeled» (mõlemad 1854). Russowi luuletuste positiivseks jooneks on neis peegelduv vanade rahvakommete ja rahvalaulude väärtustamine ning rahva orjastajate naeruvääristamine.

LAISA NÄDAL.

(Vana viisi järgi)

h seda kallist pühapäeva!
Seda parajat pidupäeva!
Nüüd võin puhata tööst ja tülist,
tõusku päev, ei mina tõuse,
jooksku peale, ei mina jaksa.
Esmaspäev vast heitsin magama,
teisipäev veel haigutasin,
kesknädal otsa norskasin ma,
neljapäev sain silmad lahti,
reede õhtuni ringutasin,
laupäev und veel lahutasin,
pühapäev sai jälle kätte.
Nüüd veel norutan kirikus natukese,
tukun pisut palvemajas,
siis aga tuigun tuliselt tööle,
kannaga kõrtsi põrandat kündma,
jumalavilja kurku külvama:
siis jalg latsutab, siis suu matsutab,
kuni kõik mul otsa saanud,
hambad panen varna otsa
puhkama, jah puhkama!

NÄE IMET!

Tüki hulkusin Harjumaad ma,
vaksa veeresin Viru sisse,
Läänemaa laia läbi ladusin,
Järvamaa jõuka läbi jooksin.
Sõitsin — jõudsin, nõudsin — leidsin,
oi, mis imet mina nägin!

Konnad saanud mätta otsa,
ennast täis, et lõhki läheks.
Linnud uhked, nokad kuklas,
ei oma sulgigi viitsi kanda.
Kallan külasse, pööran peresse.
Tere, tere! kus peremees?
Isand künnab, emand lüpsab,
neitsit laotab sõnnikut.
Ei ole enam külarahvast,
talupoega, vabadikku:
Kõik saand saksikuks, kadakasaksaks,
rentnikuks ja pulgajunkruks,
aiva ausaks asjameheks,
käed puusas, koid pungas,
ninad kortsus, munad kübaras,
saterkuubedes, pikkades pükstes,
vene saabastes säärest saadik,
pastla tallaga taskud lapitud,
kirbud kaasas kirjutajaks,
täid teenriks selja taga.
Kus jäänd rahva vanad viisid,
vanad viisid, kaunid kombed?
Need saand halvaks lastemänguks,
poolpõlatud, poolunustud.
Mehed saanud sandimardiks,
naisterahvad naljakadriks,
vene hilpudes, saksa nartsudes,
tühi teab mis räbalates.
Ära kustund jaanituled,
aga küla Jaanikesed —
noorelt juba poolpaganad,
põrgutulest ju tulised,
küpsetavad tattninasid,
kõrtsilaual norutamas,
tulelondid lõua vahel. —
Ära kadund jõulurõõmud,
pulmapidud, talgulustid.
Ära vaiknend kandled, viiulid,
tasa'ks saanud torupillid.
Ei enam kosta kiigelaulud,
noorte naerud, vanade naljad.

Ehk jäänd rahvas vaeseksläpseks?
Surnud tema mälestused,
taatide tarkus, eitede heldus,
vanemate kallid sõnad,
lauluviisid, elukombed.
Tarkus kadund kübarasse,
heldus heitnud puusatasku,
laulud uppund viinatoopi,
kombed kukkund kõrtsikannu.
Vana aeg on hauda läinud,
ohakad tal surnusärgiks,
takjad kasvand kirstuks ümber,
nõgesed tal kirstukaaneks.

SAKS JA MAATÜDRUK.

Saks. Vist sind jumal saatis taevast,
et sa oma armuga
päästaks mind sest hirmsast vaevast,
oh, ma nutan lõpmata!

Tüdruk. Mis sa nolp siin räägid valet?
Mis sa alp siin unistad?
Kas sul jooksvad mööda palet
praegu nutu pisarad?
Või kas oma sõnadega
sa mind tahad pilgata?
Siis küll ennast petad väga,
ei sa mind küll petta saa.

Saks. Murekibuvitsa okkad
leidsin armastuses ma,
oh, kuis võiksid sinu mokad
roosisid mul pakkuda?

Tüdruk. Kas ma suus siis roose kannan?
Aga vaat' sa vennike,
suud ma üksipäini annan
oma tallipoisile.

Tallipojal kartuseta
löön ma kätt ja annan suud,
ei ta mind siis maha jäta,
siis ka olen tema pruut.

Saks. Kui sa enam siis ei taha,
et ma peaksin elama,
lasen kohe ennast maha
esimese püssiga.

Tüdruk. Noh, siis pean küll armu heitma,
et sa vaene rahu saaks,
pean sul ometi nüüd näitma,
kuida armas mul ka saks.
Lõpeta siis oma nuttu;
et sind päästaks vaeva seest,
jooksen koju mina ruttu,
toon sul püssi taadi käest.

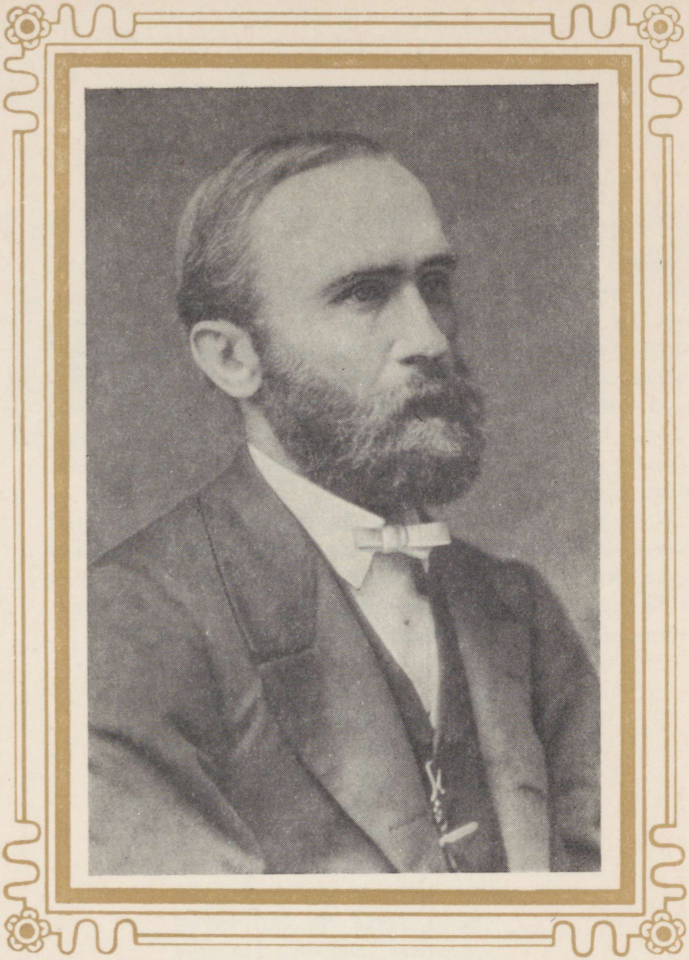

Karl Eduard Malm

(1837—1901)

KARL EDUARD MALM.

Sündis 22. veebruaril 1837 Tallinnas ametniku perekonnas, õppis (1856—1860) Tartu ülikoolis keele- ja usuteadust. Tegutses hiljem koduõpetajana ja alates 1864. aastast pastorina Raplas. Selle kõrval tegeles ka koolilugemike koostajana ja luuletõlkijana, olles ühtlasi esimesi I. Krõlovi valmide tõlkijaid eesti keelde. Suri Raplas 14. jaanuaril 1901.

Oma luuletusi ja tõlkeid avaldas Malm kooliraamatus «Laulud ja lood» I, II (1874) ja kogus «Vana ja uut eesti rahva ajaviiteks» (1870).

K. Malmi vähest algupärast luulet ja ka vabalt tõlgitud värsse iseloomustab armastus kodumaa ja selle looduse vastu ning väljendusviisi rahvalik lihtsus. Nagu Kreutzwald ja Russow, nii on ka Malm kirjutanud luuletusi vanas eesti rahvalaulu vormis.

ISAMAA.

inu armas Eestimaa,
kus ma sündind, kasvand olen,
pika aja pärast tulen,
teretan sind rõõmuga:
Tere ka, tere ka, mu isamaa!

Kena on ka võõras maa,
kaua käisin mööda ilma,
palju ilu juhtus silma, —
armu sealt ei leidnud ma.
Tere ka, tere ka, mu isamaa!

Sind ma nõudsin himuga,
sinu metsad, väljad, jõed,
külad, majad, vennad, õed
seisid meeles lõpmata.
Tere ka, tere ka, mu isamaa!

Emakeelt nüüd kuulen ma;
oh kui sulab kuuldes süda,
päästetud on keele kida
võõrast murdest korraga.
Tere ka, tere ka, mu isamaa!

Siia jään ma elama,
kuni surma vari katab
minu silmad, siis mind matab
oma sülle isamaa.
Tere ka, tere ka, mu Eestimaa!

KASK.

Üks kask meil kasvab õues,
just maja ukse ees,
see oli lapsepõlves
mu armas seltsimees.
Ta andis vilu varju,
ta mahl mind kosutas,
ta kohin sagedasti
mu südant jahutas.

Kui suureks sain, siis pidin
ma kottu lahkuma.
Ma tahtsin viimast korda
ta alla istuda.
Ta lehed kohisesid,
kui lausuks salaja:
Jää, sõber, isamaale,
siit leiad rahu sa!

Nüüd olen kaugel ära
ja mõnda vaeva näind,
ja mõni kallis lootus
on mulle tühjaks läind.
Ei kase kohin taha
mu meelest kaduda,
kui kostaks minu kõrva:
Siit leiad rahu sa.

KEVADE.

Mets ja maa on lumest paljad,
leige tuul neid kosutab,
väljad, luhad jälle haljad,
kõik maailm nüüd rõõmustab.

Tihemaks läeb puude vari,
lillekesed õitsevad.
Liblikad ja linnu kari
mööda õisi lendavad.

Lõokesed löövad tralli,
metsa linnud laulavad,
lapsed laskvad kukerpalli,
mängivad ja hõiskavad.

Kõik on rõõmus, ei ma tohi
siis veel mures leinata,
kevade on mõnus rohi
muret ära ajama.

NEITSIKESED, NOORUKESED.

Neitsikesed, noorukesed,
taevaisa taimekesed!
Mis ma leidsin lepikusta?
Mis ma kuulsin kuusikusta?
Leidsin saaja sõnumida,
kuulsin kaugelt pulma pilli.
Mina kärmesti küsima:
«Kulla vares, valge lindu,
küll sa tead, sulis-tarka,
kus vast saavad pulmad peetud,
keda kaasaksi viidanekse?»

Vares kuulis, kohe kostis:
«Mis mul sellega tegemist,
pulma peoga vaevamista.
Mul on mitu ametida,
sada sala tarkusida:
loen koplis kanapoegi,
laulan kena lepikussa,
krooksun kurbi sõnumida;
pulma rõõmu põlgan mina.»

Mina tuvikest paluma:
«Tere, tere, tuvikene,
kena marjameeleline!
Kas sa kuulsid saajakõla,
nägid pulmaliste pidu?» —

«Mina nägin, miks ei näinud!
Viidi ära meie Mari,
saadeti linna sula neitsit
kulda vallide varju taha,
kelle silmad sõstra karva,
kelle hiuksed söe karva,
süda selge armu karva.
Ei tule meie toitja tagasi,
meie kallis kadus linna.»

Laulis lindu, mina mõistsin,
läksin talli talitama,
raudjat rakkesse panema,
linalakka teise poole.
Võtsin piitsa varna otsast,
labakindad seina küljest,
panin piitsa plaksumaie.
Hakkas raudjas hüppamaie,
linalakka tantsimaie,
väravast välja kippumaie.
Hüüdis härga, rammulane,
pajatas volinal päitsu lehma:
«Kus sa kipud, külaline,
kuspoole lähed, peremehike?»

Varsti mõistsin, kostsin vastu:
«Lähen lindu vaatamaie,
marja meelekest otsimaie,
pulma päevi pidamaie.»
Mõistis härga, möirgas vastu,
ammus Ambla päitsu lehma,
laulis Kiina kirju kukke,
kõõrutasid kanapojad,
piilupapa pajatas,
karja Krants veel peale kauba:

«Oh seda vaeva, oh seda valu!
Linna viidi linnukene,
tabati musta müüri taha;
pole kõrva kuuldavalla,
sirgu silma nähtavalla!

Sõida, sõber, sõida linna,
sõida kohe pulmakotta,
vii vast tuhat tervisida,
elu pikka, palju õnne
pruudile ja peiule!»

Mina mõistsin, matsutasin
piitsaga veel takka peale.
Raudjas ruttu õuest välja,
linalakk läeb tagant järel.
Sõitsin versta, sõudsin kaksi
Kuusiku kõrtsist möödaje,
ikka edasi musta metsa.
Istub orav kuuse oksal,
jänes pika kõrva kandja
puude varjus, põõsa peidul:

«Tere, kallis külaline,
tere, paras pulmaline,
anna hoostel hästi pihta,
et saad aegsast alevisse,
parajasti pulmakotta!
Kadus linna lillekene,
kena kullerkupukene,
meie metsa au ja ilu.
Vii tal palju tuhat tervist!»

Sõitsin mürinal teeda mööda,
lendasin tuulega Tallinna.
Juba paistis pulma maja,
juba hüüdsid pilli hääled,
mina uhkesti ukse ette. —
Andsin hoostel heinu ette,
panin piitsa paiga'alle,
astusin sedamaid saaja tuppa:
«Tere, tere, pruudikene,
tere, marjameeleline,
kirju pihta peenikene!
Mina vaene lapuline
toon sulle tuhat tervisida.»

VARBLANE TULEB TALUPOJALE REHELISEKS.

«Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
oh kui suur sinu vilja saak!
Reheliseks kas tahad mind?
Talupoeg, küll ma armastan sind.»

«Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
sulle tulen kui vabadik,
õpiksin hea meelega
rehte peksma ja tuulama.»

«Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
mis sul maksab viljavakk?
Tahaksin aga katsuda,
magus tänavu vili ka.»

Talupoeg naeris: «Vaata meest,
võrukael, hoia ära eest,
muidu saad sa pindaga
matsu, et pea jääb huugama.»

«Tule sisse, sõge sirk,
näpi, nopi, ole virk!
Et sul kõhutäis on käe,
kui ma lähen õhtule.»

ÖÖBIK.

Ma kõnnin halja lehtmetsa sees
ja kuulen seal lindusid laulvat,
kõik vanad ja noored laulvad mu ees,
kõik väikesed laulikud metsa sees;
hea meelega kuulen neid laulvat.

Oh laula, lõksuta, ööbik, seal,
ei keegi sind segama hakka,
kui magusalt kostab su laulu hääl,
kõik lilled kuulevad, okste peal
ka linnud on kuulates vakka.

Nüüd pean minema edasi,
mind ööbiku laulu hääl saatmas;
mu süda lööb rõõmsaks, ja alati,
kui mööda maanteed läen edasi,
mind ööbiku laulu hääl saatmas.

PÄÄSUKESTE LAUL.

Lapse-ea laul, lapse-ea laul
mõlgub meeles alati;
kus see kuldne aeg, kus see kuldne aeg
jäänd ometi?

Mis siis pääsuke, mis siis pääsuke
laulis minnes, tulles ka,
kas veel külas see, kas veel külas see
peaks kõlama?

«Läksin sügisel, läksin sügisel,
olid kirstud, kastid täis;
tulen kevadel, tulen kevadel,
on tühi neis.»

Kuula lapse meelt, kuula lapse meelt,
eks see tarkust kuuluta!
Oskab linnu keelt, oskab linnu keelt
mull' seleta.

Oh mu kodumaa, oh mu kodumaa,
saaksin une tiiva peal
sulle lennata, sulle lennata
ma ükskord veel!

Kui ma lahkusin, kui ma lahkusin,
näitas õnne täis mull' ilm;
tulin tagasi, tulin tagasi,
kõik tühi, külm.

Tuleb pääsuke, kasvab varake,
aga südant keegi ka,
kui ta tühjaks läind, kui ta tühjaks läind,
ei täita saa.

Ükski pääsuke ei too sinule
kadund õnne tagasi;
külas laulab ta, külas laulab ta
kui ennegi:

«Läksin sügisel, läksin sügisel,
olid kirstud, kastid täis;
tulen kevadel, tulen kevadel,
on tühi neis.»

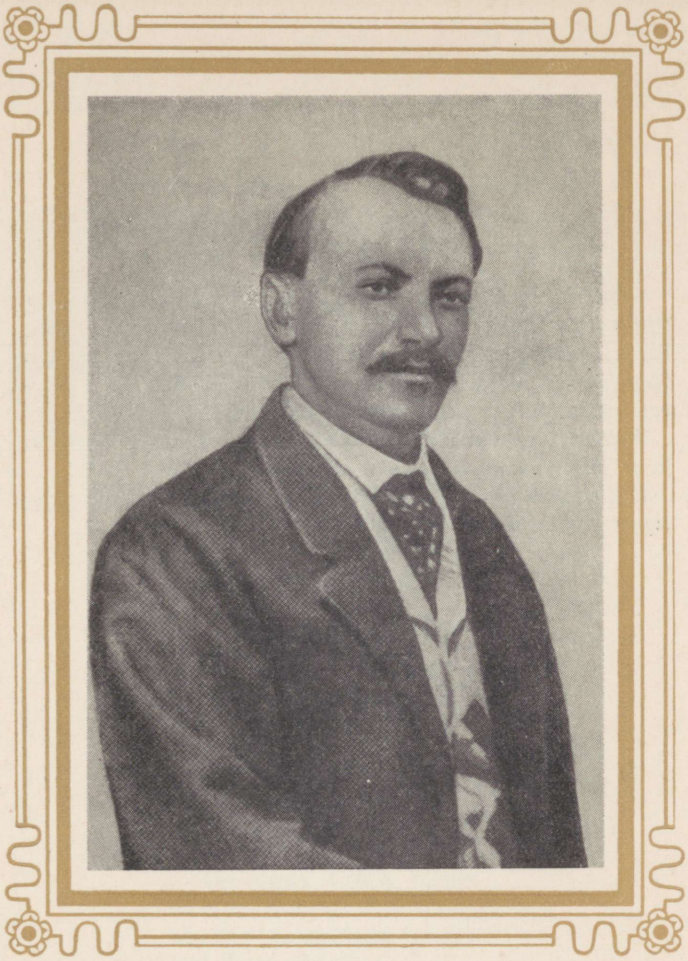

Juhan Weitzenberg

(1838—1877)

JUHAN WEITZENBERG.

Sündis 22. juulil 1838 Võrumaal Erastveres kehviku pojana. Oppis Erastvere valla- ja Kanepi kihelkonnakoolis ning Tartu kreiskoolis, mille lõpetas 1854. aastal. Töötas esialgu õpetajana ja vallakirjutajana ning 1861. aastast alates Narvas metsatööstuse kontoriametnikuna. Suri 4. nov. 1877.

Weitzenbergi luuletused ilmusid kaasaegses ajakirjanduses ja «Vana opmanni nutulaul» eri vihukesena 1864. aastal.

J. Weitzenberg on feodalismivastase realistliku luule algatajaid eesti kirjanduses.

TÕNIS LAKS
EHK
EESTLASTE ISAMAA.

ui ma Peipsi piiril käisin
Alatskivil seal,
tüki aega mina seisin
surnuaia peal,
kus on palju inimesi
mullas hingamas,
kalmudel puuristikesi
palju seisamas.

Ühe risti peale nõnda
on seal kirjutud:
«Siia on üht eesti venda
maha maetud.
T õ n i s L a k s siinsamas leidis
viimast voodikest,
mille sisse enda peitis
elu vaeva eest.» —

Oli vana Laksi Tõnis
taluperemees,
eluaeg ta mõisat teenis
palehigi sees.
Raskes elus õhkas tema:
«Millal saab küll ka
meie lugu paranema,
saab meil' p ä r i s m a a?»

Võrumaa pool tõusis kära,
mehed hõiskasid:
«Vennad, sõbrad, lähme ära,
lähme ära siit!

Venemaale virutagem,
seal meil isamaa.
Samarasse sirutagem:
seal saab hingemaa!»

Seda kuuldes palju rahvast —
Laksi Tõnis ka —
ühtekokku tõtsid vahvast'
nõu pidama.
Raha nad seal nõutasid
katsujatele,
keda nemad läkitasid
Volga kaldale.

Siis nad mõisas käest andsid
oma asemed.
Katsujad aga kaugelt kandsid
sandid sõnumed,
nõnda et kõik maha jätsid
sinna mineki;
mõisas paluda jäll' võtsid
maju tagasi.

Majad aga ära antud
juba teistele;
võõras mees saab sisse pandud
Laksi talusse.
Suures mures Tõnis mõtles:
«Kuhu läen ma nüüd?»
Seal siis tuli surm ja ütles:
«Lähme ära siit!»...

Seitse jalga pikkusele,
neli jalga lai
maatükk Laksi Tõnisele
nüüd siis antud sai:
Siin on, armas Laksi Tõnis,
sinu hingemaa!
Aga taevas meil on õnnis,
päris isamaa!

VANA OPMANNI NUTULAUL.

MÕISAVALITSUST KÄEST ÄRA ANDES JÜRIPÄEVAL 1861.

1

Nüüd hakkab aeg siis tulema,
et pean ära lahkuma
sealt, kus ma kaua elasin
ja mõnda rõõmu maitsta sain.
Ma ohkan raskest südamest,
mul vesi tilgub silmadest.

2

Mis härrad omet' mõtlevad,
et minu lahti lasevad?
Ju aastat neliteistkümmend
siin olen mina valitsend
ja tunnen kui viis sõrme kõik
see mõisavalitsuse käik.

3

Ma olen üksik, vana mees,
a' tark veel iga asja sees.
Küll oleks võinud jättagi
mind siia kohta surmani.
See äraminek on üks löök,
ei läe mul korda jook, ei söök!

4

See vald on kui üks riigike,
kus mina olin vürstike.
Siin igaüks mind austas
ning alandlikult teretas,
ka minu kintsu silitas,
pai opmanniks mind nimetas.

5

Ma olin hirmus vägev mees,
suur võimus oli minu käes;
seepärast siis ka elasin
ma, nagu ise tahtsin, siin.
Ma olen suured asjad teind,
mis ilm on imeks pannes näind!

6

Mu suu kui pudrupada kees
ja roppu loba lorises,
mis mujal siin maailma peal
ei ole kuskil kuuldud veel;
a' mind ei keelnud keegi,
vaid kiitsid kõik veel pealegi.

7

Kui rahvas oli koos, siis ma
neil' hüüdsin laia kõriga:
«Kus on mu sugune üks mees,
kes kergelt, vaimu kanguses,
kuus tuhat hinge valitseb
ja miljon asja mäletab?!»

8

Ei öelnud rahvas ühtigi,
et ma ei mõista tühjagi,
ei lugeda üht sõnakest,
ei kirjutada kriipsukest,
et kirjutaja tegi kõik,
mis oli minul tarvilik.

9

Vaid rahvas maani kummardas,
kui jumalat mind austas:
«Ei ole teist nii tarka meest
joht leida Vene riigi seest;
te nimi siin ja mujal maal
on kuulus laia taeva all!»

10

See kiituse eest võtsin ma
ning andsin õlleklaasiga
pea igal' mehel' napsi kaks,
siis hüüdsid nad: «Mis hea saks!»
Ei puudund viina millaski —
tad mõisa keldris küllaltki.

11

Ma petsin rahvast viinaga
ning oma ropu naljaga:
sest meega kärbseid püütakse.
Seepärast tulid mõisasse
kõik talupojad kostiga
mind, vana paksu, paluma.

12

Seal meepotid anneti
ja kalakotid kanneti,
seal toodi mune, suhkrupäid,
teed, kohvi, rummipudeleid
ja peenikesi sigareid,
ka kanu, põrsaid, vasikaid.

13

Kes aga iial kosti tõi,
sel asi ikka korda sai.
A' kõige mõnusam ol' see,
kui paber pandi peosse:
s e s t r a h a p õ r g u l a h t i t e e b,
k õ i k r a t t a d i l m a s k ä i m a s ä e b!

14

Kui mõisas kohut mõisteti,
siis nagu siga tapeti:
sest igaüks seal kisendas
ja kõri jõudu kuulutas,
ja viimaks mina hüüdsin: «Vait!»,
siis kohtu otsust kuulda said.

15

Ei mina patust hoolinud,
ei surma peale mõtelnud:
sest õigus sell' sai mõistetud,
kes vankri oli määrinud;
see vaene maksis nahaga,
mis ta ei jõudnud rahaga.

16

Ei kõlvanud siin õige mees,
mul kelmid olid au sees.
Ka naisil' õigust mõisteti,
sest vanasõna ütleb nii:
«Kes naisterahvast vihastab,
see eluõnne kaotab.»

17

Kui ol' nekrutivõtmine,
siis suur mu rahasaamine:
need rikkad pistsid minule
viiskümmend rubla taskusse
ja läksid koju rahuga;
a' vaesed pidid marssima. —

18

Vaat, kuida ma siin elasin
ja taskuid omal toppisin!
Kui kurat püüab hingesid,
nii korjasin ma kopikaid.
Mul ahnus kasvas rahaga —
nüüd lähen tuhandetega.

19

Siit äraminek on mul piin!
Mul oli kuldne põli siin;
kõik oli prii ja rahata,
ei mujal enam seda saa!
Siin oli sissevõtmine,
nüüd tuleb väljaandmine.

20

Mind ikka hüüti opmanniks, —
nüüd jään ma prostaks pobuliks!
Mu sõbrad mu peal' kaebavad,
mind pea-krantsiks sõimavad.
Oh, minu au on kadunud,
kui suits kõik tuulde lennanud!

21

Mind paljud taga vannuvad,
a' tüdrukud mind nutavad;
ka nende kaunis põli nüüd
on otsas, kui ma lähen siit:
ei enam või nad laiselda,
ei kupjal' vastu hakata.

22

Jää jumalaga, mõisa siis,
mu rahaauk, mu paradiis!
Ka lustihoone aia sees,
kus vahel p u h k a s vanamees,
ja saun, kus mina v i h t l e s i n,
kõik jääge jumalaga siin!

23

«Kus on nüüd meie kallis saks,
see v a n a J ü r i, vana paks?
Kus on nüüd tema valitsus,
ta vandumine, manitsus?
Kõik kadunud, oh kadunud!
Kõik asjad uueks muudetud!!»

Lydia Koidula

(1843—1886)

LYDIA KOIDULA.

Sündis 24. detsembril 1843 Vändras ja õppis Pärnu tütarlastekoolis 1854—1861. Pärast kooli lõpetamist oli ta oma isa J. W. Jannseni abiliseks «Perno Postimehe» ja 1863—1873 Tartus «Eesti Postimehe» toimetamise töös. Abiellus 1873. aastal ja asus elama Kroonlinna, kus suri 11. augustil 1886.

Luuletamist alustas ta juba kooliõpilasena Pärnus; enamik tema luuletustest ilmus kaasaja perioodilistes väljaannetes ja kogudes «Vainulilled» (1866) ja «Emajõe ööbik» (1867). Hiljem on avaldatud «Kogutud luuletused» (1925) ja «Valik luulet» (1948).

L. Koidula on väga mitmekülgne kirjanik. Ta on loonud nii luule- kui ka proosateoseid, kirjutanud näidendeid ning tegutsenud tõlkijana. Ta on eesti rahvusliku teatri ja näitekirjanduse rajaja ning vene kirjanduse eesti keelde tõlkimise algatajaid. Kõige tähtsam on aga Koidula osa eesti luule ajaloos. Üldiselt on Koidula luulele iseloomustavaks jooneks jõulise ideelise sisu edasiandmine tabavate poeetiliste vahenditega, viimistletud, novaatorlik värsitehnika ja sorav ning ilmekas rahvalik keel.

Vaatamata tema maailmavaatelise piiratuse avaldustele (religioossed toonid ja tsaari ülistamine, mis ilmneb mõningais luuletustes), kuulub Koidulale — tänu tema luuletuste patriotismile ja kunstilisele küpsusele — eesti luule arengus eriti silmapaistev koht. Patriootiliste isamaalaulude kõrval on Koidula kirjutanud tundeküllaseid lüürilisi looduslaule. Oma osaliselt rahvaluulele toetuvate lastelauludega on Koidula eesti demokraatliku lasteluule rajajaks.

KODU.

eil aia-äärne tänavas,
kui armas oli see!
kus kasteheinas põlvini
me lapsed jooksime.

Kus ehani ma mängisin
küll lille, rohuga,
kust vanataat käe kõrval mind
tõi tuppa magama.

Küll üle aia tahtsin siis
ta kombel vaadata:
«Laps, oota,» kostis ta, «see aeg
on kiir küll tulema!»

Aeg tuli. Maa ja mere peal
silm mõnda seletas —
ei pool nii armas olnud seal
kui külatänavas!

EMASÜDA.

Üks paigake siin ilmas on,
kus varjul truudus, arm ja õnn;
kõik, mis nii harv siin ilma peal,
on pelgupaiga leidnud seal.

Kas emasüdant tunned sa?
Nii õrn, nii kindel! Muutmata
ta sinu rõõmust rõõmu näeb,
su õnnetusest osa saab!

Kui inimeste liikuvat
au, kiitust, sõprust tunda saad,
kui kõik sind põlgvad, vihkavad,
kui usk ja arm sust langevad —

siis emasüda ilmsiks läeb!
siis veel ü k s paik sull' üle jääb,
kus nutta julged igal a'al:
truu, kindla ema rinna na'al!

Mõnd kallist südant kaotsin,
mis järel nuttes leinasin,
aeg andis teist mull' tagasi:
ei e m a s ü d a n t — iialgi!

SÜGISE MÕTTED.

Juba kase ladvalt lehed langvad,
kõle tuul käib üle kesamaa —
aastakellal rõõmu hääl on lõppend:
viimseid tunde hakkab lööma ta.

Kena päike, kas sa väsind oled?
Pikkamisi pead tõstad sa;
kurvalt oma laste peale vaatad —
sügise neid riisub armuta.

Kõrged pilved nagu hirmust aetud
üle maa ja mere lendavad;
kure hääled haledasti hüüdvad,
kodu poole nemad tõttavad.

Kodu poole! K o d u — magus sõna!
süda, kannata! Ei sinagi
kaua enam oota! Kodu poole
kutsub Isa sind ka viimati!

EESTI LAUL.

Eesti laul, et kõla sa
üle metsa, üle maa!
Tungi iga südamesse,
ärata meid tegudel'!
Mata maha vaimu nõtrust,
kus on kuulda eesti keel,
eesti laul, seal kõla sa
üle metsa, üle maa!

Eesti laul, sa helise
vaenlaskõrvu valjuste!
Olgu sinu kaunid hääled
hirmutajad temale!
Mõõga kombel sisse tungi
kahjunõudja südame!
Eesti laul, sa helise
vaenlaskõrvu valjuste!

Eesti laul, oh tröösti sa
haiget hinge armuga!
Hellasti tall' pane peale
oma parandavat häält!
Kus on iial eluraskus
südant haavand valusalt —
eesti laul, seal vaigista
haiget hinge armuga!

Eesti laul, truu pead sa,
truu ja hele olema!
Nagu tuul ja päike tungib
iga silma, südame,
nõnda truult su hääled kostku
kaugel' piirist piirini!
Eesti laul, nii kõla sa
üle metsa, üle maa!

TERETAMINE.

Argselt astub sinu ette,
eesti rahvas, isamaa,
laulik; usaldab su kätte
lauluannet pakkuda.

Mis on videvikul hüüdnud
õhtul eesti linnuke:
eesti kõrv on kuulnud, pannud
eesti käsi ülesse.

Palub: lahkelt vastu võta
nõdra keele sõnakest!
Truuist hingest tuleb tema,
eesti meelest, südamest!

Ööbik, mine, leia sõpru,
Emajõe linnuke!
Ja mis südamest tuln'd, mingu,
jälle mingu südame!

MU ISAMAA ON MINU ARM.

Mu isamaa on minu arm,
kell' südant annud ma,
sull' laulan ma, mu ülem õnn,
mu õitsev Eestimaa!
Su valu südames mul keeb,
su õnn ja rõõm mind rõõmsaks teeb,
mu isamaa!

Mu isamaa on minu arm,
ei teda jäta ma,
ja peaks sada surma ma
seepärast surema!
Kas laimab võõra kadedus,
sa siiski elad südames,
mu isamaa!

Mu isamaa on minu arm,
ja tahan puhata,
su rüppe heidan unele,
mu püha Eestimaa!
Su linnud und mull' laulavad,
mu põrmust lilli õitsetad,
mu isamaa!

MU ISAMAA NAD OLID MATNUD.

Mu isamaa, nad olid matnud
sind raske, musta kattega, —
muud haavatud maapinnast tõusnud
kui verelilled õitsema.
Ja ahelas sa ennast väänsid,
ja orjaikkes ohkasid, —
ja vaikseks, vaiksemaks siis läksid —
siis unesurma hingasid!

Kuussada aastat lendsid mööda,
ei elutähte annud sa —
kuid imelikult kõndis tasa
üks muistne jutt veel üle maa:
kuis enne p r i i su rahvas olnud,
kord Kalevite vapper kond,
ja kuida o m a põhja pinnal
kord eesti rahvas pesitand.

Ja kus su pisar maha langes,
sealt laulud tõusid ülesse,
ja taeva linnud rääksid, pilved
su valust teineteisele;
ja tuuled kõned vastu võtsid,
need kandsid põhja piirile,
kõrg' kivihoonest sisse tungsid
nad ühe i s a südame.

Üks sõna läbi ilma kõlas,
et õnnes hõiskvad miljonid:
«Ma tahan, et prii minu rahvas!»
Ja orjaikked langesid!
Prii oma pinnal jälle leiad
nüüd eesti rahva pesakest
ja, õitsev Eestimaa, sa hüüad:
«Au Aleksandril' igavest!»

MÕTTED TOOMEMÄEL.

Vaikselt sinu haual seisan,
Kalevipoeg, alla vaatan
kaugel' taeva piirini —
mõtted tõusvad nagu pilved
südames, kui tuulest aetud
lendvad mööda kiiresti.

Aastatuhanded on läinud,
tulnud; tuul ja päike teinud
tööd su pinnal, Eestimaa:
mõnda küll nad maha matnud,
küll, oh küll meil' siiski jätnud
muistset meelde tuleta!

Vanemuine, laulujumal,
sinu laululehkav kannel
helises siin põhja peal!
Siin, kus, Kalev, sinu lapsed,
kanged eesti kännu võsud
käisid, kostis tema hääl.

Lind ja puu ja metsa loomad —
neil kõik olid lauluhääled,
sõnad suus neil elamas.
Õnnest rääkisid ja rahust,
kevade ja talve rõõmust,
priius-elust isamaas.

Kuula — põhjatuuled hüüdvad,
õhtuvilud vilistavad,
hommiku külm kähises!
Mõõka näen ja leegid tõusvad,
kivimüürid ülenevad,
langvad aastat' aegades.

Sõda pikas vereriides
sõidab tuleratta vankris
sinu pinnal, Eestimaa!
Tema sammul haigus astub,
orjapõli kütkeid tõstab
ristilöödud kujuga.

Kalev, sinu haua pinnal
tõusvad müürid ristiusul', —
laulujumal, looja läed!
Sinu lapsed lõõga kandvad,
vaenlaste ees kummardavad,
verd ja häbi nutavad!

Õigus, kus su kodu jäänud?
Silmaveega selga pöörnud
olid sa mu isamaal'.
Piits ja veri valitsesid!
Orjaleiba nuttes murdsid
Eesti rahvas Eestimaal.

Armu issand, kelle nime
inimeste teod püüdnud
teota, ta halastas!
Ühe ingli saatis tema
ülevalt, see armu käsi
sinu üle laotas.

Aeg, ta tasasemaks teinud
valu, vermeid parandanud,
priiust toonud tagasi, —
vaimu ümbert vaip on langend,
seadustuli leeki löönud, —
eks nüüd laula rõõmule? — —

Puud ja õilmed katvad põhja,
kus kord tuli Eesti küla,
maad ja peret hävitas;
vili õitseb surnupõllal;
veretilgust niiskel mullal
hiilgab punamaasikas;

lind ja lehed, Emajõgi!
Hea, kuri, arm ja vägi:
sest kõik keel teil kõneleb;
veel teil laulu suus ja sõnu, —
aga tasa, tasa kõne
hüüab, — ööset armastab!

Eestimaa, mis veel sull' antud
ülevalt, sull' peale pandud:
kes kõik teaks ütelda!?
— Kõrged pilved ruttu käivad,
varemetes linnud hüüdvad —
vait ja mõttes seisan ma ...

SIND SURMANI.

Sind surmani küll tahan
ma kalliks pidada,
mu õitsev Eesti rada,
mu lehkav isamaa!
Mu Eesti vainud, jõed
ja minu emakeel,
teid kõrgeks kiita tahan
ma surmatunnil veel!

Kuis, maa, nii hellalt kannad
su lapsi käte peal,
neil' annad leiba, katet
ja viimast aset veel!
Tõest, armsam on mul hingata
su põues, Maarjamaa,
kui võõral piiril õnnes
ja aus elada.

Kuis on su pojad vagad,
nii vaprad, tugevad!
Su tütred, nagu lilled
nad õits'vad nägusad!
Ja sinu tuul ja päike
sind õitsel hoiavad,
ja kõrge kotka tiivad
kuis hellalt katavad!

Ja tihti siiski leian
su silmis pisaraid? —
Mu Eestimaa, oh looda:
ka ajad muutuvad!
Meil' tulevased tunnid
veel toovad kinnitust!
Käi kindlalt! Pea kõrges!
Aeg annab arutust!

EESTI MULD JA EESTI SÜDA.

Süda, kuis sa ruttu tõused
kuumalt rinnus tuksuma,
kui su nime suhu võtan,
püha Eesti isamaa!
Head olen näind ja paha,
mõnda jõudsin kaota,
mõnda elus jätta maha —
sind ei iial unusta!

Sinu rinnal olen hingand,
kui ma vaevalt astusin,
sinu õhku olen joonud,
kui ma rõõmust hõiskasin,
minu pisarad sa näinud,
minu mured kuulnud sa, —
Eestimaa, mu tööd, mu laulu,
sull' neid tulin rääkima!

Oh ei jõua iial öelda
ma, kuis täidad südame!
Sinu põue tahan heita
ma kord viimse unele.
Ema kombel kinni kata
lapse tuks'vat rinda sa:
e e s t i m u l d j a e e s t i s ü d a —
kes neid jõuaks lahuta!

MIKS SA NUTAD?

Miks sa nutad, lillekene,
nupud sul täis pisaraid?
Kas sa rasket hingevalu,
hellake, ka tunda said?

On sull' Eesti pind ka rääkind,
vaikne öö sull' teada ann'd
ennemuistsest rõõmupõlvest,
kadund õnnest pajatand?

Tõsta pead, õiekene!
Koit on saanud isandaks!
Oma terad hiilg'valt saadab,
et nad nutu kuivataks!

Kui ta lõunavalgust puistab
üle õitsva Eestimaa,
oh, kuis tahame tall' tänu,
õis, siis vastu õhata!

TULNUD.

Nüüd õue! õue! väljad
ja metsad lehkavad!
Kõik mäekingud haljad,
all õitsvad maasikad!

Mu süda, võidu hüüa!
Laul, taeva poole püüa
sa linnu häälega!

Sind päikseterad võitnud
ka mureoru seest,
su ümber õhud köitnud
nii kindlat sõlmekest!
Laul, üles, üles püüa,
maailmal' teadust hüüa:
taas tulnud kevade!

VOKILAUL.

(Ketramisel)

Voki veereb, voki vurab
ratast-ringi, rahuta!
Pooli peale heie surab
lõimelõnga laitmata.
Lõimelõnga tasandanud
kiire käsi kedrates:
armu hei', kui tükki saanud,
tükid igaveseks sees.

Süstiku ja sõrme varal
kasvab kangaks kedrus käes:
teda painutada paral'
virga hoieviskja väes.
Parandaja pihukene
loobib lõime lennates:
armu lõim, kui tükiline,
tükid igaveseks sees.

Pöörab puielt heidekene
teisel näol tagasi,
puistab teda pügiline
tambitoa leitsesse.
Kolk ja kurik kohendanud
hukas paiku uhtudes:
armu koe, kui tükastanud,
tükid igaveseks sees.

Kangast laitjad laotavad
pala' päevapaistele:
õue ilmad haljastavad, —
ei see aita armule!
Kangakudet kündvad kalliks
päevapaiste, vihmad, tuul:
armastus jääb ala halliks,
kui ei hiiland vokipuul.

KALLIM KINGITUS.

Kuulen ühte nime
kõlavat,
taeva võlvilt vastu
hõiskavat!
Kuu ja tähed temast
keeravad!
Temast lilleõilmed
õhkuvad!

Temast lindude laul
pajatab!
Metsakohin temast
tunnistab!
Ehatuulel tungib
põue mull',
hüüab kullakiirest
koidikul!

Ajaratas veereb
vuhinal,
päevad päevi sundvad
tuhinal —
ikka nende keerul,
ikka sa
kuuled ühte sõna:
Eestimaa!

Ja su oma süda
kuulata:
kuidas oskab vastu
hõisata!
Heliseb nii valjult
päev ja öö
südamest see sõna
tagasi!

Jumalatel andeid
palju on,
nende kätte pandud
rõõm ja õnn —
kallimat neil kinki
polnudki,
kui et sugust sünd'sin
e e s t l a n e!

ÜÜRIKE.

Õieke, õieke,
ära nii hellaste õilmitse!
Lilleke, lilleke,
kiire on kaduma kevade!
«Kõidab kord külmade uha mind:
täna veel võidab mind luhapind!
Üürike elu, sind teretan ma
õilmetega!»

Lõoke, lõoke,
hõiskamist unustad aegsaste!
Linnuke, linnuke,
salaja sammumas sügise!
«Saagu siis seotud korra keel:
suveviis südames, hõiskan veel!
Üürike elu, sind teretan ma
lauludega!»

Põueke, põueke,
tungi sa tuksumist tagasi!
Inime, inime,
tiib pandud aastatel' õlale!
«Magus, jah, magada mullassa:
täna veel laske mind hõisata!
Üürike elu: veel hoiab ta mind, —
helise, rind!»

ÖÖBIK.

Mis laululaine lahkeste —
öobik! ööbik!
käib kullakeeli südame?
Ööbik!
Vait vainud, puud ja põõsastik,
mis hõbehelin imelik?
Ööbik! ööbik!
tark Taara linnuke.

Kes kuningaga kevade —
ööbik! ööbik!
sa lootust toonud tagasi,
ööbik!
Mis vait meil seisis salajas,
sul keele peal nüüd liikumas,
ööbik! ööbik!
tark Taara linnuke.

All ohkab väli, mets ja maa,
ööbik! ööbik!
pilv sõuab kõrges pilvega,
ööbik!
Ja Koidu poole, häbelik,
end kummardamas Hämarik:
ööbik! ööbik!
tark Taara linnuke.

Üks hõiskehääl, üksainuke,
ööbik! ööbik!
käib läbi kõige looduse!
ööbik!

Ja ohvrileegi süda ka
on põues pannud põlema!
Ööbik! ööbik!
tark Taara linnuke!

VESI.

Liigutades,
kiigutades
voolab vesi edasi.
Ilu vetes
kujutades
vaatvad kaldad laintesse.

Tasa üle
laine süle
lehvib lennul tuuleke:
lahked tiivad
lootust viivad
kaunis kõnes nendele.

Pea, pea!
Tea, tea:
õhk on heitlik, vaatab vagur pealt —
oota, oota!
Vaata, vaata:
valetades matab,
sala kinni katab
tiivas hingavat ta vihahäält.

Vilistab tormihääl,
kisendab tuulekeel,
künnab lain'süle ta,
ajab vee üle ta
uluvail ratastel kõikuvat teed:
taevani kihutab, —

tagasi nihutab
rahuta sülle siis
kohavad, vahuga vagutud veed!
Keevad nii kibedad
kõned neil; ägavad
valuga vintsutud lained piin'pisaril
tormide käe!
Otsa ei näe,
lõpetust kusagil — —

Langeb pikkamisi siis, heidab
tormihääl tagasi;
tuule-ema
urisedes
ja nurisedes,
pahaselt tema,
kiunudes peidab
tütreid tagasi varjule.

Tasa üle
laine süle
lehvib lennul tuuleke:
lahked tiivad
rahu viivad,
läinud lootust tagasi.

Kohaja vesi kõigub veel aega —
pikalt, rahunõudva käega
väsind vooge silitades,
unustamist igatsedes
heidab hingama.

Lehekohin, lauluhelin
uinutab sind unesse,
tasa suud sull' annab
langev päike, kannab
äratuse terad teisele.
Põõsas pajatab veel lind —
tahaks tähendada mind,
et seesama laine sa,
keda kõuel näinud ma —
väike laulik, kas ma usun sind? —

Vesi liigub, vesi kiigub,
tuuled tõusvad hoidmata —
süda rinnus, süda rinnus:
vette kerge vaadata!

SUVEÖÖSEL.

Vaiksed valged hõbelained —
uju, uju, kõrge kuu!
Igatsedes ööbik hüüab,
õilmes liigub lehepuu.

Vihma kaste piisas paindub
põõsas, muru, muld ja maa —
rohkemat on rikkust võtnud
pind veel põue imeda.

Vaga kellahelin, viibi —
sisse hingaksin ma sind;
ära väsi, ära väsi,
kullakeeli künnilind!

Nagu rikas suveööse
on mu süda tundmust täis:
kerge tuuleõhk seal üle
niiske nurmerohu käis.

Kerge tuuleõhu tiivad
kaste kulmult kuivatand;
usalduse mõtteid mulle,
rahu jälle rindu ann'd...

Vait maailm ja vait mu süda,
mõlemad nad magavad.
Hoia hellasti neid, uni —
homsed mured ootavad.

Jäta süda sees mul seisma
õhturahu radades:
Isa loodus püha koda,
minu süda ohvriks sees.

KAEBUS.

Kus on rahvas vaik ja vahva,
kus on kõlisev ta keel?
Kus ka piinal palg ei kahva,
vana voorus valvab veel?
Kus veel laseb Vanemuine
laulud tuulde lennata?
Kus on talvel süda suine? —
Tere, oh mu E e s t i m a a !

Eesti rada, lapse sammu
hoidsid emakäe na'al,
eesti süda, teadsid ammu:
soe sul üksi isamaal.
Oh, kes südameta sallis,
et te läinud lahkuma?
Nüüd sind nutan taga, kallis,
kallis, kauge Eestimaa.

Saajalaul mind saatis ruttu
võõra rahva rannale,
kus ei kodukeele nuttu,
naeru tunne üksige;
oma pesake küll pehme,
lind ei enam aseta —
armuke, mil jälle lähme
koju? — oh, mu Eestimaa!

Kodukaasik, murumulda,
Emajõe vaikne vool!
Haljas hiis, kus Taara kulda
varjab eesti poege hool!
Emapinna hiilgav ilu
andis laule lõpmata:
nüüd on põuel talvevilu —
oh, mu kadund Eestimaa!

Nutt siin lepikutes liigub,
kurbus kõnnib kaasikus,
võõral vainul samm siin kiigub,
haavat' põues agarus —

oh, mu vend. kui kodukõlin,
kui veel hõiskab armuga
sulle isanurme helin:
hoia kinni E e s t i m a a!

HÄLLILAUL.

Maga, maga, maimuke,
memme magus marjake!
Lilleoksad liigutamas,
kasekakud kiigutamas,
uni astub uksele —
maga, eide õieke!

Maga, maga, maimuke,
memme magus marjake!
Isa tuleb üle õue,
pistab kase oksad põue,
tuleb tasa toale,
maga, eide õieke!

Maga, maga, maimuke,
memme magus marjake!
Lahkel' lapsel' lausa lilli,
kaske sell', kes puhub pilli,
jagab tarka taadike,
maga, eide õieke!

HÄLLI ÄÄRES.

Väsinuks end päike jooksis, ütleb:
Eks sest saa!
Paneb sängis silmad kinni,
heidab hingama.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Lõhmus liigutamas lehti, ütleb:
Imet ka!
Kui ei enam päike paista,
heidan sängi ma.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Laulab laanes lehelindu, laulab:
Liirila!
Kui ei lehed enam liigu,
heidan maha ma.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Jänes ajab kõrvad kikki, ütleb:
Üksinda
mina ka ei valva kauem,
tõttan tukkuma.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Kütt nüüd paneb püssi seisma, ütleb:
Tühi ka!
Kui ei jänes enam jookse,
poen puhkama.
Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

Pilvist pilkab [1] kuu ja paistab
hõbepalgila,
nüüd on tukus, nüüd on lukus
terve ilmamaa.

[1] pilgutab

Äiu, äiu, hellake,
uinu ka
magama,
suureks sirgud üle öö.

TERETUS.

Teid ma teretan, Eestimaa pojad,
kellel kulmud kuumavad töös,
kellel südamed rindades soojad,
selginud sihid silmade ees!
Igavest kaob põline põud,
ilmub isamaal teie jõud:
astuge ette!

Teid ma teretan, kes teie õigust
lahti sõlminud valede vööst,
kes ep kohkudes kurja lõikust
näinud sigivat kurjast tööst.
Tagane ära, valede vaim!
Sirgu ja sigine, tõe taim!
Juhata jõudu!

Mehisel' meelele asuta koda,
priiusel pühenend eestlaste muld!
Mulju sa mudasse tigeda oda,
valgele tõuseja vaimu kuld!
Kohage, lehed, kodumaa puus!
Vana vägevus eestlaste suus —
elusse ärka!

Sind aga, taeva vägede jumal,
kummardame, su laste koor.
Tule sa jõu!e võimatumal'
ise appi, kus tegu noor.
Valguse vahiks kutsume sind;
kojaks sinule Eesti pind.
Avita, Issand!

PUHTAD PIHUD.

Mitte meie oma tasu
ärgu sõlmigu meid nüüd:
isamaa, kuid s i n u kasu
olgu meie elu püüd!

Mitte uhkusete ohi,
mitte kiidetuste köis:
s u l l e saagu kaljupõhi,
sulle meie elu-õis!

Kanged sambad kandku maja,
vennad! Taganegu nõrk!
Isamaale mehi vaja,
kellel vihaks võõra võrk!

Ärgu iial kehitagu
vale meie lipulla!
Puhtad pihud ehitagu
sinu altart, isamaa!

KES ON KAEVU KAEVAJAD.

Kes on kaevu kaevajad,
ärgu kartku vett:
kui sa maja ehitad,
nõuab savi kätt!
Meheks see, kes muda maha
jätab pärast teo taha!
Puhtus tõuseb vägevalt
välja iga koore alt!

ISAMAAST IKKA!

«Isamaada ikka jälle?
Kas sa muud ei mõista siis?
Kas sa muud ei tea laulda?
Vanaks ammu läind see viis!»

Muud ei, jah, ma tea laulda:
Isamaa — uus igavest!
Keeb s e e s õ n a minu rinnus:
hüüab puust ja õilmetest.

JUTT.

«Mis mulle jutustad, koidiku tuul?»
Eestimaalt tulen,
väsinud olen:
kõikusin kodumaa latvade lehtes,
kevade ehtes
hiilgavad vainud, ja väljad, ja aas!
Lilleke maas,
tammed, ja kased, ja lõhmuse õied
olid mul õrnasti õhkuvad köied,
nägin neid mängivat kevadega:
Mis kaebad sa,
Eestimaa tütre helisev huul?

«Pilveke, kallike, kuhu sa reisid?»
Eestimaa üle
lendab mu süle,
karastab põldu, ja peenart, ja metsa.
Kõik minu otsa
vaatab kui taevase allika pool'.
Olgu ka hool
vaikne ja tasane; siiski mu vägi
silmad kõik rahvale rõõmuseks tegi,
rahul on Maarjamaa pühane pind:
Mis surub sind,
Eestimaa tütar, et nutune seisad?

«Viibi, lind, ära nii rutates sõua!»
Eestimaal' tiivad
koju mind viivad!
Eestimaa õitsvate õilmete vahel
armsam mul ahel:
rõõmu- ja leinalaul, kodumaa viis!

Eestimaa hiis
varjas mu pesakse, seal tahan surra!
Kodumaa kullane kõlin ei murra!
Surmani tänan ma lauludega!
Mis viibid sa,
Eestimaa tütar, et järel' ei jõua?

Eestimaa tütar: Mis viibin ma siis?
Lennake, päevad,
mis nüüd veel jäävad
piireks mull' kodumaa kallaste ette!
Jõua, oh, kätte,
jõua, sa igatsev, õnnistav tund!
Päeva ja und
küsin ma: «Millal mind viite ta pinda?
Lootuse silin, kas petab ta rinda?
Millal sind teretan, laulude rand?»
Ei vastust ann'd
õhu, ei pilve, ei linnukse viis!

EI JÄÄNUD.

Mu haljas Eestimaa, nii vägev,
mu eesti sugu kannatlik,
mu eesti õde vaga, agar,
mu eesti vend nii südamlik.
Oh minu püha Eesti rada,
mis laulu täis ja mälestust!
Kus Eesti priius haljas riides
kõnd', silm täis taeva valgustust.

Mu hiilgav Eestimaa, sind tahtsid,
sind! surmapaelu siduda?
Su elutaevalt õigusleegid
raud' röövlikätel kiskuda?
Sull' surmalaulu võtsid laulda,
rist lukutas sind armutu —
ja et ei häält sul enam kuulda,
siis — lootsid — olid hingetu!

Ja päiksel' läiget jäänud taevas?
Ei laul ei lõppend linnu suust?
Veel allikas meil juttu ajas,
ja piin ei lehti puistand puust?
— Küll laulis ikka kallis keeles
veel loodus-ema edasi —
ja tähtsamaks ta sõna veeris,
läks tähtsamaks aeg-ajuti —.

Kas tunned, vend, sa muistset juttu
surnd eesti neiust kirstu sees,
kel nad nii palju valgust jätnud,
kui tarvis ehteid riisudes?
Kuid ü h t e ära unustanud
on targa röövli kaval meel:
et iga s ü d a ö ö s e taga
on s e d a h i i l g v a m hommik veel!

Ja siis, kui lõunateral kustund
su röövli latern, Eestimaa:
siis tema ahelad su ümbert
sa puhtalt võtnud kiskuda!
Siis kuulen üle ilma hüüdvat
ja taeva tõusvat tänuhäält:
prii rahvast siis, prii põlve, õ i g u s t
sa leiad Eesti pinna pealt!

EESTI SÕPRU LEITAKS' ILMAS.

Eesti sõpru leitaks' ilmas
enam veel, kui arvate,
praegu on ta sinu silmas
ustavam kui omane;
küsid siis: Mis a'al sa aitad
minu kurtvat isamaad?
«Varsti, kuni ajad näitvad
teised mull' — Nüüd häbi saad!»
Selja taga ütleb ta:
«Söögu hunt sind kõigega.»
Kas see ei kutsu laulu suhu?
Ja naerupuhu hahaha!

Kuresaares peeti peod,
kus kõik vallamehed koos,
rüütlid tegid suured teod:
lahked sõnad nende suus,
kandsid söögid meeste ette,
olid toapoisid seal;
kitsad ajad tulnud kätte,
ei nüüd mõju piitsa hääl.
Seepärast tarvis lahket keelt
ja meelitada meeste meelt.
:,: Kas see ei kutsu :,:

Eestimaal on kange tuju,
rahvas kipub ära sealt,
sest veel näljasurma kuju
pole ikka lahkund tealt.
«Hullud, nagu haputainas
paisute, mis viga teil?
Nagu jänes ristikheinas
elate kõik praegu meil!»
Nõnda hüüdis kiriksand,
ei ta kõne olnud sant.
:,: Kas see ei kutsu :,:

Riia linnas saadud näha,
et seal mõned lätlased
tervet rahvast keema teha,
olla kõik nüüd seltslased;
sest neil läti seltsis olla
valitsemas «võõras» vaim
ja see seltsile sest tulla,
et ta pole saksa kaim.
Voldemar auliige seal,
«Moskva Zeitung» laua peal.
:,: Kas see ei kutsu :,:

Öeldakse, Vanemuine
olla väga väeti veel,
sest ta püüdlus olla luine,
kammitsas ta eesti meel.
Hm! Auvõõraks meile toodi
ikka kenu saksikuid.

Võõraks toodi, tervist joodi,
mäletati tihti muid:
nii et õige eesti mees
seisku taga nurga sees.
:,: Kas see ei kutsu :,:

MINU ARMSALE TAADILE.

F. J. Wiedemann'ile 16. septembriks 1880.

Kevade mull' pakkus õisi:
«Eks sa tõtta isale
vallikate valgeid köisi
kandma tänu lisale?»
Mis ma otsin, väike, väeti,
targa meeste taludes,
kuhu istmed kõrgeks säeti?
Neiu paigad nurkades.

Suvi sundis aasta astel:
«Virgalt varisemas lill!
Harik hiilgab ilu kastel:
kääna pärjaks kummargil'!»
Kummargile oksad kallid
isa hiukseid varjama,
kellel kulmud aust hallid,
teda ehib i s a m a a!

Vaeseks lapseks teede ääres
nuttes seisis e e s t i k e e l,
tuisuvallal tolmus veeres
eide kullavara veel.
Et ta kuninglikku sugu:
uhket sõna naeris ilm.
Neiu laulis leinalugu,
näost nõrkend, käsist külm.

Isa, nägid tema häda,
tolmu seest ta välja tõid,
teda usaldades, keda
omakesed risti lõid.

Leidsid tema haavul' liidid,
ehtisid ta iluga,
kudusid tall' kullariidid,
pistsid sõrme sõrmuksa!

Tormilained lagunenud,
jälle tasa veereb kaal;
ema helin vagunenud,
hõiskab mõrsja isamaal!
Lapsi õigusela lendu
tõuseb eide majades,
kuulutavad tema kändu
sugukaljud kajades!

Et sa, taati, teda ehtind,
kangel põhjal kaljutand,
tema kulda lehti lehtind,
tema tarkust paljutand;
tema õigusele pannud
sõnaseadust vahiksa,
aset talle, ilu annud:
s e d a h õ i s k a b i s a m a a!

Terve elu selle vajaks
kulus palehigi sees:
Eestimaal' see eluks ajaks
särendamas silma ees.
Tunnistamas seda targa,
kuulsa meeste osav koor:
kuida'p mina sekka arga
laulu lõõrin — n a i n e n o o r?

Lõo laulis, kägu kukkus,
kiites endid kuningaks:
«Ära hoia huuli lukus —
kes sind pärib osavaks?
Mitmesugused on anded
jumalate jagades, —
teised täitku oma vanded —
S i n u jõud on s ü d a m e s!

Vanemaks sull' oli, keda
kõrged kiitvad kõlinal;
isaks sulle, ütle seda,
hüüa, hõiska helinal!
Millal iial isa valva
täielt tänab lapse rind?
Hoia, et ei seda salva,
kes sull' kallis, künnilind!»

Suvi, kevade ja lindu:
õigus teil on ülepää!
Usaldust ma võtan rindu,
viibi, suvi, seisma jää —!
Hale! Lagedaksa läinud
aasad, halliks haljas ilm!
Kus ta enne ilu näinud,
leinab härma sumes silm.

Kas ma sügisesed õied
tohin tuua isale?
Tütre armastuse köied
pärga panna lisale?
Pole küll neil karva kisa:
armuga neid ehtisin,
lahkeid mälestusi, isa,
õite vahel' lehtisin.

Millal iial aru andes
väsisid mu nõtrusel'?
Millal, hõdra sammu kandes
teadustuse lävedel'?
Suved tulnud, suved kadund,
kasvas au sul aast'ega:
sinu lahkusesta ladund
aeg mull' osa rohkema.

Pikil hiukseil viljatera
kõrre otsas kollendab,
õhtu poole päeva kera
varju helbeid nollendab —

ei ma suuri sõnu leida,
uhkeid andeid pakkuda
jõua: isa, armu heida —
tulen ise omaga!

Õue õilmed läinud mööda,
lõo vait ja kukulind:
i k k a sinu lapseks jääda,
armas isa, lase mind!
Võta künnilinnu nõdrad
tänusõnad armula
vastu: keel ja kõne hõdrad,
t ä n u s t tark su Koidula.

SEE ON SU ISAMAA!

Kord mäekünkal seisin,
veel olin lapsuke,
ja vaatsin alla: orus
veel hingas raske öö.

Kust Eesti nutuhääled
mull' kangelt kõrvu lõid,
kus eesti orjahigi
veel Eesti põllud jõid.

Ja kiskjad kulliparved
ööd täitsid kisaga,
et valu veeres silma,
lõi süda kuumama.

Siis isa pähe pani
käe mulle: teisega
ta näitas maha: «Vaata,
see on su isamaa!»

See sõna kasvatanud
on suureks lapsukest.
Ei iial, iial kustu
ta eesti südamest!

Kus eesti rahvas ohkas,
end väänas valuga,
seal helises mu hinges:
«See on su isamaa!»

Ja kui sealsamas seisin
ma paigas hiljuti:
öö põgenes, ja eemalt
koit õitses ülesse!

Kui koidu eest öökulle
end nägin varjavat;
kui nägin Eesti nime
eest eestlast võitlevat:

Kaks kätt siis taeva poole
ma tõstsin tänuga
ja rinnus laulud laulsid:
«See on su isamaa!»

Veel korra süda sooviks,
silm sinna elades:
kui Tali pead mul katab
ja minek ukse ees.

Oh anna siis mull', issand,
et päike sätendab
mu kodutaeval! Õnnes
ta rahvast rahus näeb.

Et Eesti mulda heites
ma väsind, tänuga
võiks suu ja süda hüüda:
«See on su isamaa!»

LAULUD.

Laulud pisarad on ikka,
salapiisad südamest:
Olgu vägev valusundmus,
olgu hella õnnetundmus
liigutanud lättekest.

Laine langeb lahedasti,
helinast sul hea meel:
Kas ta piisad paisund kaljus?
kas neid kaitseb metsa haljus?
millal seda küsib keel?

Voola, voola, lauluvesi!
Liigu, lahke laineke!
Ja kui sinu kerged tiivad
mõne silma lahkust viivad,
tahan jääda rahule!

KUST MA LAULU ÕPPINUD?

Kust ma laulu luikama,
regevärssi riimima
hakand, küsid, armuke?
Pane, piiga, tähele!

Ammu laulud hingasid
põues, rinnus rääkisid:
tuulehoog ja lainelend
lauluks meeles muutis end.

Kõnet kõrgel kandsivad
tähed, ammu andsivad
sõlmisõna linnuksed
kõrvu kuulda, väikesed.

Siiski suu mul sõnata
seisis, huuled õnneta,
enne kui sind õnnis silm
näind — seal lauluks muutus ilm!

Sõnad tõusid helinaks,
kõned rinnus kõlinaks,
tuule, vee ja linnu hääl
rinnust tõusis huulte pääl'.

Sinu silma põhjata
sügav sina korraga
eluks tõstnud lauludes,
mis on magand südames.

KEVADE ON SALA TULNUD.

Kevade on sala tulnud,
tulnud hoopis salaja:
hiilgva toomingate ladvas
aia ääres kiigub ta!
Lahkeil silmil seisab
haljal orasel,
liigub liblikate
siidisiibadel —
kevade, kevade
jälle tuli tagasi!

Kevade on sala tulnud
pilve põues läbi ööd:
päeva soojad sammud näitnud
talle vaikset salateed.
Sinilille silmi
tema lahti lõi,
muruema laugelt
piisad ära jõi —
kevade, kevade
jälle tuli tagasi!

Kevade on sala tulnud!
Liigub linnu südames,
vilgub sinivõlvilt silmi,
õhkub tuuleõhu sees!
Oma hõlma võtab
taevast, merd ja maad:
kust siis sina, süda,
üksi õigeks saad?
Kevade, kevade
jälle tuli tagasi!

LINATAIM.

Palav sui, küll oled omal' pärjaks
kudund mõnda kena õiekest,
siiski minu meelest kõige armsam
linataim on teistest taimedest.

Taevasina kombel tema õied
haljendavat põldu katavad;
eesti naised, noorikud ja neiud,
linataim, sust rõõmu näevad.

Õhtutuul kui sinu ümber mängib,
õisi mere kombel lainetab,
päikse soe ja kallis taeva kaste,
kõik sind kosutab ja kasvatab.

Aga, linataimekene, lennus
mängupäevad mööda lähevad:
Elu t õ d e pead tunda saama,
r a s k e d päevad kindlust annavad.

Oma harjund mullahoone jätad
pea maha: Noorikute käed
puhastades valu sulle saatvad,
valjuid päevi, taimeke, nüüd näed.

Aga valu, mis meil' elu saadab,
meie kinnituseks tuleb ta,
öösise kuuvalge kombel tuled
ahtla vahelt selgelt välja sa.

Ja kui piigad ketrajate keskel
voki ees su ilu kiidavad,
oma suuga sinu lõnga kastvad —
häda siis ja valu unustad.

Öösiti, kui torm ja tondid õues
üksikut teekäijat vaevavad,
kergemaks tal süda ruttu läheb,
näeb sind akna takka hiilgavat.

Kuidas piiruvalgel naiste virgad
sõrmed lõime kuduvad sind teal,
jutt ja lahke kõne aega viitvad,
noorte hulgast tõuseb lauluhääl.

Eesti rahva tarvituseks, kasuks,
linataim, sa õitsed, valmis saad:

sinu töös ja talituses leidvad
leiba mitmed talud, külad, maad.

Neiu, kui ta altari ees seisab,
sinu katet seljas kannab ta, —
ja kui puusärk surnuaeda pöörab,
on ta kaetud linariidega.

Noorelt võtad pehmest, hellast vastu
inimest, ja kui ta eluteel
viimset sammu lõpetab, siis sina
üksi teda hauda saadad veel.

Palav sui, küll oled omal' kudund
pärjaks mõnda ilust õiekest:
linataim, sa siiski minu meelest
oled armsam kõigist taimedest.

MEIE KASS.

Nüüd on lugu üsna aval:
meie kiisu väga kaval.
Rottidest ei enam saa:
maiust hakkab ajama.

Luusib mööda õue-aeda,
linnupesi tahab kaeda,
sulisloomi lõhkuda:
Kasi, kiisu, minema!

Jäta kanapojad rahu
muidu — mõõdan sinu tahu!
Hiired aidas hüppavad:
Katsu, et nad kaovad!

KAHESUGUNE PÜÜD.

«Kukuloogu!» hüüab kukk,
lahti läheb kambri lukk.
Atsi võtab aabitsa:
«Kukk, nüüd tule kooli ka!»

Kukk, see laulab ühte hoogu,
kütab sööma: «Kukuloogu!»
Haned, kanad, pardid, nad
pole keegi targemad.

Kisavad ja kääksuvad,
purelevad, pääksuvad,
koidu tõusust kuni õhtu
orjavad nad oma kõhtu.

«Ei see austa küll last,»
mõtleb Ats ja agarast
tõttab kooli õppele.
Aastad jõudvad lõppele.

Atsist kasvand kange mees,
targem ise teiste ees:
Töö ja usinusega
võitis ära aabitsa;

võitis ära mõnda muud,
mis tal kütkendanud luud:
O m a katust täna ta
õnnistamas tänuga.

Tänuga ta teiste ees
seisab o m a raja sees.
Kus on meie kukeke,
laia kõri loomake?

Rasvas haned, pardid, nad
leemevaagnas magavad,
nende keskel uhkeste
punab kukeharjake.

Õpi sellest, lapsuke:
Kõhutäidet üksine
küsib kukesarnane,
aga tarkust inime.

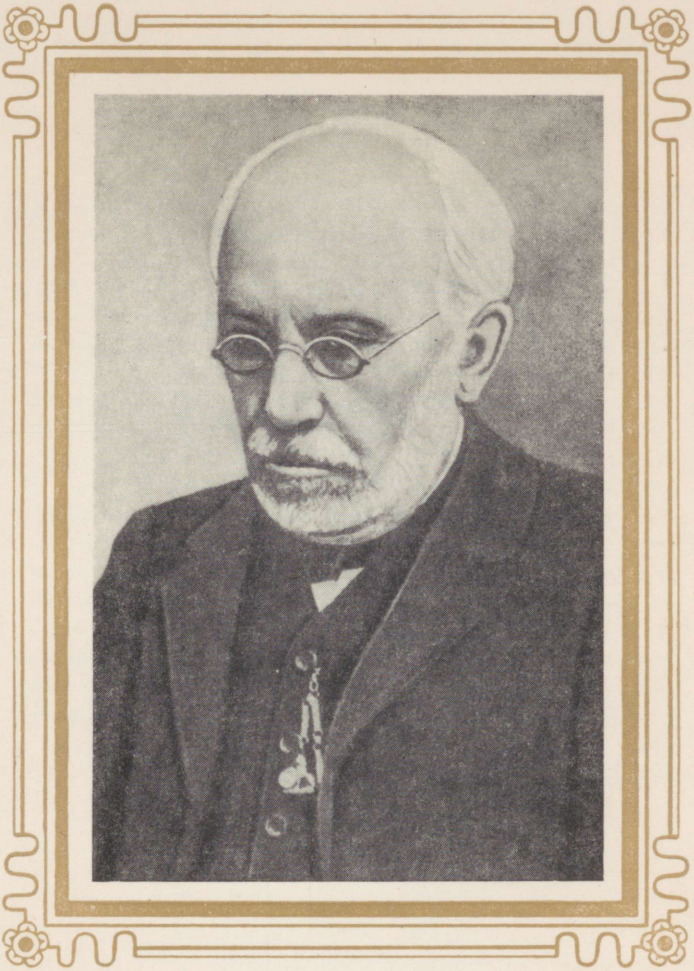

Friedrich Kuhlbars

(1841—1924)

FRIEDRICH KUHLBARS.

Sündis 17. augustil 1841 Sangaste Laatres õpetaja perekonnas; õppis Tartus alg- ja kreiskoolis ning õpetajate seminaris kuni 1861. aastani. Töötas õpetajana Viljandis, alates 1862—1895, ja suri sealsamas 28. jaanuaril 1924.

On avaldanud luuletuskogud «Vastse laulo ja kannel» (1863), «Vanemuine ehk neljakordne laululõng» (1870), «Laste laulik» (1899), «Villi Andi luuletused» I—III (1923—1924) jt.

Fr. Kuhlbarsi luule paremiku moodustavad eestlaste muistset minevikku idealiseerivad romantilised isamaalaulud läinud sajandi 60. ja 70. aastaist. Laialdase populaarsuse on võitnud ka mõned tema õnnestunud lastelaulud; samuti on ta avaldanud huvitavaid mõttesalme. Suurem osa Kuhlbarsi ulatuslikust värsitoodangust on pinnaline ja elamusliku jõuta; eriti oma elu viimasel järgul asus ta mõnede oma värssidega otseselt teenima kodanluse reaktsioonilist poliitikat.

UINU, MU LAPS.

Tut'u, tut'u, tuvikene,
maka, marjaossakene!
Rahva suust, Tartumaalt

inu, mu laps!
Oh maga, marjaoks!
Puu peidust tu!eb uneke
ja kaldub sinu kätkisse.
Uinu, mu laps!

Uinu, mu laps!
Oh maga, marjaoks!
Tuul mängib tamme okstega,
ei tamme jõua nõtkesta.
Uinu, mu laps!

Uinu, mu laps!
Oh maga, marjaoks!
Saa õitsevaks kui lehekuu
ja tugevaks kui tammepuu!
Uinu, mu laps!

TEELE, TEELE, KUREKESED.

Teele, teele, kurekesed,
üle metsa, maa,
üle suurte mägede,
üle mere ka,
ikka, ikka lõunale,
kus Egiptimaa!

Tulge jälle tagasi
kevadisel a'al,
kui kõik pungad põõsastes
puhkevad me maal!
Kõlaks teie lauludest
pea õhusaal!

Kui kord jälle meie ra'ad
kuulvad teie häält,
küll siis viimsed jää paed
lõpp'vad siit ja säält!
Tooge meil' üks lilleaed
pika reisi päält!

KARJASTE HOMMIKULAUL.

Hüüavad
pasunad:
«Tõuske üles, magajad!»
Läheme,
karjased,
metsa karjale.
Metsas on nii värske õhk,
metsas pehme siidipõhk;
metsa sees
põõsastes
selge allik kees.

Liblikad
kõiguvad,
metsa poole lendavad;
mullikad
talluvad,
vilu otsivad.
Tallekesed, veised ka
on kõik rõõmsad meiega;
siit ja säält,
põllu päält
kuulda laulu häält.

Päike nii
vagusi
vajub ikka edasi;
pilved ka
ujuvad
üle metsa, maa.
Läheb päike loodele,
läeme koju, karjased.
Rõõmus meel
ikka veel
kõnnib meie eel.

ÕHTULAUL.

Öö nüüd tuleb jälle
oma rahuga,
juba kuldne päike
läinud hingama.

Heinamaalt veel kõlab
lõbus lauluhääl,
ja ka ööbik hüüab
halja oksa pääl.

Jõe vesi voolab
läbi heinamaa,
voolab läbi metsa
merre hingama.

Unevaip ju vajub
üle metsa, maa.
Kaitsvad rahutiivad,
mind nüüd katke ka!

VEE PEAL.

Kiigu, mu paadike, kõigu nüüd pääl'!
Lehvi, mu lauluke, lenda, mu hääl!
Lained kõik sõuavad, kaldale jõuavad.
Kiigu, mu paadike, kõigu nüüd pääl'!

Lainte pääl minagi edasi läen,
kuni ma randa üht õitsevat näen.
Uju nüüd valjuste, paadike, pikk on tee!
Kiigu, mu paadike, kõigu nüüd pääl'!

SUVEÕHTUL.

Läbi õrna õhtuõhu,
üle laante latvade
valab kuu nüüd hõbevaagnast
valgust välja vainule.

Põllu ääres, järve kaldal
hõiskab ööbikute keel;
uduvaiksed unetiivad
valendavad vete teel.

«Öö pikk, öö pikk!» nii kõlab ikka
üle metsa, üle maa:
kuldne, kunas koju jõuad?
kuldne koit, mil tõused sa?

VANEMUISE LAUL ENDLA-PIIGAST.

Ma vaatlesin Endla järve
kord nukra meelega.
Mu kannel kaebas ning nuttis;
kõik künkad kaebasid ka.

Siis leian lapsukese
sealt õitseva rohu seest.
Ta kätki on samblasiidist
ja vaip tal uduveest.

Mu omaks sai kõrgemal saatel
see väeti maimuke,
kes maha jäänud maailmas
ja nuttis nii härdaste.

Ta õitses õrnalt mu kõrval
kui lehkav lehepuu;
ja laulis kord lahkelt mu kannel,
siis kõlas ka piiga suu.

Kui Endel surma suikus —
ja Endlat armastas ta —,
siis vaikides leinas mu Juta;
kõik künkad leinasid ka.

On koidikul kaua ta nutnud
ja õhtutel ohanud,
siis Endla järve end heidab,
kus kurbus on kustunud.

Kuid ilusail suve-öödel
ta ilmub veepinnale
ja vaatab, kas tähed veel tõusvad;
kas käib veel lindude tee.

Ta näeb järve põhjas
nüüd armsast ajast und,
kui pakane meil puistab
siin välja jääd ning lund.

LINDA LAUL.

Säält Läänemere kalda päält
on kuulda Linda lauluhäält.
Ta ohkab raskest südamest
ja leinab kallist kaasakest.

«Oh Kalev, et nii vara sa
ju pidid surmas närtsima!
Ma olen üksi ilmas nüüd;
ei olnud sul, ei minul süüd.

Mu pika piina pisarad
su mängumuru täidavad.
Kus armsal ajal kõnd'sime,
sääl lainetab nüüd järveke.

Sääl mängib ükskord rõõmsaste
me kõige noorem pojuke:
su kotkas ja su rauast rind,
mu tuike ja mu pesalind.

Oh Kalev, tule teistkord sa
veel tedretütart pärima!
Kui kaua, kallis, tahad sa
küll kalmu kambris viibida?

Kui kuuled sarve pae päält
ja vainult Vanemuise häält,
siis surmalõngad lahuta
ja tõuse uue jõuga!

Ei saa siis Linda leinama,
ei silmavesi voolama;
siis ilmun uue iluga
ja uuest hõiskab Eestimaa.»

VANEMUINE.

Kui Kungla rahvas kuldsel a'al
kord istus maha sööma,
siis Vanemuine murumaal
läks kandle lugu lööma.
Läks aga metsa mängima,
läks aga laande lauluga.

Säält saivad lind ja lehepuu
ja loomad laululugu;
siis laulsid mets ning mere suu
ja soome rahva sugu.
Läks aga metsa jne.

Siis kõlas kaunist' laulu viis
ja pärjad pandi päha;
ja murueide tütreid siis
sai eesti rahvas näha.
Läks aga metsa jne.

Ma laulan mättal, mäe pääl
ja õhtu hilja õues,
ja Vanemuise kandle hääl
mul põksumas on põues.
Läks aga metsa jne.

TUDU, TUVIKE.

Eesti ema kätkilaul.

Tudu, tudu, tuvikene,
maga mureta!
Tähte silmad sinu kätkil
ei saa kustuma.
Kuugi tuleb kuldsel palgel
valv'jaks voodile.
Kuni päike tuppa vaatab,
tudu, tuvike!

Tuleb aeg, kus tuuled, tormid
läevad läbi maa,
ehitama saan sind välja
vaimu väega:
Panen kangelaste laulud
sulle suhu siis;
paisutama saab su rinda
vaba, vägev viis.

Astud ükskord isamaa eest
välja võitlema,
ema palavamad palved
läevad Sinuga.
Lenda siis kui kange kotkas.
Lenda kaljule! —
Ema hellam silmatera,
tudu, tuvike!

KOIDULALE.

Koidula on koju jõudnud,
lainte rinnalt rannale —
aastatele ajamerel
tiivad pandud õlale.

Täht, mis pimeduse põue
paistis, taevast kukkus ta —
sügise on suveaeda
vara tulnud vaatama.

Pikisilmi õied ootvad,
et neid korjaks Koidula,
tõttavad siis tuppedesse
vagusi veel valvama.

Kase haljalt ladvalt langes
närtsides üks leheke;
linnud lõpetasid laulud —
Koidula läind unele.

Koidula, kes sada surma
ema eest võis sureda,
heitis ema rinna na'ale
Põhja mulda puhkama.

Laulis Emajõe kaldal
kullakeelel Koidula,
ohvrileegid eesti süda
pani põues põlema.

Laululõke loitleb, lendleb
üle helk'va Eestimaa;
tema keerul kuuled ikka
ühte sõna «Koidula».

Mis ta laulis, mis ta lausus,
tungis Eesti elusse;
sest mis südamest on tulnud,
leiab jälle südame.

Annetada jumalatel
armsamat meil' polnudki,
kui et kaunim kandlelööja
hinge poolest eestlane.

Haudadel sääl seisvad ristid,
millel tarku sõnu pääl.
Eesti keeles ei või surra
laululooja kandle hääl.

MÕTTESALME.

Otsigem südamerahu, mis leidub lihtsamas elus!
Raha eest teda vist küll kusagilt osta ei saa.

(1897)

*

I g a ü h e l e o m a.

Ühele meeldivad viljapuu salgad siin kodumaa pinnal,
teisele kadakad seal võõramaa piiride peal.

(1898)

*

Tühi jutt läks rändama.
Päeva algel oli ta
õrn kui seenevihma sadu,
õhtul — nagu lendav madu.

(1897)

*

Ei suuda sündind pimedale
sa iial ära seleta
ka saja sooja sõnaga,
mis päevavalgus on, mis vari.

(1897)

*

«Ööbik, ööbik, künnilind,
juba kurvastad sa mind.
Võta sahk ja aja vagu —
siis su laulust tunnen magu!»

(1897)

Sõbrale albumisse.

Sul on — oled osav mees,
õigel ajal väle, vaga —
olevikus nullid ees,
tulevikus nullid taga.

(1899)

*

Siis kull küll saagist ilma jääb,
kui jänest jalgsi püüdma läeb.

(1899)

*

Ei käblikut küll võrrelda
või iial ööbikutega,
ei uhke paabulinnuga;
tal siiski õigus elada.

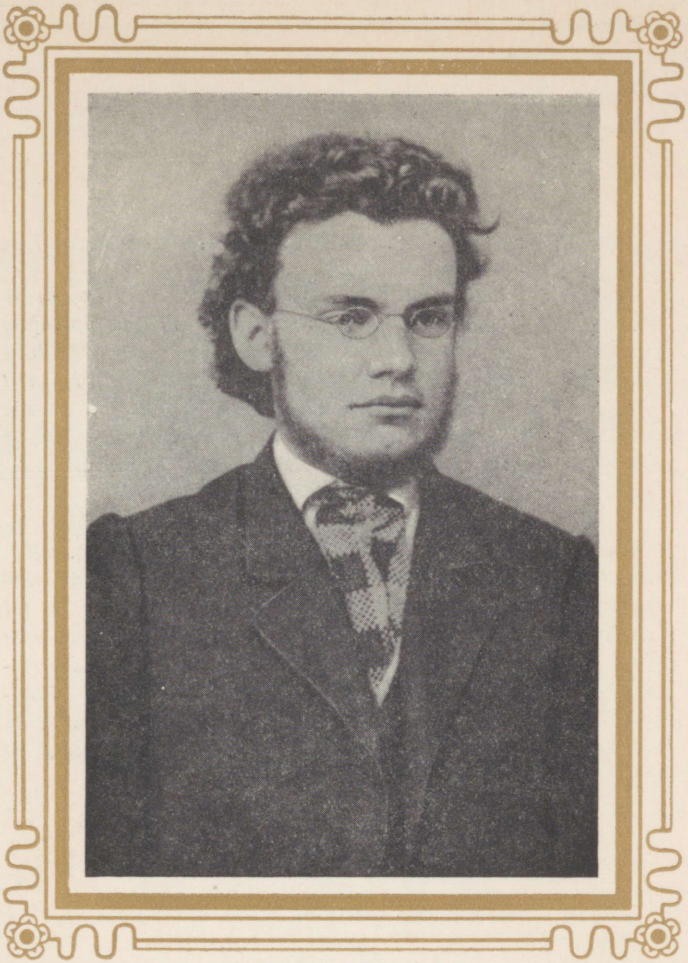

Carl Robert Jakobson-Linnutaja

(1841—1882)

CARL ROBERT JAKOBSON-LINNUTAJA.

Sündis 26. juulil 1841 Tartus ülikooli teenri pojana; õppis kodus isa juures Tormas ja 1856—1859 Valgas õpetajate seminaris. Oli õpetaja Tormas, Jamburis ja 1863—1871 Peterburis. Asus 1871. aastal elama Tallinna, siirdus siit 1872. aastal Vändrasse, kus omandas 1873. aastal Kurgja talu. Asutas Viljandis 1878. aastal demokraatliku ajalehe «Sakala» ja tegutses paralleelselt Viljandi ja Pärnu põllumeeste seltsi juhina. Suri Kurgjal 19. märtsil 1882.

C. R. Jakobsoni töös langeb raskuspunkt tema ühiskondlik-poliitilisele tegevusele ja võitlusele eesti rahvusliku demokraatliku kultuuri eest. Oluline tähtsus on tema tööl publitsistina ja kooliõpikute autorina. Ilukirjanduses on tal suhteliselt tagasihoidlik koht; aastal 1870 avaldas ta ühe kogu luuletusi «Lauliku C. R. Linnutaja laulud», mis sisaldab algupäraste luuletuste kõrval ka tõlkeid saksa klassikutelt. Jakobson, hinnates kõrgelt eesti rahvaluule osa rahvusliku kirjanduse arendamisel, on loonud selle eeskujul ka mõningaid rahvalaulu-lähedasi luuletusi.

UUE ELU TÕOTUS.

estimaa, sa meile ammust antud,
meeles, mõttes muistseist aegist kantud,
kuhu on su vanad ehted jäänud,
priius, võimus, ausus peitu läinud?

Oh sind oldi kaua lõõgas veetud,
seitsesada aastat piinal peetud;
seitsesada aastat — jumal aita!
kes võib seda häda üles näita?

Aga nii kui mets, mis talv teind paljaks,
kevadisest õhust ärkab haljaks,
nõnda, Eestimaa, ka sinu lugu,
keda paljaks teind raudmeeste sugu.

Ehk küll, nagu lehed metsa pinda,
eesti veri paisutand su rinda —
sinu noorsoo usk ja lootus
on su uuelt ärgand elu tõotus!

VEEL POLE KADUND KÕIK.

Mull' isa lapses rääkis,
küll mitmel vaiksel ööl,
kuis Eesti priiuspõlve
on ihand nende meel.

Kuis eesti vahva vaimu
nad muljund mudasse,
ja rahva orjakütkel
siis heitnud hädasse.

Seal läks mu meel nii härdaks,
et nuttes hüüdis hääl:
te Taara muistsed tuuled,
oh tõuske jälle teal! —

Nüüd magab isa mullas,
ja meheks tõusnud ma,
ei enam kurbus-keelil
nüüd taha kaevata.

Sest Taara tammikutes
veel kuulen kanget häält;
kõik ennemuistsed tuuled
ei ole kadund säält!

MINU KANNIKENE.

(8. jaanikuu päeval)

Unemõttes huupi sõudes
läbi vaiksest vaarikust,
leidsin allikale jõudes
sinilille saarikust.

Kallis, lahke kannikene,
ei sind taha kitkuda,
ära kohku, kaunikene,
ei sind maha sõtkuda.

On mul kodus aiakene
lahke, armas minule,
seal üks vaikne kohakene,
kallis liil, ka sinule.

Selle koha saan ma andma
sulle elupaigaks pea,
sinna armule sind kandma,
sest ma olen sulle hea!

KEVADINE ILU JA ELU.

Õekesed, hellakesed,
hõbehääle häälitsejad,
laske laulud ladusaste,
lauluviisid viisakaste
kandle keeli kergitama!
Ju on kesa kevadine
talve rinnalt võõrutanud.
Muru matnud murdes hanged,
sula kaotand vete kaaned,
pannud lained paisumaie,
lainekeerud kerkimaie.
Vihmuke viind idudella
suve sundja sõnumida:
«Ärka, idu, tärka, idu,
mullamätta muljutuselt,
puude punga peiduselta!»
Kuulnud kõik nad kutsumista,
hauasta hüüdemista,
tõusnud taeva paiste'ella
maad ja metsa kaunistama.
Juba lehvib lehti puussa,
lehti puussa, rohtu maassa,
taimi tõusnud tallermaalla,
õisi õitsma õiermaalla.
Peidust tuln'd ka pääsukene,
lõokene lõõriteleb,
ööbik hõiskab õhtu'ella,
hoburäästas hommikulla.
Mets on keeles, võsa hääles,
keeles, hääles, suvi saajal.
Neitsikesed noorukesed,
lusti laulu lahutajad!
Vaibad ootvad vainudella,
lilled põllu peenardella,
metsas lehvib leinakaske,
põõsas õitsvad paju pungad:
lähme õisi otsimaie,
metsa oksi murdemaie,
kasukesi katkuma!

Ladvad üksi puutumata
jäägu lepalinnu lenda,
linnu lenda, tui tulla,
pääsukestel' peale käia,
käol otsas kukkuda!

LAULA SIISKI.

Laula, laula, lepalindu,
tõsta häälta, häälitseja! —
Mis ma laulan leinalindu,
kukun kurba kaebus-orja?
Veersid siia verekokad,
käisid siin nad kullisnokad,
lõhkusid mu lepast maja,
kiskusid mu kalli pesa.
Pojad söödi pollastuseks[1],
naine viidi naagustoiduks[2];
murti maha lepa ladvad,
targa-kõne Taara ladvad,
tehti ristid otsa täheks,
tappe täheks, mängu märgiks!
Mis veel laulan, leinalindu?
Kukun kurba kurbus-orja? —
Laula siiski, lepalindu,
tõsta häälta, häälitseja!
Laula metsa lausumaie,
sarapikku sajatama,
lepad häda leinamaie,
kased kurbust kuulutama,
Taara tammed tunnismeheks;
unest laula unistajad,
viimasedki viivitajad!
Mardus tulgu läbi metsa,
sundmuskäijad üle soode,
hirmuvaimud hiitesse!

[1] eineks
[2] järeleineks

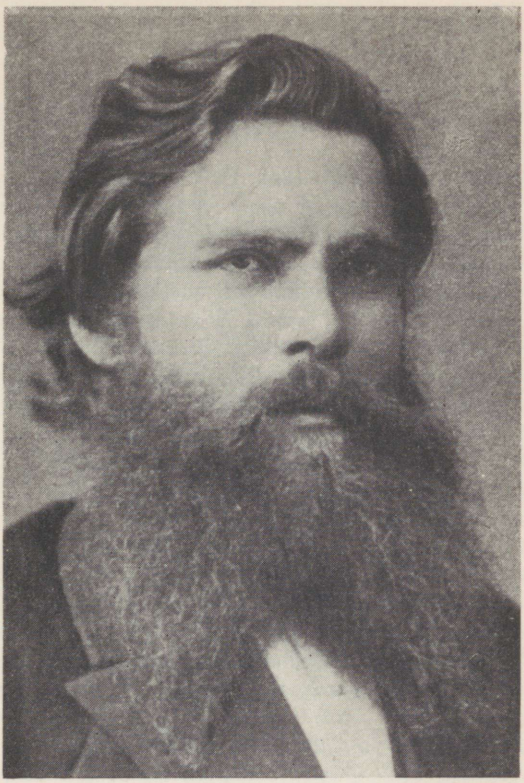

Mihkel Veske

(1843—1890)

MIHKEL VESKE.

Sündis 28. jaanuaril 1843 Viljandimaal Holstre vallas vaese talupoja perekonnas; õppis oma kodukoha külakoolides ja Tartu gümnaasiumis vabaõpilasena kuni 1866. Õppis Leipzigi ülikoolis võrdlevat keeleteadust, mis alal kaitses doktoriväitekirja 1872. Valiti 1874. aastal Tartu ülikooli eesti keele lektoriks ja 1886. aastal Kaasani ülikooli soome-ugri keelte õppejõuks. Suri Kaasanis 16. mail 1890.

Laialdase ja mitmekülgse teadusliku (keeleteadlane, folklorist) ning ühiskondliku tegevuse kõrval on ilmunud temalt värsikogu «Laulud viisidega» (1874). Pärast surma on ta luuletusi avaldatud kogudes «Dr. Veske Laulud» (1899) ja «Mihkel Veske laulud» (1931). Nõukogude Eestis on ilmunud paremik ta luulest kogus «Valitud laulud» (1949).

M. Veske on L. Koidula kõrval silmapaistvamaid eesti luuletajaid XIX sajandil. Tema isamaaluulel, mis sageli on läbi põimitud kodu- ja looduse-motiividega, on tähtis koht rahva patriotismitunde kasvatamisel võitluses pärisorjuse igandite vastu. Üksikutes luuletustes aga kajastub ka kaasaja ühiskondliku ebavõrdsuse nägemine. M. Veske armastusluulele on osalt iseloomulik jutustav element, armastuselamuste kaudse ja humoristliku väljenduse laad. Veske luule tähistas eesti lüürika mõningat temaatilist avardumist ja ka vormilist täiustumist.

DR. KREUTZWALDI 70. SÜNDIMISEPÄEVAKS 14. DETSEMBRIL 1873.

rgake!» sa hüüdsid vahvast'
rõhutatud eesti rahvast
vabaduse koidu a'al.
Rahvas sinu häält siis märkas,
pikast unest üles ärkas,
nägi päikest tõusvat maal.

Tuli uni uuest' jälle
eesti rahva silmadelle.
Siis ep uuest' hüüdsid sa:
«Ärka, ots on tulnud ööle!
Tõttą uue päeva tööle,
maad ja vaimu harima!»

Ärkvele sa kõiki hüüdsid.
Muist su hüüdu täita püüdsid,
aga muist jäid uniseks.
Ometi läks haljendama
isamaa ja õilmendama,
söödid saivad põldudeks.

Sull' see tähtsa töö eest tänu
kõlab meie laulu mõnu
sügavasest südamest.
Laul, sa kõla: Kreutzwald, ela!
Aus ja õnnes kaua ela,
hoitud taeva heldusest!

Ei meil ole tuua annet
muud, kui toome seda vannet,
kokku lüües noored käed:
Käia tahame su rada,
uniseid ka äratada.
Kuulge seda, taeva väed!

PÜHENDUSE-LAUL.

Vaigistage kõne kõmu,
kuulge tõsist laulu nüüd!
Kuulge, sõbrad, tõe sõnu,
mehed, tõe laulu mõnu —
kõla vastu, koori hüüd!

Meie armsal' isamaale
lausa laulu kõlage!
Isamaa, sa helde, püha,
kuula meie palve iha:
meid su hoidjaks pühitse!

Pühitse meid, üliarmas,
ikka hoidma eesti meelt!
Hoidma vabaduse idu,
parandama eesti pidu,
kosutama eesti keelt!

Löögem, vennad, käed kokku,
tõstkem silmad taeva pool':
isamaa, sind armastama,
eesti elu ülendama
olgu ikka meie hool!

Kaugele sa, hääl, ka kõla
üle kõige isamaa!
Ärata kõik eesti sugu
kuulma meie laulu lugu!
Igaühte ärata!

ILUS OLED, ISAMAA!

Minge üles mägedele,
tuule õrnal' õhule!
Vaatke alla oru põhja
üle lille hiilguse!
Vaatke, kuidas oja keerleb
läbi luha läikiva!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled, isamaa!

Vaatke, metsad pilve poole
tõstvad latvu uhkuses!
Kuulge, kuidas kaasik kohab
lehkavates lehtedes!
Vaatke, jõed, järved läikvad
metsas virvendusega!
Ja siis hüüdke hõiskes metsa:
Ilus oled, isamaa!

Vaatke, rohke rukis hällib
uhke nurme nõlvadel!
Tõuvili tõotab anda
rohket saaki sügisel;
viljapuude okste otsas
hiilg'vad anded iluga. —
Ja siis hüüdke üle nurme:
Ilus oled, isamaa!

Vaatke karja lustipidu
leherikkas lepikus!
Kuulge karjalaste laulu
vastuhelkjas võsikus!
Vaatke, kuidas kõrgel võlvil
taevas helgib sinaga!
Ja siis hüüdke taeva poole:
Ilus oled, isamaa!

ISATALUST LAHKUMINE.

Kui mu kallist isatalu
jumalaga jätsin ma,
tundis minu süda valu,
mis ei või ma ütelda.

Väravalt ma üle välja
sõitsin venna saatusel,
sõitsin üle nurme selja,
kust veel kodu nähtaval.

Vend mull' ütles: «Ära nuta,
ära enam kaeba nii!»
Mina vastu: «Ära rutta!
Siit näen kodu viimati.

Hoia hobust kinni vähe,
las' mind vaata tagasi;
ehk ei saa ma enam näha
isatalu iialgi.

Jumalaga, isamaja,
nurm ja niit ja karjamaa!
Taevas anna, mis teil vaja!
Jumal küll teid õnnista.»

VÕÕRAL MAAL.

Miks on mures minu süda?
Miks nii kurb on minu meel?
Meel on kurb ja mures süda,
et ma kaugel kodust veel.

Tali külm ja kuri läheb,
kätte tuleb kevade;
suvi soe ja sume läheb,
kätte jõuab sügise.

Tuleb kevadeaeg kätte:
tooming tõttab lehile,
kaasik lehtel lehviteleb,
kuusel kasvab käbike.

Tuleb sügiseaeg kätte,
tõt'vad lehed toomingust,
kasest lehed kahanevad,
käbi kukub kuusikust.

Aga mult ei kurbus kao,
isamaale igatsus,
ei mult muret ära murra
võõra maade iludus.

Võõral maal on uhked linnad,
külad kenad, ilusad;
võõral maal on laiad jõed,
mäed märksa kõrgemad.

Aga minu isakodu,
isatare, kambrike,
väike küla, kink ja oja —
armsamad nad minule.

EHATÄHT JA VELI.

Üle eha ilu sirab
hele ehatäheke.
Minu veli närbus noorelt,
anti vara hauale.

Lehekuul mets lehitseles,
rohtu tärkas rohkest' maa.
Haigeks jäi mu helde veli,
võitles suisa surmaga.

Üksi kurb ma käisin karjas,
oja ääres nutsin ma;
aga silmapiiske ojad
ei võind velle aidata.

Veli kirstus hauda kanti,
järel' jäin ma leinama.
Kuusik leinas, kaasik kaebas,
kaebama jäi karjamaa.

Kari vaatas kurvalt ümber,
kuhu jäänud karjane.
Küla noorus oli norgus,
leina laulis linnuke. —

Kevade sai jälle kätte,
mets läks jälle lehile,
võsu tärkas, idu ärkas —
aga ei mu velleke. —

Hele ehatähekene,
tereta mu velle sa!
Ütle, et ta minu meeles
ikka armas otsata.

Ütle, et ta minu silmis
ikka ilus, ikka noor
ja et teda üli kiidan,
kui mind kuts'nud taevakoor.

RIKAS ORJA ARMUKE.

Neiu, ennist öösel nägin
sinust mitu magust und.
Sull' mu armu avaldada
lubas mull' üks õnnis tund.

Sa mu otsa vaatsid armus,
armu avaldasid sa.
Õnn mul oli ütlemata,
rõõm mul oli rääk'mata.

Imeliku armu õnnes
tahtsin sull' ma anda suud,
aga pea olin äkist'
unest üles ärganud.

Siis ep õhkasin ma hädas,
siis mu süda valutas,
üle palge oli pisar
peapadjal paisumas.

Kõik mu lootus, ootus tühi,
asjata mu armastus.
Arm mull' annab üksi valu,
ei mult võeta viletsus.

Oh, et olen vaene ori,
olen sündind sulane!
Oh, et nägus neiu rikas,
sündind talutütreke!

Oleks see neiu popsitütar,
armastaksin teda ka, —
julgest' tohiksin siis minna
teda omal' kosima.

UINUSELAUL NEIULE.

Õhtu õhud sõudvad sala
lepalehti libistes.
Lustil laksu lööb nüüd kala
järve pinna selguses;
pea jääb ta hingama.
Maga sa
rahuga,
helde, ilus neiuke!
Head ööd soovin sinule.

Orust tõuseb õhtu vilu
udust üles hiljuk'si.
Õitsitule hele ilu
vilksub kaugel vagusi;
pea saab ta kustuma.
Maga sa
rahuga,
helde, ilus neiuke!
Head ööd soovin sinule.

Iga lind nüüd hingab rahul
puie laiul latvadel;
kasemetsa lehk'val lahul
üksi ööbik hüüab veel;
pea jääb ta uinuma.
Maga sa
rahuga,
helde, ilus neiuke!
Head ööd soovin sinule.

Veski silmast sorab maha
vesi ikka vile'ste.
Kaldal pajupõõsa taha
sirab allik jõele.
Laul, nii hilju hüüa ka:
Maga sa
rahuga,
helde, ilus neiuke!
Head ööd soovin sinule.

Eha helgib veel nüüd vähe,
ehatäht nii heledast'.
Minu silm ei kinni lähe,
ei ta vaibu valvamast;
kaua veel küll valvab ta.
Maga sa
rahuga,
helde, ilus neiuke!
Head ööd soovin sinule.

NEIUDE ÕITSMEAJA LAUL.

Oh mis ilus on nüüd vaata
üle väljade!
Võtkem, õed, karja saata
välja vainule!
Lillerikkail' võsadele,
õed, läheme!

Kõik nüüd ilus, õnnes elab,
liigub lustiga;
võsa helgib, kaasik kõlab,
tahab kõnelda.
Kevade, su imeilu
a'ab meid hõiskama!

KADUNUD KINNAS.

Saaniga sõitsin ma sohinal
külast läbi kiirega.
Ära mu kinnas siis kadus seal,
läksin kinnast otsima.

Talusse sisse ma sammusin —
vastu tuli neiuke.
«Neiu, kas nägid üht kinnast maas?
Ütle mulle, hellake!»

«Ei ole näinud,» ta kostis mull',
«tahan teistelt küsida.»
Neiu mult häben'des ära läks,
pea tuli jälle ta.

«Külamees, keegi su kinnast ei näind;
palun, võta vastu see!»
Kinda ma võtsin ja sõitsin sealt,
sinna jätsin südame.

Sõites sealt läbi siis iga kord
oli minul äpardus:
rattapulk kadus või kukkus piits —
ikka leidsin viivitust. —

«Isa, oh kunas mull' talu saab?
Mil võin tuua armuk'se?
Neiu mul nägus ja lõbus on,
tahab pea mehele.

Nägu tal naerul, tal valge pea,
silmad helded, sinised.
Mõnuslik mini sest neiust saab,
talitab, mis tarvitsed.»

ARMUVANNE ALLIKAL.

Kui kallist kodust läksin
ma kurvalt kaugele,
siis ütles kase varjul
mull' hella armuke:
«Nii selge kui see allik
on minu armastus,
siit käib küll õhtu õhul
su järel' igatsus.»

Ma nägin mõnda kaske
ja mõnda allikat,
ma nägin mõnda neiut
mull' naeratelevat.
Ei olnud kask, ei allik
nii armas ometi,
ei vaatnud võõras neiu
nii õrnalt iialgi.

Kui kaugelt jälle koju
ma rõõmul rändasin
ja allikat ja kaske
ma jälle tervitin:
Kask oli ära kuivand
ja allik mudane,
mu neiu oli läinud
ju teise kaenlasse.

KARJAPOISI ARMUKE.

Juba, kui ma karjas käisin,
oli mul üks armuke,
piigakene valge peaga,
sinisilmist heldeke.

Ei ma piigak'sele ütlend,
et ta armas minule,
ega piigakene ütlend,
et ma armas temale.

Teineteise näost nä'ime
armu naeratelevat,
teineteise teost tundsim'
armu meie mõlemad.

Ilusama õie vainult
noppisin ma temale,
magusama marja metsast
tõi ta jälle minule.

Lendas üle heina liblik,
püüdsin seda pilguga,
andsin neiule, — ta jälle
laskis selle lendama.

Hüppas oksal linnukene,
näitas mulle neiuke;
lendas kõrgel kull või kotkas,
seda näitsin temale.

Tema armsam tallekene
oli armas mulle ka;
minu punapullikesel
katkus hoolsast' heinu ta.

Emast õpetatud laulud
õpetas ta minule;
isast kuuldud kaunid jutud
jutustasin temale.

Kudusin ma künkal korvi,
kaitses karja piigake;
kirikusse minna mahti
andsin jälle temale. —

Aeg tegi otsa karjapõlvel',
aga mitte armule, —
ehk küll hüüdis piigakese
kade ingel taevasse.

SUVE PIDU.

Laske laulud ladusaste,
lauluviisid viisakaste,
laululugud lustiliste,
kandlekeeli keeritada,
et kui kuulmeid kutistavad,
südameida sütitavad.

Nüüd on kesa kevadine
talve rinnalt võõrutanud,
nurm kui neitsi ikka nukus,
õitse urval uhkendamas.
Mets on keelis, mets on häälis,
keelis, häälis suve saajal.

Muru mattis murdes hanged,
sula kaotas vete kaaned,
pani lained paisumaie,
laine keerud kerkimaie.
Päike pettis pääsukese,
virgus kiuru kergitama.

Vihmuke viis idudele
suve sundja sõnumeida.
Idu ärkas, võsu tärkas
ahtraid maida kattemaie.
Kaasik hakkas kahisema,
lepik lehti lehvitama.

Neiu, hella neiukene,
tõtta karja saatemaie!
Neiu, hella neiukene,
rutta karja kaitsemaie!
Aja karja nurme'elle,
lillepõllu peenerille!

KODUMAA.

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
käib Läänemere rannale
ja Munamäe metsalt, murult
käib lahke Soome lahele?
See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel. —
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin teretavad metsa ladvad
nii lahkelt järvi, rohumaid,
siin taeva vihmal oras võsub
ja päike paistab viljapäid.
See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel. —
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin kasvab eesti meeste sugu
ja sammub vabadusele;
siin kasvab priskelt eesti neiu
ja sirgub eesti mehele.
See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel. —
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin tõstab rahvas põllu rammu
ja matab endist viletsust;
siin püüab rahvas vaimuvalgust
ja võidab endist pimedust. —
Oh tõotagem südamest
me mehed olla igavest'!
Ja laulgem nüüd ja lõpmata:
Sa kosu, kasva, kallis kodumaa!

C. R. JAKOBSONI HAUD.

Vändra jõe haljal kaldal
kerkib küngas puude all,
liivasõmer teda matab,
haljas muru teda katab,
keda leinab Eestimaa.

Rändaja seal silmaveega
kaebab künka ääressa:
«Oh, miks lahkusid sa ära!
Oh, miks läksid meilt nii vara!
Poolel' jätsid Eesti töö.»

Leske kaebab, pisar palgel,
langeb künka najale:
Kodus laste nutukisa.
Kunas tuleb koju isa,
võtab Linda põlvele?

Mil siis jõuab koju kaasa
lapsi hüüdma naerule?
Tule koju, armastaja!
Pooleli on jäänud maja,
lesk ja lapsed varjuta.

Kuula, ladvult vaikne kahin
hüüab hilju: «Rändaja,
heldest' ehita mu maja,
vaigista sa nutu kaja,
edenda mu Eesti tööd!»

Vastu kostab kahinale
kõik see Eesti mets ja maa:
«Heldest' ehita mu maja,
vaigista sa nutu kaja,
edenda mu Eesti tööd!»

ÖÖBIK.

Nüüd on meie lepik lehtes,
nüüd on meie kaasik ehtes,
õitseb tooming, õunapuu.
Aga kes see linnukene,
kelle hele häälekene
kõlab läbi lepiku?

See'p see ööbik-linnukene,
hallikene, kallikene.
Mis ta laulab, kullake?
Õhtule ta laulab eha,
neiul' siidijuuksed päha',
puna neiu palgele.

Taevale ta laulab sine,
peiu silmist laulab une —
kutsub neiut vaatama.
Laulab tõusma armuidu,
lähenema pulmapidu
laulu, mängu kõlaga.

PÄÄSUKE.

Piiri-pääri pääsukene,
imeilus linnukene,
laulis meie aia peal,
lendas üle meie kesa,
räästa alla tegi pesa,
söötis oma poegi seal.

Kuhu läksid, pääsukene,
lendasid sa, linnukene?
Kus nüüd hüüab sinu hääl?
Läksid ära lõunamaale —
rõõmusama rahva ra'ale,
lendad, laulad lahkest' seal?

Piiri-päärі pääsukene,
imeilus linnukene,
tuled jälle kevade?
Tood meil kaasa teisi linde?
Laulad õitsma Eesti pinda?
Hüüad rahvast rõõmule?

KEVADE VÕIT.

Kadunud lumi ja räitsak ja rahe,
katkenud jõgede, järvede jääd.
Päikene särab ja tuuleke mahe, —
oras ja rohi ju tõstavad pead.

Haljaks ju lähevad pihlaka urvad,
haljaks ju paju ja leppade puu.
Rõõmsaks ju lähvadki kuusikud kurvad,
lahkesti laulab ju lindude suu.

Kadunud, katkenud orjuse ahel,
teda ei tao enam targemgi sepp.
Rahvast, kes rabeles surmasuu vahel,
enam ei ehmata kubjaste kepp.

Kadunud endine orjuse tegu. —
Vabadus võitis, oh tõsta sa pead,
rahvas, ja kaota ka orjuse nägu!
Tegu ja süda, need olgu sul head!

PÄIKESELE.

Vaata, mis paistus sealt Peipsi piirelt
keerutab ülesse, kerkib kiirelt!
Tõuseb kas veerema veremeri,
paneb ehk põlema taevakeri?
Ole ei möllamas veremeri,
tulede kiiretes taevakeri:
kuldsem see kuningas, tõusev päike,
laotab seal laiali oma läike.

Valguse välkuvat merd ja jõge
voolab ta välja ja elu väge,
lainetab laiali eedeni elu,
ilmutab ilmale taeva ilu.
Kõrbes ta paistusel lamab lõvi,
vetes ta valgusel mängib havi,
laanes ta soojal kõik loodus liigub,
õhus ta paistel kõik lendab, kiigub.

Päike, küll tunned sa Eesti lugu,
nägid küll vanade vaba sugu!
Nägid küll eestlaste endist võitlust,
mõõkade, odade möllust, heitlust;
nägid, kui lahingus Lembitu langes,
kuidas seal surnute kehad hanges;
nägid küll saarlaste laevu, võitu,
kuidas nad sõitlesid võõra sõitu.

Päike, sa nägid, kui käsud kanti
hommikult, vabadust meile anti!
Näed ju uuesti elu algust;
näed, et rahvas ihkab valgust,
raiub ja kaevab ja künnab vahvast' ...
Päike, oh õnnista eesti rahvast!
Kaob kord eestlaste keele kõla —
ära siis sinagi tõuse ja ela!

MA OLEN KARJAPOISIKE.

Ma olen karjapoisike
ja vaatan mäelt kaugele;
siit näen palju talusid
ja mõisasid ning kirikuid.
Ma karjapoisikene.

Siit vaatan mina metsa peal',
kust kõlab kaunis linde hääl;
siit vaatan üle heinamaa
ja üle nõmme, nurme ka.
Ma karjapoisikene.

Küll uhke on siin üleval,
kui sõuab tuul siit tuhinal.
Las lõõtsu tuul küll kõvast' siin —
ma laulan ikka kõvemin':
Ma karjapoisikene.

Kui mustaks läheb taevatelk
ja vihma kahab, kärgib välk,
siis hüüan ma: «Välk, puut'mata
mu isa maja jäta sa!»
Ma karjapoisikene.

Kui kuri maailm igal pool
mind ähvardaks kui piksenool,
siis hüüan vastu valjuste:
«Mind, kurjus, jäta rahule!»
Ma karjapoisikene.

HÕISSA, POISS, JA VÕTA NAINE!

«Hõissa, poiss, ja võta naine!»
hüüdis mulle külavana,
halli peaga onukene.
Mina kuulsin, kostsin vastu:
«Kulla külaonukene,
kuhu panen noore naise,
kuhu armsama asendan?
Ei mul ole koda, maja,
kus võin seada sängikese;
ei mul ole maad, ei põldu,
kuhu külvan rukkid, odrad,
ei mul ole niitu, aasa,
kust saaks heinu lambale,
rohtu lüpsilehmale;
ei mul ole sohi-hobust,
kellega sõidaksin kossule.

Olen ikka teiste ori,
teenin ikka peremehi
võõra talu väljadel,
võõra küla nurmedel...
Küll on külas neiusid,
hoolsaid orjalapsukesi,
sirgeid sulase-tütrekesi,
keda võiks tuua kodukanaks,
suu juures suigutada,
soojas kaenlas kaisutada.
Aga paraku, paike,
kulla külavanake,
üksinda pean puhkama,
kurvalt uinuma üksinda.»

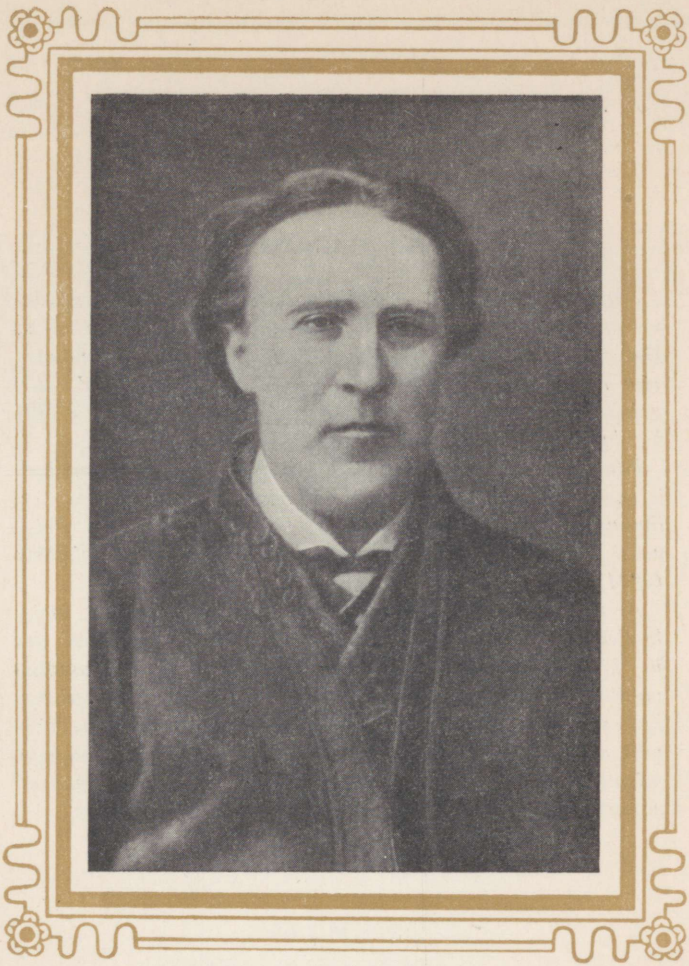

Ado Reinvald

(1847—1922)

ADO REINVALD.

Sündis 7. detsembril 1847 Viljandimaal Uusna vallas taluperemehe pojana ja kasvas Tarvastus Ilissal, kus käis ka ühe aasta külakoolis. Seejärel töötas isatalus, täiendades oma haridust iseõppimise teel, ja jäi isa surma järel talupidajaks kuni 1894. aastani. Asus siis Elva, kus ta elas puudusega võideldes ja suri 8. veebr. 1922.

Luuletuste kirjutamisega tegi algust juba poisikesepõlves ja avaldas neid kaasaegses ajakirjanduses. Kogudena on ilmunud «Viljandi laulik» I—IV (1869—1880), «Ado Reinvaldi Laulud» (1904). Pärast surma ilmus «Valik luuletusi» (1924).

A. Reinvaldi luule keskseks teemaks on patriotism, järjekindel võitlus balti-saksa mõisnike ja nende käsilaste, usu ja kiriku pimestava mõju vastu, kusjuures ühiskondlik-poliitilise võitluse teema on paljudes luuletustes läbi põimunud motiividega loodusest, kodust ja emakeelest. Oma vormilt on Reinvaldi luule, võrreldes Koidula ja Veske luulega, mõnevõrra konarlikum, kuid seda iseloomustab üldiselt väljendusviisi otsekohesus, rahvalik lihtsus ja värskus.

MUSTA KUUBE.

u musta kuube kanda
ma tahan auga
ja kätt see peale anda
sull', armas isamaa!

Mu isaisad käisid
kõik musta kuue sees,
sest jäägu uued viisid:
Ma olen Eesti mees,

ja tahan julgest' astu
siin musta kuue sees,
las' tulla k a d a k vastu —
ei kohku tema ees!

PALUMINE.

Paista mulle, lahke päike,
ööilm varjab vaarikuid,
soojenda neid pilve käike,
mis siin külmendavad suid!

Jõua põrgu väravalta,
kallis Kalev, koju sa!
Ammu sind ju vangi maalta
ootab ohkel isamaa.

Sinu õnne, sinu vaeva
leinab suur ja väikene —
aeg, kus sind sai viidud taeva,
lõpetas meil priiuse!

Vanaisa, ise tarka,
Taara, taevast kuule sa,
anna Manal seda märka:
päästa Kalev kütkesta!

KÜSIMISED.

Kas kõrged kaljumäed
peaks pehmeks sulama?
Kas röövijate käed
ei saagil' siruta?

Kas kaarnad, kullid kiitvad,
et nad on mõrtsukad?
Kas paavstikesed viitvad,
kui rahvast rõhuvad?

Kas rikkad meeles kandvad,
et nähtav — ajalik?
Kas ahned vaestel' andvad,
ehk neil küll võimalik?

Ei ole ilmas head,
ei õigust olemas,
kuid elama sa pead,
kui ilm ka valetas.

PISARAD.

Kevadisel koidu a'al
vara kõndsin niidu ra'al.
Tuhat, tuhat pisarat
kasteheintel kiik'sivad.

Küsin ühelt sedamaid:
«Pisar, kust sa siia said?
Kiigud tormi, tuule ees
koidu paistel rohu sees.»

Kostab vastu: «Kuuled sa,
muru all mu kodumaa;
sinna sinu vanemad
muistsena meid külv'sivad.

Tasa õhtul tuleme
mustast kodust murule,
öösel teineteisega
nutukülvi mõtlema.

Paistab taevas päikene,
lähme jälle mullasse; —
öö meid valus ilma lõi,
sest ei valgust näha või.»

Kuulsin kurba kaebamist,
silmad läiksid pisaraist. —
Palju neid siis nutsin ma
teiste hulka kastessa!

KULDRANNAKE.

Kuldrannake,
mil' jõuab laev su kaldale!
Ju vara, kalli koiduga
su poole võtsin purjeta,
silm siiski veel ei kallast näe
siit üle kõrge lainemäe.

Kuldrannake,
mil' jõuab laev su kaldale!
Siin alles võõra ilma piir,
ei läigi ranna siniviir
sealt üle elumere vee,
kus lõpeb minu laevatee!

Kuldrannake,
mil' jõuab laev su kaldale!
Ma ohkan siin kui väsind lind,
et vaikne elumere pind
ja torm ei laeva lendes a'a —
nüüd hilja sinu randa saan!

Kuldrannake,
mil' jõuab laev su kaldale!
Küll õhtu päikse paiste käes
sind nagu juba kaugelt näeks, —
oh, siiski raske, vilets järg,
sest — tee on hirmus pikk ja märg.

USK JA TEADUS.

Mis ustakse, seda ei teata mitte,
mis teatakse, seda ei usta mitte:
Kuidas käsid sa uskuda, kui ma juba tean?
Kuidas võid sa teada, kui sa usud? —
Tahad sa uskuda, siis ära tea midagi,
tahad sa teada, siis ära usu midagi.

RAHVUSED.

Armasta oma rahvust —
on magus hääl minu südamele,
armasta kõiki maailma rahvusi —
on mulle veel magusam:
tema tuleb õnnelikust tulevikust,
lõpetab vaenud, sõjad ja verevalamised.

KODUKEEL.

Kui kuninglikult kõliseb
mu ema kodukeel,
mis väikses saunahurtsikus
ma esmalt kuulsin veel!

Sel keelel ema kiigutas
mind õhtul magama,
sel keelel rääk'sin eluaeg
ma armsa isaga!

Nüüd iga kord, kui kevadel
mull' laulab linnu suu,
siis nagu eesti keelega
tall' kostaks iga puu.

Kui aga suvi suremas
ja jõuab sügise,
siis nagu ema kodukeelt
ma kuuleks viimati.

Siis lõhub lahkumisenool
mu murtud südame,
siis nagu nutaks minuga
mu hella eideke.

Ja nagu manitseks ta siis
mind hauapõhjast veel:
laps, pea ehteks surmani
mu kallist kodukeelt!

Sel tunnil vaimusilma ees
on hurtsik emaga —
tall' pakun kätkist lapsekätt:
su sõna kuulen ma!

BUURI SÕDA.

Seal lõunamaadel, Aafrikas,
on buuri rahvas võitlemas.
Kus pilve-kõrged rahumäed,
seal verest tilguvad ta käed!
Kes rikkus rahu meie a'al
seal vanal vabadusemaal?

Ta kodupinna rikkus — kuld
on sütitanud sõjatuld,
ta varandust ja kullamäed
on röövʼma läinud ahned käed,
nüüd vaga veri voolab sääl
ja ilmas liigub leinahääl!

Salk laevu sõuab mereveel —
seal sada tuhat sõjateel,
nad sõudvad sinna Britimaalt
ja ristiusu rahva raʼalt;
neil vabadus on keele pääl
ja südames on röövlihääl.

Nüüd voolab veri, raiub raud —
seal röövijal on surmahaud!
Sa langed võõra pinna pääl,
sul viimne osa — vandehääl;
ja seda kingib läikiv kuld,
mis sütitanud sõjatuld!

Küll valitsed sa mered, maad,
su käsku ilmad kuulevad;
kuid vabadus ei karda sind,
tal terasest ja rauast rind;
ei õigus kohku ilma sees,
ei kohku Briti trooni ees!

Nüüd ära kiitle, ilmariik,
et võitmatu su oda, piik:
sind peksab buuri talumees,
et oled püsti häda sees —
vaatʼ, siin on vabaduse jõud
ja nägematu vaimu nõud!

Oh buuri rahvas, võitle sa,
sullʼ võitu soovib ilmamaa!
Sa võitled vabaduse eest
ja lähed läbi tulest, veest;
sa langed oma rahva raʼal,
võid surra vabal isamaal!

EESTI RAHVA MINEVIK — OLEVIK — TULEVIK.

Väga kaugelt, kaugelt
Altai mägedest
leiab eesti rahvas
oma hällikest.

Mil' ta sinna tuli,
kust ta sinna sai:
kõigest sellest vaikib
ajalugu lai.

Kaljuturjad tõst'vad
pilvini seal päid,
seal on kalleid kohti,
ilusaid ja häid.

Seal on lillelehka,
linnulaulu ka —
maha jäid sa meitest,
kaunis, kallis maa!

Nagu mässav meri
maru mürinal
rullib ilma otsa
laineid sügaval.

Nagu tuuletuhin
lendab üle maa,
seisatab siis viimaks
vaikse ilmana,

nõnda laineil liikus
suure rahva vool,
seisatas siis viimaks
kaugel õhtu pool.

Siin ta leidis asu,
kaunist kodumaad,
siin, kus eesti rahvas
praegu asuvad.

Siis, kui tema tuli
kauget koduteed,
loeti ta arvu
mitmed miljonid.

Soome sugu asus
külma põhjasse,
ungarlased läksid
Doonau kaldale.

Eesti rahvas jäivad
siia elama,
kus ei kuuma, külma —
kaunis kosuda.

Siin ta hakkas tööle,
tööle virgaste,
murdis põlist metsa,
kündis ülesse.

Siin ta haris põldu,
haris heinamaad,
raius ruttu üles
hooned ilusad.

Nõnda kasvis, kosus
imeks ilma ees,
elas aastasajad
rahupõlve sees.

Vara, rikkus kasvis
silmanähtaval,
õnnepõli õitses
vanemate all. —

Ah mis magus sõna:
m u i s t n e v a b a d u s!
Sinna õndsa maale
läeb mu igatsus.

Mets ja maa ja meri
andvad toidust siin,
pole kõrv veel kuulnud,
mis on orjapiin.

Õits'vad aasad, luhad,
niidud, järved, jõed —
neist kõik saaki saavad
armsad vennad, õed.

Kerkib püha päike
koidu kullasta,
teretakse teda
lahke lauluga.

Vaat'vad tähed taevast
vaikse vainule:
õitseliste laulud
helk'vad ülesse!

Tuuleke toob tervist
kaugelt lõuna alt,
Põhjanael, see paistab
Soomes säravalt. —

Aga kas on ilmas
õnne muutmata?
Kas ei murdu metsad
tuule, tormiga?

Kas ei jäta maha
meid vast jumalad?
Kes ei seda usu,
need on sõgedad.

— — — — — — —

Keset kullast põlve,
vabaduse a'al,
tõus'vad põrgutormid
meie isamaal.

Rüütlid tulid randa
tuule, tormila,
tooma meile usku,
tooma orjust ka!

Usk ja orjus, piinad
ühes rändavad,
seda ajalugu
tundvad rahvad, maad.

Nagu põrgupojad
rüütlid röövivad,
laastavad ja tap'vad,
vaba rahvast, maad.

Külad, linnad lä'evad
leegis taevani,
ahervared jäävad
järel viimati!

Hoiab ema rinnal
poega pehmeste,
kellele ta kasvab?
Orjaks härrale!

Tema osa ilmas
piits ja pisarad,
kas võib kuskil olla
õnnetumat maad!

Oh sa röövlisugu,
oh sa veremees,
kuidas võid sa seista
viimse kohtu ees?

Usku oled toonud,
usku jumalas',
aga verepõllul
lokkab ohakas!

— — — — — — —

Aga küll ka võitles
vaba eesti mees,
seisis nagu kalju
mere mässu sees.

Kalevite kaimud —
nad ei kannata,
ühel meelel tõt'vad
nemad sõdima.

Nagu loogu lang'vad
sortsilaste pead,
aga sest ei ole
võitlejatel' head.

Jälle uued hulgad
siia sõuavad,
raudses riides randa
abiks jõuavad.

Siiski võitleb vahvast
raudne eesti rind,
kastetud ta verest
püha kodupind!

Viimaks raugeb rahvas,
kaela kummardab —
vabadus on läinud,
härra orjaks saab!

Nüüd ei ole enam
temal kodumaad,
verekullid, kaarnad
teda kisuvad.

Lõppenud on ära
vaba rahva töö,
meie maale asub
pikk ja pime öö!

Orjapõlve piinad
söövad südame —
kustunud on taevast
viimne täheke!

Maga, vaba rahvas
kaua, kaua sa,
ehk veel ilmas võtab
jumal halasta!

— — — — — — —

Kas ju ärkad üles,
rahvas unine?
Kaugel taevakaarel
kumab koiduke!

Aga kas sa kaua
surmas suikusid?
Kaua vereväljal
tuimalt tuikusid?

— — — — — — —

Aastasajad läinud
mööda piinades,
ime, et sul elu
tuksub südames.

Südames, kus enne
võim ja vahvus kees —
mäletad veel seda,
kallis eesti mees? —

Koidukuma särab
kuulutades head,
kuningliku!t tõstab
päike oma pead.

Eesti mäel ja orus
aurab udu veel,
kõrge keisri sõna
tulemas ju teel.

Nagu välgu löögil
ilmas kõlab ta:
e e s t i r a h v a s p e a b
v a b a o l e m a! —

— — — — — — —

UNUSTA?

Ma peaksin seda unustama,
mis kannatasid, isamaa?
Oh ei, su möödaniku [1] põrgus
veel kannatan ma sinuga!

Ma näen su piina verevermeid
veel täna selge silmaga,
su ahastus ja valukisa
mu kõrvu kostab otsata!

[1] mineviku

Ei lepita mind ajalugu
su riisuja, su röövliga,
kes põrgut valmistasid sulle,
neid näeks ma põrgus põlema.

See muistne ohakane seeme
su õues õitseb, lokkab veel,
mu südames on valus viha —
neid kiitku kuri, kaval keel!

ISAMAJA.

Sa, mu armas isamaja,
kallis kodu iluga,
oled minu kasvataja
seisad meeles lõpmata!

Siin ma käisin kergeil jalgel,
hoidsin vainul karjakest,
siin mull' kostis õhtul kõrvu
linnu kaja metsadest.

Kaasikus ma tutvunesin
esmalt Vanemuisega,
kuuldes tema kandle hääli,
hakkasin ma mängima.

Siin mull' jooksis orus oja
läbi kopli keereldes,
tähtesilmad sirasid
pea kohal kõrguses.

Oh mu armas isamaja,
kallis kodu iluga,
oled minu kasvataja,
seisad meeles lõpmata!

VÕRTSJÄRVE PEAL.

(Tamme ja Tarvastu vahel)

Saks sõitis uhke tõlla sees,
tall' vastu tuli talumees,
ta venis raske koormaga,
sest lumi sügav otsata.
«Kas käänad, raibe, kõrvale!»
Nii karjus kutsar kurjaste;
kus käända saab siin talumees,
kui regi ummi lume sees!

Seal kargab härra tõlla seest,
et läbi rooki julget meest,
ta karjub: «Sina, saatan, mees,
nüüd vingerdad mu jalge ees,
sind järve põhja matan ma,
küll, raip, siis härrat tunned sa!»

Kui härra nõnda kärkimas
ja tee peal lumes tamberdas,
ta astus koorma kõrvale
ja vajus paksu lumesse.
Seal lumehanges sügavas
siis ähkis mees ja püherdas.
Ta karjus appi kutsarit
ja käskis tuua tutsarit [1],
et raibet maha lasta nüüd,
sest tema kaela langes süüd.

Siis aga äkist kadus sealt
suur härra kogu lume pealt:
seal oli kalanooda auk,
mis hilja raiund vana rauk,
kust rahvale ta kiisku tõi
ja pärast Tammel liiku jõi.

Koorm liikus jälle tasakest'
ja lumi tuiskas hangedest,
seal mõtles vaene vanamees:
Nüüd härra puhkab järve sees,
seal pidi saama mulle haud —
oi, nüüd on vesi külm kui raud!

[1] püstolit

JUBA JÄLLE!

Juba jälle hakid väljas,
jälle nõgikikkad näljas,
nii kui lõpeb nurmelt lisa,
kuulen nende kurja kisa!
Mis ma neile ette kannan,
nälja kustutuseks annan?

Annaksin neil mati teri —
sellega nad pole peri,
laseks viia välja rokka —
see ei lähe neile nokka,
viiksin neile taariraba —
see neil olla lihtne, laba.
Nemad nõudvad kukke, kana —
seadus olla kindel, vana —,
mis ma vaene tahan teha —
pagan täitku haki keha!

Kevadel nad läksid ära,
kõrvust kadus kole kära.
Aga nii kui jõuab talī,
külm on väljas väga vali,
siis nad parves jälle tõtvad,
talu õues aset võtvad,
sirvivad ja teevad tüli,
kasvatavad kurja küli:
Mis siis muud kui võtan malga,
saadan metsa hakisalga,
mingu, söögu mõisa teri,
sellega on asi peri;
härra põhjamata rikas —
sealt ei nõua nõgikikas!

Seal, kus lendab hakisugu,
sureb rahvas ühtelugu.
Õnnetusi nemad hüüdvad,
kanapoegi kinni püüdvad!
Nõnda mõtlesin ja vaat'sin,
mustad linnud metsa saatsin.

Tuleb lepiklinnu sugu,
tühjake on tema pugu,
neid ei taha mina lüüa,
viskan välja pisut süüa,
aga hakid, nõgikikkad —
need on isegi ju rikkad:
kaigas neile paras kana,
olgu komme uus või vana!

KEELETARGAD.

Meil palju keeletarkasid,
kes ülikoolis käinudki,
neil igal mehel ise viis,
ei otsa peale saa nad siis:
Kas v õ i d u s võidab m õ l g e n d i
või k u j e tõrjub t õ l g e n d i —
nii jägelevad järjesti,
mis meie muud, kui — naerame!

MÜTS MAHA!

Mats alati on tubli mees —
ta kedagi ei pelga;
ei kummarda ta saksa ees,
ei tõmba küüru selga.

Kord astus oma pambuga
ta läbi mõisa õue,
saks tuli vastu kärkides
kui kõige kurjem kõue:

«Kas sina, tõbras, parunit
ei enam tunda taha?
Või on sul munad mütsi sees —
et müts ei votab maha?

Kas tead, ma lasen keppisid
su jaoks tallist tuua?
Ei aita see, siis lasen ma
sind kase otsa puua!»

Mats julgelt astub edasi,
ei taha saksa näha
ja mütsikese vaotab
ta üle kõrvu pähe.

Kui härra kärab edasi,
siis kõigutab ta sulge —
kes s e d a r i i s t a näha saab,
see pole enam julge!

Mats sammub mõttes edasi,
ei liiguta ta mütsi.
Ta hüüab tee pealt tagasi:
«Nii hirmutage Jütsi.»

Kui külm mu nina näpistab
ja kärbib kõrvalehti,
noh, millega siis meie Mats
võib oma nägu ehti?

Mats võtab mütsi maha küll,
siis seisab müts tal põues,
see sünnib t o a s, t e a t e r i s,
kuid mitte mõisa õues.

Juhan Kunder

(1852—1888)

JUHAN KUNDER.

Sündis 26. detsembril 1852 Viljandimaal Holstres talupidaja pojana. Õppis Viljandi kreiskoolis ja Tartus õpetajate seminaris, mille lõpetas 1875. Oli õpetaja Tartus ja Rakveres kuni 1886. aastani, võttes demokraatliku leeri juhtiva tegelasena aktiivselt osa ühiskondlikust elust. Asus siis edasi õppima Peterburi õpetajate-instituuti, kuid suri 24. aprillil 1888.

Näitekirjanduse kõrval tegeles J. Kunder ka luuletajana. Kunderi eluajal ilmus temalt luulevihk «Kümme laulu» (1876); hiljem ajakirjanduses ilmunud luuletused avaldati kogutult pärast surma — «J. Kunderi algupärased luuletused» (1889).

J. Kunderi vähese luuleloomingu paremiku moodustavad tema patriootilised isamaalaulud, milles ta maalib romantiliselt ülevaid pilte kodumaa loodusest ja rahva kaugest minevikust.

MUNAMÄEL.

ui siit pilve piirilt alla vaatan
üle õitsva Eestimaa,
rõõmu laulu siis maailma saadan,
hüüan valju häälega:
Siin on ilus elada!

Kullalaineil väljad valendavad,
järved hõbe-ehavad;
kaugel lehemetsad haljendavad,
kõue kombel kohavad:
Siin on ilus elada!

Lääne piiril mürab mere lagi,
viskab vahtu pilve pool',
läbi lille' hoovab hõbejõgi,
lainetelles laulu lool:
Siin on ilus elada!

Õitsval eesti vainul käivad neiud
laulvad lusti lille' seas;
õitsvas orus hüüdvad eesti peiud
õilmis eesti puie reas:
Siin on ilus elada!

Kõrged pilved nagu luiged lendvad
üle maa ja mägede,
päike, kuu ja koidutähed rändvad
lauldes üle jõgede:
Siin on ilus elada!

Siin on enne suurem sugu eland,
rõõmus rahvas rännanud;
siin on võidulaulu viisid kõland,
mehed kõne kandanud:
Siin on ilus elada!

Võiksin vete lained kinni püüda,
püüda tuult ja linnu häält:
siit neid laseks üle ilma hüüda,
mäe halja harja päält:
Siin on ilus elada!

Võiksin taeva võlvi kirjutada
hele' väl'gu valgega:
sinna tahaks siis ma tunnistada
paistma ime palgega:
Eestis ilus elada!

LEINAJA.

Jõua ju kaugelta,
maru lainte laugelta,
paadikene, rannale,
las mind peiu rinnale.

Kas, kallis, kurdad sa?
Laine ehk sind laevaga
mattis merde magama,
võttis häält ja armu ka.

«Oot', oot', oot', tütreke!
Homme saab ju peiuke
koduranda jõudema,
Soomest siia sõudema.»

Küll õhkas neiu rind,
vaikseks jäi ka vete pind,
vood ja tuule kohingi —
peig ei tulnud iialgi...

EESTI MÄEL.

Mu õnnis isa võttis
kord käe kõrval' mind
ning viis mind mäe otsa,
seal tõstis üles mind.

«Poeg, vaata alla orgu!
Ja vaata sinna ka,
kus taeva serval metsad
just jutul pilvega.

Vaat rohelised väljad
kui lained liiguvad
ja viljapuude oksad
kui tiivad kiiguvad!»

Ma, poisikene, vaat'sin,
et väsis väike silm,
ja isa sülest nähes —
küll oli ilus ilm!

Siis pööris isa ümber
ning näitas lõunale,
ja pööris jälle ümber
ning näitas põhjale:

«Poeg, vaata, see on minu
ja sinu isamaa!
See ilus maa on meie,
on meie Eestimaa!

Kui kasvad, poeg, siis püüa,
et pühaks pead me maad!
Sest ta on hea ja ilus,
kui Eeden ilmala.»

Neid isa sõnu tahan
ma pühaks pidada;
truuks jään ma sulle ikka,
mu õitsev isamaa!

Sa oled oma ilu
mull' surund südame,
su hingeõhk on puhund
mu vere soontesse.

Su usk on kaljukindel,
su arm on kulda väärt,
su lootus tõstab tiibu ...
sull' laulan tuhat kord!

KUNINGAS KALEV.

Kord uinusin Viru vee rannal
ja nägin üht imelist und,
see tungis mu südame sisse,
ei meelest mul lähe see tund.

Kui kuld olid Viru vee lained,
kui kuld olid metsad ja mäed;
ning lainete sülest end tõstsid
veeneitsite mängijad käed.

Ja voogades liikusid väljad,
kõrs kiigutas kullaseid päid.
Seal Kalevi kalmul mu silmad
üht imelist ilmumist näid.

Seal kuningas Kalev end tõstis
ja rõõmuvees hiilgas ta silm;
ta vaatas sealt Viru maa otsa,
kus muistene tema maailm.

Ta vaatas sealt põldude peale
ja merele sihtis ta sealt;
ta tõstis siis kõrgele käed
ning kõneles kalmude pealt.

Ta õnnistas vilja ja välja
ja merele pööris ta pead;
ta õnnistas metsa ja muru
ja palus neil' päikeselt head.

Siis heitis ta uuesti hauda...
Ta hingab seal rahulist und,
sest Eestimaa õitseb ja kasvab,
tal lauludest heliseb rind.

See ilusam uni ei taha
mu mõtetest kaduda nüüd;
ma mõtlen ta peale, tast laulan,
mu laulul ei ole sest süüd.

Jaan Bergmann

(1856—1916)

JAAN BERGMANN.

Sündis 29. detsembril 1856 Viljandimaal talupidaja pojana; õppis Põltsamaa kihelkonnakoolis, Tallinna gümnaasiumis ja 1877—1882 Tartu ülikoolis. Oli pastoriks Peterburis ja Viljandimaal Paistus. Suri 25. juulil 1916.

Ajakirjanduses avaldatud luuletused ilmusid kogus «Jaan Bergmanni laulud» (1901).

Bergmanni loomingu paremiku moodustavad eepilised luuletused — ballaadid, milles ta kujutab eestlaste kangelaslikku vabadusvõitlust ja ränka orjapõlve saksa raudrüütlite ikke all. Tema lühemates luuletustes, milles osalt on lähtutud rahvaluule eeskujudest, peegeldub kaastunne rõhutute vastu ja vara-ahnuse hukkamõist. Märkida tuleb teda ka vana-kreeka eepilise luule tõlkijana. Oma värsside sõnastusliku viimistlusega on Bergmann oluliselt kaasa aidanud eesti luule vormi arengule.

USTAV ÜLO.

ui Viljandil vaenlane valvas ees,
ju lootuse lõpetas igamees.
«Oh Lembitu, Lehola vanem, sa
ju rutta, meid rüütlitest lunasta!»

Küll Valdeku vahtis, küll ootas ta,
ei ilmunud isake aitama;
ning rüütlite rõngas ja Läti piir
ju surus nii linna kui surmav viir.

Sääl saadiku sammul käis Ülo teed,
ei kohutand teda ei vaen, ei veed,
vaid julgesti astus ta edasi, —
kuid tabajaist kinni ta püüeti.

«Raud, rändajat jäta sa rahule!
Miks vagurat vangisse veate?» —
«Või olgu sa õiglasem rändaja,
pead ülema ette nüüd astuma!»

Küll kalk oli kuulda see Ülole,
kuid rüütlile ruttas ta julgeste.
See küsis: «Kes on sinu läkitand?
Ei ütle, siis elu sa lõpetand!»

«Ei karda su käsku, mis võib su piin?
Kuid tunnistan sinule vabalt siin:
Mind läkitas Lehola Lembitu,
et ütleksin pojale, teel ta ju!

Ta hulgad on tulemas Paala poolt,
ka Varbola vanem on kannud hoolt,
ning Nurmekund Võrtsjärve veereni
on kogunud kokku ju täiesti.

Kõu kombel nad ilmuvad hulgani,
ei suuda sa keelda neid sugugi;
sest katsu, et minema enne läed,
kui Lembitult piiratud lõksu jääd!»

Kuid rüütel, ta kostis tall' ülbeste:
«Sa lähed nüüd ütlema linnale:
«Miks ootate Lembitult abi veel?
Ta täiest' on otsa ju saanud teel!»

Kui aga sa hakkad siin tõrkuma,
siis suuremas surmas ju oled sa!
Nüüd täida, mis sinule ütleb meel:
Nii saad sina palga, kui kõlab keel!»

Ja Ülo ei oodanud minemas,
ta tõttas ja linnale ligistas.
Sääl Valdeku hüüdis ju Viljandist:
«Oh häda, suur õnnetus ootab vist!»

Kuid kindlasti kuulutas Ülo hääl:
«Et võidelge ustavalt, vennad, sääl!
Ju Lembitu ligi on tulemas,
ju vastane hirmuga ehmatas.

Veel enne, kui kerkinud päikene
kolm korda on ida poolt ülesse,
on Viljandi vaenlastest puhas ju,
mu vennad sest vahvasti võidelgu!»

Veel viimane sõna tal oli suus,
siis timuka mõõk oli Ülo luus;
ta langes, ta pää pandi ridvale
ja visati pilgates linnasse.

Sääl Valdeku hüüdis valjuste:
«Sa surid kui ustavam eestlane!
Sa vendade päästmiseks surid nüüd:
sind kiidavad tuleva põlve hüüd!»

TAARA PIDUD TAGASELJA.

Hiis haljendab, tammikus tuhiseb tuul,
sees kihab ja kahab ja sosistab huul.
Näe, tuluke tõuseb ja lainetab leek
ning leegisse rehitseb roostetand mõõk.

See on ju see ohverdav orjade parv,
silm kustund ja kahvatand põskede karv.
Neil turja on tuimestand rüütlite roosk,
käed, jaladki uimestand armetu joosk.

Kuid süda ei ole veel surutud vang
ja vaimu ei varja veel hooletu hang.
Näe, Taarale tuuakse oinas ja sikk
ja rahvale tarkadelt palukest tükk.

Siis kõnemees kõneleb Kalevi soost
ja õitsevaist aegust ning endisest loost
ja helveti [1] õelast ja pimedast ööst
ning Taarala tarkade tugevast tööst.

Ja kuulates kuumendab kuulaja palg
ja nobedast keerutab nooruse jalg
ning ilu ja rõõmuga ukusel aul
küll kõliseb kannel, küll heliseb laul.

Siis uinuvad ilud ja suiguvad suud
ja kustuvad tuled ja kohavad puud
ning uinuja silmile unede tiib
kuldaegade ilu ja elugi viib.

[1] põrgu

Kuid tuhiseb tammikus hommiku tuul,
on lõppenud orjade öösine luul.
«Maast üles! Maast üles! Ju otsas on öö!»
Ju kurjustab kubjas ja tänitab töö.

LESE SILMAPISAR.

Üks rikas kaupmees seisis
kord vaekausi ees
ja vaese lese kuldtükk
tal vaagis kausi sees.

See lese viimne vara,
mis mehelt pärinud:
nüüd laste nutukisa
ta siia ajanud.

«Kuldtükk on taksist kergem,
ei jookse enam ta:
ei või tast rohkem anda
kui paljalt poole ma!»

«Ei see või õige olla:
ta terve täieste!
Ma palun, kulla härra:
teist korda kaaluge!»

Ja palav pisar veeres
kuldtüki kausisse.
Kuid kaupmees kostis külmalt:
«Vaev tühi tõeste!»

Ta siiski kaalus jälle
ja vaagis teravalt,
ja vaata: kuldtükk vajus
vaepommist raskemalt.

Siis maksis täie hinna
ta sõna laus'mata.
Oh lese silmapisar,
kui palju kaalud sa!

VAENELAPS.

Oh mina mannetu,
oh mina õnnetu:
kuhu ma läen?
Võõras ei võta mind,
tuttav ei taha mind:
kuhu ma jään?

Oh mina majatu,
rahu ja rajatu:
kuhu ma jään?
Kohus ei kaitse mind,
talud ei toida mind:
kuhu ma läen?

Oh mina isatu,
oh mina ematu:
kuhu ma läen?
Armu ei ole mul,
aitajat pole mul:
kuhu ma jään?

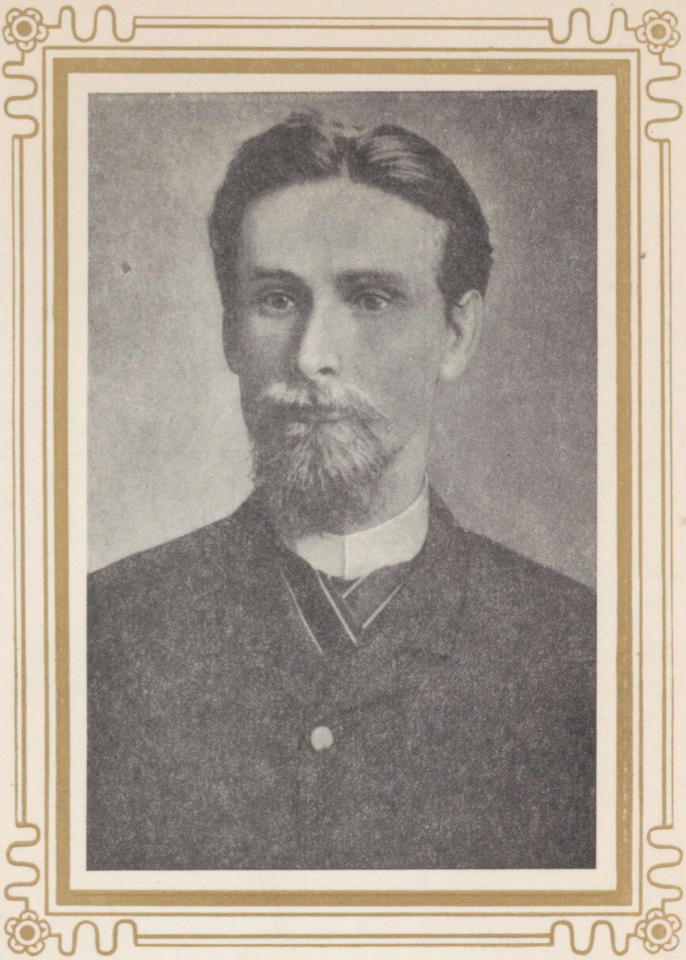

Peeter Jakobson

(1854—1899)

PEETER JAKOBSON.

Sündis 27. detsembril 1854 Rakveres, õppis sealsamas kirikukoolis, tegi seejärel kingsepatööd ning täiendas ühtlasi oma haridust iseõppimise teel, eriti kokkupuuteis Juhan Kunderi, Jakob Tamme ja Jakob Liiviga. Võttis osa Vene-Türgi sõjast Balkanitel; tegeles hiljem ajalehtede kaastöölisena, raamatukauplejana ja vallakirjutajana Väike-Maarjas. Suri 23. juulil 1899.

Tema luuletused ilmusid ajakirjanduses ja kogudes «Õilme nupukesed» (1881) ja «P. Jakobsoni luuletused» I, II (1884—85). Peale selle on ta kirjutanud värss-näidendeid muinasjutu-ainetel, millest tuntumaid on «Udumäe kuningas» (1888).

P. Jakobsoni luulelooming oma enamikus jääb epigoonilise luule tasemele, millest üle ulatuvad ainult üksikud isiklike sõjamälestuste, töö ning kodumaa loodusega seotud realistlikuma põhilaadiga luuletused.

KANGRULAUL.

laksutan piirda, nihutan niisi
hommikust õhtuni ühte viisi:
Konks, tonks,
konks, tonks,
küllap siis kangake valmis saab.

Koogu küll teised trilli või tralli,
mina koon lõuendit, lõksutan halli:
Konks, tonks,
konks, tonks,
kahane, vähene lõime pakk!

Surnukas suhise, lenda kui linnuke,
kanna mu lõngakest lõime vahele.
Konks, tonks,
konks, tonks,
kasva mu kangas, kahane lõim!

Lõngake, labane, ära mul katke,
ole kui niidike sile ja sitke.
Konks, tonks,
konks, tonks,
küllap siis homseks ta maha saan.

Annaks mull' keegi rikkust või raha,
siiski ma kudumist jätta ei taha.
Konks, tonks,
konks, tonks,
ikka mu kangas mul kallimaks jääks.

IGATSUS KODUSSE.

Kaugel ilus isakodu
kauni kasemetsaga,
seal, kus voolab kena jõgi
läbi kopli, heinamaa.

Seal on lepad lopsakamad,
kõrged kased õue peal,
rohked õied rohuaias —
oh ma oleks jälle seal!

Seal, kus lõõrib lõokene,
pesitelleb pääsuke
ja kus virgad mesilinnud
lend'vad lillest lillesse.

Seal, kus halja' heinamaadel
kull'erkupud õitsevad,
angervaksad haljendavad,
jaanililled lehkavad.

Jah need kaunid lehemetsad,
millal ma neid teretan;
nende keskel isakodu,
millal teda näha saan?

EESTI SOLDATI SURM BULGAARIAS.

Ju mitu tundi kestab hirmus sõda
ja sadanded on langend võitlusel,
kuid vapralt sammub vägi surma rada,
kas võit või surm on sihiks kõikidel.

Küll kerkib maa ja õhud värisevad
ja suitsu pilved katvad päikese;
küll hüüab pasun, trummid põrisevad,
nad vaimustavad vapraid surmale.

Seal tammevõsandikus haljal rohul
üks eesti soldat viimsel võitlusel,
ta silmad vaat'vad, süda pole rahul,
ta saadaks viimast tervit omastel'.

Siin astub mööda minnes tema ligi
üks truu ja tuttav sõjaseltsimees.
Ta pühib rätikuga otsalt higi
ja seisateleb pisut tema ees.

«Oh sõber, hea, et sinu viimsel tunnil
su juurde õnnekombel juhtusin.
Sa sured isamaa ja keisri sunnil
ja varsi lõpetud on sinu piin.»

Siis surija veel tahab kätt tall' anda,
kuid nõrk on käsi — langeb tagasi,
ei ole võimu teda enam kanda,
siis tasa räägib temal' ometi:

«Ma suren siin — oh andku taevas võitu,
et saaks need mäed ja rahvas vabastud;
ei näha saa ma homse päeva koitu,
tee sina siis, mis vandes lubanud.

Mu Eestimaa seal kaugel põhjarannal,
kus jäi mu arm, kus jätsin omakseid,
kus hoidis mind mu ema armurinnal, —
kui lähed, vii neil tuhat tervikseid.»

Kui surija neid sõnu rääkind oli,
siis tõmbas hinge sügavasti ta,
ta rinnus kustus viimne elu tuli
ning vapper soldat suri rahuga.

Siis kolm kord peotäie mulda pani
ta rinnal' seltsimees ja rääkis veel:
«Nüüd puhka siin — sul igavene uni,
ehk langen ma su seltsi täna veel.»

LAHKUMINE SLIVNOST.

Seal kaugel taga Balkani
on kena linnake,
ta keset rohuaedasid
jäi armsaks minule.

Seal nägin kena neiusid
nii lahked, ladusad,
kes ukse lävel õhtuti
mull' juttu a'asivad.

Seal mõni ilus sõstrasilm
mu südant meelitas,
kes lahkelt nagu suveilm
mu peale naeratas.

Seal mõnda õhtutunnikest
ma viitnud lõbuga
ja maitsnud viinamarjadest,
mis tõi mull' Helena.

Ja kui sest linnast, lõbusast,
ma pidin lahkuma,
siis tõi ta oma lilledest
mull' õilme ilusa.

Ja tasa ütles tema hääl:
«Nüüd, Petra, lähed sa,
ei teineteist siin ilma pääl
me enam näha saa.»

Siis hakkasime tulema
sealt trummi põrinal.
Ta jäi meid taga vaatama
veel õue väraval.

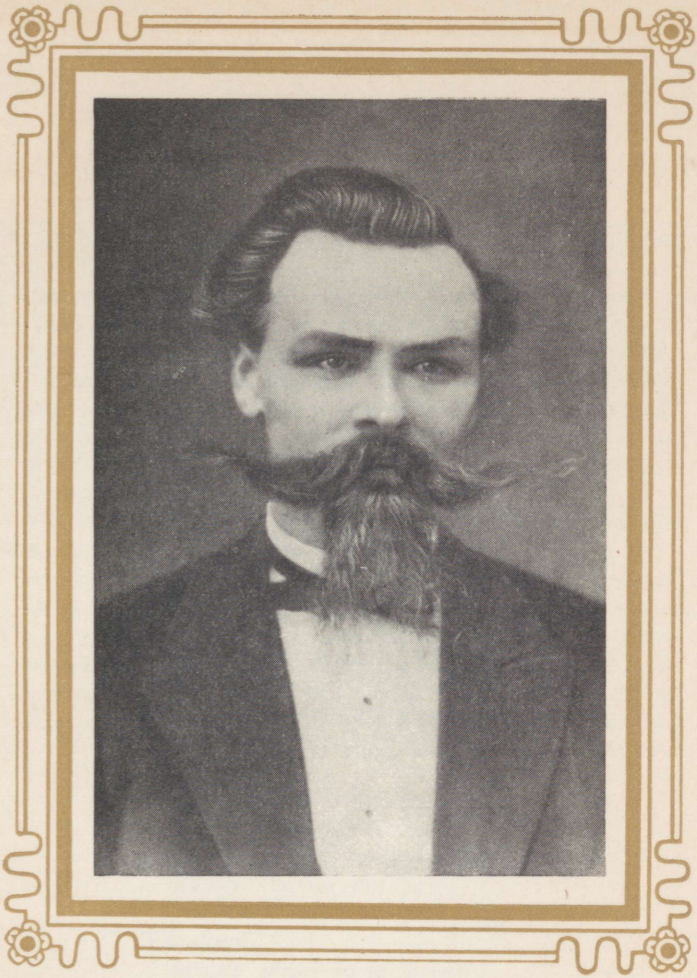

Ado Grenzstein-Piirikivi

(1849—1916)

ADO GRENZSTEIN-PIIRIKIVI.

Sündis 5. veebruaril 1849 Tarvastus talurentniku pojana. Õppis Tarvastu kihelkonnakoolis ja 1871—74 Valga kooliõpetajate seminaris, täiendas oma pedagoogilist haridust hiljem Saksamaal ja Viinis. Tegutses pedagoogina Paistus, Tartus jm. ning hiljem ajakirjanikuna. Asutas Tartus ajalehe «Olevik» ja oli selle toimetajaks 1882—1901, millal siirdus Pariisi, kus suri 20. aprillil 1916.

Tema luulelooming ilmus ajakirjanduses ja kogudes «Esimesed luuletused» (1877) ja «Laulud ja salmid» (1888).

A. Grenzstein-Piirikivi luulelooming oma enamikus on sisukerge mänglemine luulekeele ja -vormiga. Ainult mõnes luuletuses, nagu näit. «Üksinda», on autor suutnud luulevormi valada ka elamuslikku sisu. Väärtuslikuma osa Grenzsteini loomingus moodustavad mõttesalmid, milledest mõnes avaldub tugev ühiskonnakriitiline joon. Tema mõttesalmide paremik esindab eesti kirjanduses läinud sajandil väheviljeldud epigrammi žanri.

VÕÕRSIL.

ksinda
pean võõrsil rändama!
Pisar läigib leinalaugel,
kaunis isamaa on kaugel,
kaugel ilus isamaa.

Isamaa!
Millal saan su pinnala?
Millal paistvad sinu mäed,
võtvad kaissu sinu käed,
kes sind ootab nutuga?

Nutuga
pean võõrsil rändama!
Ei siin emakeelt ma kuule,
ei mul mõte lusti luule:
kaugel helde emakeel!

Emakeel,
ainult sinul oma meel!
Võõral keelel pole võimu,
pole lõbust laululõimu:
võõras keel on armuta!

Armuta
pean võõrsil rändama!
Ei mind köida võõras ilu,
võõras päiksepaistus, vilu:
arm on ainult kodumaal!

Kodumaal!
Sääl ma rändan rõõmu ra'al!
Sääl mul lahked laulud liik'vad,
lillenupud nurmel kiik'vad,
õitsvad aasal ilusal!

VIISK, PÕIS JA ÕLEKÕRS.

Uhti, uhti! uhkesti
viisk läks Tartust Viljandi,
kaasas põis ja õlekõrs,
õlekõrs kui sääse õrs.

Jäävad kinni Jõesuus,
häda tundmata ja uus:
ei saa üle Emajõest,
hea nõu siin kallis tõest'.

Viisk sääl ütles targaste
oma seltsilistele:
«Otsas häda, otsas vaev:
põis on meil kui loodud laev!

Kõrs on mastiks kõlbulik,
mina olen laevanik.»
Põis aga vastas põrinal,
väga kõlav kõri tal:

«Viisu nõu on imelik!
Laev ju olgu laberik!
Vaatke, kui ma veeren vees —
kohe olete te sees!

Kõrs, et ole sillaks sa—
võime üle marssida.»
Kõrs nüüd heitis pikali —
sillakene valmiski.

Viisk nüüd sammub uhkesti,
vaatab sillalt tagasi:
«Põis, ma ütlen — sild on hea,
mina jõuan üle pea.»

Viisk veel astus sammu kaks —
sillakene katki praks!
Jõkke kukkusivad nad,
uppusivad mõlemad.

Põnnadi, põnnadi! hüppas põis,
naeris, mis ta naerda võis,
tõmbas ennast hinge täis —
ja karplauhti lõhki käis!

MÕISTATUS.

Mõtle, mõista, väike vader:
kivist põld ja kivist ader,
maa on must ja vaod valged,
kündjal alles noored palged,
kündja süda rõõmus keeb,
sest et künd ta targaks teeb.

MÕTTESALME.

Üks tunnikene tukkumist
toob eluks ajaks kukkumist.

Venemaa!
Oled sa
ju nii tubli noorena:
küll siis sa
mehena
oled maade juhtija.

See oli sinu r i k k u s,
mis sind nii ära rikkus.

Vaese jäädav varandus
on ta käte osavus.

Tervis on su kapital
noorel kui ka vanal a'al.

Vara tööle, hilja voodi,
nõnda rikkus tuppa toodi.

Konn tõsta kullast toolile —
ta hüppab jälle porisse.

Mis sisuga ei jaksand sa,
nüüd katsud seda koorega.

On üks mees, kes tüli otsib,
kes mu töösid järjest trotsib:
ussikesel õuna vaja,
õun on ussi elataja.

Sääl, kus lõpeb mõte ära,
hakkab pääle sõnakära.

Kuis võid sa rahvast armasta,
kui rahva liikmeid põlgad sa?

See, kes moondab rahva pimedaks,
heidab ise rahva imejaks.

Õpi elust enesest,
ta on tõsi igavest.

Isa istutab puud,
poeg maigutab suud.

Mis sa külvad kevade,
seda lõikad sügise:
mis sa õpid noores eas,
seisab eluaeg sul peas.

Rikas sügis täidab salved,
toidab üle pikad talved:
noore-ea virkus, hool
aitab elus igal pool.

Ütle hääd ja ütle vähe,
ma ta õpin kohe pähe;
kui sa palju juttu a'ad,
vaevalt kuuljat minust saad.

Sa tegid riimi kena, puhta,
ja siiski — sinu laul läks luhta;
sa seadsid riimi õrrele
ja jätsid mõtte kõrrele.

Elust hoopis eemal' jääda,
sõber, see on võimata:
sammud võta siia sääda,
kui sa saad ka sõimata.

Et sinu oma ojake
on pisut segasogane,
sest ära mõtle, kallis Jaan,
et segane on ookean.

Kus ma kõnnin ehk kuhu ma läen,
kuldase vasika tantsu ma näen.
Kõrgedki kohad ei ole sest vabad,
ausaidki mehi sa tantsu pealt tabad,
söövad ja joovad ja tantsivad siis —
kuldse vasika paradiis.

Küll nad halba mammonat
avalikult laidavad;
ise aga nad ei nihku,
muudkui pista pisut pihku.

Mis narrid minust luiskavad
ja tühja tuulde tuiskavad,
ei minu südant iial see
ei külmaks ega kuumaks tee:
kes narri juttu tõeks peab,
end narrikeste ritta reab.

Oh sõbrad, kartkem kadakat:
umbrohtu pole hullemat —
kus tema võtab juurduda,
seal rikub aia armsama.

Sa kiidad oma tõerada,
et seda enam — valetada
sa võiksid lausa ilma ees.
Sul omajagu õigust, petis,
sest terve ilm on valeketis
ja vaarub lausa vale sees.

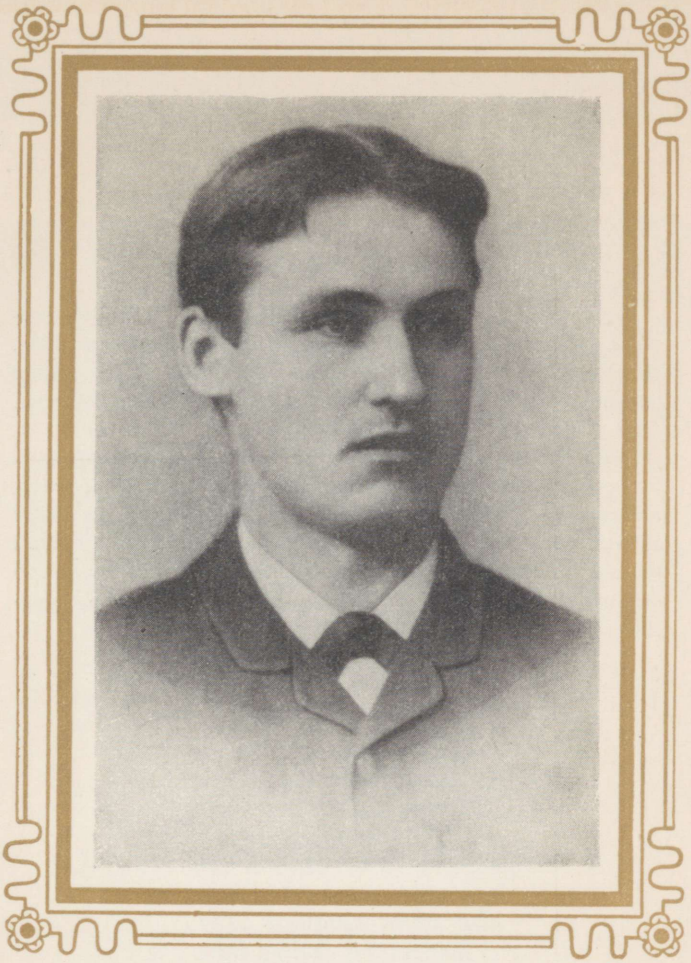

Gustav Wulff-Õis

(1865—1946)

GUSTAV WULFF-ÕIS.

Sündis Vastse-Otepää vallas 1. jaanuaril 1865 taluperemehe pojana. Lõpetanud Tartu õpetajate seminari 1884, tegutses ta hiljem õpetajana ja 1894—1937 Vana-Otepää vallasekretärina ning ajalehtede ja ajakirjade kaastöölisena. Suri 9. jaanuaril 1946.

Tema värsid ilmusid kaasaegses ajakirjanduses.

G. Wulff-Õie luuletuste enamik, mis käsitleb isamaa, armastuse, looduse jm. teemasid, kannab suures osas sajandi lõpu romantiliselt ilutseva luule iseloomu. Üldiselt tuntuks sai ta lüüriline luuletus «Ööbikule», milles avaldub armastus töötava talupoja vastu ning põlgus tema orjastajate vastu.

ÖÖBIKULE.

rn ööbik, kuhu tõttad sa
nüüd lahkel lehekuul?
Kas mõisa aias hõisata
sa tahad roosipuul?
Või metsas tore'l toomingal
saab hüüdma sinu suu,
kui tähed hiilgvad taeva all
ning valgust valab kuu?

Ei mõisa aias hõisata
või laulu minu rind,
sest vanemate verega
on väetud see pind!
Ka metsas tore'l toomingal
ei hüüdma saa mu huul,
vaid talupoja akna all,
sääl pühal pärnapuul.

Kui jõuab õnnis suine öö,
siis laulan talle ma,
et unuks meelest päevatöö,
jääks rahul magama.
Kõik öö siis hääled heljuvad
ta kauni kambri sees,
ning unenäod ilusad
tal seisvad silme ees.

Kui aga taevas kumab koit
ja kaob pime öö,
siis laulan: Tõuseb priiusloit
ja vaob orjavöö,
sest idataeva servassa
ju näha koidutuld,
ning uuel ilul särama
löönd Eesti muistne muld!

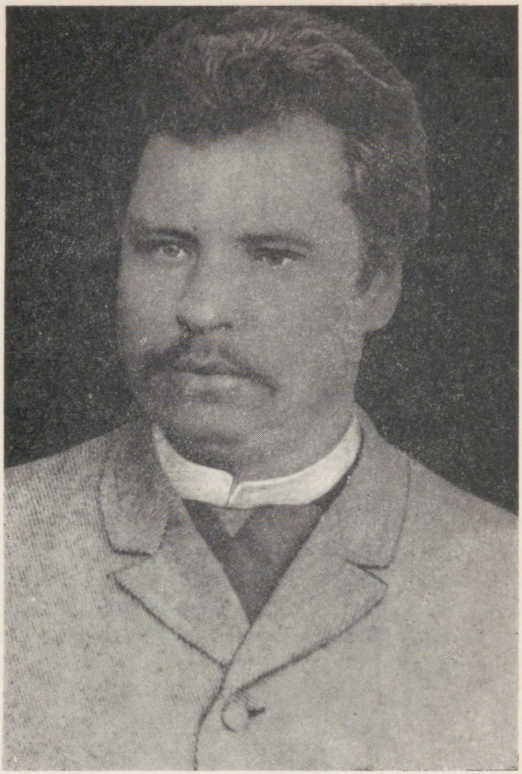

Jakob Tamm

(1861—1907)

JAKOB TAMM.

Sündis 7. mail 1861 Nõos sulase pojana; õppis mitmes vallakoolis ja Tartus õpetajate seminaris, mille lõpetas 1881. aastal. Töötas õpetajana Põltsamaal, Pilistveres ja Väike-Maarjas, kus ka suri 26. juulil 1907.

Tema luuletused ilmusid ajakirjanduses ja kogudes: «Ärganud hääled» I—II (1892) ja «Lugulaulud» (1914). Nõukogude Eestis on ilmunud «Ballaadid ja valmid» (1951).

J. Tamm on XIX sajandi lõpu ja XX sajandi alguse silmapaistvamaid pärisorjuse igandite vastu võitlevaid kirjanikke eesti realistlikus luules ning väljapaistev vene luule tõlkija. Tema loomingu väärtuslikuma osa moodustavad rahvalikud lugulaulud ja lühemad luuletused ning rida Krõlovi eeskujul kirjutatud valme.

Silmapaistvaid tulemusi on Tamm saavutanud rahvaluule sisu- ja vormielementide rakendamises oma algupärases loomingus. Mõningaile konarustele vaatamata iseloomustab Tamme luuleparemikku oskuslik värsitehnika, tabav ja piltlik väljendusviis.

KÕRTS.

ana lagund talumaja
kukkus tuules küliti;
toed, need ei jõudnud teda
hoida enam õieti.

Kukkudes veel kõrtsi pääle
viskas vaate vihase:
nagu oleks tema olnud
selle pärast süüdlane...

KEPITÜKK.

Leidsin kepitüki
mõisa põllu päält,
vaatamiseks võtsin
kohe kätte säält.

Ehk küll mädanemas
juba oli ta —
verejälgi tundsin
tema küljes ma.

Vaatsin kepi pääle,
tundsin ära veel:
mädanema saatsin
kohe kiiruteel.

ALLIKA VASTUS.

Mööda lossi varemetest
kurvalt kõndisin,
mõttel muistse aja pääle
vaikselt vaatasin.

Vajund vallikraavi ääres
jalg siis seisatas;
allikake kraavi põhja
hellalt niisutas.

Mure sunnil nägin mina,
nagu nutaks ta...
Allikake, mis sind muljub?
nõudsin temalt ma.

Valus oli vastus tuua;
vesi virvendas;
viimaks siiski kõrv mul kuulis
tema vulinas:

Vaata sinna! Viimne kivi
veel ei lagunend, —
veel ei ole orjahäda
ära ununend! —

LAINE.

Miks lendab laine vahu all
nii vastu kallast kohinal?
Küll pikk ja lai on meri ka,
seal siiski ta ei rahu saa.

Liig kitsas laine käigule
on veteväli vahune,
sest vangistavat kallast ta
ka tahab merde tallata.

Ehk kaljulise kalda peal
ta rammetult küll raugeb seal,
ta raugeb siiski rahuga:
võis vangiraudu rõhuda.

PUNIK.

Kord Päitsik puskis Punikut,
kes teab, mis tulu sellest saada ihkas?
Võib olla, et ta Punikut vast vihkas,
või vaigistas ehk muidu südant võimikut.
Ta oli Punikust ju kõvem palju.
Ja kus näib teine nõdrem ees,
seal iga kergatski on mees!
Mis tegi aga Punik? Hoobi sai ta valju —
see oli tarvis kätte tasuda,
kuid kuidas õiendada kangemaga:
ei või ju vastu hakata!
Ta vaatab ümber: ees tal Kirjak vaga...
See oli nõdrem temast — seda teadis ta —
ja selle kallale siis tormas tuhinaga.

Ma ütlen lisaks veel:
Nii pole üksi aasal karja hulgas lugu,
kus trooni peal on tõpra meel, —
vaid sealgi juhtub nii, kus inimeste sugu:
et see, kes kangem, rusub kehvemat,
ja kehvem — jälle kehvemat.

KASK.

Vaatsin kõrget kaske
mõisa õue pääl:
laasitud ta oli
okstest ära sääl.

Kase pärast kahju
tundis minu rind:
mitmed arvamised
muljusivad mind.

Küsisin siis viimaks
osavõtlikult:
«Kaseke, miks oksad
riisutud on sult?»

Minu sõnad haiget
tegid temale:
nägin, nägu vajus
mure-mõttesse.

Viimaks mõisa pääle
vaatas vihaga,
pärast valla poole
valupilguga.

Raputas siis latva
raskelt minule...
mõistsin kohe ära
tema vastuse.

Mõisa poole kiirul
pöörsin selja ma,
läksin kurval meelel
valda vaatama.

AHERVARE.

Küla aasa kaldal
nõmme-nõlva peal
üksik kask see seisab,
seisab, kasvab seal.

Pikal ladval paistab
nõmmenõlvalt ta,
paistab kuni külla
üle karjamaa.

Värske allik voolab
selle kase alt,
voolab valge ette
välja vagusalt.

Väike ahervare
seisab allikal,
seisab nagu suigul
nõmme-nõlva all.

— — — — — — —

Küla aasa kaldal
selle kase all
vaikne onnikene
oli allikal.

Oli nõnda üksi
seal, kus vare, ta,
kui ei oleks tüliks
kellelegi ka;

eemal uhkest mõisast
ilul hiilgavast,
kaugel suurest külast
higis orjavast.

— — — — — — —

Selles onnis elas
vaga vabadik,
oma naise seltsis
nõnda õnnelik.

Ausalt kätetööga
ennast toitis ta,
aeda, mis nüüd söödis,
haris hoolega.

— — — — — — —

Pütisepa-meistriks
eemal hüüti ta;
nime kandis tema
õigusega ka.

Pütipuid ta ostis,
tegi pütte siis,
müügi tarvis valda
kelgu peal neid viis.

Ja et tal ei olnud
lapsi toita leel —
teistest paremini
ikka elas veel.

Nõnda lendasivad
päevad, aastad reas —
vabadik ju kandis
valgeid juukseid peas.

Nõnda, arvas tema,
ikka, ikka jääb,
kuni elu ise
hingusele läeb.

Aga elus petab
meie silm meid pea —
siis võib muutus tulla,
kui ei karta tea!

— — — — — — —

Mõisas suri ära
vana härra seal,
kesse armul vaatas
ikka vaeste peal';

— — — — — — —

Peale tema surma
löödi teiseks lood:
tuli teine härra,
tuli teine mood.

Veopäevad vallas
kui ka kümnemaks
kohe kergitati
hästi kõrgemaks.

Aga kõige kurvem
asub alles ees:
saunu «uus» ei sallind
oma valla sees.

Käsk sai sellepärast
välja saadetud:
sauna-onnid saagu
ära lõhutud.

Palju, palju nuttu,
palju pisaraid
selle käsu kannul
sammus sedamaid.

Aga kesse küsib
vaese silmaveest?
Kesse seisab iial
abituma eest?

Pütisepa kõrvu
tungis käsk seal ka —
pütisepp ei tahtnud
käsku uskuda.

«Teevad tühja juttu!»
mõtles vanamees,
süda tuksus siiski
rahutumalt sees.

Aga kuidas kohkus,
kuidas kohkus ta,
kui ju mõisa saatis
sauna lõhkuma.

Härdalt palus tema
halastust seal veel, —
tal ei aga vastust
andnud ükski keel.

Tema naine tuimalt
seisis tummal suul;
silm ei pisart saatnud,
häält ei andnud huul.

Viimaks, siis kui mehed
töö ju tegid seal,
rammetult ta rauges
varemete peal'...

Sellest ajast aastad
ajahõlma läind —
ahervarest üle
mitmed marud käind;

seisab aga ikka
nõnda üksi ta,
kui ei oleks tüliks
kellelegi ka.

Kask see alles kohab,
kohab tuule ees,
nagu paluks praegu
vaene saunamees.

Väike allik veereb
sügavuse seest,
nagu nutaks tema
nõdra naise eest.

— — — — — — —

ODAVAD ORJAD.

Eesti rahva muinasjutt.

Ihnus, ahnus mõlemad
õelad hinge rikkujad.
J. Bergmann.

«Suur talu mul küll on, kuid mis tast tulu,
kui suurem jagu saaki kaob käest!
Nii hirmus kõrgeks kerkib ikka kulu,
et kuidagi ei üles jõua mäest:
näed enda tarvitust, näed laste salka —
siis kogu varandust ja orjel' palka!...

Jah, orjadega on küll hirmus lugu:
ei lepigi nad palja söögiga,
vaid palka ihaldab ka nende sugu —
ei mõistust võta muidu löögiga.
Kolm korda päevas täida nendel kõhud —
mis ime siis, kui saagi surnuks rõhud!

Kui saada oleks sihukesi orjaks,
kes teevad tööd ka ilma palgata,
kes söövad kassi eest — siis saaki korjaks...
Ja sihukesi orje arvata
kolm tüdrukut, kolm poissi tuleks vaja
mul kolmeks aastaks, siis saaks korda maja.»

Nii rääkis suveõhtul Saare Tõnu,
kui põllult oli koju tulemas...
Mis sundis aga tema suust neid sõnu:
kas oli vaesus teda vaevamas?
Suur oli koht tal — ise tundis seda:
ei puudus iial pigistanud teda.

Võis omaga ta ausalt läbi saada —
kuid ahnus oli teinud ihneks ta;
tal oli himu rikkust kokku a'ada
ja viisiks — üksi valjult rääkida.
Ei arvand ta, et keegi kuuleb juttu —
seal sai ta õlast kinni võetud ruttu.

Ta vaatas kõrva: võõra mehe nägi,
kes tume nagu sügisene ilm,
kel selja küürutanud aja vägi,
ehk kavalusest alles kiirgab silm.
Tast mõni teine oleks kartnud paha,
kuid Tõnu sulas tema ees kui vaha.

Jäi ootma Tõnu... võõras algas juttu:
«Ma kuulsin sinu kõnet, külamees;
seepärast avalda sa mulle ruttu:
kas siis jääb rahule sul süda sees,
kas siis võid kanda rinnas rõõmupärgi,
kui orjad saadan sulle soovi järgi?

Kolm tüdrukut, kolm poissi tahtsid saada
sa kolmeks aastaks — seda kuulsin ma;
neid võid sa varsti põllu peale saata,
kui saame aga kokku kaubaga:
nad söövad kassi eest, ei palka nõua;
mis jõudvad teha nad, ei teised jõua.

Ja kaup, mis ära teeme omavahel,
on see, et lahti jälle lased nad,
kui otsa lõpeb kolme aasta ahel —
nii kauaks neid ju tööle tarvitad...
Kui aga kauemaks sa veel neid võtad,
siis ise minu voli alla tõttad.»

Nii rääkis võõras... Tõnu kuulas teda
ja kostis siis: «Kaup minu poolt on koos.»
Kuid ütlemas ta alles oli seda,
kui võõras kadus ära tuulehoos.
«Vist nägin und» — nii Tõnu kurvalt sõnus:
«Oh äpardust! kaup oleks olnud mõnus!»

Kuid kui ta aga jõuab koduõue,
kolm tüdrukut, kolm poissi seisvad ees.
Rõõm pani pakitsema tema põue.
Nüüd mõistis mees, et asjal tõsi sees.
Ta võttis orjad vastu, süüa andis
ja teisel päeval kohe tööle pandis.

* *
*

Aeg kadus käest... Ju viimne õhtu vari
on kolmandamast aastast ukse ees.
Küll suur on Tõnu koju tulnud kari,
täis salved vilja Tõnu aida sees,
hulk raha Tõnul kirstus taba taga —
kuid tusane on Tõnu täna aga.

Ta istub õhtusöögil mõttes raskes:
ei lähe toit; rind tungib õhkele;
ja ennast käsipõsakile lastes
mees ootab orje põllult õhtule.
Neil orja-aeg on otsas täna õhtu —
see ongi hoop, mis Tõnule toob ohtu.

Läeb mõte Tõnul läbi viljavälja,
läeb läbi metsa, läbi karjamaa,
läeb läbi oja-äärse luha halja,
läeb ringi ümber tema talu ra'a,
läeb läbi toa, rehe, aida, lauda —
kuid ohule ei kustki leia hauda.

«Mis tulu oli temal,» arvab Tõnu,
«mind keelda orje üle pidamast? —
Neist küllap mõni teine tunneb mõnu,
kui lahti on nad minu sidemest...
Ei — saab, mis saab— kui orjad tahtvad jääda,
mis kardan temast — tahaksin ma teada!»

Ta ootab orje... orjad koju tõtvad
ja õhtusöögilauda istuvad:
kolm suutäit leent seal igaüks nad võtvad,
siis söönud on ja lauast astuvad;
nad tahtvad lakka puhkusele minna,
kuid Tõnu käsib neid veel jääda sinna.

«Et kuulge veel mu sõbralikke sõnu:
teil orja-aeg on täna otsa saand» —
nii ütleb südamlikult Saare Tõnu.
«Eks ole hästi meie läbi a'and?
Ei tulnud ette iial mingit paha...
Mispärast tahate mind jätta maha?

Ei, jääge siia — mina soovin seda —
kas olgu veel vast üheks aastakski;
teil pole ära minna mingit häda, —
ei õnne leia keegi hulguteel;
ei veerev kivi iial sammalt kanna —
ma seda tahtsin teile ette panna.»

Ei ütle orjad head, ei ütle paha,
kas rahul on või pole temaga:
Neil aeg on käes, nad tõtvad ukse taha,
et päeva vaevast minna puhkama.
Näeb Tõnu nüüd, et lähevad nad lakka:
«Noh, eks nad homme jälle tööle hakka!»

Ja teisel päeval enne koitu juba
on Tõnu üleval, kuis tema viis;
ta kõnnib kärsitumalt mööda tuba
ja ootab orje: sõnab järsku siis:
«Ma järel' läen: neid tarvis tööle a'ada —
võib ori üksi käsust aru saada.»

Päev algel juba... Üles tõusis päike —
ei Tõnu lakast tulnud maha veel;
lõi kärsitumaks toas suur ja väike
ja halba aimas hirmul iga meel.
Siis lakka tõtati, kus laisklev pere...
Mis nähti seal, see külmaks tegi vere.

Muud orjadest ei olnud enam märki
kui aga nende magamisekoht
ja selle peal kuus katkend vana särki
ning igaühe sees üks kasetoht...
Ja laka nurgas, nendest eemal vähe,
maas oli heintel Tõnu surnukeha.

PÕUASEL PÕLLUL.

Kurvalt vaatab põllumees
taeva poole üles:
pole tema silma ees
pilve õhusüles.

Kuivand kõvaks põllumaa,
vangistuses väli:
taim ei jõua tärgata,
võrsuda ei vili.

«Kuidas elan!» mõtleb mees:
«kui ei vihma tule?
Närtsin ära nälja sees —
abi loota pole!

Kõrged maksud, koormajad,
riisund viimse raha —
rasked võlad, rõhujad,
muljuvad mind maha.

Lootsin põllust lunastust —
seda näha pole!
Kuidas võita viletsust,
kui ei vihma tule!»

Igatsedes põllumees
vaatab jälle üles:
pilve aga silma ees
pole õhusüles.

ÕLLE UNENÄGU.

Ausad rüütlid istuvad
pidulauale,
kallil roal täidavad
kõhtu hoolsasti.

Õlu lustil lainetab
pidupõrandal,
kõrget heldust kuulutab
lombis jalge all.

Pidupilli häälte sees
viimaks uinub ta,
näeb põllul enda ees
orja ohkava.

Nälja jäljed näo pääl,
janu vaevab meest:
leiba pole söögiks sääl,
puudus värskest veest.

KETRAMAS.

Veere, värten, vurinaga,
ketra, vokk, nüüd kiiruga,
ketra hästi kergelt aga,
hoogu sulle annan ma.

Tuleb õuest tuppa ema,
leiab värtna veeremas,
küll siis kohe tunneb tema,
kellest abi kasvamas.

Küll siis varsti ketrajale
isa voki ostab ka;
koonla annab ema talle
kauniks lõngaks kedrata.

HÄLLIS.

Lapsuke, mu lapsuke,
maga magusalt!
Äiu hällis, hellake,
viibi vagusalt!

Mured sinust mina veel
kaitsen kaugele,
kurbus sul ei kisu veel
leina laugele...

Küllap elus kibedalt
und sult riisub ilm...
Maga nüüd veel magusalt —
hoidjaks emasilm.

ÄRKVEL.

Sarv kõlab öösel salaväes,
kui õitsmas sõnajalg:
mõõk kerkib Kääpa voolu käes,
teel paistab tähe palg.

Ja Paala verevälja pääl
saab elavaks kõik siis:
väe hüüab üles sarve hääl,
viib välja, nagu viis.

Rood kohe roodu kõrva läeb
sääl sõjakorra sees;
kõik aga ootusele jääb,
sest ootel esimees.

Sääl sõidab ligi udu alt
üks saadik, nagu tuul...
«Mis nägid teel?» nii küsib talt
nüüd esimehe huul:

«On's aeg ju muuta mulju-ööd —
nüüd jutusta, mis tead!
Kas otsib rahvas rahutööd
ja inimlikku head?»

«Ei tunne rahvas ennast veel,
oh Lembitu, kuis viis?»
nii kostab ratsaniku keel;
hulk kärsituses siis.

Ja seistes mure mõttesõul
sääl hüüab esimees:
«Aeg juhtigu veel vaeseid jõul—
teed pole tehtud ees!»

Nii hüüab ta, ja sarve häält
toob jälle tuulehoog:
kõik vägi kaob välja päält,
viib mõõga Kääpa voog.

Teel paistab alles tähe palg,
ilm näeb alles und,
kuid kurvalt seisab sõnajalg:
talt läinud õitsme-tund.

ORJAKIVI.

Helme mõisast eemal
maantee ääre sees
seisab kivi kindel
kraavi kalda ees.

Kui vast möödakäija
teda vaat'ma läeb,
istmeaset kohe
kivi küljes näeb.

Orjakivi nimeks
on sel kivil veel;
tema üle nõnda
räägib rahva keel:

Helme mõisas ori
suisa sõgenes,
piinajate paeltest
ära põgenes.

Halastust tal polnud
kurja kupja käes;
väljal vaikust otsis
viimses rammuväes.

Hirmsad haavad ihus,
verevermed peal,
ihaldavalt ihkas
surmakohta seal.

Jooksul aga lõppes
jõud tal jalge seest:
kõva külma kivi
leidis tema eest.

Selle kivi peale
istus maha mees,
et võiks surma minna
vagususe sees.

«Oh sa, kuri kubjas!»
ärkas rinnast hüüd.
«Süda sul kui kivi,
kuhu istun nüüd!»

Aga vaata, ime
sündis otse seal:
tundis mees, kui istuks
pehme padja peal.

Unerammetuses
mõtles kurtja meel:
«Halastus ei ole
ilmas kadund veel!

Kui ka kõvaks kiviks
sundja süda jääb —
kivi ise kohe
lausa pehmeks läeb!»

Selle peale vajus
rinnale ta pea...
oh, kuis oli uni
nõnda magus, hea!

Ja kui sinna saivad
orja otsijad —
külma surnukeha
kivilt tõstsivad.

Aga imestusel
polnud piiri seal:
istmease oli
kõva kivi peal.

SIGA.

Paar korda siga küna ümber käis,
sääl sees tal toitu veel, kuid sellega mis teha?
Kõht seal kindlalt tuubitud ju täis,
nii täis, et ägisemas keha;

ja ega ülearu süüa või,
ka selle asjale on loodus seadnud raja.
Kuid siga katsus veel ja sõi:
Mis täis, see täis; sääl pole kartust vaja!
Kas siputa, ei suutäis alla läe,
ehk oleks söögil kas või saia sisu...
«Mis tühja!» mõtleb siga: «Näe!
mis toit see on — ei äratagi isu!...
Käi välja künast, välja solk ja risu!»
Sääl südikalt ta kärssa sirutas
ja, viudi, kummuli siis küna virutas.

See tuleb ette sagedasti ilmas,
et siis, kui sinust kannetakse tulu silmas,
ka kiidetakse kõrgeks sind;
kui aga sinu abi pole enam vaja,
siis kuuled kohe mõnituste kaja,
siis otsas on su hind.

KÕRS.

Kõrs kahiseb lagedal aasal
veel sügistuulte ees;
seal on, kui seisaks ta mõttes,
kui seisaks ta une sees.

Ja nagu läbi une
ta tunneb kevadetuult;
ta näeb veel mesilast, väikest,
kes mahla imeb ta suult.

Küll kõik see on ammu kadund,
kuid kõrrel veel meeles sääl...
Kõrs kahistab rõõmuga naeru,
kuid naerul on sügise hääl.

KILIN-KÕLIN.

Täis õiehiilgust aas on nüüd
ja igal pool on hõiskehüüd:
ilm virvendab ja voogab.
Ma vaatan, kuulan aasa pääl:
kõik õhk on nagu ainus hääl,
ta heliseb ja hoogab.

Mis kõrv mul kuuleb, silm mul näeb,
see lennul hinge sisse läeb:
sääl kilin, kõlin, sära.
See eluküllus rusub mind;
mul lahti, lahti tikub rind,
et koormat heita ära.

Hääl hinge põhjast üles keeb,
vaim ilukoorma lauluks teeb;
laul välja saata vaja...
Ja häältega, mis aasa pääl,
nii sulab kokku minu hääl:
üks kilin, kõlin, kaja. —

KIRP JA INIMENE.

Vangi langes vägilane,
ahelasse ahastuses.
Vaenlased tema võitsivad,
vangitorni viskasivad,
andsivad kirbu hoolele,
verejooja varju alla.

Kirbuisand kergejalgne,
vereimeja inetu,
inimese ihusööja,
kargas kohe ta kallale,
hakkas ihu õgimaie,
verd nii isukalt imema.
Imes tema aasta, teise
sikutas nii seitse aastat.

Siis aga vajus vangi silmus:
vägimees sai vabaduse.

Vabaks saanud vägilane
ajas kirbu kallalt ära,
vereimeja hirmutas.

Hakkas ihu arstimaie,
haavu terveks tegema,
mis oli kirp kõik kihvustanud,
verejooja valmistanud
pillavalt pidusid pidades.
Kirp nägi haavade arstimist,
oma toidu otsasaamist,
hakkas vihaselt vanduma:
«Küll on jäme see jäledus,
härra vastu häbemata,
vaata ei klasside vahedest,
seisustest ei, sõge, hooli.
Ihu tema hoiaks omale,
kasupüüdvalt kinni kataks.
Tohi ei enam tõtata
sõbralikult tema selga —
küsimata ta küünistab.
Kes ennast hoiab alandusest,
kartku see kokkupuutumist,
seda enam tutvakssaamist
selle toluga toorega,
südamete söödamaaga!»

Vabaks saanud vägilane
kuulis kirbu kurjustusi,
näitas küüsi näljasele,
vastas ise nii vagusi:
«Kirbuisand kergejalgne,
vereimeja inetu,
sinu tutvust ma ei taha,
kokkupuutumist ei püüa,
sinu tutvus sööb mu ihu,
puutumine verd mult nõuab,
mõnu ei mulle sealt midagi.»

KURJA KÜÜSIS.

Kas teate Marti Mudasoost,
kuis vandus ta, kuis needis:
kui tõstis atra, ajas hoost,
siis tulist kurja keetis.
Nüüd on ta aga teine mees:
ei kurja kuuldu kõne sees.
See muutus tuli nõnda:

«Hoost,» räägib Mart, «kord viisin ma
soo randa õhtu hilja.
Paar tulist panin minema,
et loom ei läheks vilja.
Siis pöörsin koju tutval teel.
Ei käinud kuigi kaua veel —
kaks meest mul oli juures.

Ma vaatsin ühte, vaatsin teist —
mul asi võõras näitis;
ei kumbagi ma tunnud neist.
Hirm kohe hinge täitis:
ma pistsin plehku kõigest väest...
Üks tõmbas seal mul kinni käest
ja teine rabas turjast.

Ei tulnud ainust sõna suust
mul ärevuses suures;
ma mõtelda ei saanud muud,
kui et mul kuri juures.
Üks tõmbas, teine tõukas mind;
ma sammusin, täis hirmu rind,
ja läksin, kuhu viidi.

Mul polnud abi loota siis —
ma olin kurja ori.
Käik üle põõsaste mind viis
ja läbi vee ning pori...
Ma olin kaelani ju märg
ja käisin nagu kütkes härg:
mees ees ja teine taga.

Kes teab, kuhu tahtsivad
nad vägisi mind viia;
ma tundsin, kuis mind vaht'sivad —
mul polnud jäämist siia...
Seal juhtus ühe sonni peal,
et kuulda oli kuke hääl;
ma ohkasin: «Oh jumal!»

Jäin seisma seal ma pori sees
ja toibusin siis vähe —
see oli koidu tõusu ees —
ei toojaid olnud näha...
Koht oli kodust versta viis...
Sain hommikul ma koju siis —
kuu aega olin haige.

DR. FR. KREUTZWALDI MÄLESTUSELE.

Sest ajast aastaid täis on juba sada,
kui ilmus ta, kui elu hakkas tal;
see oli alles siis, kui orjarada
ta rahvas kõndis raske ikke all.
Ta nõudis hariduse valgust taga
ja tõusis välja tumeduse ööst,
kuid süda jäi tal rahva juurde aga
ja võttis osa tema elust, tööst.

Ta nägi, kuidas orjus vendi rusus,
kuis pärispõlves rahvast piinati;
kuid kindel oli tema selles usus,
et orjaike hääbub viimati.
Ta nägi noore vabaduse algust
ja tervitas ta tõusu tänuga;
ta lootis, et ka hariduse valgust
ta rahvas tuleb nõudma januga.

Ta tundis hinges tegevuse püüdu,
et toetada rahvast tema tööl;
ta kuulis, kuidas äratuse hüüdu
nii mõni vaim ju tõstis orjaööl.

Ka oli veelgi äratajaid näha,
kes võitlesivad rahva vaimu eest,
kuid rahva hulgas oli jõudu vähe,
et välja tulla viletsuse seest.

Kõik seisis alles rammetuse rahus
ja tarretanud oli tuimuses;
ei aimanud, et ahelast on lahus
ja vaatas ümber vaeva uimuses.
Seal kahtlejad kõik tõstsivad ju kisa:
see rahvatõug on loodud orjama.
Kuid noormees tundis kandevõimu visa,
mis rahvast veel ei luba väsida.

Ta noppis kodunurmelt luulekulda,
mis sala seisis rahva südames
ja hakkas juba varisema mulda
ning säras silma viimses sädemes.
Ta Vanemuiselt kannelt laenuks palus,
et saadud sõnu kokku salmida
ning ette tuua eesti kunsti salus
ja rahva ilupärjaks palmida.

Ta kandis vaimus vanemate ootust
ja oli hoolsalt tema kallal tööl;
see pidi tõstma rahva jõudu, lootust,
mis maha murtud oli orjaööl.
Ja kui see töö sai valmis vaimu põues
ning katketest ju koguks kokku lõi,
ta tõstis tema üles koduõues
ja vaimustusetules ette tõi.

Ta tallas maha laialise laimu,
et head ei olla rahva hinge sees,
tõi välja vana Kalevite vaimu,
mis ilus ikka hiilgab ilma ees.
Ta näitas rahvale ta oma palet,
et tunneks inimest ta eneses
ja et ei usuks sihilikku valet,
mis otsis looma tema loomuses.

Ta seadis aate tuleviku teele,
kui Kalev tõuseb jälle jalgele...
Ja rahvas toibus, vaatas enda eele
ning tõusis hariduse valgele.
Ei enam tundnud enesest ta häbi,
vaid astus võitlusesse elu eest;
ta leidis jõudu selle vaimu läbi,
mis omaks sai ta hariduse seest.

Veel oma rahvast juhtis lauluisa
ja väsinult ju raugaiga käis;
tõi oma töödele veel mõnda lisa,
niikaua kuni eluaeg sai täis.
Kui lahkus ta, siis lootusel ju paisus
täis elujõudu tema rahva rind,
ta rahu leidis külma mulla kaisus,
kui õilmele lõi kallis kodupind.

Kuid tema tööd, need udu lõhki lõivad
ja näitasivad valgust heledalt;
neist janunevad vaimud jõudu jõivad,
kui välja saivad orjaikke alt...
Need tööd on meie südamele kallid,
on valgustuseks veelgi meie teel...
Vaim, mõte, luule meie kaitsevallid,
nii kaua kui veel kõlab meie keel.

Ja kuigi kostab kõhklejate kisa,
et luulelend on lausa tühi tuul, —
me hüüame täis lootust: Lauluisa,
meid juhtigu veel ikka sinu luul!
Su silm siin nägi tuleviku sõudu,
ta saladusi avas sinu aim;
su sõnad meile veelgi toovad jõudu,
veel kosutab meid sinu kõrge vaim.

VANNE.

«Et ütelge, härra, kas tõsi või,
mis poeg mulle kodus kaebas? —
Ma arvan: teel raha ta läbi lõi,
mis päris, kui kraavi kaevas.
Ta kaebas, et raha ei olla saand,
sest härra tal kraavitöö halvaks a'and
ja võtnud, mis tema vaevas!»

Nii rääkis Saaremaa saunamees,
kes habemes oli hallis,
ta rääkis nii Järvlepa härra ees,
kes noor ja mõis kellel kallis;
siis vaikib ja vastust ootama jääb...
Ning härra tall' vastuse valmis säeb;
see kõliseb ootesaalis:

«Mis olen ma öelnud — ei muuta saa,
ei teisiti pöörda tolli;
poiss kraavi ei kaevand, vaid rikkus maa;
miks tööle sa saatsid lolli!
Ei rikke eest raha ma annud tall';
ta oleks ka pealegi trahvi all,
kui tahaksin teha kolli!»

«Ma tänan! Teil, härra, on terav keel,»
nii pajatab võõras: «Paha!
See raha — kui võtsite õigel teel,
siis toogu teil' juurde raha!
Siis aga, kui oli ehk pettus seal,
teil' saagu ta söödjaks ihu peal!...
Teilt mina teda ei taha...»

Läeb mööda päev ja läeb järele
tall' teine ja kolmaski juba.
Mis juhtunud Järvlepa härrale?
Miks hoiab ta voodit, tuba?
Küll saarlase raha sai talle seal,
kuid tuhanded härral nüüd täid on peal,
ei kelleltki küsi luba.

Küll härra käib saunas — ei aita see:
seks korraks on aga seda.
Käib tohtergi linnast — ei terveks tee,
ei ära või võtta häda!
Läeb nädal, läeb teine — veel valu väes
on Järvlepa omanik häda käes,
mis voodis nii vaevab teda.

Küll saarlase järgi seal kuulab saks,
et võtaks ta vastu raha,
kuid katse jääb ometi kasutuks —
ei keegi ta oma taha!
Kui kolmaski nädal sai otsa, seal
siis Hageri surnuaia peal'
ju maeti härra maha.

Ja Hageri kirikukõrtsi sees,
kui härra ju kalmu kandis,
kaks moonakat rääkisid klaasi ees,
surm härrale rahu kuis andis:
«Kui raha, mis saarlaselt riisutud,
saks vaestele välja sai lubanud,
siis silmad veel kinni pandis!»

RÖÖVLI HEATEGU.

Lauka Madis mõisa poole sõidab,
vaene ruun on temal, vanker vana:
küljekondid ruunal kaugelt näha,
vanker puune, kaagutab kui kana.

Lauka koht on väike, põllud lahjad,
põllud lahjad, kehvad vilja andma;
karjamaad ja heinamaad on soosed,
kõhnad karja toitma, heina kandma.

Vähe vilja — vähe siis ka raha,
vähe karjatoitu — vähe piima.
Aga Madis, Lauka talu rentnik,
rendiraha läheb mõisa viima.

Madis laseb metsas ruuna sammu —
tee on halb ... Tuul lehtpuud teinud paljaks,
rohi kõik ju kulukarva läinud,
üksi okaspuud on jäänud haljaks.

Puude ladvul kohab tuul nii jahe,
kerged pilved katvad taevasina ...
Madis kobab kuuesiile kokku,
mure muljub raskelt meelt kui tina.

Sugulaselt suurel nurumisel
laenuks sai ta selle rendiraha,
meel tal oli hea, kui raha anti,
nüüd on hinges tumedus nii paha.

Sügisene rent tal saab küll tasa,
kuidas aga maksab võla ära,
kuidas rendi kevadise osa —
hinges pole lootuslikku sära.

Ruun läeb sammu. Madis ohkab ise ...
«Seisa paigal!» äkki keegi hüüab.
Võõras mees seal tuleb metsast välja,
ruuna valjad oma pihku püüab.

Ruun jääb seisma. Madis vaatab, kohkub.
Mõtleb: «Nüüd on kõige asja kadu!»
Tõstab mütsi, ütleb: «Tere, tere!»
Võõras vastab: «Välja raha lao!»

«Kulla võõras!» palub Madis vastu,
«võlgu võtsin raha renti maksta,
olen teda praegu mõisa viimas, —
enesele võtab ära saks ta.

Halasta mu peale, lase minna:
võlga uut ei või ma enam saada.
Jätan rendi maksmata, siis kohe
härra võib mind majast välja a'ada.

Mul on naine, nõrgad lapsed kodus,
kuhu nendega siis jääda tean,

kuna vilja, hobused ja lehmad
rendi tasuks kaotama pean!»

«Pole viga!» ütles võõras aga,
naerul lõug tal, naerul habe nüri.
«Härra eest ma võtan rendi vastu,
olen tuttav röövel Rummu Jüri.

Tähe annan ma, et raha võetud,
kohe võid ta härra kätte viia.
Härra käest saad mõisas tunnistuse,
et on rent sul makstud... Raha siia!»

Ohkas Madis, võttis välja raha,
Jüri kätte nõudmist mööda andis.
Jüri tegi talle maksutähe,
selle tähe Madis põue pani.

Madis sõitis ära, süda murtud, —
tuimaks muutub hing, kus kustund eha...
Tehku härra nüüd, mis ise tahab, —
Madis tegi kõik, mis oli teha.

Madis astub mõisas härra ette,
hirmu pärast palgel muutund jumi.
Härra võtab tähe oma kätte,
loeb ja läheb valgeks nagu lumi.

«Rummu Jüri võttis raha ära,»
kaebab Madis. «Teilt ta tähte nõuab.
Kui ei saa ma tähte talle viia,
tema ise tähe järel jõuab.»

Läbi hammaste seal ütleb härra:
«Tähe saad, võid talle kätte viia —
tahtmist pole minul teda näha,
ilmaaegu ärgu tulgu siia!»

Härra tegi tunnistuse valmis,
Madis härralt lehe vastu võttis,
jättis härra siis seal jumalaga,
mõisast kohe koduteele sõitis.

Kergemaks tal oli saanud süda,
vaade oli vaimukamaks läinud.
Üks tal kõik, kes raha vastu võttis,
röövel temale ei kurja teinud.

Metsas ootas Madist Rummu Jüri.
Küsis: «Kuidas õiendasid sasi?»
«Tähe tõin,» nii ütles Madis talle.
«Näita siia, kas on korras asi!»

Rummu Jüri luges tähe läbi.
«Kõik on nõnda, nagu nõudsin mina.
Kevadine rent ka on sul makstud;
võlagi võid õiendada sina.»

Tagasi siis Jüri andis tähe,
andis raha ka, kuis oli paras,
sõnas ise: «Nüüd võid sõita koju!
Vargalt üksi võtab õige varas!»

«Jumal kaitsku sind!» — nii ütles Madis.
«Nagu sina mind nüüd hädas kaitsed!» —
«Küllalt, küllalt!» ütles Jüri talle:
«Täna härrat, kelle armu maitsed!»

Rummu Jüri metsa sisse kadus,
Madis talle tänu järel' saatis;
kaua pidas tema hobust kinni,
kaua, kaua puude vahelt vaatas.

Ohkas Madis, hakkas koju sõitma.
Mõtles: «Mul on tema pärast hale.
Issand halastagu tema peale!
Röövli elu küll on raske, kale...»

Puudes kohab tuul... Ju õhtu ligi.
Vähenemas veerva päikse valgus...
Madis sõidab, rõõmusäral süda,
hinges ärgand eluvõimu algus.

EMA-ARMASTUS.

Lõikavad rukkeid
tütar ja ema
mõisa teol...
Kubjas käib kukil;
toredalt tema
keppi seal keerutab peol.

«Kuuled sa, plika,
kõrre teed pika!»
hüüab mees.
«Selle eest sappi!
Kepi toon appi! —
Seisa mul hoopide ees!»

«Süüdi ei tema!»
hädaldab ema:
«Minul süüd —
minu see esi...
Nõrk on ju käsi,
kõrre teeb korratu nüüd!»

«Kannata! Eks saa
mõlemad peksa!»
Kärgib mees:
«Selge kui vesi:
sasitud esi
ühel kui teisel on ees!»

MOKSI JÕÕVA.

Küllap ehk ikka mäletate
Moksi Jõõvat[1] veel muidugi —
räägin ma Verevi rahvaga.
Ammu on ta nüüd ju hauas,
issanda päralt hingeke.
Käis tema tihtigi Otsale,

[1] Jõõva — murdeline vorm nimest Eeva.

kudus sukka, hoidis lapsi,
kooris, kui tarvis, kartuleid.
Muidu elas ikka Antul,
elas kui vanake kunagi,
külast saadud kasuk seljas...
Tundsite teda vist igaüks.
Ise ta oli vanatüdruk —
vanatädiks meil kutsuti.
Miks teda Moksi Jõõvaks hüüti,
see on minule teadmata.
Astus ta ikka aeglaselt,
kepi najal komberdades;
nõrk oli, vaeseke, nägema.

Olime kord laupäeva õhtul
Otsal jälle omakeskel.
Jutt tuli jutust, kõne kõnest, —
jutt tuli ette juhtumistest,
kõne tuli kodukäijatest.
Rääkis üks ja rääkis teine,
mis oli kuulnud kusagilt.
«Ega ole ilma taga,»
ütles Jüri: «Moksi Jõõva
kimbus oli kadund Tumbiga!
Eks ta vaevand Moksi Jõõvat,
kui veel alles elus oli,
peakooli pärimistega.
Hirmutas ehk päris ära,
enne kui laskis lauale.

Olnud peale Tumbi surma.
Õitselised need istunud
öösel õitsetule ümber,
jutustanud juhtumisi;
Jõõva olnud teiste hulgas.
Äkki hakanud hobused
õitsetule juurde jooksma,
hirmuga ise norskama.
«Hunt on ligidal!» arvanud
erutatud õitselised,
tõstnud kisa tule ümber,
hundihirmuks usutanud.

Jõõva kord vaadanud kõrvale:
Tump oli seisnud kõrval tal,
sammu kolm vast aga eemal
seisnud kirikukuuega,
peas tal kirikumütsike,
kirikulõkatsid lõua all.

Jõõva kohkunud hirmsasti.
«Tump on siin!» ta hirmul hüüdnud.
Teised ei näinud kedagi.

Peale selle mitu korda
oli ta Tumpi näinud veel.
Käinud targalt abi toomas,
enne kui lahti pääsenud.»

* *
*

Peale selle teisel päeval
tuli meile Moksi Jõõva.
Mina seal temalt küsima:
«Vanatädi, kas on tõsi,
et sa nägid kadund Tumpi,
peale ta surma väljas veel?
Räägi, kuidas see asi oli!»

«Nägin küll,» nii ütles Jõõva.
«Mine veel raipest rääkima!
Eks ta vaevanud mind küllalt:
hirmutas, kui alles elas,
hirmutamas käis hauastki!

Seda hirmu, seda nuttu,
mis ta minule valmistas!
Sellest kustus silmavalgus,
nägemine mul nõrkeski.»

RONGATSI MATS.

Rongatsi Mats läks mõisasse;
astus kööki ara näoga,
teatas köögitüdrukule,
et on asja härra juurde;
palus härrale ütelda,
alandlikult ette kanda.

Tüdruk see teatas härrale.
Härra saatis sõna kööki,
tüdruku kaudu kuulutas:
«Pole härral praegu aega
Matsi asja ette võtta;
oodaku natuke ometi!
Härra soovib sirutada,
peale sööki ka puhata!»

Ootas Mats siis köögi nurgas.
Ootas tunni, ootas teise,
kübeme ehk kolmandatki,
vaatas, kuis vaagnaid kanneti,
kuidas kausse koristati,
lusikaidki loputati;
siis sai luba sisse minna,
härra kontori astuda.

Mats seal astus härra ette,
astus suures alanduses,
käänas selja kassiküüru,
kummardas kõige kehaga,
teretas haleda häälega,
kaapis oma kahe käega
härra kintsu orja viisi.

Härra istus laias toolis,
sigarit seal suitsetades,
kallistust vaikselt kannatas;
tundis ta ju Matsi tungi:
harjund kombeid avaldada,
härra ees alandust näidata,
nagu muiste just nõueti,

kui veel mõisas kohut peeti,
tallis keppi tarvitati
pihapealist pehmendada,
seljapealist sinistada,
kui veel alandust osati,
mõisa õues agarasti
härra sääri silitati.

Härra küsis: «Mis on asja?
Palu, Mats, mis paluda...
Räägi kohe — aeg on kasin.»

Kõver alles kummardusest,
Mats seal ütles ahastavalt:
«Kuidas küll härrale kõnelen!
Aulik härra, olge abiks!
Talupoeg on tooreks läinud,
taha ei enam tööle tulla,
põllutööle põlisele,
tikub linna tülinaks,
vabrikusse vedelejaks.

Mul on talu härra armust —
teenrit ei saanud tänavu.

Oli ju enne asi teine,
hoopis teine igal kohal,
kus aga kubjas käis kepiga.

Härra ehk alles veel mäletab
oma poisikesepõlve,
kui veel kallis kepi-õigus
taluinimest talitses.
Eks mu isa olnud kubjas
härra kalli papa juures;
selgesti mul see on meeles.
Mis oli viga siis elada!

Oh seda armast teo-aega!
Kuidas siis selga kooriti,
laiska tööle toibutati;

tohtind ei mujale tikkuda,
Venemaale ära minna.
Pidi alati elama
oma härra hoolekonnas,
oma mõisa mõjukonnas.
Oli siis orje igal härral,
teenijaid igal talulgi.

Oh minu isa mälestust!
Ülikallis on ta mulle,
sest et endist kepi-aega
tema kaasas ma mäletan.
Mis on rahvas tema kõrval?
Ehk need halvad ajalehed
ühes toimetajatega,
kes need endist teo-aega
süsimustaks nüüd sõimavad?

Aulik härra, heitke nõule,
hakake asja kallale:
oleks vaja endist õigust,
teo-õigust üles võtta, —
ühes teiste härradega
seadust teha ehk suudate.
Andke laisad mõisa hoolde,
kepi alla kasvatada,
küllap siis sõna kuulavad,
põllu külge kinninevad.»

Härra kuulas, härra vaatas,
härra kuulas Matsi kõnet,
härra vaatas Matsi näkku;
säärast mõtet talumehelt
poleks ta iganes oodanud.
Suust tema puhus suitsurõnga,
arvas: vast ehk ta irvitab,
tikub tegema siin nalja,
pilkavat kõnet pidama.
Matsi näol näha aga
polnud pilget pisematki:
soov pidi südamest tulema.

Suust võttis härra sigari;
härra mõtles, härra ütles,
mõtles ja ütles nii Matsile:

«Aga mis sa ise arvaks,
kui sind ennast kepi alla
teiste kaasas ka tõmmataks?»

«Aulik härra teevad nalja!»
ütles Mats seal erutatult:
«Eks mu isa olnud enne
osav küll kupja-ametis.
Ega käbi kännust kuku,
kaarnast ei kana sigine.
Jõudu on minulgi jõrada,
kõri küllalt käratseda,
kärmust keppi keerutada...
Kubjast härrale on vaja
teorahva rahustuseks;
kupjaks ma kõlban kindlasti.»

KÕRTSI EES.

Kirik väljas. Rahvas seisab
Kulbi kõrtsi ees.
Viin seal näitab oma väge,
näitab, et on mees.

Topsi Madis, Õlle Tõnu,
Karjajaagu Jass,
Pussi Jaan — need kisklevad seal
nagu koer ja kass.

Vaatajate vaigistusel
lahing lõpeb pea;
kesse võitis, kesse kaotas —
mine seda tea.

Topsi Madis, Õlle Tõnu
tuigerdavad teel...
Pussi Jaan on Jassi seltsis
väherdamas veel.

Mõlemad nad platsil pikku
porilombi sees...
Kulbi härra sõidab mööda,
hallid tõlla ees.

Topsi Madis tee pealt ennast
kraavi keerutab...
Rahvas rabab mütsid maha,
härrat teretab.

Härra vaatab kõrtsiesist,
rahvahulka näeb;
tema aulik nägu kohe
naeru laadi läeb.

Küllap mõtleb mõisahärra:
«Õnnega ma koos:
rahaallik, nagu näha,
jookseb täies hoos.

Kõrtsi renti teisel aastal
tõstan kõrgemaks:
kõrtsimehel muidugi ju
pung on hästi paks.»

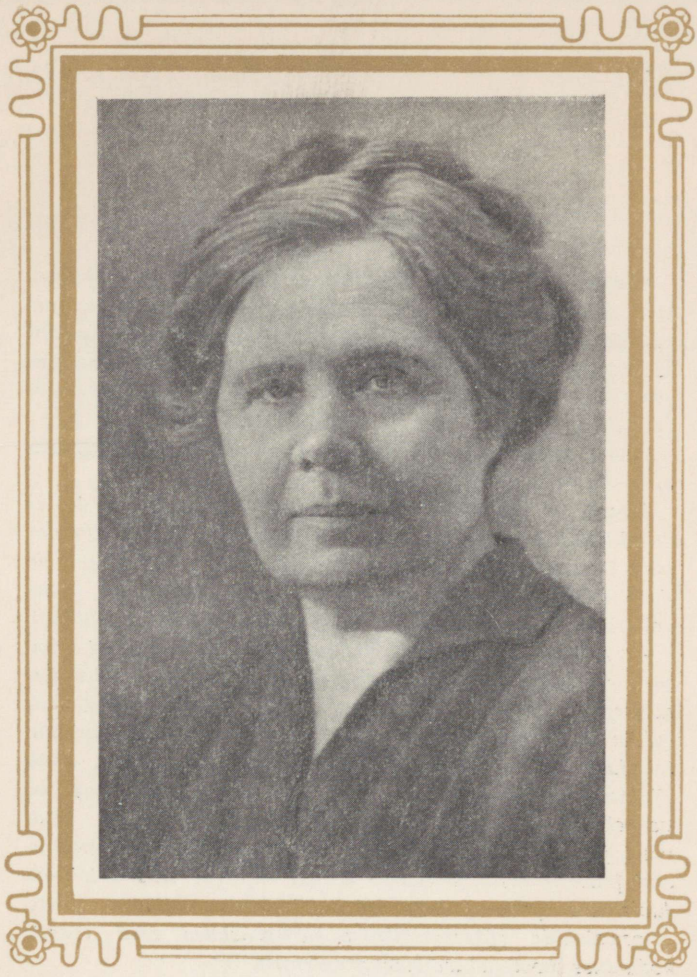

Anna Haava

(siind. 1864)

ANNA HAAVA.

Sündis 15. oktoobril 1864 Tartumaal Kodaveres Haavakivil taluniku tütrena; õppis Pataste mõisa erakoolis ja Tartus kõrgemas tütarlastekoolis, mille lõpetas 1884. aastal koduõpetaja kutsega. Pärast kooli lõpetamist töötas mitmel pool lastekasvataja-koduõpetajana ja asus 1906. aastal pidevalt elama Tartu.

1954. aastal anti A. Haavale Eesti NSV rahvakirjaniku aunimetus.

Temalt on ilmunud luuletuskogud: «Luuletused» I—III (1888—1897), «Lained» (1906), «Ristlained» (1910), «Põhjamaa lapsed» (1913), «Meie päevist» (1920), «Siiski on elu ilus» (1930), «Laulan oma eesti laulu» (1935) jt.; luulevalimikud «Luuletuskogu» (1924) ja «Luuletused» (1954).

A. Haava on väljapaistvamaid lüürikuid sajandi lõpu eesti realistlikus luules. Tema armastuslaulud äratasid üldist tähelepanu oma tunde-ehtsuse, siiruse ja väljenduse rahvaliku lihtsusega. Nii sisult kui vormilt on Haava lüürika lähedane eesti rahvaluulele. Haava hilisem lüürika sutub tihtipeale enesekordamisse ega lisa enam palju uut; ka peegeldub reas tema luuletustes üksindust, kurbust, väsimust ja religioosne meeleolu, mittearusaamine klassivõitlusest jms. Armastustemaatika kõrval kajastab Haava hilisem luule uue joonena protesti ühiskondliku ülekohtu vastu, imperialistide rõhumispoliitika ja priiskava eesti tõusikkodanluse hoolimatuse hukkamõistmist.

KÕIK KALLILE.

is sa nopid, neiukene,
murumaalta, maimuke?
Miks sa laulad õhtul hilja?
Vaikind juba linnuke.»

«Nopin, nopin õnneõisi,
punun pärjaks kallile,
saadan talle tuhat tervit.
Elan üksnes temale.»

— Noppis neiu õnneõisi,
punus pärjaks piigake,
köitis lauluks hingeihad —
pühendas kõik kallile.

NÕMMELILL.

I

Kanarbikus kasvasin,
sambla süles sirgusin,
kaste külm mind kaisutas,
pilve puhkel paisutas:
olen nõmmelill.

Tuli päike, tulisilm,
teiseks, teiseks läks kõik ilm:
Laasi hakkas hiilgama,
õhud õrnad õõtsuma,
ilutsema ma.

II

Metsas liikus muistne jutt,
minu laugel hale nutt:
võind ei õnnel hõisata
ega leinal laulda ka:
olen nõmmelill.

Oleks sügis, sureksin,
sambla süles närtsiksin!
Ei või õnnel hõisata
ega leinal laulda ka:
olen nõmmelill.

TUKSUV SÜDA.

Tuks, tuks, tuks, tuks...
«Vait, mu süda, tuksu tasa!
Rahutust kes tõi sull' kaasa?
Mul on kinnas kududa,
kindakirjad lugeda;
tuksud valjult, läeb kõik segi.
Ema küsib: «Kes nii tegi?»
Ütlen: «Süda!»
Sõitleb siis.
Vait! Vait!»

Tuks, tuks, tuks, tuks...
«Ei sa taha rahul' jääda?
Tahan sulle piiri sääda:
Hakkan laulu laskema,
lõõrima ja leinama;
laulan lausa laia ilma,
kõik su soovid päikse silma;
küll siis vaikseks,
vaikseks jääd.
Vait! Vait!»

LAULUKE.

Lauluke,
sõua sa,
kalli kambri jõua sa!
Laula lained magama,
kurbus põues kustuma.

Lauluke,
sõua sa,
kalli kambri jõua sa!
Unenäol ilusal
helju viisil vaiksemal.

Lauluke,
sõua sa,
kalli kambri jõua sa!
Lehvi sääl kui vaiksem õhk,
hoia eemal' iga rõhk.

KUI SA TULED, TOO MULL' LILLI.

Kui sa tuled, too mull' lilli —
lillekesi armastan.
Sügisel neid vähe leida? —
Ühestainsast küllalt saan.

Ehk vast juhtud nurmelt leidma
veel üht hilist lillekest —
kõige kallim, oh kui väga
tänaksin sind selle eest!

— — — — — — —

EI SAA MITTE VAIKI OLLA.

Ei saa mitte vaiki olla,
lauluviisi lõpeta':
vaikimine oleks vale,
sunniks südant lõhkema.

Tahan õige tasa laulda,
tasa kannelt helista',
et ei sind, mu kõige kallim,
lauluga ma tülita.

Aga kui torm minu kandlelt
kostab siiski kõrvu sull',
siis sa ise oled süüdi:
miks nii armas oled mull'!

KÜLL OLI ILUS MU ÕIEKE.

Küll oli ilus mu õieke,
küll oli armas mu armuke —
ei ingelgi ilusam olla vist või,
ta armsust ei sõnule seada ma või.

Küll olin ma õnnelik õiekuul —
ei seda või kirjelda' kellegi huul...
Ma mõtlin, et igavest' nõnda see jääb,
kuid lehekuu lennates ära siit läeb.

Küll oli ilus mu õieke,
küll oli armas mu armuke!...
Surm tuli ja kosis ta omale —
ja südamevalu jäi minule.

ÖÖBIKU SURM.

Jumalaga, kohav laasi,
jumalaga, ilus ilm,
jumalaga, lahked laulud,
laulja rind on varsti külm!

Oh, küll oli õnnis laulda,
õieaega kuuluta',
leinas, õnnes laulu sisse
ise ära sulada!

Aga torm ei sallind laulu, —
tegi haiget minule,
haiget teha on ju kerge
vaesel' laululinnule.

Jumalaga! Pikkamisi
vaiksemaks jääb minu rind!
Jumalaga! Koidupuna
suud mull' andes saadab mind!

KALAMEHE MÕRSJA.

Minu peig on kalamees,
kõige hoolsam küla sees;
tal on vene uhi-uus,
uued noodad jõesuus.

Minu peig on lahke mees,
sest ta on ka laulumees;
ikka kõlab mere pääl
tema ilus lauluhääl.

Minu peig on ilus mees
kalamehe habemes,
ehk küll habemeta ka
nõndasama ilus ta.

Minu peig on kalamees;
keegi terve küla sees
veel ei tea sest midagi —
pole teada vajagi.

ÜKSAINUS KORD.

Üksainus kord ja mitte enam
võib süda tõesti armasta' —
su põues imelillekene
ei mitmel korral õitse ta.

See armastus, mis kaduv, kustuv,
mis meelest läheb viimati
ja uuel' armul' aset annab,
see — armastus ei olnudki.

Üksainus kord ja mitte enam,
üksainus kord ja surmani,
ei ükski vägi, ükski võimus
suurt armuseadust muuta või.

SINU VANAEMA.

Vanaema helde, lahke,
oli kallis sinule,
oli sinu lapsepõlve
soojendaja päikene.

Kuis ta, õnnis, pehmel käel
sinu pääkest silitas,
armurikkal häälel, sõnal
õpetas ja juhatas!

Kuis ta heldeist silmist läige
langes sinu põuesse;
lustil hõiskasid ja laulsid
nurmel, väike karjane. —

Hauas hingab vanaema,
aga sinu südame
jäänd on läige tema silmist,
tema kuju kullane. —

Kullerkupud, jaanililled
eide haual õitsegu,
tähesära, päikse hiilgus
kallist kalmu ehtigu.

EI TULE LUULE TUULEST.

Luule, see ei tule tuulest
ega kuku käisest ka,
ära sunni, ära keela —
kõik see oleks asjata.

Luule, see on leekiv tõde,
veri sinu südamest,
seda p e a d sa ilmutama,
hoolimata enesest.

TÕNU TAHTIS BASSI LAULDA.

Tõnu tahtis bassi laulda,
ja ta oleks laulnud ka
toredat ja mõnus't bassi,
nii et ime kuulata.

Aga kogemata puudus
Tõnul bassi tarvis hääl —
ja ta tahtis ometigi
esimene olla sääl!

Tõnu mõtles asja ümber:
«Parem laulan tenorit —
päälegi saan selles hääles
vistist' esimeseks nüüd.»

Aga kogemata polnud
Tõnul kuulsat tenorit,
ja tal polnud põues südant
elustamas lahket viit.

Tõnu mõtles asja ümber:
«Bassis kuulsaks ma ei saa —
tenor ka ei too mull' tulu
kooris lauldes teistega.» —

Tõnu laitis bassilauljaid,
laitis lahket tenorit,
laenas naabrilt lõõtsapilli —
algas uut ja võõrast viit.

Tõnu mängis — mängis — mängis —
pilli katki tegi ta...
Tulevikus tahtvat Tõnu
bassilauljaks hakata.

LIND LÄKS MAGAMA.

Lind läks magama,
õis jäi uinuma,
tuul jäi suikuma —
mina uneta:

Koidult küsisin,
päeva palusin,
ehal' ütlesin,
et sind ootasin. —

Kas on suured veed
takistamas teed?
Või kas kõrged mäed?
Ehk ka tuule käed?

Lind jäi magama,
õis jäi uinuma,
tuul jäi suikuma...
Oh, mil uinun ka!

LENDA, LEPATRIINUKE.

Lenda, lepatriinuke,
lenda üle suure vee,
lenda kaugemale veel —
minu armuke on sääl.

Tal on silmad nagu öö,
kullast mõõk ja kullast vöö —
seisab kõrgel kaljul sääl,
vaade viibib mere pääl.

Kui ta küsib, mis ma teen,
ütle, teda ootma jään,
ootan viimse päevani,
ja kui tarvis, kauemgi.

Lenda, lenda, lepalind,
vii tall' tervist, palun sind!
Silmad tal kui tähte-öö,
kullast mõõk ja kullast vöö.

KOIT ISTUS TAEVA ÄÄRE PÄÄL.

Koit istus taeva ääre pääl
ja vaatas alla ilma —
üks lugu kaunis tõsine
sääl puutus tema silma:

Ants seisab väljas akna ees
ja istutab sääl kaske;
see pole just nii kerge töö:
suur kask on kaunis raske.

Kuid Ants on näha õnnelik —
kas on see koidusärast?
Sääl majas elab Malleke —
või on see selle pärast? —

Ja eile oli pühapäev,
ja linnud rõõmsast' laulsid,
kuid Antsu, Malle kurvastust
nad selgesti kõik kuulsid:

Ants algas Malle eidele,
kui kiita poiss ta olla
ja kas ta toht'vat Mallele
nüüd pea kosja tulla?

«Sest kõnele,» nii vali eit
siis oli pajatanud,
«kui kaseke sääl akna all
on suureks puuks ju saanud.»

See aeg läeks veidi pikale,
sest kask ei kasva ruttu —
ja see tooks tuska Antsule
ja Mallele tõest' nuttu.

Seepärast pidas Ants ka nõu
ja istutab nüüd kaske;
see pole just nii kerge töö:
suur kask on kaunis raske.

JÄRV LEEGIB EHA PAISTEL.

Järv leegib eha paistel
ja hiilgab nagu kuld —
ja järve taga metsas
on näha õitsituld.

Ja kaugel metsa põues
ju liigub muistne jutt
kui suveööde ilu,
kui õnnis naer ning nutt.

Ja udu kerkib, tõuseb
ja hõljub nagu loor,
ja pühalikult särab
seal kõrgel tähte' koor.

Eesvanemate vaimud
mu ümber lehvivad —
ma mõistan nende juttu
ja metsa kohinat.

See on mu kuldakallis,
mu kaunis kodumaa;
kuid koidul, päikse paistel
veel palju kaunim ta!

MÕÕK ÜHES, PIIBEL TEISES KÄES...

Mõõk ühes, piibel teises käes
ja ahnus südames —
nii ristirahvas usutööd
teeb paganate seas.

Ees astub armuõpetus
ja kannul kaubakavalus,
ja soldatid ja surujad,
kõik rändavad ja rühivad:

«Arm, rahu olgu teiega!
Kuid andke meile linnad, maa,
ja õigused ja kasud kõik,
siis taevas teil on parem paik.

Või veel ei taha? Tundke siis,
et vägivald on meie viis!» —

— — — — — — — — — —

Ja vereojad voolavad
ja maad ja rahvad oigavad.

*

Kõik muutub eluvoogudel,
ei ajalugu lõpe veel —
ei võlgu jäeta tehtud süüd,
kas olnud ammu see või nüüd.

* *
*

Pilv tõuseb, kõue läheneb,
Euroopa kõigub, väriseb;
siis tuleb aru anda tõest'
sul, ristirahvas, oma tööst.

Mis külvasid, siis lõikad sa —
kas head või kurja — kuhjaga.
Kuis välgub kättemaksja mõõk!
Ja enda keskel vaenuleek!

Siis heitlemas on rahvad, maad,
ja paigast läh'vad piirid, ra'ad,
kui tähed mõned langevad
ja elukirjast kustuvad.

ILMAR ISE.

Istus Ilmar — sihuke peenike poiss —
pühapäeval
ja mängis kannelt
ning mõlgutas muremõtteid:

Mis ma sest rändamisest saan,
ja mis ma seda tööd õige kokku a'an,
kui maja ei ole,
kus vahest võiks veidi ka viibida
ja pühapäeviti puhata,
või mõnikord mõtteidki mõlguta' —
nii paremat põlve ka pidada...

Ja raha — see muidu nüüd lendu läeb —
tea isegi, kuhu ta jääb —
kas sööb selle susi
või sulatab kuum,
või võtab külm —
kuid otsa see saab! —

Kui maja oleks...
Kuid kes toda majakest valgustab,
kes seda kodu mul kaunistab,
kes neid uksi lukutab,
kes mu teenistust toetab,
kõik seda elu edendab,
kui — naist ei ole?...

Kas võtta nüüd enne naine —
või koguda kukruke raha
ja võtta siis naine, —
või koguda kukruke raha
ja katsuda tammepuust tuba
ja võtta siis naine, —
või — võtta kukruke raha
ja teha tammepuust tuba — kõik võlgu?!
Ja võtta siis naine. —

Või... oh sa tuline tuhat! —
Kui kuskilt saaks kosida
kaunisam naine
ja tammepuust maja
ja kukruke raha — kõik korraga!

Naa!... Mina ise! Ilmar! — sihuke
peenike poiss!...

— Istus siis Ilmar ise — sihuke peenike poiss! —
ja mängis kannelt,
nii et kägugi kaasikus kuulis
ja kelmimalt kukkuma hakkas!...

MIHKEL JA MIINA.

Armas Mihkel, ära ole puust!
Kui oled kord kosjas, ära kõnele muust,
vaid oma armastust avalda!
Sest ega ju muidu toime saa,
armas Mihkel!

Armas Miina, ära ole nüüd puust;
näed küll, miks Mihkel kõneleb muust —
nii nagu toona, nüüd naerata ka...
vaest Mihklit veidigi avita —
armas Miina!

Aga Mihkel ja Miina on täna kui puust:
küll püüavad juttu nad ilmast ja muust,
kuid jutulõngad kõik katkevad...
Ainult südamed, vaesed, need põksuvad!...

MEIE.

Meie ei taha olla, ei ole
vaikiv, ununev lehekülg
aegade-raamatus:
meie otsaette on kirjutatud
elusõna!

Meie silmades säravad sädemed,
meie põues lainetab julgus ja jõud,
hoovab elu!

Meie ulatame käed pilvede poole!
Meie sammume suure sihi poole:
meie tahame elada ja kirjutada
aegade-raamatusse...

ÜKS ON MINUL PÜHAM KODA.

Üks on minul püham koda —
minu vanemate maja! —
Vaikne, lihtne eesti talu. —

Süda tahab seisma jääda
õnnes, — valus, — mälestades
vaikset, lihtsat eesti talu.

Armastus seal ehtis elu —
oli vaikne, püha luule —
vaikses, lihtsas eesti talus.

Oh — nii vara lahkusite,
kalmu alla kadusite,
isakene, emakene!

Ei saand teile tänu tuua,
armastusel andid anda —
isakene, emakene.

Lahkusite alla hauda,
kadusite alla kalmu,
aga armastus jäi siia!

See mu südames nii süttib,
ilutseb nüüd minu hinges,
kuni jätkub elupäevi...

OH KODUMAA!

Ainult peale varju ja kätele tööd,
üks suutäis leiba, üks jalatäis maad —
oh kodumaa!

Oh, valus on võõrsile veereda,
surmüksinda kaugele kaduda —
ja süda ning hing on kodumaal! —
Ma väsind — oh puhkaksin mulla all!...
Oh kodumaa!

TORMIDES JA SURMAOHUS.

Tormides ja surmaohus
valmivad kangelased...
Nad seisavad tõe ja õiguse eest...
Ei lehvi nende lipul tuli ja veri,
vaid tõe ja valguse sõnuv leek!
Tormides ja surmaohus
valmivad kangelased...

Ärge ohake, naised,
ärge nutke, lapsed,
teie, raugad, ärge tummalt kaevake,
vaid tõstke silmi!
Tormides ja surmaohus
valmivad kangelased!

Kui koidab...
siis kõigest, mis hinges meil ilusat
ja südames võimsat ning vägevat,
me palmime pärgasid nendele...

KANDIMEES.

Sääl see kehva kandimees
seisab küürus, kübar käes —
vilets on vennike vaadata —,
tahab härraga kõnelda.

«Aulikud härräd, ma tulin su palvile...»

«Mees, rummalast sinna rääkima:
Sa härrale «Teie» ütlema!»

«Auline härrä, t e i e palvile,
et avita jälle meid õrrele:
teopäevi veidigi vähenda,
et suaks na kõrvalt ka teenida.

Sest aast' oli halb — kõik ikaldas,
ja külm ka kartulid rikendas,
leib lihavõtteks ju otsa sai
ning oder veel vähem ette lõi.

Ja suvel nüüd tuleb suurem töö,
ja jõud ei kuidagi ette löö,
kui — kõht on tühi. —
Kui härrad ei usu, katsugu ise
sedäsi tööd...»

Oh sa vilets kandimees,
seisad küürus, kübar käes,
lähed veel kõnega keksima,
hakkad härrat vist pilkama!...
Välja!

KOHUS.

Me joome kohvi, sööme saia
ja kanget kohut mõistame,
ning rohkem suhkrut kohvi sisse
me pühas vihas paneme.

Me teeme tagaselja-otsust,
nii hoopis hinge teadmata —
nad vaesed käivad päiksevalgel,
ei mõista paha aimata.

Ei mõista meie neid küll surma,
ka vabaduse jätame,
kuid ainult nende ausa nime
me võimalikult võtame.

Ja meie otsus maksab palju.
Ei leita ilmas naist, ei meest,
kes oleks igal ajal julge
ja kaitstud selle kohtu eest.

KUI JUMAL KÕIGILE ÕIGUST TEEKS.

Kui jumal kõigile õigust teeks
ja keegi tal meelest ära ei läeks,
kes teab, kuis lugu siis oleks. —

Aga mõni peab jooksma nüüd jaluta,
ning mõni peab kõndima kõrvuta,
ja mõni ju sündides vaene!

Ja mõne pää on kõlusid täis,
ning mõnel on süda liig tühi või täis,
ja mõnegi uputab rikkus.

Ja nõnda on ohkamist otsata
ja tüli ning nurinat igapäe —
ja kõigil on tuline õigus! ...

TAL ON TARKUST KÜLLALT.

Oo — tal on tarkust küllalt,
sel naabri-Aadamil,
seeüle kahtlust tõsta
ei maksa kellegil.

Ta mõistab künda küllalt
ja äestada ka,
kuid ainult õigel ajal
tast tegijat ei saa.

Ta mõistab kõiki töösid,
mis ta on õppinud;
oh — maal ja linnas on ta
kõik asju ajanud!

Kuid mis tal nurja läheb,
see tuleb ainult sest,
et lahkuma ei hakka
ta harjund kommetest.

*

Jah — tal on tarkust küllalt,
sel naabri-Aadamil,
kuid näitama ei hakka
ta seda kusagil!

KAS ON VEEL ROHTU, MIS AVITAB?

I

«Tohtri-härra, ma olen haige vist,
ja rohtu õige kuluks mulle vist:
kõik valutab minul, liha ja luu
ja nagu tubak on mõru mu suu.»

«Kui vana sa oled?»

«Või kes nüüd seda vanadust teab —
ja kes neid kirikuraamatid näeb?
Aga Krimmi sõjas ma olin küll ka,
kui Ingland käis Riia all laevaga —
suurtükimees mina. Sääl andsin suurt häält!
Kui tagasi tulin, mõistsin mitut keelt.»

«Hää küll, hää küll — nüüd näita keelt.»

«Kui Teiste-Ats minule näitab keelt,
siis pühib ta ise minema säält!
Ta seda teeb targasti, tunnistan ma,
sest nalja ei mõistaks ma temaga...»

«Vaik': las' ma kuulan...»

«Noh — süda mul taob küll nagu sepp!
Ka mina teen sepist — mul osav käpp...»

«Vaik' ole! las' ma kuulan veel...»

«Ei, köha ei õdu iial mul!
Ja jõudu jätkub mul veel küll:
kui meie-Mardiga tülli vahest läen,
siis ikka ta pihuks ja põrmuks teen...»

«Kui kaua sa haige oled ju?»

«Hm — vanal kuul mõru veel polnud suu,
kuid mõisas kui käisin jahi pääl —
ma tohtri-härrat ei näinud sääl —
siis juba tundsin...»

«Kas rohtusid oled ju tarvitand?»

«Jah — veidi liikvat võtsin ma —
ja tärkestiini anti ka...
Ja saunas käisin ja ahjuski —
kuid abi ei saanud saamaski!»

*

«Siin on nüüd rohi: kuid meeles pea,
kuis õpetasin — kõik nõnda tee!
Siis varsti terveks jälle saad.»

«Suur tänu tohtri-härrale kah! . . .
Aga kas andsid ka kange ja mõruda?
Sest tühitust heitu ei ise ma
ja joonelt nõnda mu haigus ka . . .»

II

«Oh tohtri-härra, ma pidin surema . . .
Ei tea, kas nüüdki jään elama.
See rohi aga oli kange küll:
pand' hingegi hoopis kinni mul . . .»

«Kui palju sa võtsid korraga?!
Ära salga! kõnele! tunnista!»

«Ooh — mis sest enam kõnelda . . .
Eks tohtri-härralt saa tõrelda . . .
Et raasike rohkem rüübata —
kõik ära läks klaasist korraga!»

«Anna käsi!» (katsub veresoont) . . .

«Ooh — sooned on praegugi tugevad mul!
Vist vedupulkagi veaksid küll . . .»

«Sul vanni võtta käsk'sin ma —
kuis lugu s e l l e g a? jutusta!»

«Vann võtta tohter käskisid jah.
Noh — oleks ehk võtta võinud kah . . .
Kuid — hakka veel sellega jändama! . . .
Kuumsaunast otse ojja pistsin ma.»

«Sa, vanamees, kas sul aru pääs?
Läed ojja, kus ju lumi maas!»

«Ooh — mis see külm, tühi, nüüd minule teeb!
Kes kalamees olnud, see seda teab!
Olen mitu kord Peipsigi kukkunud,
jääpraos, pai tohter, sääl supelnud,
ei kordki veel surnud, ei uppunud.

Kuid — ega ma ojasse enam ei läe!
Ei! — tohtri käsu vastu ei tee! —
Pai tohtri-härra, mis nüüd küll saab?
Kas on veel rohtu, mis avitab?»

TINDIPOTT.

Ükskord oli ühel mehel
muidu tubli tindipott;
aga tindipotis asus —
oh, kui kahju! — vanatont.

Mees kui sule kätte võttis,
tarka kirja kirjutas,
tige tont end tindipotist
kohe välja upitas;

haaras mehe sulest kinni,
hakkas kohe hoolega
targa mehe tööd ja tulu
otse ära rikkuma:

määris, määris, mis ta mõistis
tonditarkust, -rumalust —
ja see oli päris paha —
mõnigikord õige must!

Mees ei märgand tondi tempe,
vennikese vallatust,
mõtles, et on asi korras,
nagu olema peab just. —

Aga, võta näpust! Teised
kõik ju salgu seisavad..
«Tont on sinul tindipotis!»
kohkudes nad hüüavad.

«Pole!» ütleb mees ja uhkelt
kirjutab ja kirjutab...
«Noh — siis ela hästi! Meile
sellest viimaks villand saab!» —

«Pole tonti! Tulge, kuulge,
mis on minul mõttes veel...»
Aga juba kõik nad kadund,
tühjusesse kajab hääl.

Kahmas mees siis tindipoti,
viskas vihas minema!...
Arvate, et sellest surmast
tont ei pääsnud eluga?

Pääses! Teise tindipotti
asus tige elama.
Kuidas saab s e e vaene veli
jälle toime temaga?

VAI SEDASI SUAD MEHELE.

(Kodavere keelemurre.)

Võeh, Leenake, kullalapsuke,
kuda sa issud ja kuda sa assud!
Vai sedasi suad mehele!

Kui issud, ära issu tüötä,
kui assud, ära assu asjata,
kui lähäd, siis vii,
kui tuled, siis tuo —
võeh, Leenake, rissilapsuke!...

NOORED RAUGAD.

Kes need kõnnivad kortsus kulmul,
hinged nii vaevatud, verised,
eksivad vaibudes kõrbekuumas,
südamed härmatand, lumised —
need on meie noored raugad.

Kes need sonivad elusõnu,
surmapitsat neil otsaees,
varitsevad kui sügisevarjud
keset kevade haljuses —
need on meie noored raugad.

SÄÄL KORD KASVAB KAUNIS KODU.

«Sääl, kus lained igavesti
vastu kallast kohavad»,
kus need metsad merekaldal
muinasjuttu mühavad;

kus see päike särasilmil
sinu kodu kullatab,
ehatütar õrnal pilgul
õnne, rahu kuulutab;

kus vast metsiktormi tõusul
lained taeva püüavad,
ahtijad siis sügavusest
surmsaid laule hüüavad;

kus see pikne põrutelles
pilverünkaid pillutab,
julge laevnik kotkapilgul
kaugused kõik sillutab:

sääl kord kasvab kaunis kodu,
kerkib kangelastesugu
läänekalda kaitsejaks,
isamaa-ilu hoidijaks.

«Sääl, kus lained igavesti
vastu kallast kohavad»,
kus need metsad merekaldal
muinasjuttu mühavad —
sääl kord kasvab kaunis kodu . . .

SA, MINU PÜHA KODUMAA-PIND.

Sind armastan, mina, koduta lind,
sind, minu püha kodumaa-pind!
Sa higi ja verega joodetu,
sa ohvritega ostetu!
Teid õnnistan, tööga koormatud käed,
teid, mures ja hooles vaevatud pääd,
kes ustavad sõjas isamaa eest,
kus tõusvad teil kantsid rahutööst:
teid õnnistan — õnnistan tuhat kord sind,
sa, minu püha kodumaa-pind!

«KULTUURIKANDJAD».

Nad sõitvad koju — eest ära teelt!
Päev tõusvel — nad Bacchuse ohvriöölt:
kuis torendab värvimüts, rinnal pael,
kuis tudiseb, vangub joobnud kael!
«Kultuurikandjad»! . . .

Neid vaatamas tänavail varased need,
kes rühivad tööle, kel karedad käed.
Ah! tabab sääl mõnigi põlglik pilk,
nii mõnigi sajatus raske, jälk —
kultuurikandjaid! . . .

Nii edasi kihutab hullude-sõit!
Kel aega ja raha ja noorust — neil võit! . . .
Ah! — raugeb nii mõnigi, närtsib pea —
ja elavaid surnuid — kui palju? — ei tea . . .
Kultuurikandjad! . . .

VALITUD KUNST.

Kõik sile — kõik riimid ja rütmus,
kõik silbid ja sõnade käik:
kõik valitud «kunst», kõik helin —
kõik virved ja värvide läik!
Kui ainult hinge neil oleks! . . .

KEL KODU EI OLE.

Kel kodu ei ole,
sel kurbub süda
ja kurbub ihu, hing ning meel —
ja valu tad valdab võõraste leel!
Kel kodu ei ole.

Kel leiba ei ole,
sel kurbub ihu
ja kurbub süda, hing ning vaim,
nii kurbub mullatult mullataim.

Nii kurbusin kodutult
kodumaal;
pead nõrgutin leivatult
priiskuste a'al;
tõi t e i s t e l e vilju mu oht ja töö.

— — —

Ja a r m u a n d e i d, n e i d mulle sai! . . .

— — —

Ja vaatsid nad, söönd ja julged näod,
kaastundes mind, imet, ja vangutid pead.
Siis — haaras mu meelt kui irvitav öö:
tund's otsatu naljak' see ilmaring, —
ja tõstis hirmsat naeru mu hing! . . .

KUI PUHUS MU KATUSEKAMBRI TUUL.

Kui puhus mu katusekambri tuul,
all, soojades tubades kuuldus see — «luule».
(Ja kaebasin tasa, ma lauliklind,
et leivata jättis mind kodumaa pind. —
«Liig hell sa oled!» nad tröösti sid mind!)
Ka Jumal Ise, kes loonud on tuule,
ka temagi naeris ja vastas mulle:
«Haa! toas sul tuulesümfooniad?
Siis tunned ju taevalähedat!
Ja lehvivad vaiksed seal reumalilled,
su ümber hallad, jäised vined —
siis, laulik, need on ju looduseimed!
Ja katab ka kahvatu nälgus su lauda,
suur mahajäetus sind meelitab hauda —
siis, laulik, see sulle kui loodud on maja!
M u i d mõnusid, neid on t e i s t e l e vaja.

— — — — — —

Loo lugusid, laulik! loo, kirjuta,
kuid kirjuta südameverega!
Sest inimesed, nad ihkavad «m a i t s t a».
All, soojades tubades muidu neil külm,
ja jäässe tarretaks ilus maailm,
kui luulet ei oleks,
kui luule su südameverest ei heleks! —
Ent kisendab tõtt su luuleviis,
sealt helab su enda kõik elu piin,
siis haarab see neid kui kange viin!
Ja õ n n e nad sinule soovivad siis! . . .

Ning jätad kord maha sa maise töö,
kuis hüüab sind igavikukõla,
siis tuleb ka inimlus, pärjad käes,
ja maksab su haual kõik oma võla.»

Ja puhus mu katusekambri tuul,
ja lehvisid vaiksed seal reumalilled,
mu ümber jäised hallad-vined —
all, soojades tubades kuuldus see — «luule».

NII RIKKUST JA VAESUST.

Üks mõlgutab surma, et leiba ei ole,
ja teine — et prassida tüütu ja kole!
Ja kurdab sääl kolmas, joht kehva mees:
kaks ainust hobust tal tõlla ees —
kus vaderil neli!

Kuid popslas, teate, üks päratu rikas:
kaks vagu tal kapsaid ja kana ja kikas,
ja hurtsik täis lapsi, neid karjas ju käib,
nii leiba ja riiet ju pälvida võib.
Oi, mis tal siis viga!

On kurbaväärt, näen, sääl miljonär:
tal murdvel vist viimne veel õnne-äär —
kõik kodu läeb õndu! kes kiduneb, kaob,
kes elu neelusse hoopis vaob!
Ja õudne ta palavlik kullakaev,
kus küllases hukka nii kihutab laev!
Oh, paraku jumal!

Üks karjane väljal,
üks väikene mees,
kuid isatalus, näe, priskelt nii töös —
ta huikab sääl, leelutab hõiskavast suust,
väik-vennale vestab ta pilli puust;
ta päralt sääl taevas
ja päike ja maa
ja kujutelm kuldne —
kuid vastutust ka. —
See jälle on rikas.

Nii rikkust on villand, ja vaesust ka küll —
suur popurrii selle maailma möll.
Küll teate ise.

KÖÖGIS SEISAB.

Köögis seisab — ootab, ootab
meie armas emakeel...
Kulla härrad, prouad, preilid,
laske tuppa eesti keel.

Laske tema lausa saali,
paluge ta laudagi —
imelikud eesti saksad,
võtke mõistust vähegi!

Oma kurba maskeraadi
ärge harrastage nii!...
Harjutage oma aju
avaramaks ometi!

— — — — — —

Köögis seisab, ootab vahvalt
paljukannatanud keel:
saalis sasisevad õled,
pillerkaarib kadak veel...

Juhan Liiv

(1864—1913)

JUHAN LIIV.

Sündis 30. aprillil 1864 Tartumaal Alatskivil kandimehe pojana; õppis Naelavere külakoolis ja Kodavere kihelkonnakoolis. Töötas aastail 1885—1892 ajakirjanikuna Tallinnas («Virulane»), Viljandis («Sakala») ja Tartus («Olevik»). 1893. aastal haigestus katatooniasse ja elas siitpeale peamiselt maal sugulaste ja tuttavate juures. Suri 1. detsembril 1913.

J. Liiv hakkas ajakirjanduses luuletusi avaldama 1885. a. Osa neist võeti 1904. aastal väljaantud «Kirjatööde kogusse». J. Liivi lüürika paremik on kirjutatud aastail 1894—1910, millest esimene kogu «Luuletused» ilmus 1909 ja 1910. Posthuumsetes trükkides (1919 ja 1926) on seda luuletuskogu käsikirjade põhjal tunduvalt täiendatud. Nõukogude korra ajal ilmunud «Teostes» (1954) leidub veelgi hulk esmakordselt trükitud luuletusi.

J. Liiv on XIX ja XX sajandi vahetuse eesti suurim lüürik, kelle poolehoid kuulub vaesele tööinimesele ja kelle hukkamõistu osaliseks saab kullaorjus, silmakirjatsemine, julmus, rahvusvaheline imperialism. Liiv on kirjutanud hulga kõrgeväärtuslikke, sügavalt patriootilisi luuletusi. Rikkalik on J. Liivi realistlik looduselüürika, kus kirjanik erga sisseelamisega maalib Eesti looduse iseloomulikke vaatepilte. J. Liivi lüürika paremikule on omane rahvalik, piltlik ning musikaalne sõnastus.

METS KOHAS...

ets kohas tumedalt, tõelt...
Ma kuulasin himuga.
Ta kohin tiibu laotas
mu üle ju hällissa.

Ta tume kohin jäi rinda,
seal kohab nüüd alati —
ma nagu tad taga leinan,
ei rõõmsaks saa iialgi.

LUMEHELBEKE.

Lumehelbeke
tasa, tasa
liugleb aknale,
tasa... tasa...

Nagu viibiks ta
tasa, tasa;
mõtleks tulles ka:
tasa, tasa!

Miks nii tuksud, rind?
Tasa, tasa!
Rahu otsib sind —
tasa, tasa...

NÕMM.

Igav liiv ja tühi väli,
taevas pilvine;
jõuan tulles metsa äärde,
tuleb nõmmetee.

Männi roheline samet,
üksik metsatee,
pedak heleroheline,
kask kuldkollane.

Pedak heleroheline,
kask kuldkollane!
Nõmm on sügisele
langend kaenlasse.

TULEVIK.

Mis on, mis paistab kaugel merel...
Kas laev sealt tuleb? Mis ta toob?
Või udu hall? Või mõttekuju,
mis hing vast ise endal' loob?

Ei, laev ta on — mu kauge lootus:
ta peab, ta peab kord tulema!
Ja kuigi varem pettis ootus,
ma usun: nüüd küll tuleb ta!

Kuid kas ta see, mis mina ootan?
Kas õnn, kas minu õnn ta sees?...
Ma küsin... lainte käiku vaatan...
Ta kuju rohkem kerkib ees.

Kas minu igatsust ta kannab —
kas on mu lootus tema peal?
Või toob ta häda meie randa?
On surm vast leidnud aset seal?...

TA LENDAB MESIPUU POOLE.

Ta lendab lillest lillesse,
ta lendab mesipuu poole;
kui kõuepilv tõuseb ülesse —
ta lendab mesipuu poole.
Ja langevad teele tuhanded:
neist koju jõuavad tuhanded.
Ja viivad vaeva ja hoole
ja lendavad mesipuu poole.

Nii hing, oh hing, sa raskel a'al —
kuis ihkad sa isamaa poole;
kas kodu sa, kas võõral maal:
kuis ihkad sa isamaa poole!
Ja puhugu sulle sealt surmatuul
ja lennaku vastu surmakuul:
sa unustad surma ja hoole,
kui kotkas tõused ta poole!

KEVADE LÄHENEMINE.

Tuhat nägemata silmi
vaat'vad murult vagusalt,
tuhat kuuldumata hääli
heliseb ju salajalt.

Üle laane lootus luikab,
kõne-kõmin metsa peal,
üle oru ootus huikab,
vaimud vaat'mas mäe peal.

Langevad nad ükskord kokku:
kõne-kõmin metsa pääl't,
ast'vad vaimud mäelt alla,
kose kohin tõstab häält —

siis kõik väljad valendavad,
lahti iga lille silm,
järve lained helendavad,
ilus päiksepaiste ilm.

Siis kõik kaua kannatavad
nupud rõõmu-silmavees,
eluvaimud lehvitavad:
kevade on meie ees.

RÄNDAJA.

Tulin linnast. Lumesadu.
Tööd ei leidnud kusagilt. —
Lumesadu. Jalad väsind.
Läbi, läbi näljane.

Kuskil teed, ei tulekiiri,
aeg ju hiline.
Ennäe! tulekene siiski
vilgub viimati.

Koputan ja astun sisse —
lahkelt lahti tehakse.
Tüdruk võtab ahjust leiba,
sooja leiba — mõtelge!

Soe saun ja lõhn nii armas. —
Tühi kõht. — «Kas soovite,
külamees, vast sooja leiba?»
Murdis tüki minule.

Suure tüki sooja leiba!
Oh küll maitses magus see!
Soe leib ja soe süda,
perenaine tasane.

«Kust sa tuled, kuhu lähed?
Kas sul naine, võõras mees?»
Sealt ma tulen, sinna lähen,
olen vaene reisimees.

«Mitu venda sul või õde?
Isa, ema elavad?»
Mina üksi! Kibe tõde,
kõik nad ära surivad.

«Tibi-tibi, tibi-tibi —
suurem neist on kukeke.
Mul on neli kanapoega,
jutt neid ajas ülesse...»

MA LILLESIDEME VÕTAKS.

Ma lillesideme võtaks —
sind köidaks sellega,
sind köidaks sellega ühte,
oh õnnetu Eestimaa!

Ma taevasina võtaks,
võtaks päikese särava,
võtaks eha, võtaks koidu —
sind köidaks sellega.

Ja armastuse ma võtaks,
võtaks truuduse, aususe ka,
ja köidaks sellega ühte
sind, kallis kodumaa.

Ja veresideme võtaks,
võtaks venna südame ma —
ja köidaks sellega ühte
sind, õnnetu Eestimaa!

KANGAS.

Naised kangast seadvad
kambris akna all;
mõttes jään ma seisma
nende ligidal.

Minu mõttekangas
ilma ääreta,
minu mõttekangas
ilma otsata.

Ükskord oli tema
veripunane,
teinekord ta oli
valge lilleke.

Punane ja valge,
taevasinine;
südamesse paistsid
tähed, päikene.

Ulatas ta pikalt
ilmaotsani,
ulatas ta laialt
leidis tähedki.

Minu mõttekangas
katki kärisend,
tuhat korda temas
süda värisend.

Tükid katki kistud,
lend'mas tuuledel;
õnnelik neist leides
pisematki veel.

Enda mitmel korral ärapõletatud laule mälestades, umbes 1899.

HÕLPSAM ON MÄGESID TÕSTA.

Hõlpsam on mägesid tõsta,
kergem on kaljusid kanda,
hõlpsam on ilmasid hoida
kui südametunnistust halba:

Jõuad sa, või ei jõua sa,
sured sa, või ei sure sa —
päike paistab kui päikene,
koit on süütuseläikene!

Südametunnistus aga sööb sind,
südametunnistus maha lööb sind;
tumedas elad sa, kumedas kõnnid sa
südamekoormaga.

SUGULASED.

Sugulased peavad pulmi,
sugulased mehele lähevad,
sugulased naisi võtavad,
sugulased surevad, ristivad —
mina ei teagi...

Vaesel ei ole vaderit,
õnnetusel hõimulasi,
tagakiusatul sugulast.

Kullal sugulased on kuningad,
hõbedal hoolikad hõimud,
vaselgi vaderid valvsad,
rahal rahvas sugulane,
rublatükil ruttu sõbrad.

Vaene jääb silmade vahele,
vaene jääb ukse allade,
nukukeseks maja nurka.
Vaene saab taldriku alama,
vaene saab kahveli katkise,
vaest vankril' ei võeta,
rekke'e ei rebitagi.

Vaesel söögiaeg varane,
söögivahe liig lühike,
sügispäeva otsakene!
Vaesel töö liig vähene,
sulasel ikka suurta kõhtu!

KUI TUME VEEL KAUAKS KA SINU MAA.

Kui tume veel kauaks ka sinu maa
ja raske su koorem kanda,
kui enam ei jõuaks, ei jõuakski ka
su soovide siniranda,

täht süttib ehk taevas su üle veel,
lill tärkab su haua pinnast,
ja sinu mõte ja sinu meel
kord tuksub su rahva rinnast —

ja liigub ja loob ja lehvitab,
ja kauneid radasid rajab,
su rahva koda see ehitab
ja põlvest põlveni kajab.

ÜLE VEE.

Üks laevuke
läeb üle vee,
läeb üle vee
ja lainete.

Kui valge luik
kaob üle vee,
kaob üle vee
ja lainete.

Mu armuke,
mu kullake
läks üle vee
ja lainete.

Mu armuke,
mu kullake
on üle vee
ja lainete!

Silm kaugele
käib üle vee,
käib üle vee
ja lainete.

Ei laineke
ei kõnele
mull' üle vee
ja lainete.

Siin laineke,
seal laineke:
kuld üle vee
ja lainete.

ÜKS SUVEPÄEV.

(Katkendeid)

HOMMIK.

Siin kastekuld —
siin rammus muld —
ja väljale läeb põllumees,
muld siidipehme jalge ees.
Ja ennäe, seeme kukub ka,
ja karjane läeb karjaga:
till, tall! Must Kirjak kõige ees. —
Till, tall! ka kostab metsa sees,
ja vastab mets ja karjamaa. —
Aur kogub kokku sambana
ja seisatab jõe kaldala.
Nüüd kari juba söödi peal;
üks pasunahääl kostab seal
ja kõlab läbi hommiku
ja nõmmel eemal: tu, tu, tu!
Jõe ääres aurab lokkav hein,
siit tagapool mets, mäesein;
siit läheb üle linnatee
ja kaob metsa vahele
just nagu tänav silmale...
Sealt tuleb naaber koormaga
ja süütab piipu põlema.

Käis veskil. Valgel kübaral
käib mölder veski tiiva all...
— — — — —

Ja rohuaias, nõnda leherohkel,
kus öösist hämarat on praegu veel,
siin kaetud varju all on nõnda lahke
noor ilus suvi, nagu noorusmeel!
Siin tuhandela kastetilgad murul
kui diamandid säral hiilgavad.
Veel õine õhk neil üle õrnal surul —
neid öö vast hilja alles musutand.

Siin perenaise käsi hoolel tegev,
hulk kistud rohtu eemal hunnikus.
Aed lehkab sõnniku ja õite lõhnast,
muld must kui siid — siin hool ja õnnistus:
seal ajab kõrvits ennast laiali
ja küüslauk peenra äärel nagu muru,
seal kaalik, porgand kasvab priskesti,
siin rohi kistud, kohendatud puru.
Ta hoolas olnud hommikuses vilus,
nüüd vaevatasuks hiilgavam tal kroon:
tööusinus siin viljakandvas ilus
ja lillekuhi eemal nagu troon!

Ja kangasjalg, ta paugub rõõmsas majas,
kui süstik lendab, laulab kuduja.
Ööd-päevad tema talvel kirja ajas,
et õigest' trehvand ta, näeb rõõmuga.
Nii värvidel on õige kokkukõla,
kui ühte suland põrandaga ta.

Sahk väljal ajab rasket vagu ümber, —
poeg künnab seal.
Must nelinurk ju näitab usinust...

LÕUNA.

Kuis lõunapäike iluga
pann'd roosilille põlema.
Ja vili lookas palaval
löönd längu lõunapäikse all.

Ja palava käes peab ta
ka ükskord valmis küpsema!
Jah, soojust ahmib loomurind
ja eluks muutub mullapind!

ÕHTUPOOLIK.

Kuis ilul hiilgab mäeküür
ja haljas mets kui müür, kui müür!
Kuldpäike ta peal helendab,
ja mets, ta helgib, valendab!

ÕHTU.

Ta paistis ilma hiilgavaks,
kõik kohad kirjuks lillemaaks.
Ta mere taga kadus siis —
ja lõppes hõisk ja lauluviis!
Maailm, ta seisab vagune
kui vaikne tänupalveke.

LEHED LANG'SID...

Tuulehoog lõi vetesse,
lehed lang'sid laintesse:
lained olid tuhakarva,
taevas üle tinakarva,
tuhakarva sügise.

See oli hea mu südamel':
seal olid tunded tuhakarva,
taevas üle tinakarva,
tinakarva sügise.

Tuuleõhk tõi jahutuse,
leinalained lahutuse:
sügise ja sügise —
sõbrad teineteisele.

RUKKIVIHUD REHE ALL.

Puhtal põrandal,
puhta rehe all
uudisvihud — nad
ahet ootavad.

Vaikus pühalik
raskeis vihkudes,
kuldseis kõrredes
puhtal põrandal.

Puhtal põrandal,
puhta rehe all
rahu pühalik,
mõte vihkudes...

Küll nad mõtlevad,
kuidas vanake
valgejuuksene
seemne kukutas

vaga meelega,
vaikse sooviga:
õnne talule,
õnne majale,

õnne pojale,
pojapojale,
pojalastele
ikka, igavest'! — —

Kui siis ärgati:
kuidas märgati,
et käib elutee
läbi hädadest,

külma talve seest,
jääsest, pakasest;
et neist paljud küll
ei saa ärkama. —

Tuli kevade:
helin õhkudes!
Tuli kevade:
vulin jõe vees!

Iga sonnike,
iga sopike
üleannetult
hüppas ojasse!

Hüppas ojasse
lustilaginal,
talve kasukast
tüki kaasa viis.

Näe, siis õue all,
väljal seljakal,
väljal viljakal
oras haljendas!

Lõo lõõritas
tõustes vilja pealt
nagu laulukuul
õhku ülesse.

Kõrgel hõljus ta
sinitaeva all,
selge taeva all
üle orase.

Seal ta lõhkes siis
nagu laulukuul,
laulu lainetas
õhku laiali.

Mis ta kõik siis tõi,
kallis kevade,
pehme, siidine,
päiksehiilgene?

Palju mängusid
kõrgel õhu sees,
halja salu sees,
haljais põõsastes.

Põldpüü vurinal
jooksis varjule
rohupeenrale,
tõusva' viljasse. —

Palju mängiti,
palju hõisati,
uperpalli lõid
pääsud õhu sees.

Palju rõõmu tõi,
laululirinat,
palju hõiskamist,
palju helkimist.

Sooja vihma tõi,
kastet, suveööd,
tähevalgust tõi,
tähte' imetööd.

Eha hellal käel
kõrsi silitas,
päida paitas
õhtu rahuga.

Ja kui kõik, kõik ilm
uinund unesse,
püha rahu sees
seisis rukkipõld.

Vaikselt, unenäos
seisis rukkipõld:
unes kuulis ta,
unes tundis ta

hingetõmbamist
suures looduses,
suures, vägevas
taevalaotuses!

— — — — —

Ja kui tõusis ta,
päevakuningas,
hõiskas kiitust tal
miljonite keel.

Hõiskas kiitust tal
oksal laululind,
hõiskas kiitust tal
inimese rind!

Laulis karjane
metsasalu sees,
kõlas sarve hääl,
sulas järvevees!

Ja mis päikene,
tema, tegi siis,
kullaläikene
suure metsa peal,

rukkipõllu peal,
laia laane peal,
üksik' männi peal,
mäe külje peal,

kõige ilma peal,
suure ilma peal,
nagu haud'ja lind
oma pesa peal?

Säras, sätendas,
elu sünnitas,
elu valmistas,
elu soojendas.

MUST LAGI ON MEIE TOAL.

Must lagi on meie toal,
on must ja suitsuga,
seal ämblikuvõrku, seal nõge,
on ritsikaid, prussakaid ka.

Mis tema kõik kuulnud, näinud,
ei suuda ütelda, —
kuis valu viskab varju,
kuis muudab näo ta!

Näind palju pisaraid, nuttu,
ja palju riidu ka,
nii palju, palju valu, —
oh issand, halasta!

Must lagi on meie toal
ja meie ajal ka:
ta nagu ahelais väänleb, —
kui tema saaks kõnelda!

EMALE.

Oh minu armas emakene,
oh minu kallis emake!
Surnuhaud ma ise olen
astes sinu hauale.

Käi mu järel! õpetasid,
käi mu järel, pojake!
Ei ma sinu järel käinud, —
neiu jälil, emake!

Kelle jälil olen käinud,
oh, ei seda tea ma,
emakene, — enda jälil,
vahest võiksin ütelda.

Neiu jälil mina käisin,
neiu jälil, emake.
Annaks suud ta saapatallal',
minu südant talland ta.

Luule jälil mina käisin,
tuule jälil käisin ma,
hiljem, hiljem, emakene,
unistasin: kodumaa!

Oli arm mul unenägu,
laske näha edasi.
Isamaa — kui petis kägu,
elada ei tahagi.

Oh mu süda, ta on haige,
on nii haige, emake!
Oh mu süda, ta on haige,
rohtu ei saa temale.

Ei ma adra järgi kasvand:
teisi vendi oligi;
ei ma kooli järgi kasvand:
vaene olin liiati.

Karja jälil mina käisin,
tuule järel, emake, —
karjas ainult metsakaja —
luule jälil, emake!

Vaene oli meie talu,
vaene ilma otsata,
pilgata sain palju, palju,
vahest mõnda lugeda!

Rehkendada ma ei mõistnud
koolis, ega — eluski,
rehkendada numbritega,
mesikeelel — samuti!

Ei ma silmakirja mõistnud —
sina olid tõsine!
Ei ma roomata ka mõistnud —
sa ei roomand, emake!

Unistasin, muud
karjased kõik teevad nii;
karjas oli palju aega,
aega üleliiagi. —

Ei nad meie kohta ostnud,
kulla kallis emake!
Mättaid niitsime me ise,
jäime ikka elusse.

Seda tean, kuis isatalu
vanast võetud võimuga:
härra tema mõisa külge
võttis kavalusega.

Kuidas asemele anti
metsast kehva söödike;
kuidas sealtki ära aeti —
sööti vaja mõisale!

Seal siis nutsid, emakene:
kuhu lähen lastega!
Seal siis põdesid ja kurtsid,
seda kõik sain näha ma.

Oh, ei sindki mina tunnud,
kallis, kallis kodumaa!
Kus siis lagund talumaja
ennast mõistab vaadata!

Kõrget, suurt ma leidsin üles —
sind ei leidnud, kodumaa.
Palju tähti taeva süles —
sind ei siiski näinud ma.

Kui nad mulle haiget tegid,
pilkasid su madalust,
emakene, — siis mu süda
võttis Eesti armastust!

Hilja, hilja, emakene,
udust olin väljas ma:
hilja — hilja, emakene,
varemeid jäin vaatama.

Minu isamaa on vaene,
oh mu hella emake;
tema üle uhab laine —
aastasadu — alati!

Oh, mu isamaa on vaene,
mina ise vaene ka.
Ühest on ta siiski rikas —
murest, hädast otsata.

— — — — — — —

LÄÄNEMERE LAINED.

Sa magad, sa magad, sa magad,
sa magad, mehike,
nii kaua koputame
me kivikaldasse.

Sa magad, sa magad, sa magad,
sa magad, mehike,
ja rauad käsist ja jalust
sull' lõikavad lihasse.

Sa magad, sa magad, sa magad,
sa magad, mehike,
nii kaua koputame
su unustud rannale.

KES MEELDIDA TAHAB —

Kes meeldida tahab, peab roomama,
«jah» üteldes «ei» peab mõtlema,
mis teine tahab, peab tegema,
peab ahelaid kandma ja — tänama!

Peab kandma lõpmata palju veel,
peab tundma, kuidas tal murdub meel,
peab kummardama kulla eel —
peab nuttes naeratama veel.

Ja kes ei taha, ei meelita ta,
ei taha, ei taha, ei tahagi ta!
Vaid külmalt elugi pakub ka —
tal enesel katsutaks' meeldida!

Ja jääb ta nüüdki veel muutmata,
ta tõe-armastus puut'mata,
üks peab nüüd kahest sündima:
ta peab nüüd tõusma või langema!

KANARBIK.

Oh kanarbik, oh lilleke,
nii kõle sügis söödi teel.
Nii väsind siin, nii kurb mu meel,
sa pehmelt, õrnalt õitsed veel,
oh lilleke!

Oh kanarbik, oh lilleke!
Mind rõhub kurbus rängasti:
seal arm, seal surm, seal sügise,
su silm nii taevasinine,
oh lilleke!

Oh lilleke, oh lilleke,
ma tahaks, tahaks õhtule!
Oh sureks, vaikiks süda mul,
nii kutsuv, nõiduv ilu sul,
oh lilleke!

KÜLM.

Mänd praksateleb külma käes,
kuusk naksub, unes väriseb...
Õhk kristallisid piserdab,
koit idas veripunane...
Lehk põhjast — tuleleil on see!

Loom koiduvalgel kisendab!
Hunt, põder, metskits ägavad
ja päiksetõusu ootavad.
Kord-korralt külm, ta plaksatab,
mets härmatises surnuvaik...
Koit idas veripunane...

TALVINE TIHANE.

Tihane lendab mu aknale:
kaela alt valge, kõht kollane,
nokib, nokitab, vaatab targasti
sisse — tihase viis on see —,
kaela alt valge, kõht kollane!

Vestab nokka, vaatab targalt ta:
vaene linnuke talve käes üksinda!
Hädasti, hädasti seda sain mõtelda,
lendab seal lahtistel tiibadel lennuga
teine ka!

Vaatavad mind nad kui kahjurõõmuga,
vaatavad, hüppavad, lendavad minema.
Järele jään neid vaatama;
mõtlen ma: tuli ta
lahtistel tiibadel lennuga —
teine ka!

ÜKS SUU.

Üks suu, nii vana
kui mullake;
ja mõtteis nägu
nii vagune.

Ja mõtteis nägu,
nii aus ta;
nii vaikne, valul
ja sõnata.

Nii aus, nii vaikne,
nii mullane,
nii selge ja õige
ja kullane.

See on mu ema,
mu mullake,
see on mu ema,
mu kullake!

OMAKASU.

Üle tammise tänava,
üle vaskise värava.
(«Kalevipoeg»)

I

Mina istun toas muredes;
omakasu läeb mööda teed:
omakasu haugub õue all,
omakasu vahib väraval,
omakasu läeb kohtumajasse,
omakasu läeb kihkel kiriku,
omakasu läeb koolimajasse,
omakasu istub lastega lauale,
omakasu käib läbi külateed,
omakasu läeb vallast vallasse,
omakasu läeb linnast linnasse,
omakasu läeb ilmast ilmasse.

Särgike, särgike ihu ligidal —
omakasu on juba sellegi sees.
Kui sa korragi aga vääratad,
vaata, kuidas sõbra saad:
tema vahib su silmi, su lusika,
tema istub su südame äärella:
vereke, vereke, ära tuksu sa,
tema, omakasu, võib ära ehmata! — —

Kargab siis krapsti kohtumajasse,
kihkel-kahkel kapsab kiriku,
kargab kopsti kohtumajasse,

kohtumajasse, kohtulauale,
vaatab, mis ta sult jälle kasu saab,
omakasu ju — ikka l ä b i a'ab.

II

Kesse kobistab öösel põrandal?
Kes see valvab sinu sängi ees,
kesse päitsis sind magama hällitab?
Mina, omakasu,
sinu sõber, omakasu, käin sängi all,
seisan ja vaatan sinu voodi ees.
Ole mureta, sinu tuttav mees!
Sinu asjad on aiva hääd,
ees ja taga mind igal pool näed;
sead sul siledad, lehmad rammusad, —
ainult natuke vähemat kõverdad, —
kõik kui ilma saad!
Ära muretse, seltsimees, ühtigi,
mina ei jäta maha sind millalgi. —
Ära muretse, ära muretse!!
Ei jäta millalgi. —
Näe — nüüd mind ei tunnegi!
Mine ikka — armas olen ometi —,
tundehinge veel mängid sa —
jäta parem, roll ei õnnesta!
Mina saan võidu — olen alati, ütlen ma.
Noh — armsam ka vastu puigelda!
Ilma minuta ikka ei õnnesta!
Ega sa õpetaja pole,
vaga paluja koguni —
peanorutaja koguni —
ilmas peab oskama elada!

HELIN.

Kui mina olin veel väikene mees,
üks helin mul helises rinna sees.

Ja kui mina sirgusin suuremaks,
läks helingi rinna sees kangemaks.

Nüüd on see helin pea matnud mind,
ta alla rusuks on raugenud rind.

See helin mu elu ja minu hing,
tal kitsaks on jäänud maapealne ring.

PILVED SÕUDVAD, KASEKOHIN.

Pilved sõudvad, kasekohin,
lepad leinaviisides;
lehed puudelt pudenevad,
sügise on metsa sees.

Pilved kiirelt kihutavad,
oksad keevad tuuledes.
Tuulemühin, metsakohin,
lehed puru, sambla sees . . .

Pilved tormis kihutavad,
mõte läheb nendega.
Sinu poole mõtted sõudvad,
sinu poole pilved ka.

Kas nad sinu juurde jõudvad?
Ei nad seda küsigi! —
Pilved tuules kihutavad,
tuul viib lehti laiali . . .

LAULIKUTELE.

Mis mu põues pakitseb,
mis mu meele nukraks teeb,
mis mind ära ehmatab,
kogunisti kohutab:

et nõnda palju ilu
on suure ilma sees,
et nõnda palju valu
on elus elades,

et nõnda palju ilu
on merelainetes,
et nõnda palju ilu
on taevatähtedes,

et nõnda palju õrnust
on armusilmades,
et nõnda palju soojust
on noores südames,

et nõnda palju elu
on rinnas sügavas,
et nõnda palju valu
on põues palavas:

on ilu, elu, valu
nii palju ilma sees —
ja sellest kõik nii vähe
on teie lauludes?!

MURE I.

Mure, sinul on nõiutud sidemed,
siidihäll on sul, laulud tasased,
tasakesi, sa kallike, hällitad,
kiigus hällitad, laulad laulukest,
laulad laulukest, kuni uinutad. —

Ärkan ülesse, — metsa sülesse
sinu eest lähen rahu otsima:
vennike, kuidas mind ära näed sa,
kallike, kuidas mind ära vahid sa:
lähed ette kui tuhkrumees lõksuga:
lõks sul kaenla all, — vahid tagasi,
kas ma sind vahest ei näinud kuidagi,
aru saanud, mis salamõte sul?
Seal jääd mind ootama, seal jääd vaatama,
just nagu hämmelgas kärblast akna all —
ise peidutanud end piidale!

Nõnda vahid, luurad mu südant sa:
muidu kogemata võiks sinust ta vabasta',
mure!

*

Mine rikaste lossi, kus kuld on, vahi seda seal,
mine, kus sametist sohvad, laiskle nende peal.
Mida minult saada sul? Omaks ei midagi.
Nagu koer sandid leivatükki mult — puudub see
endalgi.

MURE II.

Päike sõuab,
õhtu jõuab,
rahus hingab ilmamaa.
Üks kui teine
tähekene
tõuseb, hakkab hiilgama.
Istun maha
laua taha —
lambikene
põleb seal.

Minu mure,
ei ta sure,
ei ta uinu magama.
Ei ta väsi,
ei ta oota,
ei ta rahu ihalda.

Vahib silmi,
mis nad näevad,
kõrvu, mis nad kuulevad;
vahib jalgu,
kuhu läevad,
käsi, mida katsuvad.
Oh kuis mure
silmad näevad,
oh kuis nad tal teravad!

Heidan õhtul,
väsind, voodi —
mure — tema enne seal!
Vaovad vahest
silmad kinni —
tema istub kulmu peal!

Ärkan hommikul
ma üles —
mure juba enne ees,
mure seda juba ootas —
sõber kogu päeva sees!

METS.

Sa, mets, oled must ja tume
ja muremõtetes!
Su üle on hallid pilved
ja sügis ta ududes.

Siit suve unenägu
on toona läbi käind,
siin helinal hüüdnud kägu,
luht palju õnne näind.

Siis olid sa selge ja ilus
ja helkisid kaugele,
ja taevaäärega ühte
kui sulasid viimati.

Küll virvendas siis ja hiilgas
päike su okste pääl
ja liblikas lehvis su vahel —
ja kõlas ööbiku hääl.

Siis vaatsid taeva põue,
ta sinava' põuesse,
ja üksikud kuusekroonid,
need tõusivad kõrgele.

Kui eha ajal jäid mõtte —
jäid kuulama vaiksesti,
siis kohisesid ise
nii rahul, armsasti.

Nüüd oled sa must ja tume
ja muremõtetes.
Su üle on hallid pilved
ja sügis ta ududes.

MUL KANNATLIK, HEA SÜDA ON.

Mul kannatlik, hea süda on,
ma alandlik kui vari;
mul kannatlik, hea süda on,
kuid minu aul on hari!

Oh ära nõua iial sa:
ma olgu teise vari!
Kui pean ma vari olema,
siis — iseenda vari!

HÄLLILAUL.

Emakene laulis, hällitas...
Laul oli hale, laul oli kurba,
laulis kurba lapsele.
Laulis kurba lapsele? —
Oh sa rumal emakene:
kurb meel kahjuks kasvajale!

Emakene laulis, hällitas...
Laul oli hale, laul oli kurba.
laulis südant lapse kätte,
laulis ilma elu ette! —
Armukurba emake
laulis oma lapsele!

SINUGA JA SINUTA.

Sinuga olen lainetel lõhkuvail,
sinuga janunev palm ma kõrbemail,
laev, vaene, heitleb hukkavais lainetes,
palm, vaene, norutab liiva sees;
olen hoone, raputud maru väel,
olen lille, muljutud tormi käel.

Sinuta hommik, mil pole koidukiirt,
sinuta öö, mil polegi piirt,
sinuta kevade olen, mil pole üht lillekest,
sinuta puu, millel ainustki lehekest,
taevas siis olen, mil ei ainustki tähekest.
Sinuta olen ma udune ilm,
nägemata silm.

Sinuta olen ma uneta öö,
sinuta töö ei olegi töö.
Sinuta pisar olen, mida valu pole toond,
sinuta loom olen, keda keegi pole loond.

Isamaa!
Sinuga olen õnnetu ma,
õnnetum ilma sinuta!

MITTE IGAÜHELE.

Mitte igale õnneks ei antud
selgesti näha,
mitte kõigile õnneks ei antud
selgesti kuulda,

armastada palavalt
isamaad,
kannatada temaga.

— — — — — — —

MINU LUULE.

Minu luule, sina oled
kui haige tiivaga lind,
kel kull ära kiskunud tiiva
ja kellel haige ka rind.

Kui haavatud kotkas oled,
kes tõusis pilve pool',
ja kui ta üles tõusis,
siis osas küti nool.

Küll oli su lend ilus,
lend ilus pilve pool',
lend läbi päikesevalge,
vaba kui õhuvool!

Siis tõusid sa pilve alla
ja vaatasid ümber seal,
ja otsisid kõrgema männi
ja istusid tema peal!

Nüüd oigad haledalt üksi
all pimedas tihnikus
ja vaatad haledalt üles,
kus lendab su igatsus!

MU VIIMNE LAUL.

Mu viimne laul oli õitest
ja kenast kevadest,
ja kena kevade ilust
ja suvest ja sügisest.[1]

Mu viimne laul oli õitest
ja kenast kevadest:
ta laulis kevade ilust
ja suvest ja sügisest.

[1] **Tähendus**: Kõik ühel muretunnil põletatud. — *Autori märkus.*

Ja sinust, kuldne, ta õhkus
ja laulis su iludest.
Ta laulis sügise ilust
ja kenast kevadest.

Mu viimne laul — ta tuli,
ta tuli südamest,
ta suvest ja sügisest laulis
ja laulis — igavest!

Mu viimne laul — ta kustub,
ta kustub Sinuga,
ja Sinuga kustub kõik elu
ja sureb lauluga.

SÜGISENE KODU.

Mu armas kodu, väikene,
seal eemal mäe peal!
Su üle särab päikene,
puud haljendavad seal.

Siin pilved, tuuled, päikene
kõik vanad tutvad on,
siin olgu suur või väikene —
kõik vanad sõbrad on.

Siin kaerapõld, siin kartulid,
siin vana tuttav tee,
koer jookseb õueväraval,
kask varjab oja vee.

Siin väljad nõnda seljakad
ja armas päikse läik,
siin väljad nõnda viljakad —
hea kraavi kaldal käik!

Siin kari tuleb karjamaalt,
mets laulust kõliseb —
ja igalt, igalt, igalt ra'alt
mu noorus heliseb!

Siit koduõhk mind teretab
kui siidikäega,
tuúl teele tervist vastu toob,
nii õnnis olen ma!

Siin olen nõnda vaene ma
ja nõnda rikas ka:
mu tutvad kõik on minuga
ja mina nendega.

TULEN, TULEN!

Paju otsast patsatas
lobjakuda,
lepa otsast latsatas
sula lunda.

Hüüti õhus üleval:
kuulen, kuulen!
Mina tulen, kevade,
tulen, tulen!

ISAD JA POJAD.

Nad käisivad põllupeenardel,
neil jalas kõrged kalossid,
ja peas oli eilne õlleving
ja halvad rehkenungid.

Kuid isad põldu kündsivad,
pastlad ja tallukad jalas,
ja kirikusse läksivad,
pastlad ja tallukad jalas.

Ja nägupidi nii ausad nad,
nii mehine süda neil rinnas,
nad kohad kõik kinni maksivad,
neil pojad õppisid linnas.

Ja linnast meile saksa keelt
ja saksa õ!ut toodi,
lillesid õpiti Tüüringi mägedelt
ja raha läks õllepoodi!

EILE NÄGIN MA EESTIMAAD!

Raudteel.

Eile nägin ma Eestimaad!
Nägin hurtsikuid, saunasid,
nägin bagaaži ja paunasid,
väljul kivivõsa aunasid —
eile nägin ma Eestimaad!

Eile nägin ma Eestimaad!
Lagunud talumajasid!
Oh kui rammetuid rajasid!
Kadaka-, lepavõsasid!
Eile nägin ma Eestimaad!

Eile nägin ma Eestimaad!
Põõsastikud ja võsad kõik
suikumise ja näotuse paik,
vaimuilm nii hämaras, vaik —
eile nägin ma Eestimaad!

ISAMAALE.

Ma tean, liig selgesti tean,
mis oled sa, mu isamaa!
Seda tunda sain uneta öödel
ja kõigil mu vaevastel töödel, —
võin julgesti ütelda:

Sa oled seesama elu,
mis sinult pärinud ma;
sa oled seesama elu,
sa oled seesama valu,
mis minult saad tagasi sa.

See valu, mis sinul' on püha,
on minule püha ka:
ma pärinud seda su käest,
mu nõrkusest ja mu väest,
mu valude isamaa!

Ja sinu häda on minu häda,
ja sinu õnn minu õnn ka,
ja sinu vaesus ja rikkus
ja sinu eluea pikkus
on minugi, isamaa!

KOER.

Koer lakkus kutsikaid õrnasti
ja seadis neid kõikepidi...
Ei olnud neid tarvis kellelgi —
nad ära uputati.

Ja vana koer, nagu ennegi,
sõi, kaitses lukku ja taba
ja haukus just nagu ennegi
ja mängis ja liputas saba.

MÄTAS — MÄTAS — ÜKS JA TEINE.

Mätas — mätas — üks ja teine;
kerge õhtu, külmetus;
rohi krabiseb, kui astun;
muusika ses krabinas.

Tume vaikus üle välja,
üle laane astub öö,
vaikus ootel vanund pilvis,
maailm ootab, sõnatu.

Kuula, nägemata kaugel
hääl on hüüdmas: Vaata nüüd,
mina tulen, tulen, tulen,
meil on kõigil sama püüd!

Meil on üks seesama mõte,
süda kõigil sooja täis.
Mina tulen, tulen, tulen —
käskjalg juba ümber käis.

SÜGIS.

Sügisetuul
raputab puul,
küürutab kõveral kõrrel
kui sandike!

* *
*

Mis ju vahib vainu pealta,
mis on õues upakille,
riida taga ripakille,
pilve vahel pilusilmil:
kevad, kena veinikene —
see'p see vahib vainu pealta,
vaatab värava vahelta;
see on õues upakille,
riida taga ripakille.

*

Kuhu pean mina minema?
Kuhu murega matkama,
kuhu hädaga hüppama?

Meelitama mesikeelil,
paitama palju sõrmil,
kõnel mitmekümnel moodul:
olen aga õues upakille,
riida taga ripakille.
Tahan lõbu ja lõõritust.
Nukraid mina ei näegi,
kurtajaid ei võta kuulda.
Mis sa tahad ära teha:

Pori podiseb õue all,
kevad aga vahib väraval,
vesi jookseb, vennikene,
lobjak ojassa lohiseb.
Päikene aga peale paneb,
suisa hakkab sulisema.

Kevad õues upakille,
riida taga ripakille,
kevad väravalt vahtimas,
vainu pealla vaalimas,
õue alta haugutamas:

«Nukraid ei mina näegi,
kurbasid ei võta kuulda.»

Mis sina tahad ära teha?
Mine kas kuhugi korstnasse,
poe haokubu alla:
seal tema vastu suliseb,
seal tema mätta all muliseb:

«Nukraid mina ei näegi!»

Südames aga salahaiged,
talvemured tagavaras,
elukese hellad kohad. —

Kevad aga hool'mata haugutab.
Kuhu, kuhu pääsen ma?
Igal pool kisku' ja tõmmata. —
Iseseisvuse kaotus —
oh sina kevade vaotus!

Hüppel ju külmalind, hänilane,
tuleb aga koguni — leokene!
Kuhu siis jooksen varjule —
kinni mind võtab kevade!

KERJAJA.

Heategev selts, ta praegu on,
on pidusaalis koos,
ja vaeste eest seal tegevus:
on — kõned täies hoos.

Üks hulgus, kõigil tõrjutud,
ta kuuleb kõnehäält, —
veel alles koertel hurjutud,
siin vaatab — nalja päält!

Ta kuulab. Räägib rääkija:
«Kõikinimsus, head teod»
ja «inimesearmastus»,
«heategevuseks peod».

Ta naeratab — nii kibedalt! —
ja astub edasi,
külm salvab, — nälgki valusalt,
ei puhkust kusagil.

Nii rändab talust talusse,
öömaja tahab ta,
ta räägib palust palusse,
ei keegi kuulata!

Üks selleks liiga rikas on,
et hädas aidata,
ja teine liiga vaene on,
et puudub endal ka.

Mul silt on juba ukse peal,
mis keelab kerjamist.
Ja teine — nolune ta hääl —
mul isa toita rist!

Mul kümme tuhat võlgu on,
ei tea, mil kätte saan?
Mul koht veel poolel' maksmata,
viis tuhat vend saab, Jaan.

Nad silmad kinni hoiavad,
et nähes vast ei näe,
ja kõrvad kinni hoiavad,
et rind ei pehmeks läe.

Nii vastatakse ukse ees,
ei sisse lastagi.
Ja vaene, väsind, nälgind mees,
ta astub edasi.

Ta tuleb saunahurtsiku,
kus elab vaene mees;
ta rahvast ära põlatud,
töö raske, higi sees.

Mis inimsus, ei tea ma, —
just nagu kuuldud ka, —
ja mis on südametunnistus,
polnd aega mõtelda:

Siin on tükk leiba, siin toop vett,
mu õhtusöök on ta, —
kui soovid, tere tulemast!
ta jaga minuga.

* *
*

Kust sai laulu minu rinda,
mure minu südame?
Kust mul paistis laulupinda,
tuli kärme lõkkeke?

Päike paistis mulle pääle,
udu umbne rõhus mind.
Kevadise lauluhääle
ära mõistis lapserind.

Päike paistis nooruskulda,
eha hiilgas vaarikus.
Koidud teretasid mulda, --
lilled õit'sid saarikus.

Päike paistis, sinas suvi,
soojendasid südame.
Taeva alla tõusis tuvi —
oleks tõusnud järele!

Kured lend'sid lõuna alla,
lehed lang'sid leinates.
Pilved pikki igatsusi
kandsid mööda eneses.

— — — — -- — —

KUUSEKE.

Väike kuuseke,
sõrmepikkune,
aias sambla seest
ajab ülesse.

Mina vaatama,
vaatma väikest meest:
vaata sõbrakest
sõrmepikukest!

Tigu sambla sees,
liblik juure all,
mardik juure peal,
põrnik juure ees:

kokku kogunud
kuuse juurele
ühes elama
talvekorteri.

Mina elaks ka
ühes nendega,
vaikne perekond
on see tõesti.

KILLUD.

Uurijale.

Koer — sabaotsa püüab ta,
kuid kunagi kätte ei saa.
Üht ära näeb sest ometi,
et saba tal olemas tõesti.
(1910)

*

Mis ühele suur, see teisele väike,
mis ühele kuu, ju teisele päike.

Kaks kevadet.

On igal looduskevadel
ees porikevade, —
kuis nõuad vaimukevadelt
sa õisi äkisti?

*

Tõuk muudab värvi toidu järele,
inimene — enne!
Tõuk, et ta toitu saanud, inimene, et — saada!

*

Üks eesel leiab teise ära —
jah, eeslitelgi omapära.
Kas oleks ta siis eesel veel,
kui karu juurde kipuks meel?

*

Kui kullaorjus läilaks läeb,
siis vaimul' jälle sõna jääb.

Kuub.

«Su kuub, see passib minule,
sa anna tema mulle!» —
«Siis külm teeb otsa minule.» —
«Nonoh — sa mässad jälle!»

Moor ja misjonär.

Moor nõudis misjonäri käest:
kui ta nii täis on selle väest,
keda ta neile kuulutab —
ta poogu ennast üles siis,
end poogu üles, nagu viis,
end üles mooramehe eest!
Sest, ütles, ajan, tapan sind, —
meid tapetakse igameest.
Kui hakkan ma sind kuulama,
siis päris ori olen ma.

SA MAGAD.

Sa magad elus ja magad kirjas,
sa siiski lugupeetud mees.
Ja selles suures maailma karjas
võib käia ka magades teiste ees.

*

Mäletsejad on kitsed ja mäletsejad
on lambad,
mäletsejad on mõtlejadki mehed,
kuid kõige suuremad mäletsejad on
ajalehed.

Eesti kunst — sa valulaps!

Oh sa unustud, oh sa põlatud,
oh sa meelega mahatallatud,
oh sa sapist üle kallatud,
oh sa eeslitest i i a-tud — eesti kunst!

Kuidas need kritiseerivad —
eesel ei mõista eesti keelt?
Aga — eesel — ta mõistab alati
keele kohe ja i i-a a va!miski.
Eesel mõistvat eesti meelt?
Eesel mõista ei tahagi:
kabjaga astub ta peale ja otsustab!

*

Tööst õitseb org ja mägi,
kuid v a i m u s t tuleb vägi!
Miks mõni, kel raha on jumal,
võib öelda: laulik on rumal?!

*

«Kes laulu t e e b — see ei luuleta.
Kes o t s i b luulet — ei leia ta.»
Noh, t e g e m a t a ka laulu ei saa.
Ei otsi sa t e d a — ei iial sind ta.

*

Mõtted käivad üksipidi,
riimid aga ristamisi,
kinni käe alt hoiavad.

*

Rikkuses riimid on kõlavad,
vaesuses nemad on valusad.

R i i m.

Riimiga laul on ilus ja sügav,
riimita ilus ja — sügavam.
Viisakas neiu on ilus,
punastav — ilusam!

*

Kui laulsid riimi pärast —
said peksa riimi pärast.
Kui laulsid südamest,
said nüüdki tänu sest.

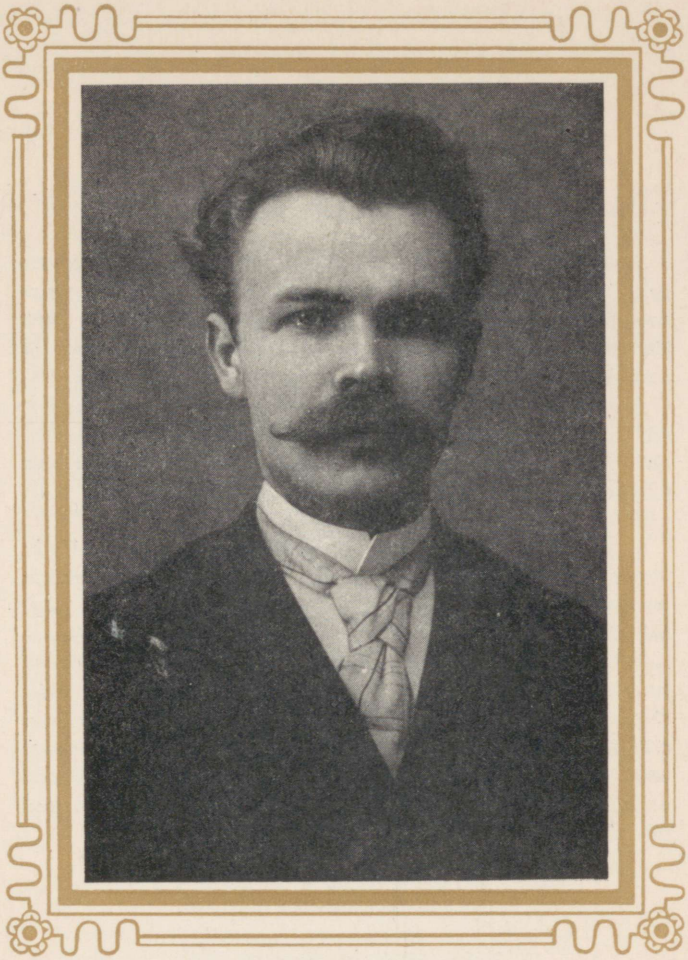

Karl Eduard Sööt

(1862—1950)

KARL EDUARD SÖÖT.

Sündis 26. detsembril 1862 Tartu lähedal Lohkvas veskirentniku pojana; õppis Tartus algkoolis ja lõpetas kreiskooli 1881. aastal. Täiendas oma haridust iseõppimise teel. Töötas ajalehe «Olevik» toimetuses, trükiasjanduse ja raamatukaubanduse alal. Suri 1. septembril 1950 Tartus.

Avaldas rea luuletuskogusid: «Aasa õied» I—II (1890—1891), «Rõõm ja mure» (1894), «Saatus» (1899), «Mälestused ja lootused» (1903), «Kodu» (1921), «Lapsepõlve Kungla» (1923), «Aastate kajastus» (1925), «Kuusirbi õsu» (1937), «Valitud luuletused» (1946).

K. E. Söödi luuletused oma enamikus kuuluvad isiklikke tundeavaldusi kajastavate tööde hulka. Tema luuletuste paremiku moodustavad tundeküllased kodulaulud, kus kajastub austus lihtsate tööinimeste vastu, peale selle humoristliku põhitooniga armastuslaulud ja rahvaluulele toetuvad lastelaulud. K. E. Söödi loomingu paremikus tõuseb esile rida teravalt ekspluataatorliku ühiskonna pahede vastu suunatud laule. Samal ajal kajastab teatav osa ta loomingust eesti kodanluse poolt propageeritud rahvusühtsuse mõjutusi ning esineb isegi ülistuslaule eesti natsionalistliku kodanluse liidritele.

ENDISED VAIMUD.

us lõpeb meie põllu siht
ja võsa, heinamaa,
sääl algab mustem mullakiht
ju mõisametsaga.

Sääl metsas seisab kingu pääl
poollagund vare veel,
mis nagu jutustaja hääl
on oleviku teel.

Sääl iga aasta jaanióól
näib hilist liikumist,
näib müürivarel mõisatööl
veel endist teolist.

On taeva servas ehavöö
kui hõbe hiilgamas,
on alanud ju vaikne öö
ja ilm ju puhkamas, —

siis kutsub imeline sund
nad hauast ülesse,
et unustada surmaund
ja minna varele.

Sääl mitu tuhat kondikätt
on rutulisel tööl:
üks kannab kive, teine vett
nii vaiksel, vaiksel ööl.

Sääl kõnnib kubjas muru pääl —
piits ripub rihmavööl —
ja karmilt käsib tema hääl
nii vaiksel, vaiksel ööl.

Neil kõigil ütlemata rutt,
mis imeline näib,
ja vahel sekka kostab nutt —
see hingest läbi käib.

Kuid vare keskel tore laud,
kus vahtu ajab viin —
ei rüütlisugu surmahaud
või vaigistada siin:

siin kooljas hüppab kooljaga,
siin algab pidumäng,
siin kaetakse siidiga
nii pehme uinusäng. —

Nii kestab pidu ühel lool
veel kaua edasi,
nii kannab teoliste hool
veel kive müürini.

Kui aga kesköötunni a'al
kukk tõstab oma häält,
siis segadus on vaime ra'al —
nad kadund müüri päält.

NÕEL.

Neiukene särasilma,
neiu lahke, naerukas
pistis mulle õie rinda,
nõelaga ta kinnitas.

Nõel ei olnud poolest tollist
näha pikem sugugi,
kuid ma tunnen, ots on puutund
südamesse ometi.

Õieke nüüd ammu närtsind,
nõel, see kadund kuue seest,
aga haav ei kao ära,
valus haav mu südamest.

MALEMÄNG.

Eile tuli naabri-Juku
meile oma õega.
Tema õde imehästi
mõistab malet mängida.

Jukul-poisil kena õde,
neiuke kui lilleke,
mängis hooga, võitis minu,
«tuld» mull' andis südiste.

Et on naabri-Juku õde
«tuld» mull' andnud südiste,
seda alles täna tunnen:
süda läinud lõkkele.

LAPSEL PALJAD JALAD.

Lapsel paljad jalad,
jookseb lume sees;
ei ta külmast hooli,
kui ka silmad vees.

Lapsel paljad jalad,
jookseb lume sees —
tema teab, et isa
vaene saunamees.

Aimab, et ta kaua
peab veel käima nii,
kuni isa saapad
teenib viimati.

Tema jookseb, mängib,
nii et lumi keeb,
ei ta küsi isalt,
kunas saapad teeb.

Sest ta teab, et isa
vaene saunamees,
kesse leiba teenib
palehigi sees.

VARAS.

Aage taga, võtke kinni
võõras neiuke,
kes me õuest mööda sõitis
praegu kiireste.

Eks te näinud, kas tal oli
vankris midagi?
Tunnen, ta on ära viinud
minu südame.

Aage taga, võtke kinni
varas-neiuke,
et ma jälle kätte saaksin
oma südame!

LÕOKESELE.

Lõokene, põllumehe sõber,
põllumehed üles otsid sa,
keerled rõõmsalt üle minu õue,
teretad mind lahke lauluga.

Oh, kui armas on su hääle kaja:
noorelgi on rõõm sind kuulata.
Aga palju enam need sind vajaks,
kelle jõud ju kipub raugema.

Mul on isakene, hall ja vana,
elus palju vaeva näinud ta.
Küll su laulud täidaksid ta rinna
uue elujõu ja troostiga.

Kallis lõoke, põllumehe sõber,
lenda üle metsa, mägede!
Taevas andku sulle lahket reisi —
lenda minu kodukülasse!

Helju seal siis üle laia põllu —
näed, kus künnab, külvab isake,
kanna südamlikus suvelaulus
minu tervitused temale!

Kallis lõoke, põllumehe sõber,
lauluga ta töö sa kergeks tee:
laula taeva õnnistust ja õnne
isa põllul iga vaosse.

HAIGED SILMAD.

Olen alles noor, kuid silmahaigus
kipub mind ju vahel vaevama.
Ees mul alles suurem jagu elu —
kuidas haigelt ära elada?

Mul on silmad haiged, vaatvad kõõrdi,
kui ma kündma lähen põllule,
vaatvad kõõrdi Teistre talu poole,
üle aia Teistre peresse.

Kui ma künnan, ei ma vagu märka,
hobu läheb, kuhu tahab ta —
vahel künnan üles põllupeenra,
lähen kraavi kõige adraga.

Mis võin parata, kui silmad haiged
vaatvad kõõrdi Teistre õuele,
kus käib talitades kergel sammul
Teistre pere ilus tütreke.

SALADUSED.

Mina kirjutasin kirja,
päike paistis palavalt,
luges ära minu kirjast
saladusi himukalt.

Ei ma teadnud teda karta,
varju hoida kirja ees,
arvasin, las vaatab peale —
ta on usaldusemees.

Usaldusemehekene
rändas ära kaugele,
avaldas mu saladused
linnule ja lillele.

Linnuke ja lil!ekene
rääkis külapiigale —
nüüd mu armastuselugu
tuttav kogu ilmale.

KUKERISTI PEREMEES.

Laial põllul, seal, kus aurab
lõppemata higi, vaev,
rammusama vilja keskel
ahervare, vana kaev.

Vana kaev ja ahervare
ainsad mälestused veel
vanast Kukeristi talust
mitmesaja aasta teel.

Kukeristil iga öösi
tuli põ!eb ahju sees,
seda kohendab ja kütab
Kukeristi peremees.

Mööda salvi, panged käes,
astub alla peremees;
kastab heinamaad ja põldu
selges, kosutavas vees.

Igal aastal vastu võtab
teda kevadine öö,
sügisel ta ära tõttab,
kui on lõppend põllutöö.

Kui ta jagas kastet, soojust,
kuidas taimed tõusid siis!
Rõõmsal palgel noor ja vana
talle tänuohvrit viis.

Pidas aga mõni halvaks
tema õnnistavat tööd,
sellele ta saatis külma,
hävitavat hallaööd.

MEIE MIKUKENE OHKAB.

Meie Mikukesel rasked päevad,
väga rasked ööd on elada —
ja ta õigusega kaebab, ohkab,
ohates ta võitleb eluga.

Hea, et ohkamine on tal selge,
virin nagu loodud huulele:
Tema kaebab, viriseb ja ohkab,
ohkab surnuks eluraskuse.

Juba vara kella kümne ajal
väänleb voodis ilma uneta —
ja ta õigusega kaebab, ohkab,
et nii vara pidand ärkama.

Õhtu hilja kella kuue ajal
heaks ta arvab minna voodisse,
aga häda jälle! — väsind mehest
päästja unigi jääb eemale.

Miks ei või me Mikk siis väsind olla?
Miks ei uneta tal olla öö,
kui on elu raske ilma tööta,
sest et teised ära teinud töö?

Tõesti, Mikul on ju rasked päevad,
väga rasked ööd tal elada —
ja ta õigusega kaebab, ohkab,
ohkab suure osavusega.

TEISTRE NANNA.

Üliarmas laps on Teistre Nanna;
nagu teisest ilmast pärit ta:
armast olekut ja ilu, tarkust —
neid on antud talle kuhjaga.

Ta on nagu rõõsas piimas pestud,
nagu õhetaja aiaroos.
Terve pere armastus ja uhkus
Nannas, ainsas perepojas, koos.

Ta on tark — ei targal lapsel ole
tarvis koolivahet kõndida,
liiati veel talvel, külmal ajal,
tuhiseja lumetuisuga.

Nanna istub kodu soojas toas —
rumalad, need võivad õppida...
Memmekene, nennekene söödab
teda sooja sealihaga.

Söödab talle nimelt sea nina-,
sea keeleliha hoolsaste,
lausub: «Siis saad sina kirjatargaks,
siis saad keeletargaks, pojake.»

Pojakene kuulab ema sõna,
alalõpmata ta sööb ja sööb:
paari nädalaga seaninad,
seakeeled tema üle lööb.

Ja ta tarkus tõuseb, nagu oleks
kulbiga tall' antud ülevalt;
sest ta räägib: «Siiver saaver laaver...»,
kuidas kuulnud seakarjuselt.

Kirjutuses aga mitmevõrra
keeletarkusest ta võidu saab:
kirjutab kui harjasloomgi vahest,
kui see mulda mööda vagu a'ab.

MINU LEIN.

Karjapilliks kõige kõlvulisem
silekooreline remmelgas,
aga mina võtsin selle tarvis
leinalepa helkjas pisaras.

Sest ta kevadine sõber — ööbik
soovis teda soojalt minule,
kuid ta ise nuttis hingevalus,
kui mu nuga lõikas lepasse.

Sellest ajast lein mu hingevara,
ohkamine mulle omane —
ja ma ohkan leinalisest rinnast
oma valuleegid laulusse.

PALJU.

Mõisahärral palju karja,
laialine karjamaa;
moonamehel palju lapsi
rohke söögi-isuga.

Pangahärral palju raha,
kaubahärral kaupa on;
taevatelgil miljon tähte —
meile *x* ja *y*.

Mul on palju tööd ja vaeva,
palju äpardusi ees,
palju hoolt ja palju muret
ühesainsas südames.

Minu liikumata vara
on mu mure ülisuur.
Eluvõitlus, vaev ja higi —
alaline inventuur.

LAULJAD.

Väike sinisilma neiu
laulis koori ees;
tema taga teises ääres
pikk ja sirge mees.

Mahedasti, lahedasti,
imehellaste
laulis sinisilma neiu,
lõbus lõoke.

Tema taga teises ääres
kõlas vägev hääl:
nagu maru metsaladvul,
pikne pilve pääl.

Ja see vägev marumüra
ja see lõolaul
heitsid teineteise hõlma,
helisesid aul.

Ja see vägev passilaulja
ja see neiuke
laulsid teineteise pärast,
teineteisele.

Laulsid, laulsid... kuni endid
kokku laulsid nad —
üheskoos nüüd tervest elust
läbi laulavad.

ANNETUSEKS EMA KALMULE.

Emakene, hellakene,
kõige armsam emake!
Võta vastu siin mu laulud —
õied oma hauale.

Siin mu laulud: lein ja valu,
pisarad nii palavad.
See on ainukene anne,
mis sa oma pojalt saad.

Ei me taluperes olnud
kokkukõlas kombega
tuua kingitusi sulle,
ilusõnu lausuda.

Mis ma tegemata jätnud
eluajal, emake,
luba lihtsas lauluhääles
kanda nüüd su kalmule.

MÄLESTUS.

Vaimu ette õrnalt tõuseb
kauge aja mälestus —
lapsepõlve kallim vara,
paleus ja igatsus:

Need on lihtsad lood ja laulud,
ennemuistsed jutud sääl,
vanaeide lahke nägu,
tema armas, mahe hääl.

Need on — lillerikas vainu,
mängumuru, karjatee,
kauge õnn, mis läbi udu
virvendab veel hingesse.

Aastad läevad, ja mu elu
ühes kaob nendega,
aga lapsepõlve vara —
luule — ei või kaduda.

Ikka kostab kaugelt lugu,
laul nii vaikne sumaja...
ja ma õnne-unenäos
pean seda kordama.

NAD ÜTLESID...

Nad ütlesid, sa kaod ära
kui uinuv laineke,
su elu asjata, ei kanna
sind mingi sihile.

Nad ütlesid, sa oled väike,
sul puudub elujõud,
sul iseteadvusest ja püüdest
ning haridusest põud.

Nad ütlesid veel palju, palju
su kohta, isamaa;
kuid tühjad vaenusõnad rahvast
ei suuda surmata.

Veel elab Eestis usku, lootust
ja õigust, vabadust,
veel ausaks ettevõtteks julgust
ja eluks armastust.

Ja kui need toed ja talad pole
veel löönud kõikuma,
las karjuda siis rongakari —
ei see meid hirmuta!

KEVADELE VASTU.

Emakene, ava aken
vastu päiksepaistet sa —
tooming valges õie-ehtes
tahab aknalt kõnelda.

Kuula, ema, toomelehtes
mahedasti sahiseb,
sahiseb, kui ütleks mulle:
Kevad jälle ligineb!

Ja seal kõrgel päiksepaistel
valged pilved heljuvad —
kaugelt lõunast meie maale
kevadet nad kannavad.

Kevad tuleb nagu peiu
tuleb kosilasena . . .
Kallis emakene, luba,
et võiks talle minna ma.

Pilve peal on uhked hooned,
aknad kullast säravad,
pilvel õnn ja arm mind ootab,
mõrsja-ehted ilusad.

— — — — — — — — —

Kevad sõuab õrnas õhus
ootavale aasale . . .
Lehvib kahvatanud palgel,
heljub väsind hingesse.

Lilleke saab teise jume;
silm lööb korraks särama . . .
Särab — kustub . . . Vabaks saanud
lind läeb üles lauluga.

METSATEEL.

Ma kõnnin hilisel õhtul
veel üksinda metsateel...
Tuul kahiseb puude ladvul
ja lehed langevad eel.

Ma kõnnin hilisel õhtul
veel üksinda metsateel,
ja kaugele nooruse-raale
veel tagasi mõtleb mu meel:

Ma tundsin üht ilusat neidu
ja südant, mis puhas kui kuld,
ja säravaid silmi ja huuli
ma tundsin... ja rinna sees tuld.

Ja suurt ja sügavat õnne —
tuld, armastust tundsin ma...
Ja ilma ja inimesi
ma tundsin viimati ka...

Ma kõnnin hilisel õhtul
veel üksinda metsateel —
tuul kahiseb puude ladvul
ja lehed langevad eel.

ALLIK.

Me kaasiku ääres on mägi,
ja mäe rinnaku all,
seal niriseb allik nii selge
ja puhas kui helkiv kristall.

Kui vaikinud loodus, siis kerkib
me kaasiku ladvule kuu
ja silmib, kui tahaks ta näha,
kas udus ehk veel mõni puu.

Ja allika vesi, see särab,
kui kannaks ta elavat tuld —
seal sätendab laineis kui hõbe
ja kumab kui virvenday kuld.

MEIE LEENIKENE TANTSIB.

Meie Leenikene tantsib,
tantsib tundega,
tantsib ööd ja tantsib päevad
väsimuseta.

Kus on ümbruskonnas pidu,
pillerkaar või pall,
seal ta esimeste hulgas,
keda ootab trall.

Tantsi, tantsi, Leenikene,
tantsi, mis sa võid!
Tantsisid sa kingad läbi,
kaunimad veel tõid.

Vallas pole sinu isast
varakamat meest:
tal on raha, sul on aega —
tantsid mitme eest.

Üksnes vaesed neiud jäävad
kodukoldele:
kudumine, ketramine
neile kohane!

NÄOJUME PIMEDAS KAHVATAB.

Ja rukis õitseb. Ja kasvab nisu.
Ja veskikivi jahvatab, jahvatab.
Kuid palju on neid, kellel päruseks isu
ja kelle näojume päev-päevalt kahvatab.

Ja hädaldavad emad. Ja südamesse lõikab
palavikus põdevate laste nutt.
Ja müüdava valguse poole hõikab
hämarikus surija hääletu jutt.

Kuid õigust on vähe, ja valgus on pime,
ja näojume pimedas kahvatab...
Küll sündima peaks üks üleilmne ime,
kui veskikivi vaesele jahvatab.

ISA MÄLESTUSEKS.

Mu isa rukkikülvilt tulles voodi heitis,
kurb-ilmel, tõsine.
Mis tundeid tema elust-väsind rinnas peitis,
ei öelnud teistele.

Kuid ta ei tõusnud enam: see ta viimne küli,
ta elu lõputöö.
Sest teda ennast nõudis muhe mullasüli
ja sume surmaöö.

Ta uinus. Ei tal pihtimiseks olnud tarvet,
ei nõuet pisarast:
ta teadis, oma jumalaga peab arvet
tööst ausast, püsivast.

Ta puhkab vaikse surnuaia sõmermullas
ju varsti aastat kolm...
Kui purpur moonid õitsma löönud päiksekullas:
neid toidab tema tolm.

— — — — — — — — — — — — —

Kui mindki hauasüli nõuab, armas isa,
siis palves hüüan sind:
mind väsitanud elu, õnne hüüdev kisa —
sa võta hõlma mind!

HÄIU, LAHKE LAPSUKENE.

Häiu, lahke lapsukene,
tipa-tapa tapsukene!
Memm läks metsa marju tooma,
taat läks luhta kuhja looma.
Häiu-lii, häiu-loo!

Häiu, kallis kapsukene,
sipa-sapa sapsukene!
Marjamatt on laeva kõrgu,
heinakuhi taeva kõrgu.
Häiu-lii, häiu-loo!

MAGA, MEMME MARJUKE.

Maga, memme marjuke,
õues viibib varjuke,
ei ta leia meie tuba,
lapsuke on voodis juba.

Maga, memme marjuke,
õues viibib varjuke,
otsib kuud ja päiksekiiri,
sibi-sabi väikseid hiiri.

UNI TULEB.

Uni tuleb, ullikene,
väljas lendleb kullikene,
tahab kanu püüda,
lapse poole hüüda:

Uinu, mu oalehekene,
väike väsind mehekene.

Uni tuleb, ullikene,
välja puskleb pullikene;
pullil pugal-sarved,
õiendada arved.

Uinu, mu oalehekene,
väike väsind mehekene.

Uni tuleb ullikene,
väljas vihma mullikene
vilgub õhtu vilus,
viimses helgi ilus.

Uinu, mu oalehekene,
väike väsind mehekene.

Uni tuleb, ullikene,
väike lapse-trullikene
vaiba alla vaob,
unerüppe kaob.

Uinu, mu oalehekene,
väike väsind mehekene.

TINDILIND.

Mu aeda kontrollima tõttas
instruktor ülitark.
Ta tarkuse tõendiks puudus
ent õige määrangu märk.

Ei aia-instruktor ta olnud —
ta oli joht tindilind:
Vee asemel tindimeres
pidi mustama aiapind.

Seal tindipisaraid nutsid
siis õhetav roosinupp,
ja kaalikas, sibul ja kapsas,
kuldkollane kullerkupp.

Kui lakkab kord tindijuga,
siis kindel olen ma,
et vahetab tindi vastu
mu südame vere ta.

ENNE JA PÄRAST.

Tütreke tilluke hüppas ja nõtkus,
ema põlve peal sõtkus —
kerge oli taluda see.

Tütreke suurena hüppas ja nõtkus.
ema südamel sõtkus —
silma see võttis vee.

VASTUTAJA.

Tere, proua, tere, härra!
Mustik, hull, jõi järve ära —
nüüd ei mõisal enam kalu.

«Tarvis karistada talu!»

KALLIM AARE.

Ärge unustage laulu,
seda laulu ilusat,
mida laulis kätki ääres
eesti ema muistsel a'al!

Ärge unustage laulu,
seda laulu ülimat,
mida laulsid meie isad,
esi-isad külvia'al.

Ärge unustage laulu,
laulu rõõmust rõkkavat,
mida lauldi noorteringis
kevadhaljal murumaal!

Jakob Liiv

(1859—1938)

JAKOB LIIV.

Sündis 28. veebruaril 1859 Alatskivil kandimehe pojana; õppis kohalikus külakoolis ja Alatskivi kihelkonnakoolis ning omandas 1879. aastal Tartu seminaris eksternina õpetajakutse. Töötas mitmel pool õpetajana kuni 1901. aastani, siis 1901—1913 raamatukaupmehena Väike-Maarjas ja hiljem pangaametnikuna ning õpetajana Rakveres, kus suri 17. jaanuaril 1938.

Tema luuletused ilmusid kogudes «Viru kannel» I—III (1886—1900), «Leinalilled» (1894), «Jakob Liivi kirjatööd» I—II (1906—1910), «Lugulaulud» (1918) jt.

Jakob Liivi katsed käsitleda oma luules otseselt ühiskondlikke teemasid ei ole autori maailmavaatelise piiratuse tõttu andnud kuigivõrd edasiviivat, välja arvatud humaansusetundest kantud protestimeeleolude väljendused 1906. aasta verise mustasajalise terrori puhul. Oma parima on ta saavutanud luuletustes, milles avaldub luuletaja lähedus vaestele rõhutud tööinimestele. Suurt hoolt ja tähelepanu on Liiv osutanud ka värsiloomingu vorminõudeile.

KÜLLALT!

auldes tahan meeles kanda
oma kallist kodumaad,
ega suuda andeks anda
neile, kes sind laimavad.

Need ei tunne sinu vaimu,
sinu rahva kindlat meelt,
luuletavad sulle laimu,
sõnakehvaks eesti keelt.

Nüüd on sellest küllalt juba:
ärge kauem pilgake!
Vend ja õde, ära luba
liiga teha endale!

Keele ilu kaunim kaja,
laulikud, on teie suus,
laimu vaigistada vaja,
muuta muude eksitus.

Andke tunda igas salmis
keele rikkust riimides.
Näidake, et igas valmis
keel on kindlas seaduses.

NAABRIKÜLAS.

Naabrikülas uhked majad,
korstnad valged, nägusad.
Haljendavad rohuaiad
ümberkaudu paistavad.

Ridamisi saunadega,
külas kõige viimane,
sammeldanud katusega —
armsam maja minule.

Õhtuti ma kõige enam
vaatan selle maja tuld:
küla tuledest ta kenam,
särab, kumab, nagu kuld.

Säälne koera haukumine
kuuluks nagu mahedam.
Päris tõsi! — Imeline!
Kuke laulgi ladusam...

Noh, ma tean, mu kallim töötab,
selles majas hoolega,
koerakest ja kukke söödab,
süütab lampi põlema.

ÕHTUL.

Unerahu tooja,
öö on tulemas,
päike läheb looja
hiilges ilusas.

Juba orupinnal
viibib videvik;
kõrgel kingu-rinnal
hiilgus imelik...

Sääl üks aken, väike,
lihtsam kõikidest,
laenab kuldse läike
lang'vast päikesest.

Sellest aknast vaatab
mind mu tuttav neid,
kiirte kaudu saadab
mulle terviseid...

RAHU.

Ju kaua aateks rahu
on olnud rahvale,
kuid siiski veel ei mahu
ta siia ilmasse.

Ka taevalised tööle
on tulnud rahu eest,
et ots saaks vaenu-ööle,
ilm pääseks taplusest...

Kas on see kõrge aade
ju kodu leidnud siin?
Oh, kuhu pööran vaate,
on pisarad ja piin!

Sääl kaugel uhub meri
veel praegu võitlejaid,
ja inimese veri
on kastmas lagedaid.

Ja kallis rahupüüe
on ununenud sääl...
säält tõuseb valus hüüe
ja kurvalt küsiv hääl:

«Miks rahvas vihatuju
ei võida leppides,
kes jumalikku kuju
ju kannab eneses?

Miks inimesesugu
nii väeti hääduses,
et terve ajalugu
kõik ujub vere sees?

Suur rahu-unenägu,
kas jääd sa ainult seks?
Saab ilm kord vaenust jagu,
teeb mõõgad sahkadeks?...

MEHED

Nii tugevad kui kaljud suures meres
on vabad mehed elutormides,
ei ole argust nende julges veres,
ei kartust, nõrkust nende südames.
Neil kõrvus kajab tegevuse hüüe
ja vaimus vabaduse püha püüe.

Ei karda nemad sõgedate sõitlust,
ei kohku kõrva vaevarikkast teest,
vaid alustavad viibimata võitlust
nii isamaa kui vabaduse eest:
sest häbistavat orjakütket, paela,
ei lase vabad mehed panna kaela.

Ja kui neil hinges vaimustusevoole,
siis kõlab nende vägev lauluhääl
nii võimsalt üles pilve piiri poole
kui tormi mürin laia mere pääl,
säält, nagu äike, alla orgu kajab
ja uinujad kõik üles tööle ajab.

Kuid vande alla pandud vangikojas
ei kõla iial vaba laulu hääl —
öö asumas on igas orja pojas
ja väsimus ta lahja palge pääl.
Oh millal hakkab silm neil särama
ja vaba laulu kuuleb isamaa! ...

MÄND JA KADAKAS.

«Kangus läheb tervest ilmast läbi,
viisakus! ... mis sest veel räägite? ...
Nüüd ei tunta enam au, ei häbi ...»
Hüüdis kadakas kord männile.

«Kas ei ole kasvanud ju kaua
Eesti metsa iluks kadakad?
Meile tahate nüüd teha haua,
varjata meid — oh te jõledad!

Lossi kui ka pühakoja ligi
on meid istutatud ilupuuks...
teie ju aupaikades ei sigi,
selleks peetakse teid alatuks...

Teie heidate sääl halba varju,
tõrva hais teeb pää ju uimaseks...
aga meie mahlalisi marju
tarvitavad paljud rohtudeks.»

«Vilets, väeti härjapõlvelane,»
hüüdis mänd: «Pea kinni oma suu!
Sinu pääl on taimeriigi vanne,
sa ei ole põõsas ega puu.

Ainult argadele on sind vaja —
jänes otsib varju sinu alt,
aga ühishoone ehitaja
vaatab igakord sind põlgavalt.

Talaks, mis võib kanda kõrget lage,
kasvada ei suuda kadakad;
sinu mahl on tervetele mage...
kõhnakesed ennast kiidavad.»

ROOMAJAD.

Mitu küüru enesele
tõmbab selga roomaja,
kui ta mättast astub teele,
lagedale kõndima.

Ainult küürutades tõttab
roomav kogu edasi...
mõnigi sest märkust võtab,
elus teeb niisamuti.

Painduv selgroog toob ju tasu,
ärge naerge ühtigi;
kanekordne selle kasu,
kelle selg kord loodud nii.

Ta võib olla hästi vaga,
alandlikult roomata;
kõverasse auku aga
tarbe korral pugeda.

KODUKOOLIS.

Voki taga istus ema,
ketras lõnga kiiruga,
sääl siis õpetas mind tema
pääst ja kirja lugema.

«Kas on linnukesel muret?»
Õpi pähe hoolega,
vast on enne, kui sa sured,
tarvis minna kerjama.

Oh, miks kõneles ta nõnda!
Miks ta silmi nägin vees?
Vist ta oli näinud mõnda
rasket tundi elu sees...

NAGU KLAASIST SILMADEGA...

Nagu klaasist silmadega
vaatavad nad kodumaad,
kaunilt seatud sõnadega
teda kõrgeks kiidavad —
kiidavad ja kiidavad,
kiites aega viidavad.

Nende kõrvades on vaha,
valuhääle varjaja,
keegi kuulata ei taha,
kuida nutab kodumaa:
kuida nutab kodumaa,
nutab leina valuga...

Kiidulaulu, nutu kaha,
mõlemaid pean kuulama.
Ühes nutta ma ei taha,
asja pole hõisata.
Asja pole hõisata,
siiski hüüan kartmata:
sina kosu, kodumaa!

MILLAL?...

Oh, millal ju lõhkevad tabad
ja lukud nüüd surutud ilmast,
et mõtted ja sõnad on vabad,
mis vangina vaatavad silmast!

Nad otsata valu siis teevad,
kui surevad silmavee voodes.
Kui südame vere sees keevad
ja vaevlevad tundmuste hoodes...

Liig harva säält pääsevad mõned...
Neid kadedad kaagile veavad,
ja vagade vendade kõned
neid jäädavalt hauasse neavad...

Kuid siiski öösõbrad on ohus
ja vaevlevad valude süles:
ehk äratab varsti ju kohus
kõik surnud ja elavad üles...

TALV.

Õrnalt, hellalt, tasa, tasa
liugles lumi pilvedest,
kattis kinni kurva aasa,
kurtvad kõrred külma eest.

Ometi see vaip ei mata
minu hinges ohakaid,
verelillesid ei kata,
orjavitsu teravaid.

Ah, need torkavad mu aju,
litsuvad vee silmadest.
Peksuks lagastatud paju
vaatab kurvalt hange seest.

Reinhold Kamsen

(1871—1952)

REINHOLD KAMSEN.

Sündis 24. novembril 1871 Pilistvere Imaveres talupere-mehe pojana; õppis külakoolis ja täiendas oma haridust iseõppimise teel. Töötas isatalus ja hiljem raamatupidajana Pilistveres ning Põltsamaal. Suri 20. mail 1952 Tallinnas.

Tema värsid ilmusid kaasaegses ajakirjanduses.

R. Kamseni luuleparemiku moodustavad 1905. aasta sündmusi kajastavad luuletused, milles ta sümboolsete poeetiliste kujundite kaudu iseloomustab revolutsiooni taandumisperioodi masendavaid surveaegu, mõistab hukka orjameelsust ja sisendab usku saabuvasse vabadusse. Kamseni luules avaldub sügav poolehoid paljukannatanud töökale talupojale. Üldtuntuks on saanud ka tema hoogne lastelaul «Küll on kena kelguga».

TALVEL.

üll on kena kelguga
hangest alla lasta;
kaugel luhal säravad
jää ja lumi vasta!

Lumehelbed hiilgavad,
puudel ehted uued:
kadakatel karjamaal
seljas lumekuued.

Tihane ja varblane
aidaukse taga
otsivad ja ootavad,
et saaks iva aga.

Langeb mõni ivake —
üks kui teine varmas;
iga kehvem kestake
näljasele armas...

Küll on kena kelguga
hangest alla lasta!
Kaugel luhal säravad
jää ja lumi vasta.

HALL.

Koit punab verekarva,
maas lamab raudne hall...
Õis vajunud on maha
mu aknakese all.

Pääd tõstab tõusev päike,
hall aasal kahvatab:
ta hävitusest aga
aas kaua jutustab.

Sääl pisaraid nii palju
on kõrtel kõikumas,
sääl varisenud õisi
lein, mure muljumas...

MUREDE MAA.

Lahja põld ja kadakane karjamaa —
seal mu vanemate muremaa;
alet seal põletas asuja
kurbusest küdeva rinnaga.

Lahja põld ja kadakane karjamaa —
tuksuval südamel viskan ma
uudsevilja seemet vaosse,
musta muremaa mullasse.

Lahja põld ja kadakane karjamaa —
ah, millal helendab kullana
valminud viljade väljade viir,
sirpidel sirendab päikese kiir!

SA ÕIGUST ENDALE NÕUA!

Sa õigust endale nõua,
mu õnnetu isamaa!
ja ära ennast köida
sa murepaeltega.

Las marupilved mustad
su taevast katavad,
las kõlisevad raudsed
ja rasked ahelad. —

Las mõistetakse kohut
su üle valjusti:
sa siiski õigust nõua,
mu rahvas, kindlasti!

Ei tohi orjameelsus
sind maha suruda,
ei tohi tõmu lasta
sa ennast tallata!

Sa õigust endale nõua,
mu õnnetu isamaa,
ja ära ennast köida
sa murepaeltega.

HEINAKUU ÖÖ.

Viletsamad vaevakased,
roostekarva mädasoo —
pardikene prääksub tasa,
tuul käib üle pilliroo.

Suvetaevas sügav, tume,
soo on uduviirudes:
heinaliste õhtutuli
põleb kurvalt vilkudes.

Niiskel heinakaarel puhkab
niitja neiu nooruke;
puhkab halli pääga isa,
väsinud on vanake.

Leinaliselt lõke loidab,
sirtsukene siristab...
Pardikene prääksub tasa,
soo, see udus unistab.

Viletsamad vaevakased,
heinalised uinumas...
Tukikene hõõgub, kustub,
täht on üksi valvamas.

TEELT KÕRVALE!

Teelt kõrvale! Me käime oma rada,
meid edasi viib elutee.
Ei rauge raskustes meil rammu,
ei vaba süda värise!

Teelt kõrvale! Ei meie rindu mahu
öö jäljed, orja alandus:
meil' omane on õigus, tõde
ja edusammuks — vabadus.

Teelt kõrvale! Ei kaugel enam ole
mu sugupõlve kevade.
Veel murrab torm ehk mõne tamme,
mõnd' südant kalmul' kanname.

Teelt kõrvale! Me kuuma hingetänu
kord koidu poole hõiskame —
siis vabaduse valgel ajal
sa kosud, kodu, kauniste!

LEHEPÄRG JUHAN LIIVI HAUALE.

Hall taevas kodumaa kohal, ruuges metsapaos
on sügise kaebeid, hilist juttu —
mu hinges valu, vaikset nuttu:
me Liiv kui vari muremulda vaos!

Läeb üle põllu, üle nõmme pikkamisi tuulehuik.
On koidu pool kõik hall ja vaikne;
vait Käkimägi, armas, kodupaikne —
su karjapoisil' tulnud unesuik.

Läeb kohin kange üle Peipsi uneleva vee
ja pisaras on Kodaveres leinapaju.
Su mälestus ei mulda vaju,
su vaim jääb kestvalt meie keskele!

Vast raudne saatus summutas ju vara sinu hingetuld.
Kõik kahetsus sest oleks hilja.
Meil' päranduseks jätsid vaimuvilja —
sind katku kergelt kodumuld!

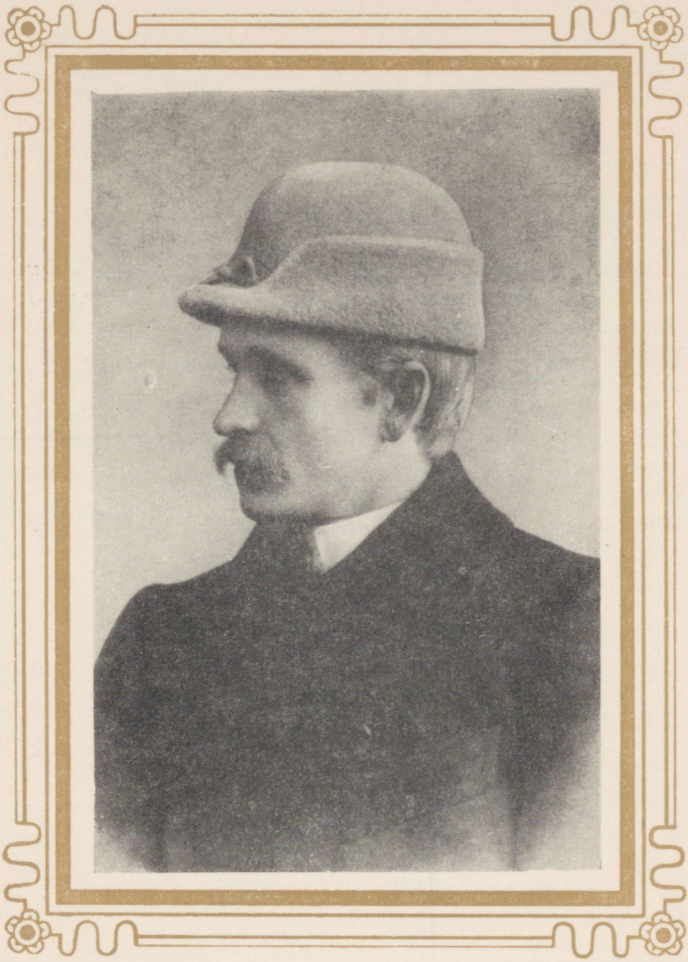

Andres Rennit

(1860—1936)

ANDRES RENNIT.

Sündis Tarvastus renditalupidaja pojana 5. novembril 1860. Õppis Kuressaare vallakoolis ja täiendas end hiljem iseõppimise teel. Tegeles Viljandis raamatukaupluse, trükikoja ja ajakirjanduse kontori pidajana 1893. aastast alates. Suri Viljandis 3. septembril 1936.

Tema luuletused ilmusid ajakirjanduse veergudel ja kogudes «Sakala ööbik» (1883) ja «Nurmelt ja niidult» (1894).

A. Renniti värsside enamik kuulub XIX saj. 60.—70. aastate luuletajaid kordava ja ilutseva luule hulka. Tema luuletustest on üldtuntuks saanud lapsepõlve mälestustele pühendatud tarvastumurdeline «Kodune kotus».

KODUNE KOTUS.

(Tarvastu keelemurdes)

u meelen kuldne kodukotus,
ma sageste näe und veel sest,
kos õndsa esä kallis katus
mu varjas, väikest latsekest.

Mäest alla, mööda kopli veere
sääl pal'la jalu paterdi,
siss ringi üle Ridassaare,
kaits peokest täis lillesi.

Nii Piirikese mäele lätsi,
kos küla latse kiiksive;
kos Märt ja Maiu, Ainu, Atsi
mu kaugelt joba hõiksive.

Sääl pidu pillerkaari teime,
ja lohun laia kivi pääl
võileiba, kamakäkku seime,
mis ristiema jagas sääl.

Kos vahest ka veel ikke' saime,
kui pajupill meil katik läits,
ehk varba vastu kivi leime,
või karmani seest kat'te väits ...

Nüüd kadund, igavesti min'nu
nee armsa aja ammugi:
me, latse, nagu essind linnu,
kik ilma laanen laiali. —

Ka lohk ja saar saand teisemasse,
ja mäge muutnu hoolsa käe,
ning koplisse om kasvand kase . . .
Kuid mälestus ei meelest läe.

Ernst Enno

(1875—1934)

ERNST ENNO.

Sündis 8. juunil 1875 Rannus kõrtsmiku pojana. Õppis Tartus H. Treffneri gümnaasiumis, Tartu reaalkoolis ja 1896—1904 Riia polütehnikumis. Tegutses krediidiühisuste ametnikuna Tartus ja Valgas ning alates 1919. aastast Läänemaa koolinõunikuna. Suri Haapsalus 7. märtsil 1934.

Temalt on ilmunud luuletuskogud «Uued luuletused» (1909), «Hallid laulud» (1910), «Valge öö» (1920), «Kadunud kodu» (1920). Enno lastelaulud ilmusid mitmes ajakirjas, kuid enamik neist on säilinud käsikirjades. Pärast surma ilmusid «Valitud värsid» (1937).

E. Enno värsid on üldiselt individualistliku, üksildaselt unistava, seejuures religioosse ja müstilis-sümbolistliku põhitooniga. Tema luule paremiku moodustavad üksikud luuletused, mis kõnelevad südamlikult lapsepõlvekodust ja kujutavad töötava rahva rasket elu. Peale selle kuulub siia rida õnnestunud lastelaule.

VAENE MEES.

ees tõmbab ja tõmbab, tee libe
ja haod nii rasked reel;
mees vaene, ta ruttab, käik kibe,
ju päike on koduteel.

Ja lapsed, need ootavad kodus,
nii külm on toake:
«Miks isa ei tule ju metsast?
eks ütle kord, emake!»

«Mets kaugel on, sügav ja pime,
ja vaht kõnnib metsa sees;
see mõnikord nõnda tige,
ja isa on vaene mees.»

Ja emake kõneleb palju,
kuis vaesele vilets ilm...
küll lapsed lubavad muuta,
kuid märjaks jääb ema silm.

Ja koorem, see ligineb, liigub,
ehk haod küll rasked pääl,
ja südames isal ju ette
on hõiskamas laste hääl.

JUSS OLI VÄIKE PEREMEES.

Juss oli väike peremees,
talu liivaaugu sees,
adraks kõver kapsaraud,
äkkeks silgupüti laud.

Külvab kivikildusid,
maltsa väikseid marjasid;
kivist tõuseb rukis hää,
maltsa marjast odra pää.
Siis läeb väike peremees,
käsi püksitasku sees,
nurme vilja vaatama,
pikka piipu tõmbama.

TIBUKESE UNENÄGU.

Kuu paistab, tähed säramas,
öö katab ilma, maad;
kukk õrrel juba tukkumas
ja kanad magavad.

Tip tillu siblisiivake
und näeb üksinda —
ta lendab üles kõrgele,
kus särab tähtemaa;

ta nipib, nopib teri sääl,
küll teri hiilgavaid,
ta siblib, sablib taeva pääl
küll pilvi liikuvaid;

ta kõõrutab ja kõõrutab —
läeb pesa punuma,
kuu pääle teda paigutab
ja istub munema.

Kuid muna, oh sa munake,
see pistab veerema,
ki kaa kaa kaak teeb kanake —
ja peab ärkama.

KOJUIGATSUS.

Nüüd õitsvad kodus valged ristikheinad,
tuul mängib lillelõhnaga —
mu ümber sala laulvad vaiksed leinad.

Ja sääl, kus tee, nii pikk ja tolmune,
viib sinimetsa poole kaugele,
sääl kasekõne loob kui pilvi teele,
et kanda kojukutset minu meele.

Ja sala laulvad minu vaiksed leinad,
et õitsvad kodus valged ristikheinad.

ÕHTU KODUTALUS.

Õhtu köitis jutuheided
unejätkuks puhkama,
pimedus käib väljas ringi,
laulab, nutab tuulega.

Tiksub kell ja ahju taga
kilgid tasa laulavad,
vanaema kustund silmad
hangund pilgul vaatavad.

Puhkab isa, puhkab ema,
kuulda üksi hingamist,
nagu unenäo sõudu,
taluhaldja liikumist.

Peretoas kõnnib keegi,
tuli nagu vuhises,
keegi nagu vaatab aknast,
tares nagu kõlises...

Pimedus käib väljas ringi,
laulab, nutab tuulega —
ööde varjud täitvad südant
üksilduse tundega.

Tiksub kell ja ahju taga
kilgid tasa laulavad —
kadund aastasajad tõusvad,
pikas reas rändavad.

Aastasajad kõnelevad —
kuulda üksi hingamist,
nagu unenäo sõudu,
taluhaldja oigamist.

VÕIKS OTSAST ALATA...

Vokk vuriseb, vuriseb, otsata pikk
on õhtu talvine —
nii endamisi tasa laulab eit,
vokk vuriseb unine...

«Miks laulad sa, emake, laulad sa nii,
nii pikalt, otsata?
See ujub kui kuldne lõng läbi öö,
mind nõiub kuulama.»

«Lõng kullane, imelik kullane lõng —
mu heie, pojuke;
öö takkudest pool, päeva linadest pool —
nii kedratud südame.

Kõik linad mul olivad valged kui päev —
nii läksin ketrama;
mu palged kui koit suve valgel ööl
ja süda kui õnnemaa.

Ja siiski see heie nüüd hall, nõnda hall,
kui tehtud takkudest —
võiks ümber kõik, kõik veel kedrata kord
kuldmõtete lõngadest...»

Vokk vuriseb, vuriseb, otsata pikk
on õhtu talvine —
nii endamisi tasa laulab eit,
vokk vuriseb unine.

Ja läbi öö ujub kui kullane lõng —
võiks otsast alata —
kuldmõtetest pool, õnneõndsusest pool,
nii pikalt, otsata.

KOLM EITE.

Kui nad istusid koos — kui nad istusid koos,
siis tuli nii vubises,
kui ujuks ta mure varjude voos,
mahamaetud südames.

Üks neist õhtuni käind oli vaevalist teed,
last seitse kasvatand,
last seitse — kes kogub kõik silmaveed,
mis eluteed tasandand!

Teine sedagi teed oli üksinda käind,
tööd teinud õhtuni, —
ei olnud ta kuskil midagi näind,
mida soovi võis tagasi.

Ja kolmas, see käind oli sedagi teed,
kõik matnud magama —
nii unustand elu, nii silmaveed,
nii isegi uinuda.

Kõik on muld, ütles üks, kõik on vaev ja muld
nii ikka, nii edasi, —
ei tule ju öö, ei kustuta tuld —
vaev valvanud õhtuni.

Kõik on vaev, ütles teine, kõik muld ja vaev,
ma jääksin magama, —
et randa ei jõua ju ükskord laev,
vaev isegi uinuda.

Ei ole, ütles kolmas, lõpp ammugi veel,
tee pikk veel puhkele, —
veel tahaks viibida murelik meel
nii iseenesele,

viibida istudes koos, veelgi kedrata koos
särki valget linadest, —
öö hauas on päev, öö elu ei vii,
kord tõuseme kalmudest.

Ja nad istusid koos, nad nii istusid koos
ja tuli, see vubises,
kui ujuks ta mure varjude voos,
mahamaetud südames.

RÄNDAJA ÕHTULAUL.

Ma kõnnin hallil lõpmata teel
kesk nurmi, täis valmivat vilja,
ma kõnnin ja kõnnin otsata teel,
ju lapsena teesid armastas meel —
teed laulavad õhtu hilja.

Need teed, kuis on nad nii kõvad kui keed,
need otsata kutsuvad jooned, —
ma kõnnin ja kõnnin, teed kõvad kui keed,
nii hallid ja tolmused kõik need teed,
need rändaja eluhooned.

Ju lapsena teesid armastas meel,
ju lapsena kuulda tee juttu —
ju lapsena kõndi armastas meel,
oma laulu nii laulda hallil teel,
kui polekski ilmas ruttu.

Tund hiline nüüd, laulab lõpmata —
meel igatseb tolmuta randa,
tund hiline, tee on kõva kui kee,
mind hoiab kui mõrsjaks enesele —
ei siiski saa pärale kanda.

Ma kõnnin hallil lõpmata teel
kesk nurmi, täis valmivat vilja,
ma kõnnin ja kõnnin otsata teel
kui teede laul, tee helisev meel,
ja kõik on nii õhtu hilja.

VAENELAPS JAANIÖÖL.

Vaenelaps nutab üksinda jaaniööl,
öö emaks tal, emaks ja isaks;
kõht tühi, väsinud, terve päev oli tööl,
pidi öödki veel võtma lisaks.

Heliseb ümber nüüd suve magusam viis,
käib vainu päält rõõmsasti kaja —
täis kuminat, rõõmu kordab hiis —
oo valge öö, meelitaja! . . .

Vaenelaps nutab üksinda — vainu pääl
kõik teised on piduehtes,
neil isa, neil ema, nad mängivad sääl —
laps nutab — ei kajagi lehtes.

«Tule, tuuleke, tule, paita mind,
tee maimule mulda tuba;
sääl, armas, ma võtan kaissu sind,
eit ootab, taat ootab juba.»

Tuul ei tule, ei paita tuul jaaniööl,
tuul kõrgele kõndis ära —
tuul kõnnib kõrgel, vöö pilvedest vööl,
kõrgel, kõrgel kesk õhkude sära.

«Tule, eideke, sina, mind ehi sa,
mind jaaniöö tasases ilus, —
vii mind ühes, sind ootan ma —
taat rõõmustab kalmu vilus.»

Eit ei tule, ei tulla saa kalmu seest,
muld lilleks lõi eide silmad,
lõi kõrteks kõrvad, — kes mulla viib eest?—
ja kaugel on manala ilmad . . .

TIKK, TAKK!...

Tikk, takk! —
Otsas meie leivakakk!
Kes viis isa?
Sõjakisa! —
Tikk, takk! —
Magus isa leivakakk!

Tikk, takk! —
Kuhu jäi me linalakk?
Kuulid katsid,
rongad matsid! —
Tikk, takk! —
Põllul puudub linalakk!

Tikk, takk! —
Kolmat sada rukkivakk!
Söövad, joovad
sõjatoojad. —
Tikk, takk! —
Küllus sääl, kus rukkivakk.

Tikk, takk! —
Kellel peopesas rakk?
Vaene naine,
naine vaene! —
Tikk, takk! —
Peopesas ainult rakk.

Tikk, takk! —
Silmavesi leivajatk!
Oh need suured,
tuimund juured! —
Tikk, takk! —
Silmavesi leivajatk.

* * *

Aha ai, aha pai,
kust me laps need sukad sai?
Ema kudus päeva kaks,
sukk nüüd soe, pehme, paks. —
Aha ai, aha pai,
küll see laps nüüd sukad sai!

Aha ai, aha pai,
kust me laps need kingad sai?
Kingsepp vasaraga lõi
kok, kok, kok ja koju tõi. —
Aha ai, aha pai,
küll see laps nüüd kingad sai!

Tipa-tapp, tipa-tapp,
siia-sinna kipp ja kapp
käib me laps ja laulu lööb,
võid ja leiba pääle sööb. —
Aha ai, aha pai,
sest nii lõbus olek sai.

HILISSUVI.

Sõit-sõit, sõit-sõit läbi salu
kullerkupp läeb palja jalu,
vaatab kask ja vaatab haab:
kuidas see küll koju saab!

Nutulill lööb kõrval takti,
ilmas kõik käib viimaks katki,
kulub maisest ainest king,
kuldset igatseb siis hing.

Anna kingad, kasekene,
anna riided, haavakene.
Haaval purpur, kasel kuld,
tuul toob metsa tagant tuld.

Tuul toob tuld, käib ümber salu,
kullerkupp läeb palja jalu,
laulab kask ja laulab haab:
kuidas see küll koju saab!

Koju, koju, kus on vähed,
sinna üksinda sa lähed —
okas omad kingad toob,
okas purpursärgi koob ...

Oh sa marjameelekene,
oh sa kodukeelekene —
tuul ei leia enam tuld,
oma hing on oma kuld. —

Villem Grünthal-Ridala

(1885—1942)

VILLEM GRÜNTHAL-RIDALA.

Sündis 30. mail 1885 Muhumaal Kuivastus kõrtsipidaja pojana. Õppis Hellamaa kihelkonnakoolis, Kuressaare gümnaasiumis ja Helsingi ülikoolis (soome keelt ja kirjandust), mille lõpetas 1909. aastal. Tegutses hiljem õpetajana Tartus ning alates 1923 eesti keele lektorina Helsingi ülikoolis. Suri Helsingis 1942. a.

Temalt on ilmunud luuletuskogud «Villem Grünthali laulud» (1908), «Kauged rannad» (1914), «Tuules ja tormis» (1927); ballaadid «Ungru krahv ehk Näckmansgrund» (1915), «Saarnak» (1918), «Toomas ja Mai» (1924); siis veel luuletuskogud «Sinine kari» (1930), «Meretäht» (1935).

V. Grünthal-Ridala loomingu enamik kujutab endast impressionistlikku loodusluulet, mille keeleuuenduslikud eksperimendid muudavad lugejale vastuvõtmatuks ja tihtipeale raskesti arusaadavaks; katsetused teostada ulatuslikumaid eepilisi rahvaluule ümbertöötusi näitavad, et autor ei mõistnud rahvaluule olemust ega selle kasutamise viisi.

V. Grünthal-Ridala loomingu paremiku moodustavad üksikud kordaläinud looduslaulud.

TALVINE ÕHTU.

le hämara, varjudest tume,
õrna ja sinava lume
heidab veerev, kustuv päike
punava läike.

Üle ääreta, lumise välja,
nii tühja ja palja,
viib üksik tee
üle jõe,
kus pruunikad pajud
on unesse vajund.

Mööda lõpmata teed
lähevad reed
kuu kahvatul kumal,
eha punal,
kaugele . . .

KEVADE TUNNE.

Midagi helendab, helgib ja tuikab
kaugete kinkude takka,
kaugete metsade takka
midagi kutsub ja hüüab ja huikab.

Taevas sätendab, särab ja selgub
õilmetes, aasade kohal,
õitsval, lõhnaval luhal
tundmatut puhmastes huljub ja pelgub.

Midagi helendab, helgib ja tuikab
kaugete kinkude takka,
kaugete metsade takka
midagi kutsub ja hüüab ja huikab.

Südames midagi salaja tärkab,
paisuvat, vallale püüdvat,
midagi õrnasti hüüdvat
hellana hinge helama ärkab.

LUITEL.

Õhtu maile, alla, vajub päike, verevana.
Istun, üksi, luite sõmeral,
kevadene meri, eemal, sinkjastumedana,
kustub kaugemeelsel kohinal.

Üle laidude, veel ehakullas kumavate,
lendab, kisal, ulgumerele
kajakaid ja kaadraid, läbi avaruste hämarate,
üle õhtu tumeneva vee.

Järge päiksele, kui kauge puri, kahvatades
horitsondil, keset hämarat,
mõõnab meel, kui öine laine, vahus tuhistades,
kaugele, täis iha, videvat.

RANNAMAASTIK.

Teispool metsa suuri laukaid, mille pardal vesiätsed õilmitsevad, mille vagalt pinnalt sõrtsapaar ehk kosklad lendu ehmatavad, läbi heinamaade nõreliste kaskede, mis tasa sahisevad, paistvad, silmalaiuseni, padumaised rannad, haljendavad.

Nägemata soonetuste kohal, mille veed nii sala sulisevad, mühab vesihein, kesk varsakabja õite hulka, kollendavat, mõned ainsad, üksildased valged vesililled, õrnad, pudenevad, mille õrnu varsi vete nired tasakesi huljutavad.

Keset lagendikku pajupuhmad, salapärased ja üksildased, kuski heinamaade kaevandu ehk soonetuse kalda läheduses, mõned ainsad, harvad noored, lumivalge-tohulised leinakased, lahus teistest, maha jäetud oma raskemeelses üksilduses!

Eemal, üle tumerohelise ranna, päälpool roogu punetavat, säralise vaikse merekääru graatsilises süleluses, paistvad sinetavad, hõbedased veed, mis päikse hiilges virvendavad, kevadese lahemere õrnas, õhulises maheduses.

Kaugel vete kohal, vaateveerul, näikse laid, kui kangastades, oma randade ja vabuaidade ja metsadega sinetavat, mille kerged, õrnad, udulised jooned, lainepääde kilgendades, nagu läbi õhu üleloomulise sära kangastavad.

NOORUSMAA.

Kuis olid kaunid noorusrajad,
ei eal unuma küll saa
mäed, kingud, murud, metsakajad!
Need ajad!
Rand, kuldne, unistustega,
mu kodumaa!

Kui armas oli üksik palu,
niit, männik, laas ja kauge salu
ja vaikne hämar metsatee,
koivalu,
mis kustus õhtul üle vee,
kuis unuks see!

Täis õnne näitsid väinad, lahed,
rooäärad, pangad, saarte vahed
ja meretuule kauged hood,
nii mahed,
ja vete välge, tüüned vood,
kui kallid nood!

Oh kuldsed ajad, õnsad päevad,
mis meelde kustumata jäävad,
või olgu muutusi, mis ka
kõik näevad.
Ei eal unustama saa
sind, noorusmaa!

KEVADE.

12

Käes kevade. Veel ruskab Loodes vähe,
kuid idataevas vaatab hõbe kuu
ja valgustab vee pardal põõsad, puu,
vaid hämarasti kaugusi on nähä.

Kuu varjab valgusega Ehatähe
ja hiilgab läbi taeva põhjatu
ja külvab tuhatvärvil lahesuu
ja heidab hõbe kettaid laine pähe.

Mis värvi õrnus, ilu vete pinnas,
helk õhtutaeva servas imeline!
Vaid mõned tuled helendavad linnas.

Ja merelt kostab hõikus alaline.
Mis elevus lööb õitsma vaikses rinnas,
mis põhjatugi mere tüünus, sine.

SUVI.

Täis õite küllust upub metsa vari
ja heina kallistusis nõtkuv aas
ja laulust helgib õhk puil, põõsail maas,
roog rannal, lilleline kalda hari.

Ja mesihõngu hoovab õilme sari
kui üle ääre voolav kallis vaas
ja kuumust, kirge õhkub ranna paas,
kus vara küpseb mahl ja valmib mari.

Kõik on nii hele, selge, tüün ja soe.
Maa, metsad, meri päiksest joobnud, tumm,
kesk roo ja tudrerikkaid randu loe.

Vaid väsimatu saalib viire summ.
Ja armust täis on suve pilve koe
ja avar taeva õhuline kumm.

LUIGED.

Päev raugeb külmalt kevadhalli uttu,
mis mähib taevaid, kaugeid vesi, maid.
Veel aimab mõni mets ja kivis-aid.
Ja öine kahu, pime jõuab ruttu.

Siis kuuled äkki nagu lapse nuttu,
see kostab pilvilt, mereseljalt vaid,
kus mustab sinav vesi, jäine laid.
Jääd kuulama öösest halajuttu.

Need — luiged kaugel väina ajujääl,
kes ärkisid kesk külma vaikust, und,
need nende kaeblik-kurvad hüüud sääl.

Ja meele haarab jube kahjutund:
on, nagu halaks inimelik hääl
kesk ööde õudu, vastu võigast lund.

KAKS PIHLA.

I

On õhtu; päev läeb looja,
läeb looja pihlakasse.
Ta punab, õhkub sooja,
ta läik on verev, vase.

Ei võinud käsitada
veel lapse aru väike,
kuis lõpetada rada
võis pihla punav päike.

«Läks pihla otsa looja,»
jäi mõte mõlgutlema,
«kuldratas, õhtu tooja,»
pää vastu hoidjat, ema.

Silm vaatles õhtust lõõska
ja puna pihla palgel
ja põllu haljust rõõska,
merd hiilges ehavalgel.

Nii ime täitis meele,
jäi tummaks sõna suhu,
viis päike mere teele,
«kuldratas, ütle, kuhu?»

Jäi purpurtera silma,
kuldõhtu lapse meele,
lõi ime väikse ilma;
ju kustus valgus veele.

Kaks pihla rannal laotus,
rand teispool põldu, kallet,
põld eaks meelde vaotus
kesk puna, kõlda, hallet.

Marie Heiberg

(1890—1942)

MARIE HEIBERG.

Sündis 10. septembril 1890 Urvastes kingsepa tütrena. Õppis Urvaste valla- ja Sangaste kihelkonnakoolis ning täiendas oma haridust hiljem iseõppimise teel. Elas pärastpoole rasketes ainelistes tingimustes mõned aastad Tartus. Viibis närvihaiguse tõttu alates 1923. a. Tallinnas närvikliinikus, kus suri 15. veebruaril 1942. a.

Tema luuletusi ilmus kaasaegses ajakirjanduses ning kogudena «Murelapse laulud» (1906) ja «Luule» (1913).

M. Heibergi värsid on üldiselt igatseva, nukra põhitooniga. Tema luule paremikku iseloomustavaks jooneks on poolehoid töötava inimese eluraskustele ning unistus uuest, õnnelikumast elust.

*

uula: valgusest imelist juttu
vestab sügav, salalik öö.
Tumedast kaugusest kostab kui nuttu,
sähvab seppade sätendav töö ...

Taevas kiirgavad kukkuvad tähed,
põhjavalgus nii punane näib ...
tasa, arglikult hämarus valvel
üle uinuva ilma käib ...

Mägedel hõisataks' imelist lugu —
kostab vabanend vangide hääl:
«Ärka üles, sa uinunud sugu!
Hommik algamas ilma pääl ...»

JU KUMAB KOIT ...

Ju kumab koit, ja vaba hõiske hüüe
käib läbi heliseva hommiku,
ja põues ärkab uuest' priiuspüüe —
öö mustad varjud jäävad maha ju.

Mäe tipud punetavad koidu kullas,
all hiies helid uuest' ärkamas,
ja hämaruses uin'vas muru mullas
ju õied sooja tuult on märkamas.

Oh kerki, koit, ja kuma kuldsel kiirel
ja paista, päike, üle kodumaa!
Ei siis me õnnetumat maad ja rahvast
öö varjud enam oma alla saa.

ELURÕÕM.

Ma tahaksin mängida mägede pääl,
mis kaugusest sinavad silma,
ja hüpata männiku latvadel sääl
ja vaadata ilusat ilma.

Ma tahaksin tantsida tuuledega
mu ärkaval kodumaa pinnal,
ja õitsevat kevadet kaisutada
me orgude mägede rinnal.

Ma tahaksin laulda, et raugeks mu hääl,
me põliste metsade vilus,
kuuvalgetel, vaiksetel öösetel sääl
mu kodumaa kevade ilus.

KÜNDJA LAUL.

Rutta, rutta, ruunakene,
vea vagu virgasti!
Õhtu sõuab, õhtu jõuab,
pea raugeb päikene.

Ribake veel linamaada —
seitse sülda laiuti —,
ülesse meil ühes a'ada
ligineva õhtuni.

Rutta, rutta, ruunakene,
vea vagu virgasti!
Õhtu sõuab, õhtu jõuab,
pea raugeb päikene.

KAUGUSE POOLE.

See aeg, mis enne mind läinud ju,
on õnnetu aeg, täis valet.
Kui oli veel teadus võimetu,
kui kurvad tarkade paled.

Ka nüüdsel ajal on eksipüüd
ja võimetus rõhub rinda.
Kuid kostab aegade võiduhüüd,
kel elu väärtusi, hinda.

Kui tuleb teaduse aate riik:
ta ikka on ees, ei taga,
ta teel on maetud mu mõtte piik
ja vaim kui valvel on vaga.

Oh tulevik, teen su altaril tuld!
Kui aegade valgus valmis —
mul virgus vaimustus varakult,
kõik tunded laulude salmis.

Läeb looja mu elupäikene:
laul, kosta kauguse poole!
Mu sihil sirendab linnutee:
vii tervisi tõusvale soole!

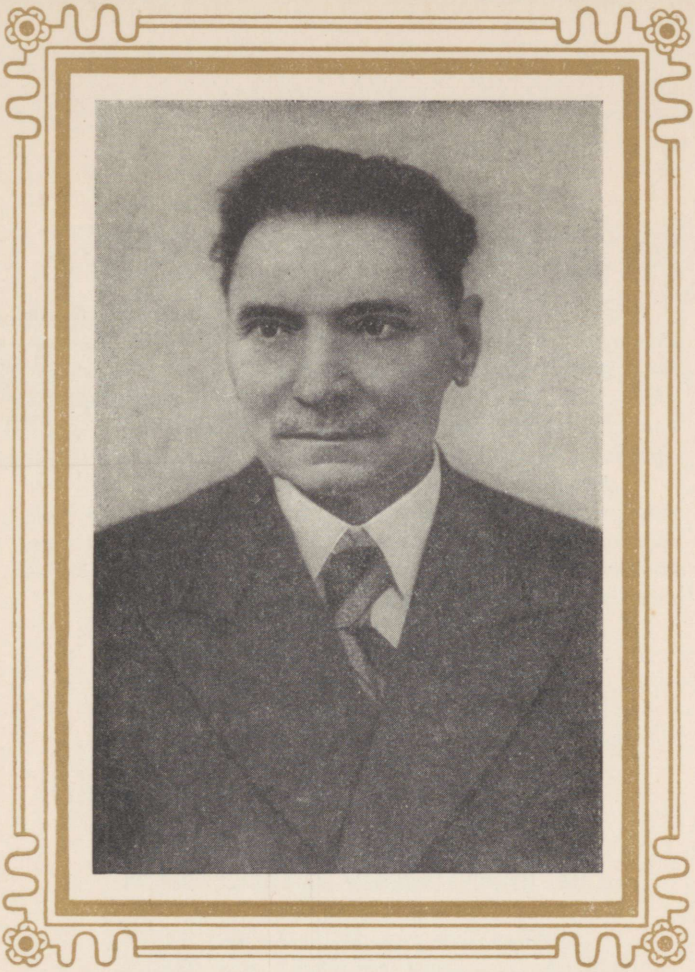

Jaan Lõo

(1872—1939)

JAAN LÕO.

Sündis 25. jaanuaril 1872 Holstres Viljandimaal. Õppis Paistu kihelkonnakoolis, Viljandis ja Pärnu gümnaasiumis ning aastast 1892 Tartu ülikoolis õigusteadust. Tegutses 1898—1919 Võrus advokaadina ja hiljem Tartus kohtunikuna. Suri Tallinnas 18. veebruaril 1939.

Tema luuletused on ilmunud kogus «Nägemised» (1916). J. Lõo arvult väheulatusliku luuleloomingu paremiku moodustavad hoogsad eesti rahva mineviku võitlust ja tööd ülistavad luuletused. Samuti väärivad tähelepanu oma konkreetsuse ja tundepärasusega mõned realistlikud kodumaa loodust ja maaelu käsitlevad luuletused.

HINGEDE PÄEV.

äna on hingede päev.
Täna tulevad kõik, kes mind on loonud
ja aegade hämarast ette toonud,
mu muistsed vanemad, kallid kooljad,
mu kodu ja rahva eest kostjad ja hooljad.
Tulge kõik, tulge kõik, teid kutsun ma,
kõik pirrud ma süütasin põlema,
laud nõtkub söökide, jookide all
ja õled, puhtad, on põrmandal.
Mu kojukutset nad kuulevad,
ja haudadest hulgana tulevad
mu esi-isad, kaugelt muinasmaalt:
kes kütt, kes kalur Volga ra'alt,
kes süütasid Muroma kütiste tuld,
kes teavad, kus peidus on Kungla kuld;
kes ilmus kui võitja maleva,
et Eesti kodu siin rajada;
kes langes eesti viimses väes,
kes rauges raske orjuse käes.
Nende varjud ja vaimud täitvad mu toa,
mu tare, mu kambri, mu koduse koa.
Võtke mu värskest, mu uudseviljast,
katske mu kappades vahtuvast kaljast;
saatke mu künnile, külvile kasu,
mu töödele tasu, mu rahvale asu;
läitke leeki mu poegade rinda,
et kodumaa pinda nad koguks ja korjaks,
et maad, mis joonud ta verd ja higi,
ei vääraks, ei võidaks võõra vägi.
Ja viimaks —
kui ähvardab kustuda Eesti päike,
siis tulge kui äike, kui kevade torm

ja pühkige ära kõik painajad, lööjad
ja surujad, sööjad.
Küll piduehtes siis kodumaa
kõik tuled teil süütab põlema.

KODU.

Kui tulevad helged
heinakuu päevad,
siis koju käivad
mu mõtted ja teed,
kus laintena tõusvad
tõugude väljad
ja lõikajat ootavad
rukki eed.
Siis jätan maha
ma tolmuse linna
ja ruttan sinna
kui rändaja lind,
kus külluses kutsub
mind kodune pind.
Sääl ootab mind isa,
sääl ootab mind ema
ja vana koergi,
veel tunneb mind tema,
oma nooruse sõpra
ja seltsimeest.
Sääl aias on uibud
täis valmivat vilja
ja pakud mul paisuvad
lõhnavast meest,
mis kollakas mehine [1]
vara ja hilja
viib virgasti koju
õilmete seest.
Sääl isade pinnal,
maa-ema rinnal,
kodupäikese tules
ma tugevaks põlen,
kui Antaios muistne,
ilmvõitmata olen.

[1] Mesilane.

KODUMAA METSAD.

Kodumaa metsades kevade algus,
kodumaa metsades — hävitav talgus:
heliseb kirves ja vihiseb saag,
nende ees murdub viimne kui raag.
Ohkaval oigel langevad kased
kui surmani haavatud kangelased
maapinnale,
emarinnale.
Mahl ülesse keeb kändudest
kui veri värskeist haavadest.
Kuninglik kuusk, täis vaiku ja lõhna,
punakas mänd, kes nõmmemaa kõhna
püsivam poeg —
nemadki vaovad,
kohades kaovad.
Kõrgele tõusevad süllad ja riidad,
lõpmata voorid neid kaugele viivad.
Ja linnud, kes tulnud lõunateelt,
ei leia metsa enam eest.
Nad lendavad kaevates minema,
et kõrbeks muutub mu kodumaa.

KERJUS.

Nad riisusid ära
mu raha, mu vara
ja tõbi mult tabas
mu viimase jõu.
Mu armas on ammugi
jätnud mind maha,
mu jumalast ammu
ma taganend ju.
Mu ümber tuul vingub,
mu riided täis lund:
«Jää puhkama, kerjus,
sull' soovin hääd und!»
Ja üleval ronk,
see surnute lind,
ta keerleb ja karjub:
«Ma koristan sind!»

SEATAPP.

Ei mitte vaikselt, nagu voon ja veis,
ei sure siga; hädaheli täis
on õu ja õhk, kui, rinnus surmav haav,
ta risti aial, veri vahutav
käib, kohab kaussi, koprub kõrgele
ja punapiisku paiskub põrmusse.
Sest valuvaatest ära hirmunud,
õrn tundlik laps, kui taga aetud,
ta tõttab tuppa, peidab padjus pää —
ei nähtus silmist, heli kuulmest läe:
jälk ülekohus, õudne, verine
näib looma tapp ja hukkus lapsele.
Kuid harak aial hända vibutab
ja omi lapsi kutsub, kädistab:
«Suur valge siga laual selili,
kõik neli jalga õhus õieli!»
Õlgkatusharjal ist'vad varesed
ja vaat'vad ahnelt alla, vihased,
et koerad haukel ära a'avad neid,
ei anna koristada jätiseid.
Hall talumees kui osav anatoom
sääl lõhub, lõikab, tükeks lagub loom,
ja sisikond, veel soe värskusest,
on naiste käes, säält hargub rasva kest.
Virk väike tigane, kõht kollane,
raidrasva raasu nopib ülesse.
Mis üsna hõõgub, särab sädemeis —
leelõukalt kivi kisub karjapoiss,
et värsket magu kivil kõrveta'.
Aur kerkib üles udusambana;
ta valgeis pilvis, kergelt kaduvais,
käib taeva poole magus ohvrihais.

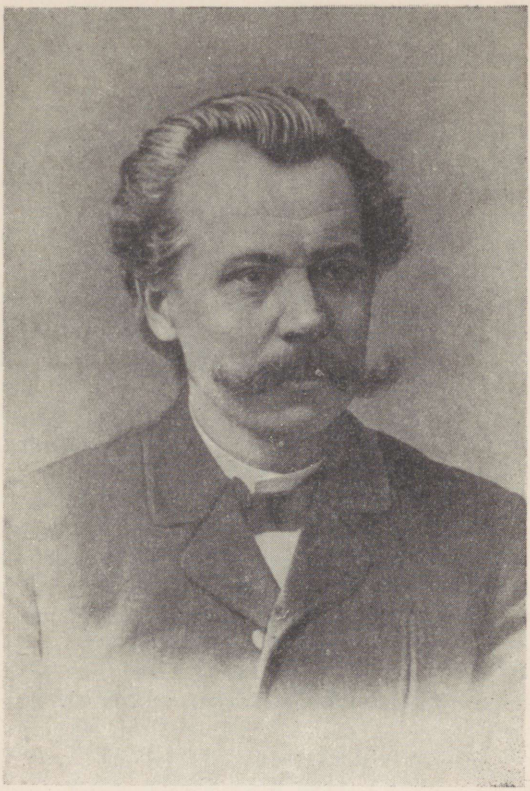

Juhan Lilienbach

(1870—1928)

JUHAN LILIENBACH.

Sündis 24. oktoobril 1870 Rakvere lähedal Paatnal talurentniku pojana; õppis kohalikus külakoolis ja täiendas oma haridust iseõppimise teel. Elas 1901. aastast alates Tallinnas, kus tegi kaastööd ajalehtedele. 1905. aastast peale tegutses proletaarsete väljaannete toimetajana ja kirjastajana (kuni 1918. a.). Siirdus 1918. aastal Petrogradi ja organiseeris seal eestikeelsete väljaannete kirjastamist. Oli kirjastuse «Külvaja» juhtivaid tegelasi kuni oma surmani. Suri 9. mail 1928 Leningradis.

Tema luuletused ilmusid perioodilistes väljaannetes ja kogus «Hommikulaulud» (1909).

Ühinedes käesoleva sajandi algul revolutsioonilise töölisliikumisega, rakendas Lilienbach oma luule revolutsioonilise agitatsiooni teenistusse. Rahvapärase satiiriga piitsutas ta kurnajaid ja tsaarivõimu, sisendades lugejaile väsimatult oma loomingus mõtet, et rõhumisest võib päästa ainult töörahva revolutsiooniline võitlus.

J. Lilienbachi tegevuses on peamine osa tema organiseerival tööl eesti demokraatliku kirjanduse väljaandmise alal.

JÜRIPÄEVAL. *

aata, kuidas talupoja elu
kindluseta kiikumas:
igal jüripäeval kolikoormad
linna poole liikumas.

Murest murtud, lahkuseta kõnnib
koorma kõrval peremees,
koorma peal ja järel naine, lapsed,
väetimatel silmad vees.

End'sel ajal koha külge seotud
olivad me vanemad,
pidivad seal oma koormat kandma,
surema seal pidivad.

Ajavool viis vanad hädad, asemele
tõi ta aga uued vead...
Nüüd ei ole enam talupojal,
kuhu panna oma pead.

PAROODIA.

Kui mina jumal oleksin,
mu töö siis oleks see:
ma suure põrgu looksin,
maailmasuuruse,

* Mõne aasta eest kustutas eeltsensori härra Jüri Truusmann selle laulu maha ja lubas a i n u l t 5. ja 6. rida ära trükkida. Eks ole jällegi tõendus, et mõtteid ära surmata või maalt välja saata ei suudeta. — *Autori märkus.*

ja väävlitule merega
ma seda täidaksin,
ning sinna rahvarõhujad
kõik sisse heidaksin.

LAGUNEV MÜÜR.

Müür, mis hakkab pragunema,
kipub ära lagunema,
seda tuleb rõhkuda,
maani maha lõhkuda.

Müür, mis maha langenud,
saagu ära kasitud,
sest et seda enam süles
keegi ei saa tõsta üles.

VARISER.

Ta palus jumalat
ja risti ette lõi,
käis tihti kirikus
ja paastutoitu sõi,
mis õige kristlane
ei iial laita või.

Ja siiski oli ta
mu meelest hirmus mees,
ehk vaga lammas ta
küll oli ilma ees:
ta oli õieti
hunt lambanaha sees.

VIIESUGUNE SUREMINE.

Surmal viis on viisisida,
millega meid rahuriiki
kurjast ilmast ta koristab:
üks on mahalaskemine,

teine oksatõmbamine,
kolmas surnuksnuutimine,
neljas vangiskõngemine,
viies vilets näljasurm.

* *
*

Meie tahame elada.
Nemad soovivad meile surma.
Meie püüame üles tõusta.
Nad rõhuvad meid alla.
Meie tahame valgust ja õhku.
Nad pimestavad ja lämmatavad meid.
Meie otsime tõde.
Nad petavad meid.
Meie nõuame õigust.
Nad teevad meile ülekohut.
Meie soovime sarnasust [1].
Nad kaitsevad eesõigusi.
Meie äratame uinujaid.
Nad uinutavad ärkajaid.
Meie kihutame.
Nemad rahustavad.
Nemad kisuvad tagasi.
Meie tõmbame edasi.
Neid veab madal omakasu.
Meid juhivad kõrged ideaalid.
Nad otsivad alatutelt mustadelt tuge.
Meid toetavad kõik ausad inimesed.
Nad peavad küünte ja hammastega vanast kinni.
Meie püüame põhjalikke uuendusi.
Nad hirmutavad meid surmanuhtlusega.
Meie ei karda surma.
Nad meelitavad meid lubadustega.
Meie ei usu neid.
Nende päralt on minevik.
Meie päralt on tulevik.
Nemad surevad.
Meie elame.

[1] Võrdõiguslust.

AUSUS JA ÕIGUS.

Pärsia muinasjutt.

Ausus, õigus kahekesi
kõndisivad kurval meelel,
otsisivad ulualust.

Keegi neid ei võtnud vastu,
kuski neil' ei antud kohta,
igalt poolt neid aeti välja.

Maal urjadnik küsis passi,
kahtlustades, ähvardades
mõlemaid ta ajas ära.

Linnavahid, korravahid
kirudes neid kihutasid
uulitsatelt minema.

Vaimulikud ametnikud
trööstides ja manitsedes
varsti selja pöörasivad.

Ilmalikud ametnikud
kortsus kulmul kurjustades
seadusega ähvardasid.

Rahamehed, ärimehed
ilma juttu ajamata
uksest välja viskasivad.

Advokaadid irvitades,
õpetlased rahulikult
ukse poole näitasivad.

Ajalehetoimetajad
kärsitumalt käskisivad
paberite-korvi minna.

Mõisahärra ägedasti
oma kurja koerakarja
nende peale ässitas.

Külamees ei tohtind anda
õigusele, aususele
oma talus ulualust.

Linnatöölist nõndasama
rasked ajad araks tegid:
kartis läbiotsimist.

Õigus, ausus lootuseta,
nukral meelel, norus peaga
otsisivad ulualust.

Viimaks seltsiliste keskel
kroonukorteris neid nähti
läbi trelli välja vaat'mas.

MOONA-JAAN.

(Rahvajutu järgi)

Moona-Jaani mõisaorjus
tüütas ära kaelani.
Jättis härjad, jooksis metsa,
tagasi ei tulnudki.

Mõne päeva hulkus ümber,
hakkas viimaks mõtlema:
mis must saab või mis ma olen,
kus sa lähed hingega!

Maa on all ja meri ümber,
taevas peal on kummuli,
kus sa ilmast ikka pääsed,
muudkui mõisa tagasi.

Jaan läks mõisa. Kummardades
hakkas pükse paitama
oma armulisel härral,
see peab ikka aitama.

«Kus nii kaua olid, lurjus?»
ütles härra Jaanile.
Jaan siis võttis vale appi,
kostis: «Põrgus, härrake.»

«Haa, ja sealtki tulid ära,»
ütles härra naeruga.
«Siis ei olnud sul vist mitte
põrgus parem elada?»

Vastas Jaan: «Ei ole lugu
põrgus parem sugugi,
kes on ilmas orjaks loodud,
orjaku seal edasi.

Nõndasama sakste asi:
pidu on neil ilma peal,
teadagi, et pärast surma
on neil saksapõli seal.

Härrad vedelesid katlas
ega vaevand endi luid;
meie tegime tuld alla,
tassisime õuest puid.»

KODANLUSE PÄIKE.

Kodanluse päike,
ilus oled sa,
saadad oma läike
üle ilmamaa.

Kodanluse päike,
vägev oled sa,
sul on k u l l a läige,
hiilgav buržuaa.

Kodanluse päike,
s o o j a annad sa —
nende pesa äike,
torm ei tülita.

Kodanluse päike,
võta armuga
Eestikene väike
oma kaissu ka!

* *
*

Kodanluse päike,
varsti pead sa
lõpetama käike,
looja minema...

LAMBATALL.

Ma olen vaga lambatall,
mul midagi ei ole vaja,
sest minu karjane ja koer
mind valitsevad eluaja.

Ma oskan mollist juua vett
ja sõimest lehepuru süüa;
kui laudast lahti lastakse,
siis oskan murul kepsu lüüa.

Mu karjane on väga hea
ja hoolsalt hoiab oma peret;
ta sõna kõik me kuuleme,
sest muidu saame mööda keret.

Ja karjakrantsi austab ka
ning kardab hästi iga lammas,
sest ta on meie ülemus,
tal paikesel on terav hammas.

Kui villa seljast võetakse,
pea vaikselt niitja sülle peidan;
kui kurku pistetakse puss,
truualamlikult hinge heidan.

KOIT.

Kas usud, et see kitsas viir,
mis punab seal, kus silmapiir,
võib pea nii laiaks paisuda,
et katab taeva, täidab maa?

Kas rahulolematust ka
ei pea sa nõrgaks alguseks,
mis samuti võib paisuda
pea vabadusevalguseks?

Veel paks on pimedusevõrk
ja valgus ülearu nõrk,
kuid öö on möödas: kitsas viir
ju punab seal, kus silmapiir.

ÄRAPÄÄSTJA.

Orjakari ootab päästmist
kangelase käe läbi
aastasajad, -tuhanded.

See on uimastuserohi,
valutundmust tumestaja —
ihu orjab edasi.

Eba-abi ära heitke,
ärge oma organismi
ootusega kihvtitage!

Pole päästjat pealpool pilvi,
allpool hauda avitajat,
kangelasi kaugel maal.

Ärapäästja ometigi
on ja ootab üsna ligi:
I s e — aga mitte muu!

MEIE PÜÜE.

Kui puhub tuul —
ei lained rahu saa,
kui vaikib ta —
siis veepind uinub ka.

Ma võrdlen rahvast
merepinnaga
ja vägivallamehi
röövlilaevaga.

Me röövlipesa vihkame,
me tuult ja tormi ihkame.

SIIS ja NÜÜD.

Kui Jakobson «rahvaust» õhutas
ja Koidula kodumaad ülistas
ning «Eesti» ees kannelt lõi Viljandi laulik —
siis oli neil ideaal kõrge ja aulik,
sest eestlasi rahvaks ei peetud siis veel
ja eesti keel oli tööorjade keel.

Kui T. nüüd «kõlbliselt» «kooditab»
ja E. nüüd «Eestile» «luuletab» —
siis kitsaks ja madalaks seda me peame,
sest rahvuse töö on ju tehtud. Me teame,
et eesti soost «suurlased» on meil ju nüüd,
ja lahku läeb nende ning töörahva püüd.

PIMEDUSEVÕIMUS.

(Kooliõpetaja Ferreri tapmise puhul)

Jutlustada julgelt valet,
ebausku, rumalust —
selleks terves ilmas pole
kiusu, keeldu, karistust.

Kuid kes rahvast valgustavad,
tõe eest üles astuvad —
nende jaoks on vanast ajast
tuleriidad, timukad.

* *
*

Liig kallis maksma tuleb küll,
kuid mis võib parata,
et vabaduselampi verd
peab õliks valama.

KOOR JA SISU.

Hunt muudab karva,
kuid ära arva,
et eluviis
tal muutub siis.

Uss vana naha
küll ajab maha,
kuid taltsaks see
ei teda tee.

* *
*

Ei nimi asja parandada suuda,
ei uued vormid vana sisu muuda.
Ei muutust riigiduuma too,
ei uueks riigi t u u m a loo.

HÄVITAVAD JÕUD.

Värskeid võsusid,
lopsakat rohtu,
õitsevaid lillesid
laastab niitja vikat.

Tärkavat elu,
õitsevat noorust,
küpset jõudu
rüüstab surm.

Paremaid püüdeid,
ausat tööd,
õitsevat edu
hävitab reaktsioon.

AJAMUUTUSED.

Talv päästis meid porise sügise käest,
kuid tagus meil' ahelad lumest ja jääst.

Nii kapitalism ka uuendust lõi:
viis feodaalsed kütked — kuldahelad tõi.

Kord sotsialismikevade väest
me pääseme kulla- ja hõbedajääst.

MUST TALV.

Looduses on suvi ikka
rohelise kuuega;
tali tõmbab iga aasta
selga valge kasuka.

Aga kas te süsimusta
talve praegu tunnete?
Kas te suve igatsete,
mis on tulipunane?

VABADUSEVÕITLEJAD.

Me orjapõlves sündisime,
me priiuseta elame, —
me vaenuväljal vananeme
ja võideldes me sureme.

Me orjapõlves sündisime,
meil kätes, jalus ahelad, —
kuid orjad pole meie mitte,
vaid vabadusevõitlejad.

MINU ISAMAJAKENE...

«Minu isamajakene
linnupesa sarnane» —
toreduseta ja väike,
madal, kitsas, lühike.

«Minu isamajakene
linnupesa sarnane»,
mida, siis kui tuju tuleb,
lõhub kuri poisike.

«Minu isamajakene
linnupesa sarnane»,
kust meid lindudena lendu
jüripäeval aetakse.

«KUNSTNIKULE».

Moodsalt, kunstiliselt püüab
kirjutada ta;
lihtsalt mõtteid avaldada —
seda katsun ma.

Nõndaviisi põhjalikult
lahku lähevad
meie kirjad, meie püüded,
meie lugejad.

MU ISAMAA.

Mu isamaa, kui ilus sa!
Mu kodumaa, kui kaunis sa!
Mu Eestimaa, kui helde sa!
Mu armas sündimisemaa!

Siin lehmad piima annavad,
siin lambad villa kannavad,
siin hobune veab koorma ees
ja piitsa abil aitab mees.

Siin härjad aitvad orjata
ja kanad raha korjata,
siin kuked üles hüüavad
ja kassid hiiri püüavad.

Siin kalad mõrda jooksevad
ja linnud lingu langevad,
siin pekki kasvatavad sead,
siin koertel ninad, kihvad head.

Siin mõisal põllud rammusad
ja rohuaiad toredad.
Siin sitked oksad kaskedel
ja kõvad kiud on linadel.

Siin «paradiisipasunad»,
ja «hingemannad» magusad.
Siin elumärga keelmata
saad igasugu mõõduga.

Siin — seda ütlen rõhuga —
on paljud paksu kõhuga,
ja selle juurde lisan ka:
siin rahvas vahva nälgima.

Mu isamaa, kui ilus sa!
Mu kodumaa, kui kallis sa!
Mu Eestimaa, kui helde sa!
Oh sina ilma imemaa!

ILMA ISAMAATA.

«Aasta algab, aasta lõpeb —
meie rändame...»

Eduard Vilde, «Sõber».

See maa ei olnud ta isamaa,
kus viiekümne aasta eest * sündis ta —
see oli Pudivere saksa maa.

Viimaks vanemaile maatükk osaks sai,
mis süld on pikk ja pool sülda lai,
millel ristikujuline piirivai.

Nüüd on tal küll isa- ja emamaa,
kuid seda pole silmagagi näinud ta,
selle pinnale pisaratki pillata ei saa...

TÕSI-ISAMAALASTELE.

Mjassojedovite mälestusele pühendatud.

Sõda on leib
ja kasulik äri,
on veskile vesi,
tuul, mis purjele päri.

Sest lase ja torka
ja laima ja näri;
sõda annab leiba
ja on isamaalik äri.

* Ed. Vilde sündis 21. veebruaril 1865 (Pudivere mõisas), saab seega 21. veebr. 1915 50-aastaseks. — *Autori märkus 1914. a.*

MEIL TULEB ABI JUMALAST.

Kord sõitis Joonas Jeerikust,
papp parajasti kirikust.
Seal kohkus papi peru ruun, sa hundiroog,
ja pistis lõhkuma kui taeva tuule hoog.

Papp kohe parguma kui pasunast:
«Oh issand, kaitse oma kasulast
ja taltsuta mu setukat, uhhuu!»
Ning kohe kostis taevast hüüe «Ptruu!»

LAULIK.

Kellel' loodus kallist kinki
lausa lauluannet annud,
mõisterikkust pähe pannud,
seda pangem piinapinki,
võrede ja taba taha,
et ta ei saaks ässitada
ega laita, mis on paha.

Kreutzwaldi järgi Mrgj. [J. Lilienbach].

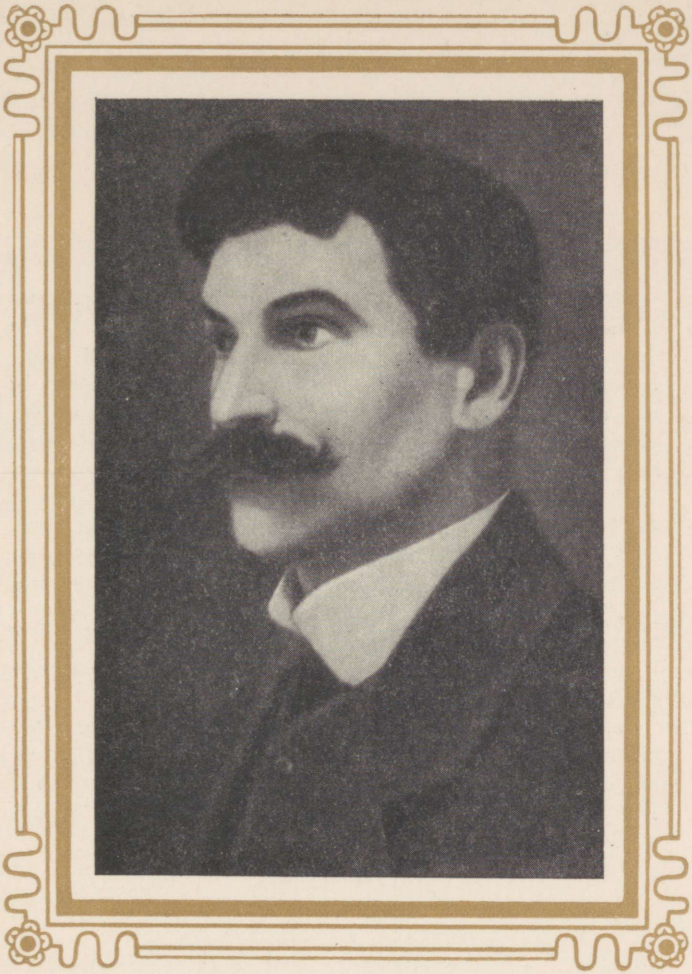

Villem Buk

(1879—1941)

VILLEM BUK.

Sündis 25. märtsil 1879 Kambjas sepa pojana; õppis Kambja külakoolis ja Maaritsa kihelkonnakoolis. Töötas õpetajana Kambjas, Luunjas ja Põlvas. Võttis osa 1905. aasta revolutsioonilisest tegevusest, vallandati õpetajakohalt ja oli lühemat aega areteeritud ning maalt välja saadetud. Tegutses ajakirjanikuna Viljandis ja Narva «Kiire» toimetuses 1912—1914. Töötas siis Tallinnas, kuid saadeti tsaarivalitsuse poolt Irkutski kubermangu asumisele. Pärast 1917. aasta Veebruarirevolutsiooni pöördus ta sealt tagasi Tallinna, kus töötas «Kiire» ja «Töölise» toimetuses. Lahkus 1918. aastal Saksa okupatsiooni tõttu Eestist Petrogradi, võitles kodusõja ajal rindel ja tegutses hiljem õpetajana. Suri 1941. a.

Temalt on ilmunud poeem «Lina» (1913) ja luuletuskogu «Sula» (1926).

Poeemis «Lina» kõneleb Buk linakiu eluloo kaudu kapitalistlike suhete kujunemisest eesti külas. Pärast 1917. aastat on V. Buki luuletuste peamiseks teemaks Oktoobrirevolutsiooni maailmaajaloolise võidu kujutamine. Kujundusliku külje poolest on Buki luuletused ebaühtlased.

SIIS.

ui ärkavad su jõud ja tõusvad tujud —
kõu tormitseb ja meri vahutab,
end kiirelt vahetavad pilvekujud,
vihm põudset nurme joodab, jahutab,
puu kõrge, püüdes pilvi pillutada,
teeb ladvas liigutusi ägedaid
ja okstes kohistades tormilaulu
ta leht'elt raputamas pisaraid —
siis armastan sind, maa, näen sinus võimu,
mis sinu orjakütkeid vapustab,
näen elu võitu siis ja elu ilu
ning tunnen vabaduse ligidust.

LINA.

(Katkendeid)

Kas kõneled sa, kaunis lõuend,
siin küllusest või kehvusest?
ehk hiilgad higist orjanurmil?
töö, vaeva võidust valendad?
jäi põllumehe rendimurest
läik kiudu kiirtejälgedel
või vaevast saatuslikust suurest
töökojas terastelgedel? —
O, inimene, sinu elu
on lina peale kirjutud;
su lapserõõm ja vaeva-valu
ta kiududesse kasvanud.

Ju kätkis elukäigu algul —
kas hurtsikus või majas see,
kas mureöös või rõõmuvalgel —
seal lina nime kuuleme.
— — — — — — —

* *
*

Hall tasandik on vaikne, tühi;
seal pilvevarjud liuglevad
nii kuulmata kui mullavaimud,
kui õhuhaldjad hääletud,
kes elujumalate juhil
on põrmu pühitsemas maal,
mis surma-ülestõusmist kordab,
loob elu igaviku ra'al.

Äkki eemalt tõuseb helin,
hüüdmised ja kõnehääl —
nagu vaidleks väljavaimud
külviõue õnnistust.
Kuule, külvimees,
tähtis töö on ees!
Püüad tulu omast vaevast,
õpid tundma maad ja taevast?

Lõo lendab nagu külv'ja lootus
siin põrmupinnalt pilvini.
Kui peaks ta külviloost ja põimust
vast laulma kõige' ilmale.

Ehk küll põllu puhtaks teeme
kividest ja kändudest,
ehk küll puhas külviseeme —
ei veel tulu tunda sest,
kui on rõske ilm,
maapind alles külm:
pinna varjul tasakesi
imbub jahe põhjavesi!

Küll korrutavad kõnevormi
meil silmateenrid agaralt:
«Kui külid tuult, siis lõikad tormi!»
Kuid ise nad ei õpi talt.
Tuult külvates nad lootvad rahu;
nõu andvad õndsakstegevat,
mis iial ilmasse ei mahu,
kus viletsused heitlevad. —
Küll külvinurme kaunistavad
siin peenrad rohelusega,
kus võililll kullailul hiilgab
ja kimalased hõiskavad;
kuid ägades ja higistades
käib põlluori oma teed;
ei sulased näe suveilu,
saa troosti laulvas looduses.

Läikiv linaseeme mulda
viskub kullavihmana.
Külv'ja valmistab ju kulda —
vahetades vaevaga.
Ülearu te
ärge rutake!
Ärge liialt looma sundke
— iga koorma raskust tundke!

«Saaks vihma parajalt, ja sooja,
ning puhuks tuuled pehmemalt —
ei tõuseks ohtjas kahjutooja,
siis tõuseks lina tihedalt!»
Nii arveid tehes, lõikust lootes
käib külvinurmel peremees;
ta vaidleb kahtlusega ootes,
eestpalveid laulab põllu ees:
«Suur varandus on mulda pandud...
kes teab, mis loodus valmistab?
Nurm vaba tuulte hoolde antud —
kas ikaldab ehk õnnestab?»

Tuntud igal maal ja ajal
tuntud kaugel, ligidal:
palju kahtlust kasvatajal,

palju ohtlust harijal.
Nõuab ilm ja maa:
ainult hari sa! —
Jõud, mis suutvad kasvatada,
end ei lase juhatada!

Talurahvas ruttab tööga,
vaidleb valge suveööga.
Et võiks päeva pikaks teha —
muutkem mureks koit ja eha! —
Vaevalt kesaväli küntud,
ristik rõukudesse pandud...
Raske maiseheina niiduks
vihmad suureks ajaviiduks!
Juba valmib rukkiväli,
õitsma hakkab linaväli!

Nägid õieajal selgel
pärlikastes päeva algul
niitu, nõmme, lilleaasa, —
laulsid lindudele kaasa,
ehk vast kiitsid taevasina? —
tea, et kõigest õitsva lina
ilu üle käib: kui valla
aetud taeva küljest, alla —
sina! Tuule käes ta hõljub:
pea ta sinetab, pea haljub...
näitab mitmesugust värvi
õõtsutades õiejärvi! — — —

Õied kaovad. Lina latva
murrab looka raske pea —
nagu nõuta noorus: maha
vahib muremõttega.
«Oo! siis valguski on vale!
Tühi tühjus taevaruum,
mis nii troostiv väetimale,
kellel' usk on elu tuum.
Mullas, kus me häll ja algus —
eluohvriks oleme, —
seal ka pimedus ja valgus,
igavik ja elutee.»

Las langevad kui õielibled
kõik viirastused, pettused,
las kaob usk ja lapselootus
ja unistused vagased;
kuid kõigi ette üles tõusku
uus, õige elu-ideaal,
kus orjariigist vabailma
käib rahvas võitlemise teel.

«Sirbid käest ja põlled ette!»
sunnib töölist peremees:
«et saaks lina varem vette;
sume sügis seisab ees.»
Nii siis päev ja öö
kestab linatöö!
Lina ise talulooja,
tema truim tulutooja!

Käes on sügisesed ajad,
kurja ilma kuulutajad —
kured — kurvalt kaagutades
sõudvad musta linikuna
udus halli pilvi piiril
parves üle põimunurme;
künka veerul vaikses reas
linakakjad kummardavad;
ei siin siuksu sirp, ei vikat,
ei siin ole hangu, reha:
nagu jumalikke taimi —
lõikamata korjatakse,
vaikselt vihku köidetakse.

Kuid sugemiseks sarra-ase
on keset nurme valmistud;
kui oleks võimu võllaplatsil
vast väljakohus korraldud:
mees linapeo pingi külge
nöörpressi abil pigistab,
ja raudse harja raksatustel
siis linakuprad langevad.
— — — — — — —

«Mis ma kuulen, linakakjad!»
kajab peremehe hüüd:
«halval põllul ohtjad, takjad —
jutt ja laul on laisa püüd!
Vaata, kus on töö:
side loid kui vöö!
Kaku kahar linapeo,
kõvasti ta kinni seo!»

On kakutud ja soetud peod,
siis veetaks' luhamaale nad,
ja täidetakse linaleod,
kus kiud pehmeks urbuvad.
Nii raske kivikoorma alla
saab maetud lina hoolega,
et ta ei pääseks põhjast valla,
ei vaba vette ujuma.
Kuid lina liigub, lina luksub,
ei vaibu vette vaiksesti —
ju hävitatav elu tuksub
ja tungib viimse pilguni.

«Kuulge, mehed, noh, mis lugu
linaleol nüüd näha saab!
Lina käärib, lina kerkib,
vajutuse üles a'ab!
Kive küllalt meil:
pange, kordan teil',
raskust leole veelgi lisaks —
kuival kiud jääb kõvaks, visaks.»

Vajutus sai vääriline,
nõrkes lina käärimine;
ja kui kustub taimes elu —
hakkab tema kõdunema.
«Olgu ikka valvus visa!»
aru peab pereisa:
«Ärgem jätkem kauaks likku —
liigne leotus kiudu rikku
võiks vast poole päevaga!»

Mudajärve, linalikku
nagu kullapesijad
ast'vad mehed ridastikku,
tehes kiule kaldal maad.
Püüdes lima seest
nad ei hooli veest!
Pervelt varsti vankri peale
tõst'vad märga lina jälle!

Käimas koorem koorma järel.
Tööd on tervel taluperel:
linavihud nurmel pikku
loobitakse ridastikku;
seal neid linalaotajad
kaaredesse õrgutavad,
et nad kuivaks ühte viisi —
poleks triipe rohelisi.

Sügisene tuul ja päike
jättis kõvaduse, läike
kuivatades kiududele,
lisaks lina väärtusele;
nii ta pandi kubudesse,
viidi varju lakkadesse.

Talveöösel tuisutuhin
uludes käib üle maade,
matab kinni madalikud,
poolest saadik puud ja põõsad;
nurm, mis seemet idustanud,
kaunist kiudu kasvatanud,
puhkab suve väsimusest,
kasvatuse kurnatusest.
Aga talutööd ei tunne
väsimust, ei vaheaega.
Pimes tuisupilves pilgub
latern läbi lendva lume:
seal on taluinimesed
ast'mas läbi lumehange
suuri saapaid kangutades —
rehe poole ringutades.

Käib hobu tiislipuuga ringi
ja inimesed kobavad...
Näib, nagu poleks töö, vaid mingi
juhm nõiatants, mis teevad nad.

Rehe seinad värisevad,
rappub raske trulliraam,
kuivad kolkmed kärisevad,
vabisemas võlliaam!...
«Hoidke valta eest,
ära ringi seest!»
Võimsalt veereb võlliratas,
hoogu annab hambaratas!

Kesk rehealust ripub latern
ja selles vilgub hundisilm;
tolm, hämarus ja hallid kujud...
kui õudne tontlik varjuilm.

Rehes kolisevad parred,
linamasin müriseb,
kägisevad kistavarred,
tuul, see räästas vuriseb,
turnab hobune,
köhib inime...
Puune masin linatööga
kõlab kokku talveööga.

Needmiseks või õnnistuseks...
valdadele vaieluseks,
küladele kisklemiseks,
pühaks ehk ka pahanduseks
saavad kõik, kel kuigi kuulsust,
tähtsust, mõju meie ajal.
Lina, kallis rahvavili,
kasukandev kullaküli,
kes sa oled ärivallas
nüüd ja ikka ülistatud —
sa end ükskord hiljukesi
ilmutasid Murumaale,
kus sa tõusid imeliseks
eesti ebajumaluseks,

kasvid kiirelt kauniks, visaks
rahvuslikuks risti-isaks.

Ei igaveseks orjaohud
või seisma jääda aja sees!
Ju saatus oma ülekohut
näis kahjatsevat rahva ees.
Kuid — vanult vabadusepäevilt
siis ülestõusnud igatsus
sai eksituleks lootusele,
sai viirastuseks rahvale. —
Ei mälestustes kuldsed ajad
too orjavalda vabadust.
Mis hävitanud aastasajad —
ei asemele andnud aast'.
Ja ori lootis, ori ohkas:
kord palus priiust taeva käest,
kord ootas teda imeilmast,
kord tingis teda trooni väest. —
Ei saksapriius ast'nud alla,
ei orjasauna sammugi,
ei päästnud orjakütkest valla,
ei õigust andnud ammugi.

Ajast imbuv algas lugu,
leidis lootust eesti sugu:
kodukollet vabastada,
viletsusi välja a'ada.
Lunastades kodupinda
lina tõstis põlluhinda
(isandate avituseks,
orjarüütli ravitsuseks) —
küll ta kümneid kodustanud,
sadandeidki seisustanud...
Hulgad jäänud halva hoolde,
mitu tuhat tuule peale.
Siiski nagu kodu aule
lauldi linal' kiidulaule.
Eks ta päästja nime kanna,
kuule õiglast hosianna:
Lina võimus Võiskul, Vändras,
Kuremaal ja Kambjas, Väimras

vaigistanud vaeste valud,
ostnud orjalastel' talud! —

«Siukst, siukst!» käib rabajas, ja rabik
ja tolm ning takud lendlevad...
— Oh aeg, nüüd harivad ka lina,
kuid lina mõnitus on see!
Kae, ennevanast, nägin mina,
siis tehti hoopis teisiti.
Ei olnud masinaid, ei raisku,
ei joostud uisa üle pea...
Seal inime vast targu töötas
ja kallist vilja kandis maa.
Kord (olin poisiks Rääsma talus)
sai küntud sööti, mäletan,
seal nõmmekõnnu liivapalus,
tead, Saviserva niidu man.
Noh, kündsin, äestasin ja lihtsalt
sai turba peale külitud...
Kuid linad kasvasivad ehtsad,
kiud selge — nagu loetud!
Kaks kaalu vakamaalt... Kus raha:
tead, rublat neli punna eest!
Jah, vanast — kiita ma ei taha —,
siis leidus lina, leidus meest!
Me nõu ja jõuga töötasime...
Va Ürsi Saamu, mäletan, —
viis punda päevas puhtaks! Ime?
Mees ise laulis selle man...
Nüüd pole linu, pole mehi, —
ehk mis veel on, siis masinad
(see meie aja linarehi!)
neid takukoonlaks taovad!

— Eh, Rein! Su juttu ma ei taha.
See a'ab mul päris hinge täis:
«Nad saivad, müüvad, tõivad raha...»
Kuid kuis su enda käsi käis?
Sa kiidad üles end'seid aegu,
ning mõelda mahti sa ei saa,
et end'ne ori oled praegu, —
kuid muutunud on töö ja maa...

Ei märkagi, et maa jäi lahjaks
ja lina kehvaks, karedaks
ning puudub odav tööjõud, kahjuks,
kes teeks ta puhtaks, paremaks!

— Jah, Juhan, veli, õnn ei sigi...
ei edasi saa sammugi!
Mul vanadus on juba ligi
ja tervis otsas ammugi.
Oh oleks oma maa ja maja...
Aed, nurmed... Kartul, herned, oad.
Noh, veidike ka otra vaja,
et omast aidast saaks kõik road...
Noh, külvan mõõdukese lina —
saab riiet, adrakaplu ja...
vast lehmalõõg... Noh, arvan mina,
paar punnakest saab müüa ka!

— Kas jälle? Võtaks sinu juttu,
mis tuhat korda kuulnud ma!
Su mõlked liiguvad küll ruttu,
kuid ringist välja nad ei saa.
«Saaks maad, saaks maad», see jääbki sooviks,
kui kuju, millel puudub hing,
ja kui sa popsielu prooviks —
ka seal sind vaevaks hädaving!
Ei ohkamine vaeva väära,
ei ilmu abi üleöö.
Siin suvel nurmetööl ei määra,
talv otsa tüütav linatöö!
Ei korterit, ei küljeaset, —
ja sööki oota võõrast käest...
Kuis tooks küll päevad tulevased
siin abi ohkamise väest!
Meid õpetanud ajalugu
ja elu ise andnud nõu,
kuis lunastab end orjasugu,
teeb vabaks inimlise jõu...

«Mehed, küll te töö on visa!»
hüüab rehte pereisa,
«millal linad puhtaks saavad!»

Juba ilmub linakaupmees.
See on kena saks: ta kannab
uhket kasukat, head kuube...
Iga nööbi
küljes lipleb linasirdus.
Eks ju talu
linaostjast pea palju lugu!

«Oh, küll on maa peal halvad ajad!»
nii kurtev perenaise jutt:
«Kuis täitsid tööga aidad, majad
meil end'sed vokitüdrukud!
Võiks linad kõik vast ära müüa,
sest raha eest ka riiet saad.
Kuid siiski... sugemiseks siia
te jätke mõned leisikad.
Küll tütardele veimevakku
mul täidaks poeriiegi,
kuid kuidas saaks me otsket takku,
teeks sulastele särkisid?»

Lina, kallis kasukiudu,
orjanurmel võrsund võsu,
küll sa kasvataja kätes,
harijate hoolde antult
vaevled vaeselapse viisil
mitmest vintsutusest läbi, —
satud kord vast suurde paika,
härrasrahva ruumidesse,
kus sa orjaohtu tundes
väevõimu vallatusel
oma ilget ümbrust teenid,
kuni koltund, plekiline,
vanaturu väärtusena
ilmauulitsale hulgud,
kus sind määrdind mässitakse,
pahna sisse paisatakse.
— — — — — — —

Linaostjad
külast külla ringi sõitvad;
tuisuteedel tukerdavad
linakoormad —

linna poole läevad voorid
tõtates.

Kiudekimpe lina-aidas
katsutakse, kaalutakse —
uuest' teele saadetakse;
ja peagi pikad kaubarongid
on lina hulgal kokku viinud —
ta vabrikusse vaalutanud.

Töökoda müriseb kui kõue,
mis ilma muutust kuulutab,
mis nooli pillub pilve põue
ja õhu-umbust tuulutab.
— — — — — —
Siin pakil pingutamas pooli
raudmasin raugemata hoos;
vaev vanast, noorest siin ei hooli;
on lapsed, naised, mehed koos.
Tolm, kihvtiaur siin täidab õhku,
kus mõetud iga ruum ja arv,
ning näitab rasket vaevarõhku
siin iga pilk ja juuksekarv!

On's ajateel nii umbne ohtlus —
ei võimaldu meil vabam töö?
On's igavene koormav kohtlus
ja otsatu see orjaöö?

Töökas masin võitu saanud
teoajast ammugi,
ürsist, vardast vabastanud
põlist põlluorjagi.
Uus on linn ja maa
inimestega.
Siiski... orjavaev on vana —
alles end'se ahelana.

Toob elu ette oma aja,
kus ikkeid heidab ilmamaa;
on langemata lunastaja

ning vabastaja võitmata.
Töö, mis on külad, linnad loonud,
soo, nõmmed muutnud viljamaaks...
Kes loojailma uueks loonud —
see ise ilma lunastab.

Saanud lõimed lõuenditeks,
kude koetud kangasse —
viiaks' viibimata riie
tuliuuelt turule.
Ja need masinad
ikka veerlevad:
Veel ja veel on kaupa vaja,
maa ja linn on tarvitaja.

Vaevalt valmistatud lina
lumivalge lõuendina
minnes hulgal ilma sisse,
linnast kauge' küladesse,
nagu aimus läbi aja,
tuleviku tunnistaja. —
Talu, mõisat ostes, lina,
rahvapäästja polnud sina;
aga mingi priius-ime
ehib siiski sinu nime.
Rahvakihti killutades,
põllupinnalt pillutades
aitsid tööstust tekitada,
ilma uuelt elustada, —
andes talul' jõukusläiki,
kiirustasid elukäiki.

Ja vabrik müriseb ning huugab,
ööd-päevad vältab raudne vaev.
— — — — — —
— — — — — —
Siin õige ilmasaatus ise
nüüd endist orja õpetab...
ta endist põllutöölist tööga
nii tõsisemalt tutvustab. —
Küll põllunurmel linakiude
vast koguti ja kanneti;

kord lahutati neid, kord seoti,
kuid kiududeks neid jäeti.
Nii teenijad ja teolised
ka talus, mõisas, kandimaal
ja tarehurtsikutes halvus —
ei leidnud sihti orjara'al.
Üks siin ja teine teisal ohkas,
vast vargsi õ n n e s t unistas,
kuid lunastuseteed ei taiband,
ei päästjat ilma ilmumas. —
Kus mürisevad terasteljed
ja raudsed rattad veerlevad,
saab kiude kiirelt korraldatud
ja kauniks kangaks muudetud, —
siin töötav hulk ja vaevamõte
saab jumalikuks ilmajõuks,
kes avab uue ilma ukse
ja rajab tulevikku tee.

DETSEMBER.

(1. XII 24)

Me võitlus võrdlemata väerinnal
ekvaatorina valdamas planeeti.
Meil kangelasi kasvab igal pinnal.
Kes peab me arveid, korraldab ankeeti!

Kas, Komintern, kõik sõjakutsed kuuled,
loed üleilmset lahingute sõudu?
Mopr, mõistad ahelate rasket luulet
ja raudse vaikimise kannatuse jõudu?

Kui paljuid piinavad veel vangirauad,
kui paljuid kandvad meeleheite tiivad!
Mis Balkanitel pajatavad verehauad,
kui paljuid katvad Rahumäe liivad!

Las lõõmab võitluskirg, Detsembri julgus jõuab
ja meeletuste uragaan las tormab üle maade,
Oktoober peagi siis üle ilma sõuab,
maad pärib vapper kommunismi aade!

PROLETAARNE REVOLUTSIOON.

Sa tuiskasid tulemäe tormise jõuga su võitmata leegi
ja halvasid võllalist võimu, mis ilmamaad ahelas pidas.
Su leegid ei rauge, ei jaksa neid piirata keegi —
nad läidavad lämbunud Lääne, nad hõõguvad orjunud Idas.
Nii äiksena müriseb kraater, ju taevani tõusevad lõkked,
su kuma maailmale koiduks — ta vaimustab vaevatud jõud.
Su laavades sulavad kindlamad kivised tõkked,
su sädemeid ihkavad orjad, kõik rüüstatud rahvad ja tõud.
Ei varandust valda su leegid, ei põle siin metsad ja majad —
leek mööda läeb õlekõrtestki õiglaste põllul.
Siin põlevad kaagipuud, troonid ja võllad,
altarid, templid ja hiied ja ristid ja urnad,
mis kuhjanud maapinnal' usu ja orjuse hämarad ajad.

PEREMEESTELE.

Maad mõõdetud täpselt ja arvatud õhk,
on jagatud rahvad ja orjuserõhk.
Küll muidu kõik rajad ja osad on head,
kuid Nõukogu Liiduga murravad pead:
«Kui enamlist Venemaad jätame nii,
siis sedamaid orjadest oleme priid!

Kust Aasia mässulist mõtet vast saab?
Mil põhjusel Aafrika vastu meil a'ab?»
Kui küüniks te küüned nii kaugel' kui suu,
te pimestaks päikse ja kustutaks kuu.
Päev-päevalt teil väheneb voli ja pind,
päev-päevaga laieneb võitluserind.
Teid jumal ei avita paganamaal,
ei kihvtised gaasidki kristlastera'al.

Aeg vaagib ja vabastab Niiluse veed,
säeb Siiami sillad ja India teed.
Saab lahti Kalkuta ja Kapimaa reid
ning vaba Gibraltar ei tunnegi teid.
Kuis võeti teilt Piiter ja Moskva, Tifliis —
nii võetakse Rooma ja London, Pariis.

SULA SÕUAB, SULA JÕUAB.

Sula sõuab, sula jõuab
maldamatu jõuga;
üleöö vast künkad kirjud,
orud, luhad lainetes.

Kaege kangid, tooge teibad,
tehke tulijale teed;
lööge augud hangedesse,
murdke tänav lahti jääst!

MAI.

Sinuga suurustab päike,
lehkavad põõsad ja puud,
ülistab õilmete läige,
hõiskavad miljonid suud.

Hämaras orjuseilmas
ärkas su kevademeel,
vägivald pidas sind silmas,
mõõgad sind saatsid teel.

Võredes vilkus su päike,
ahelas haljavad puud,
keelduna kevadeäike,
õilmed ja ööbikusuud.

Äike ei ähvardust kuule,
päike ei paranda meelt,
ahelail' allu ei luule,
kevad ei komista teelt.

Võttes türannidelt troonid,
jumalat julgelt sa lõid,
paisates kirikukroonid —
pühade pühaks meil' said.

Pimedas kaevandi põues
äiksena helises Mai,
tumedas tehaseõues
valgusekevadeks sai.

Kündja, sa küngastel kuuled,
päiline, põldudel näed
eluna aegadeluulet,
loojana töörahvaväed.

Tõkkeid ei tunne ta tõte,
kaljudki kaovad ta eel.
Tööliste üleilmne mõte —
ruttab ta rajatud teel.

Ajaloo kevade püha,
ülestõusmise hüüd,
metsas ja mägedel müha
maale ja linnale nüüd.

Aegade eelkäija olles
võitlusepäevaks sa said.
Võitude võiduna tunneb
tulevik Esimest Maid.

Gustav Tikerpuu

(1888—1913)

GUSTAV TIKERPUU.

Sündis 25. veebruaril 1888 Hiiumaal Kärdlas metsaametniku pojana; õppis Kuri kihelkonnakoolis ja Haapsalu linnakoolis. Seoses revolutsioonilise tegevusega 1905. aastal oli ta lühemat aega areteeritud. Oli ajalehtede ja J. Lilienbachi toimetatud perioodiliste väljaannete kaastööline, töötas ajakirjanikuna Viljandis ja Tallinnas, kus suri tiisikusse 2. oktoobril 1913.

G. Tikerpuu paistab silma peamiselt kui proletaarne publitsist, kes teravalt paljastas kodanlust teenivat kultuuri. Tema üldiselt ebaküpsetest luuletustest on paremini õnnestunud satiirilised paroodiad, milles piitsutatakse Stolõpini reaktsiooni terrorit, ja eepiline värss-satiir «Vanemuine laulupidul».

ISAMAA LAUL.

inge üles mägedele,
vaatke alla orusse!
Vaatke, kuidas viletsuses
õnnetumad ägavad,
kuidas rõmus, prassimises
rikkad raha raiskavad!
Ja siis hüüdke oru põhja:
:,: Ilus oled, isamaa! :,:

Vaatke, kuidas rahvapojad
võitlusväljal langevad,
vaatke, kuidas vereojad
mullapinnal voolavad,
kuulge, kuidas kepp, nagaika
«rahustades» laksuvad.
Ja siis hüüdke lõbutundel:
:,: Ilus oled, isamaa! :,:

Vaatke, kuidas vangikojad
kõikumata seisavad,
vaatke, kuidas võllasambad
uusi ohvreid ootavad,
vaatke, kuidas tuleleegid
taeva poole tõusevad,
ja siis hüüdke rõõmutujul:
:,: Ilus oled, isamaa! :,:

Vaatke, kuidas naised, lapsed
meeleheitel nutavad,
kuidas väsind vanakesed
kurvastuses õhkavad,

kuidas vägevamad mehed
kärmest taskuid täidavad,
ja siis hüüdke õnnelikult:
:,: Ilus oled, isamaa! :,:

Sisu tõsisest elust, vormi
Dr. Veskelt laenanud
Mart Mõru.

VANEMUINE LAULUPIDUL.

Hall laulujumal luges «Meie elust»,
et rahvas Narvas laulupidu peab,
et osa saama laulu, mängu ilust
end terve eesti rahvas valmis seab.

Ja Vanemuine tõusis istmelt üles,
et taevast ajutiselt lahkuda
ning — kannel kaenlas — õhtuvaimu süles
maa peale tasa alla heljuda.

Sest laulujumal rahva laulupüha
aukartusega kaasa pühitseb.
Ta hääl kui lehe-ehtes metsa müha
ka pidulauas kaasa kohiseb.

— — — — — — — — — — —

Ta jõudis Narva. Pimeaia kohal
siis peatas, ringi vaatas, kuulatas,
kuis «Kalevis», «Parussinas» ja Joal
töömüra aina kõrvu lukutas.

Turbiinid töötasid ja õhus tundis
hall laulujumal higilõhna ka,
mis vabrikute poolt tuul kaasa kandis,
kui vähegi ta juhtus puhuma.

«Kus laulupidu?» Vanemuine küsis
siis viimaks ühelt möödaminejalt.
See aga vastata tall' vaevalt püsis
«v sadu Sutova» sõnas pilkavalt.

Ja sinnapoole Vanemuine seadis
siis sammud õige suure rutuga,
sest temagi ju seda häda teadis,
et piletist võib ilma jääda ka.

Sai sinna, vaatles rõõmsaid pidulisi
ning kuulas vähe aega laulu pealt.
Siis jälle vaatles kõiki lustilisi
ja viimaks tasakesti tõstis häält:

«Kus on siis r a h v a s? Härrasid näen mina,
ning prouasid ja preilisidki veel...
Kas pime olen ma?!... Taara, aita sina!
Miks puudub rahvas rahvapidu teel?»

Ei keegi vastand. Mõned saksad saatsid
ta peale pilgu õige pahase.
Ja teised kahtlaselt tall' otsa vaatsid:
«Loll vanamees, on's sinu asi see.»

Ja kurvalt kuulas laulu laulujumal,
pead norus hoides hakkas mõtlema:
«Mis pidu see? Mispärast rahval omal
on võimata siis siia ilmuda?»

Seal ilmus järsku Vanemuise ette
üks päevitanud, määrdind kuues mees:
«Aus laulujumal, rahvas ei saa mitte
tööpäeva mööda saata hõisates!

Sest alati meid sundimas on taga
nälg hirmutav. Meid tööle kutsub leib,
vast kodanlane omasugustega
siin täna rõõmsalt pidutseda võib.

Kas tead, et enne laulupidu andsid
meil' kodanlased õige kena nõu:
töö rohkenduse plaani ette pandsid,
just kui ei käikski ta meil üle jõu!

Meil' anti nõu, et päevas töötaksime
me neli tundi peale kümne veel —
siis täna seisaks töö. Meil' öeldi: poleks ime
see väike vaev teil laulupidu eel.

Ja et me seda kuidagi ei võinud,
siis peame täna ikka orjama.
Kes meie seast on piduplatsil käinud,
on teinud seda oma voliga.»

— — — — — — — — — — —

Ning laulujumal kuulas mehe juttu
ja mõtles endamisi vagusi.
Veel habet kohendas, siis ruttu, ruttu
ta pööras taeva poole tagasi.

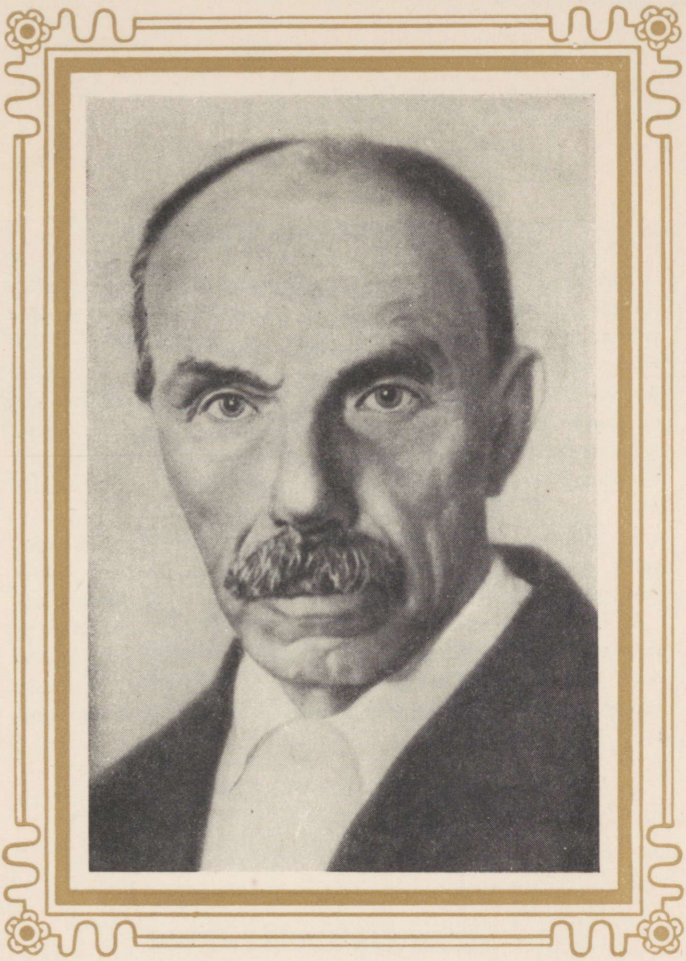

Vassili Mölder-Proletaarlane

(1878—1943)

VASSILI MÖLDER-PROLETAARLANE.

Sündis 25. detsembril 1878 Saaremaal Laimjala vallas teenija pojana. Õppis ainult paar talve külakoolis, täiendas hiljem end iseõppimise teel. Tegutses lihttöölisena, rändraamatukaupmehena ja hiljem ajalehtede kaastöölisena. Läks kaasa töölisliikumisega alates 1905. aastast, organiseerides võitlusse maatöölisi ja kehvikuid. Kodanlikus Eestis oli revolutsioonilise tegevuse pärast hulk aastaid (1925—1932) vanglas. Suri Suure Isamaasõja ajal Tšeljabinskis 5. juulil 1943.

V. Möldri luuletused ilmusid ajakirjanduses ja proletaarsetes väljaannetes. Eri teosena on temalt ilmunud luuletuskogu «Sõnajalad» (1910) V. Proletaarlase varjunime all.

V. Mölder-Proletaarlase luulele on iseloomulik konkreetsete elupiltide maalimise teel kõnelda maatööliste ja kehvikute kannatustest kapitalistliku korra tingimustes, mõista hukka kurnajaid ja nende käsilasi ning rahvast pimestavaid usumehi.

MINU PÜÜDED.

i ma taha «äiu! äiu!»
laulda sulle, kodumaa,
millega sind aastasajad
kussutati magama.

Mina tahan äratada
unemaalt sind ülesse,
tahan tagasi sind võita
elavale elule.

Une vastu, mille kaisus
suikusid sa varemalt,
kutsun ma sind mõõka tõstma
julgelt, võimsalt, vägevalt!

Purustame unekütked,
hävitame uduöö!
Alles siis võib vilja kanda
iga eduline töö.

«TÕE»-KUULUTAJATELE.

«Armas vend ja armas õde,
küürutage, roomake!»
Umbes sellesarnast «tõde»
jutlustate rahvale.

Ei me sarnast «tõde» taha —
hapuks, läilaks läinud see,
sest see «tõde» salgab maha
inimese väärtuse.

Orjameelselt küürutada,
ükstapuhas kelle ees, —
sellega ei valmis saada
suuda enam igamees.

Inimene pole mitte
mõni koerakutsikas:
tema mõistus — meel ja mõte —
seisab astme kõrgemas.

Mõistus — see peab vabanema
orja-aja kütketest,
v a n a i l m p e a b t a g a n e m a
u u e, v õ i m u k a m a e e s t!

Elu vabastavat tõde
kuulutage ilmale,
siis teil' iga «vend» ja «õde»
tuleb vastu lahkeste!

ELUVARJUD.

I

Vildakile vajund tare,
katus mäda, aukline.
Tares istub õhtulauas
perekond nii vaikseste.

Isa, ema, neli väikest,
teeniv tüdruk, sulane.
Kõikidele maitseb hästi
leib ja silk, leem vesine.

Pereisa on nii vaikne,
tõsine ja mõtetes:
näib, kui lasuks raske koorem
vanamehel südames.

Lõpetatud õhtueine,
lahkub pere lauasta.
Ohates käest paneb ära
pereisa lusika.

«Mis sul on?» talt küsib naine,
«miks sa mures seisad nii?»
«Mis mul on?» Mees heidab käega.
«Parem ära küsigi!

Käisin mõisas härra jutul,
oma häda kaebamas,
et on vili äpardanud,
puudus tuppa tikkumas.

Palusin, et ta mu peale
vähekegi halastaks,
kõrget renti kehval aastal
mõned rublad alandaks.

Härra naeris. «Tühi lori,
lontrused kõik olete!
Härra armust aga muidu
elada vist tahate?

Et te, nagu näen, mul juba
elate liig priskeste,
olen pannud renti juurde
kümme rubla kõigile!»

Palusin veel. «Ah, ei taha?
Hea, siis välja jalamaid.
Küllap juba mina leian
peremehi paremaid!» . . .»

Nõnda kurdab ahastades
vaene rendiperemees.
Naine surnukahvatanult
seisab, ohkab, silmad vees . . .

II

Maantee ääres, metsa serval
seisab vilets hütike,
nagu selge prügihunnik,
mutipesa sarnane.

Hütis istub voki taga
halli peaga eideke,
laseb, nii kui jõud veel lubab,
vänta käia kiireste.

Siiski tihti veerlev ratas
nagu mõttes seisma jääb.
Eide kiirelt töötav aju
möödanikust [1] pilte näeb.

Nooril päevil naiseks läinud
oli ta poolvägise,
teiste keelust hoolimata,
mõisa moonamehele.

Mees nii hea, nii karsk' ja tubli,
truu ja ustav naisele;
mis sest lugu, kui ka oli
elukutse vaevane.

Noorusaastad nagu unes
olid kiirelt kadunud;
ainus puudus: lapsi polnud
elu neile kinkinud.

Aga puhas õnn ei asu
kuski venna — valuta:
viimne juhtus, nagu pikne,
õnnelapsi tabama.

Ühel päeval murtud käega
tuli koju teomees;
käe ta oli purustanud
auruveskil töötades ...

[1] Möödalainud ajast, minevikust.

Mis siis muud, kui öeldi lahti
vigane mees sedamaid,
ega mõis ju jõua toita
kõiki sante, viletsaid!

Sellest päevast on nad asund
siia saunahütisse.
Mees see kerjab, naine töötab
küla perenaistele.

Viletsasti päevast päeva
on nad läbi ajand siin,
kindlas usus, kannatuses,
ehk küll elu selge piin. —

Täna ootab eidekene
pikisilmi vanameest,
mitu korda aknal käinud
on ta juba voki eest.

Väljas vinguv tormikisa,
möllav tuisk ja käre külm.
Eide süda tardub põues:
taat on teel — ja näe, mis ilm!

Videvikul sõidab õue
naabritalu peremees;
reel tal lamab kõver kogu...
Eit jääb tummaks — t e m a m e e s!

Võõras lausub: «Taevas kutsund
ära sinu vanameest;
leidsime ta linnast tulles
maantee äärest lume seest!» — —

— — — — — — — —

Nõnda oma elupäevad
pidi lõpetama see,
kesse mõisal' ohverdanud
nooruse ja tervise. —

III

Küla künkal kivist hoone
seisab uhke rüütlina,
üle lagund onnikeste
heidab pilgu pilkava.

Seestpoolt kostab kisa, kära,
toores vanne, needmine...
Siin on koht, kus rohkeid ohvreid
Bacchusele tuuakse.

Rikas paneb oma rublad,
vaene oma kopikad,
aga kõik nad ühteviisi
ühte paika sulavad.

Rikkal vahest tühi asi
mõned rublad raisata,
aga vaene — viimne kopik
läheb tal vett vedama!

Kuid mis sellest?... Jook siin klaasis
naeratab nii mahedalt;
pealegi on elu raske,
rõhub kukalt valusalt...

Siin on neid, kel naised kodus
pisarsilmil ohkavad;
jahu, tangu poodist tooma
mehed välja läksivad.

Pühad lävel. Söögipoolist
mõndasugu vaja veel;
olgu rikas, olgu vaene —
pühad ikka kõikidel.

Aga näe: siin veereb praegu
viimne kopik letile...
«Hõissa, poisid! Lööme kokku!
Kas me nannid oleme?!»

IV

Külast väljas üksik maja
lõhkend kivikorstnaga,
pisukene saunahurtsik,
paari suitsend aknaga.

Õues lumepallisadu
möllab sõjalises hoos;
siin on poisse, plikakesi
suurel hulgal üheskoos.

See on küla k o o l i m a j a,
haridusealikas,
see on paik, kus nooresoole
teadus-idud tärkamas.

Uksel' ilmub mehe nägu,
kahvatanud, haiglane.
«Lapsed, tuppa!» väsind häälel
komandab ta salgale.

Lapsekari tormab tuppa
rüseledes, vadinal.
Varsti algab rõkkav sumin
toavalgel hämaral.

Tuba pisuke ja madal,
õhk kui keldris sügavas;
seinadel ei ainust pilti,
ainust kaarti rippumas.

Sein on vana, repetanud,
palgid niisked, rõsised;
põrand naksub igal sammul,
lauad mädand, auklised.

Laste jaoks viis väikest lauda
väriseva' jalgega,
igal silmapilgul valmis
ülekaela kukkuma.

Iga lauda mahuks ritta
hädavaevalt neli last,
aga siin neid kiilutatud
viis ja kuus on toredast'!

Kitsas toake ise täidab
ülipalju nõudmisi:
lapsele on õppeklassiks,
siin ta sööb ja — puhkabki. —

Selles tillukeses urkas,
hingematva õhu sees,
elu vastu kõvenema
vaimliselt peab väike mees.

Küllap ta siit lahkumisel
mõistab ikka mõndagi,
aga — tervis jääb tal siia
niiske seinte vahele...

MINU LAPSEPÕLI.

Paljud ülistavad
lapsepõlve nii,
tema mälestusi
tõstvad taevani.

Minu lapsepõli
hoopis teisiti —
äratab mu rinnas
õudseid tundmusi.

Hella ema armu
pole maitsnud ma:
teda kaotasin ma
tillukesena.

Kurnav töö ta hauda
enneaegu viis...
Rasked ajad mulle
algasivad siis.

Tige võõrasema
ilma armuta
jagas hoope selga,
piinas näljaga.

Varsti anti kodust
võõra juurde mind,
kus ma leinasin kui
pesast lahkund lind.

Pisarad ja ohked,
kannatus ja piin
olivad mu osa
alatasa siin.

Tühi kõht ja taplus,
ülearu sund;
magada ei lastud
kunagi täis und.

Teiste laste pilge
kodus, karjateel
tegi minu elu
sapisemaks veel.

Laulgu teised kiitust
lapsepõlvele,
minus äratab ta
õudse tundmuse!

TALUMEHE HÄDA.

Raha, raha! anna raha!
seda kisa igal pool,
pööra sammud, kuhu tahad —
päris häda sellel lool!

Juhtub nägema sind härra,
kohe kärgib kurjaste:
«Jüri, lontrus, rent sul võlgu,
millal ära maksma see?»

Lähed mööda vallamajast,
jälle süda vabiseb:
maksud võlgu — kes teab, kunas
haamrimees ju ligineb!

Isegi kui pühakotta
astud sisse palvele,
kuuled: siingi vastik mammon
saanud sõnaõiguse...

Rahanorimisekisast
kõrvad aina huugavad;
jumal teab, kui kauaks nõnda
nad veel sõna kuulevad!

Kui ka vilets põllunäru
rublatükke kasvataks,
kahtlane, kas sellest veelgi
kõiki poole ulataks!

KILPLA KANGELASED.

Eesti-Eesti Kilpla vägi —
vaat, kus vahvad poisid on,
vaat, kus leidub kangelasi,
geeniusi leegion!
Mis nad kõik ei tee ja ole —
surelik, ent imesta!
Ainult karv neil veidi tume...
kuid — mis sellest rääkida!

Kilpla mehed «teevad» karskust
suure suuga, sulega,
vemmeldavad joomavendi
«ülemaal'se» koodiga.
Ise aga samal ajal
viinategijatega
Eesti-Eesti sõprust joovad...
kuid — mis sellest rääkida!

Kilpla mehed kirjutavad
lehte talurahvale,
selgest, puhtast armastusest
viimse vastu muidugi.
Kurjad keeled teadvad aga
salakesi sõnuda:
leht neil olla lüpsilehmaks...
kuid — mis sellest rääkida!

Kilpla mehed uue «Linda»
loovad Eesti elule,
kes peab tooma mererüpest
varandused valgele.
Rannamehed aga kurtvad:
«Vees veel lasti elada,
nüüd nad sellegi meilt võtvad»...
kuid — mis sellest rääkida!

Kilpla «ilmatargad» leidvad,
et liig kitsas Eestimaa:
vaja nõiakunsti abil
seda veidi venita,
et saaks popsidele ruumi,
muidu pist'vad punuma,
ja — kust siis veel orje võtta...
kuid — mis sellest rääkida!

Kilpla leeris elutsevad
suremata kunstnikud,
kelle suurust kuulutavad
«Tuulte pöörises» ja muud.
Kahju ainult, rumal «masse»
neid ei oska hinnata,
ainult «Suometar» ja saksad...
kuid — mis sellest rääkida!

Palju, palju suuri asju
Kilpla leeris sünnib veel,
mida kirjeldades väsiks
minu nõdra sulg ja keel.
Sellepärast sedapuhku
võib see lugu lõppeda.
Jätkub elu, eks siis jälle
teinekord või jätkata.

NENDE SOOV.

«Eesti! Eesti! Eesti! Eesti!»
ühed hõiskavad.
«Rahva kasu! Rahva kasu!»
teised karjuvad.

Südames neil aga kõigil
salasoovike:
«Oh, et rohkem kulda kukuks
minu kukrusse!»

JÕULUPILDID.

I

Ta hoolas ametnik — kes tahaks
küll unustada sarnast meest —
ja terve tuhat «saiarahaks»
tall' anti agaruse eest.

Nüüd kaunil jõulukuuse valgel
ta seisab keset omakseid,
ja rõõmust sätendavail palgeil
nad laulvad jõuluhümnuseid.

Nad kiitvad Jeesust, kesse armust
tulnd ärapäästjaks ilmale
ja hävitanud elukarmust
ja toonud õnne k õ i g i l e...

* *
*

Must, kurb ja pime on see urgas,
kus istub murtult tööline.
Tal naine, lapsed nutvad nurgas:
neil pole süüa midagi.

Mees ilma tööta kaua aegu,
nälg ammu majas peremees;
ja kallid pühad käes on praegu —
mis ütleb vaestel süda sees?!

Kas nendele ka, nii kui muile,
peaks päästja sündind olema,
kes koormatuile, vaevatuile
nii palju tõotas pakkuda? . . .

II

Uhke lossihoone aknad
valgustatud üleni.
Seespool pühitsevad rüütlid
jõuluõhtut suuresti.

Vahutav šampanjer voolab
klaasidesse vaheta.
Nooredhärrad, peened preilid
viitvad aega tantsuga.

Vanadhärrad ist'vad lauas,
tühjendavad klaasisid.
Pidulikus vaimustuses
kõneldakse, naerdakse.

Lossihärra uhkusega
räägib vägitegudest,
mis ta nime kuulsaks tõstnud
möödaläinud aegadest.

«Ümberkaudse orjarahva
kange kaela murdsin ma;
ausasti ma maksin kätte
nendele kõik kuhjaga.»

. . . . . .

Kõnelejal' jagatakse
kiitust osaks rohkesti,
vahva mehe tervituseks
klaasid kokku lüüakse.

Pidumüra lossisaalis
vältab suure valgeni.
Juuakse ja möllatakse
kuni jõuetuseni...

* *
*

Lossi ümbruses sel ajal
leina, nuttu otsata:
Lesednaised, vaesedlapsed
ahastavad valuga.

Külm ja nälg neil jõuluvõõraks,
tühjus hinge seltsimees;
troostita ja lootuseta
terve tulevik neil ees...

III

«Au jumalale kõrges ülevel
ja maa peal rahu, heameel rahvastel!»
Nii kõlas võimsalt kirikhärra suust,
aukartusega täites kogudust.

Siis järgnes pikem kõne sellele,
kuis Lunastaja sündind ilmale
nii suures viletsuses, vaesuses:
kesk loomalauta, sõimes, põhu sees.

«Seepärast, armsad, pange tähele,
see olgu teile märgiks kõigile:
ei vaesust tohi keski põlata,
vaid õnnis see, kel osaks antud ta!

Kes kannatavad puudust, nälgagi,
need jäägu selle juurde rahule
ja ärgu igatsegu paremat,
sest see on jõledus ja raske patt.

Meil' Lunastaja ise näitas siin,
et inimese osa rist ja piin.
Kes kannatuses ustav surmani,
see pärib elukrooni viimati!»

Pead norus, ohkasivad kuulajad,
ka mitmel nähti silmas pisarad:
vist võis see süü neil hinge rõhuda,
et nurisenud olid eluga.

* *
*

Oh, kahjuks polnud näha võimalust
neil kõneleja maja sisemust:
siit oleks saand nad kindla tõenduse,
et «parem elu» patt ei olegi.

Siin oli toredust ja küllust koos,
kui nõialossis ennemuistses loos;
laud oli kaetud maiusroogadest
ja ootas kärsitumalt peremeest...

IV

«Nad kihutavad täis hullustust,
kas jää või hobuste jalgu;
nad sõidavad mööda, täis toredust,
ei vaade su poole valgu!»

Nii sõnades silmitseb saunamees
teel sõitjaid, kes mööda tast tõtvad,
ja kurvad mõtted peaaju sees
tal tahtmatult aset võtvad.

«Nüüd sõitvad nad kiriku palvele,
sest kallis püha ju täna;
kuid keski ei hüüa: «Hei, vanake!
Ehk oled vast väsinud sina?

Eks istu korraks ka saanile —
tee jala on käia visa.
Me Kristuse vennad ju oleme
ja lapsed, kel ühine isa!»

Ei midagi sarnast sul lausu «vend»,
see oleks ju alandav talle:
ta peab nii uhkeks ja suureks end,
sa kaalud liig madalale . . .»

Ja ohates komberdab edasi
ta aeglasel, väsinud sammul.
Teed kiriku juurde veel rohkesti,
ja vanus teeb raugemist rammul'.

KÕHKLEJALE.

Sa unistad valguse ilust,
kuid ise hirmuga
sa pigistad silmad kinni,
ei julge neid avada.

Kuid tea, kõhkleja vennas:
ei nõnda sihile saa,
sest kinnisilmadel valgust
on näha võimata.

Kes tahab päikesepaiste
täit mõju maitseda,
sel olgu ka sedavõrd julgust,
et silmi avada.

EI PALU . . .

Ei palu ma a r m u teilt, rõhujad,
ei koerana teie ees rooma,
ehk elaksin üle veel hirmsamat,
ehk surmagi peekrist peaks jooma.

Ei palu teilt armu kui ori truu,
vaid raudselt mu õ i g u s i nõuan,
ja enne ei väsi sest nõudest suu,
kui oma eesmärgile jõuan.

Ei värise ülbe te võimu ees,
te tegudest vaikida taha,
vaid olgu ta suurimgi «riigimees»,
näokatte eest kisun tal maha,

ja näitan mu kurnatud rahvale
ta rõhuja katmatut nägu,
teen ühtlasi selgeks ka temale,
kuis saadakse sarnastest jagu.

Mu priiuse neeland te metsikus
kui mürgise mülka must süle;
kuid seega just tõestub te jõuetus:
ma olen teist mõõtmatult üle.

Ei koorma mind jälgid te veresüüd —
mu hing on puhas kui päike,
ja mälestab soojalt mind pärast kui nüüd
kaasvendadest suur kui ka väike.

Teil saatjaks vaid hulkade needmine,
mis talutab hällist teid hauda,
ja hoobid, mis meile te jagate,
teil' tahuvad puusärgi laudu.

Ei palu ma armu teilt, mustad jõud,
ei painuta teie ees turja,
vaid kasutan selleks kõik abinõud,
et kahjutuks teha te kurja!

*

Ei häbiks, õuduseks neil vangikojad,
kel südametunnistus käib ausat teed.
Eks lugematud tublid rahvapojad
neis kannatades pühitsenud need?

Ei ühtki kõrget aadet ilmas läbi löönud,
kus nende kandjad poleks vangileiba söönud
ja pahatihti kaotanud veel elugi, —
kuid nende teod said õnnistuseks ilmale.

MEIL ON ISAMAA.

Töölisrahvas, laulud valla,
meilgi on nüüd isamaa!
Tõukasime troonilt alla
ülbe kaukajumala.

Nüüd kõik maa ja loodusvarad
meie päralt, m e i e r i i k:
lossid, talud, karjatarad,
metsad, mered, järv või tiik.

Kuulume kõik ühte perre,
talupojad, tööliskond.
Uppund minevikumerre
killustand meid vaenutont.

Kõik, mis saavutame, loome,
loome iseendile,
vaevad, pingutused toome
oma klassivendile.

Vaadake: eks päike paista
rõõmsamini endisest,
eks me õhus hõngu haista
uue elu kevadest?

Eks me endi lahjund palgel
sära rõõmutuluke?
Kas ei ole samm me jalgel
kindlam, lootusküllane!

Töölisrahvas, laulud valla,
meilgi on nüüd isamaa!
Võimsa punalipu alla
koondume üksmeelseina!

SELGITAVAID MÄRKUSI.

FR. R. KREUTZWALD.

Laulu loomine.

Näide Kreutzwaldi poolt ümbertöötatud rahvalaulust. Laulu algkuju pärineb Setust.

Sõda.

Krimmi sõja (1853—1856) alguse puhul kirjutatud luuletus.

«Kodaniku sõbra kirjad
kolm kord juba kuulutanud»...

Kreutzwald meenutab siin Krimmi sõja sündmusi käsitlevaid, Fr. Russowi väljaantud brošüüre «Tallinna koddaniko ramat omma sõbbradele male» (10 numbrit, 1854—1855).

Meie keel.

«Ma-rahva kasulises kalendris» 1857 ilmunud kirjutises «Ligemalt ja kaugemalt...» tegi Kreutzwald teravaid etteheiteid Fr. Russowile (= Tallinna kodanikule), et viimane Krimmi sõja sündmusi kirjeldavais brošüürides kasutab vana kirjaviisi. Sellele vastas Russow («Tallorahva Postimees» 1857, nr. 23), et ei olevat otstarbekohane enne üle minna uuele ortograafiale, kui sel alal pole ilmunud kooliraamatut (vanas ortograafias *koliramatut*). Vastuseks sellele kirjutabki Kreutzwald esitatud pilkeluuletuse.

«Kaks meest praegu käivad posti.»

Mõeldud on siin kaht reaktsioonilist ajalehte — J. V. Jannseni «Perno Postimeest» ja pastor A. H. Willigerode toimetusel ilmunud «Tallorahva Postimeest», mis hakkasid ilmuma 1857. aastal, esimene Pärnus, teine Tartus.

«Kesse kahe voli orjab.»

Vihje sellele, et Russow oli oma mõningates kirjutistes kasutanud ka uut kirjaviisi.

Koit ja Hämarik.

Fr. R. Faehlmanni poolt koostatud samanimelise muistendi värsistus. Tõenäoliselt on see üks variante sellest, mis Kreutzwald koostas «Kalevipoja» 1853. aasta versiooni jaoks, kus Faehlmanni müütiliste juttude värsistused moodustavad sissejuhatava osa, nn. «Esiandeks».

Lydia J-le.

Luuletus on pühendatud Lydia Koidulale (Kreutzwaldi kirjas Koidulale 1868. a.).

K. E. MALM.

Neitsikesed, noorukesed.

Regivärsilise rahvalaulu vormi jäljendav luuletus, nagu seda läinud sajandi keskpaiku harrastasid Kreutzwald, Russow jt.

L. KOIDULA.

Eesti sõpru leitaks' ilmas.

Kuplee L. Koidula näidendist «Kosjakased», etendatud Tartus «Vanemuise» seltsis 1870.

Minu armsale taadile.

Luuletus on pühendatud silmapaistvale keeleteadlasele, Vene Teaduste Akadeemia liikmele F. J. Wiedemannile. Luuletuse 4 stroofi ilmusid esmakordselt «Eesti Postimehes» 1881. a., nr. 1.

M. VESKE.

Hõissa, poiss, ja võta naine!

«Ei mul ole sohi-hobust.»

Hobune, keda peremehe teenistuses olev sulane võis pidada isiklikuks kasutamiseks.

Ei jäänud.

1868. a. kirja teel Vjatkasse üliõpilasele Peeter Petersonile saadetud luuletus; P. Peterson oli Vjatkasse välja saadetud talupoegade palvekirjade koostamise ja nende Peterburi toimetamise eest.

A. REINVALD.

Buuri sõda.

Luuletus paljastab Suur-Britannia poolt Lõuna-Aafrika vabariikide alistamiseks ettevõetud vallutussõda (1899—1902).

Keeletargad.

K. A. Hermanni keeleuuenduslikke harrastusi naeruvääristav salmik.

A. GRENZSTEIN-PIIRIKIVI.

Mõistatus.

«Kivist põld ja kivist ader» = väike koolitahvel ja krihvel.
«Kündjal alles noored palged» = algaja õpilane.

Mõttesalmid.

«Sest ära mõtle, kallis Jaan,
et segane on ookean.»

Jaani all mõeldakse «Postimehe» toimetajat Jaan Tõnissoni.

V. GRÜNTHAL-RIDALA.

V. Grünthal-Ridala luuletustes (eriti «Luitel», «Noorusmaa» jt.) esineb rida keelelisi omapäratsemisi; autor on neid sinna täiendavalt sisse viinud oma luuletuste viimases väljaandes (1938), mille järgi on antud ka käesolevasse antoloogiasse paigutatud luuletuste tekstid.

J. LILIENBACH.

Lagunev müür.

«Laguneva müüri» kujundis mõtleb luuletaja tsaarivõimu.

Siis ja nüüd.

«Kui T. nüüd «kõlbliselt» «kooditab»
ja E. nüüd «Eestile» «luuletab» —»

T. all mõeldakse reaktsioonilise kodanluse juhti Jaan Tõnissoni; E. all tõenäoliselt luuletajat Ernst Ennot.

Koor ja sisu.

Luuletus paljastab tsaari riigiduumapoliitikat, mille abil tsaarivalitsus lootis petta rahvahulki.

Must talv.

Allegoorilise «süsimusta talve» all mõtleb luuletaja Stolõpini reaktsiooni aega, «tulipunase suve» all 1905. a. revolutsioonilisi sündmusi.

Ilma isamaata.

«Nüüd on tal küll isa- ja emamaa,
kuid seda pole silmagagi näinud ta» jne.

Maapaos viibimise tõttu ei saanud E. Vilde viibida ei oma isa (suri 1908) ega ema (suri 1913) matusel.

V. BUK.

Detsember.

Luuletus on pühendatud eesti töölisklassi kangelaslikule 1924. a. 1. dets. ülestõusule.
Mopr — rahvusvaheline revolutsionääridele abi osutamise organisatsioon.
Rahumäe liivad — autor meenutab kodanliku terrori ohvrite matmise kohta.

G. TIKERPUU.

Vanemuine laulupidul.

Luuletuseks andis ainet 1912. aastal Narvas kodanluse poolt organiseeritud piirkondlik laulupidu.

V. MÖLDER.

Kilpla kangelased.

Luuletus paljastab eesti kodanluse rahvavaenulikku tegevust.
«Tuulte pöörises» — A. Kitzbergi näidend, mis esietendus 1906. aastal. Kaasaegne proletaarne kriitika suhtus sellesse kui kodanluse maitses liialdatud ja kodanluse sihtidega ühtelangevasse teosesse.

«ainult «Suometar» ja saksad...» Autor vihjab siin eespoolnimetatud näidendi ülistamisele eesti kodanluse poolt Soomes.

Ei palu.

Luuletus on kirjutatud Kuressaare vanglas (1926. a.) ning säilinud käsikirjana V. Mõldri vanglapäevikus.

TÄIENDAVAID ANDMEID LUULETUSTE ESMAKORDSE ILMUMISE KOHTA.

Käesoleva antoloogia trükkimise ajal on selgunud, et rida luuletusi on esmakordselt trükis avaldatud varem, kui see oli arvestatud antoloogia koostamisel. Olgu märgitud neist järgmised.

L. Koidula «Linataim» on ilmunud C. R. Jakobsoni raamatus «Helmed» (1880), **A. Haava** «Kõögis seisab» — «Postimehes» 1900. a., nr. 278.

Juh. Liivi «Mure» I ja «Mets» on ilmunud «Noor-Eesti ajakirjas» 1910/11, nr. 5/6, «Mul kannatlik, hea süda on» — «Lindas» 1905, nr. 17 ja 18, «Isamaale» — 1907. a. («Aeg-Kalender 1907. aasta kohta»), «Koer» — «Eesti Kodu» 1910, nr. 10.

A. Renniti «Kodune kotus» on ilmunud pealkirja all «Kallis kotus» «Olevikus» 1892. a., nr. 40.

M. Heibergi «Kündja laul» on avaldatud «Lindas» 1905. a., nr. 21 ja 22.

LUULETUSTE ESIVÄRSSIDE REGISTER.

Aage taga, võtke kinni... *K. E. Sööt* 300
Aeg jõuab kiirest' edasi... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Aha ai, aha pai... *E. Enno* 339
Ainult peale varju ja kätele tööd... *A. Haava* 241
Argselt astub sinu ette... *L. Koidula* 80
Armas Mihkel, ära ole puust... *A. Haava* 239
Armasta oma rahvust... *A. Reinvald* 150
Armas vend ja armas õde... *V. Mölder* 393
Ausad rüütlid istuvad... *J. Tamm* 201
Ausus, õigus kahekesi... *J. Lilienbach* 358
«Eesti! Eesti! Eesti! Eesti!»... *V. Mölder* 404
Eesti-Eesti Kilpla vägi... *V. Mölder* 402
Eesti laul, et kõla sa... *L. Koidula* 79
Eestimaa, sa meile ammust antud... *C. R. Jakobson* 123
Eesti sõpru leitaks' ilmas... *L. Koidula* 101
Ei käblikut küll võrrelda... *Fr. Kuhlbars* 122
Eile nägin ma Eestimaad... *Juh. Liiv* 287
Eile tuli naabri-Juku... *K. E. Sööt* 299
Ei ma taha «äiu! äiu!»... *V. Mölder* 393
Ei mitte vaikselt, nagu voon ja veis... *J. Lõo* 354
Ei nüüd leinahääl tule... *Kr. J. Peterson* 11
Ei palu ma armu teilt, rõhujad... *V. Mölder* 408
Ei saa mitte vaiki olla... *A. Haava* 229
Ei suuda sündind pimedale... *Fr. Kuhlbars* 121
Ellukene, hellakene... *Kr. J. Peterson* 17
Elust hoopis eemal' jääda... *A. Grenzstein* 185
Eluteed kui unes käia... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Emakene, ava aken... *K. E. Sööt* 309
Emakene, hellakene... *K. E. Sööt* 307
Emakene laulis, hällitas... *Juh. Liiv* 282
Et sinu oma ojake... *A. Grenzstein* 185
Et ütelge, härra, kas tõsi või... *J. Tamm* 213
Haljas metsas on kasvamas... *Kr. J. Peterson* 15
Hall laulujumal luges «Meie elust»... *G. Tikerpuu* 390
Hall taevas kodumaa kohal... *R. Kamsen* 328
Heategev selts, ta praegu on... *Juh. Liiv* 291
Hellakene, õekene... *Kr. J. Peterson* 8
Helme mõisast eemal... *J. Tamm* 204

Hiis haljendab, tammikus tuhiseb tuul... *J. Bergmann* 173
Hunt muudab karva... *J. Lilienbach* 364
Hõissa, poiss, ja võta naine... *M. Veske* 144
Hõlpsam on mägesid tõsta... *Juh. Liiv* 260
Häiu, lahke lapsukene... *K. E. Sööt* 313
Hüüavad pasunad... *Fr. Kuhlbars* 114
Igav liiv ja tühi väli... *Juh. Liiv* 256
Isa istutab puud... *A. Grenzstein* 184
Isamaada ikka jälle?... *L. Koidula* 98
Istus Ilmar — sihuke peenike poiss... *A. Haava* 238
Istus lättel poisikene... *Fr. R. Kreutzwald* 39
Ja rukis õitseb... *K. E. Sööt* 311
Juba jälle hakid väljas... *A. Reinvald* 161
Juba kase ladvalt lehed langvad... *L. Koidula* 78
Juba, kui ma karjas käisin... *M. Veske* 136
Ju kaua aateks rahu... *Jak. Liiv* 319
Ju kumab koit, ja vaba hõiske hüüe... *M. Heiberg* 347
Jumalaga, kohav laasi... *A. Haava* 230
Jumalaga nüüd, meie maa... *Kr. J. Peterson* 10
Ju mitu tundi kestab hirmus sõda... *P. Jakobson* 178
Juss oli väike peremees... *E. Enno* 331
Jutlustada julgelt valet... *J. Lilienbach* 364
Jõua ju kaugelta... *J. Kunder* 166
Järv leegib eha paistel... *A. Haava* 236
Kadunud lumi ja räitsak ja rahe... *M. Veske* 142
Kanarbikus kasvasin... *A. Haava* 227
Kangus läheb tervest ilmast läbi... *Jak. Liiv* 320
Karjapilliks kõige kõlvulisem... *K. E. Sööt* 305
Kas kõneled sa, kaunis lõuend... *V. Buk* 371
Kas kõrged kaljumäed... *A. Reinvald* 148
Kas laulullikas... *Kr. J. Peterson* 7
Kas sa tunned valgustavat... *Fr. R. Kreutzwald* 44
Kas teate Marti Mudasoost... *J. Tamm* 209
Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt... *M. Veske* 139
Kas usud, et see kitsas viir... *J. Lilienbach* 362
Kaugel ilus isakodu... *P. Jakobson* 178
Kel kodu ei ole... *A. Haava* 251
Kellel' loodus kallist kinki... *J. Lilienbach* 369
Kellel' taevas kallist kinki... *Fr. R. Kreutzwald* 39
Kes laulu teeb — see ei luuleta... *Juh. Liiv* 296
Kes meeldida tahab, peab roomama... *Juh. Liiv* 273
Kes need kõnnivad kortsus kulmul... *A. Haava* 249
Kes on kaevu kaevajad... *L. Koidula* 98
Kevade mull' pakkus õisi... *L. Koidula* 103
Kevade on sala tulnud... *L. Koidula* 109
Kevadisel koidu a'al... *A. Reinvald* 148
Kiigu, mu paadike, kõigu nüüd pääl'!... *Fr. Kuhlbars* 115
Kirik väljas. Rahvas seisab... *J. Tamm* 224
Kodanluse päike... *J. Lilienbach* 360
Kodumaa metsades kevade algas... *J. Lõo* 353
Koer lakkus kutsikaid õrnasti... *Juh. Liiv* 288
Koer — sabaotsa püüab ta... *Juh. Liiv* 294
Koidula on koju jõudnud... *Fr. Kuhlbars* 120

Koidutera kinni katta püüda ... *Fr. R. Kreutzwald* 43
Koit istus taeva ääre pääl ... *A. Haava* 235
Koit punab verekarva ... *R. Kamsen* 325
Konn tõsta kullast toolile ... *A. Grenzstein* 184
Kord mäekünkal seisin ... *L. Koidula* 106
Kord Päitsik puskis Punikut ... *J. Tamm* 191
Kord sõitis Joonas Jeerikust ... *J. Lilienbach* 369
Kord uinusin Viru vee rannal ... *J. Kunder* 168
Kui Jakobson «rahvaust» õhutas ... *J. Lilienbach* 363
Kui jumal kõigile õigust teeks ... *A. Haava* 243
Kui kallist kodust läksin ... *M. Veske* 136
Kui kullaorjus läilaks läeb ... *Juh. Liiv* 294
Kui Kungla rahvas kuldsel a'al ... *Fr. Kuhlbars* 118
Kui kuninglikult kõliseb ... *A. Reinvald* 150
Kui laulsid riimi pärast ... *Juh. Liiv* 296
Kui ma alles noorel eal ... *Fr. R. Kreutzwald* 53
Kui ma Peipsi piiril käisin ... *J. Weitzenberg* 69
Kui mina jumal oleksin ... *J. Lilienbach* 355
Kui mina olin veel väikene mees ... *Juh. Liiv* 277
Kui mu kallist isatalu ... *M. Veske* 130
Kui nad istusid koos ... *E. Enno* 335
Kui puhub tuul ... *J. Lilienbach* 363
Kui puhus mu katusekambri tuul ... *A. Haava* 252
Kui sa tuled, too mull' lilli ... *A. Haava* 229
Kui siit pilve piirilt alla vaatan ... *J. Kunder* 165
Kuis olid kaunid noorusrajad ... *V. Ridala* 343
Kuis võid sa rahvast ... *A. Grenzstein* 184
Kui tulevad helged heinakuu päevad ... *J. Lõo* 352
Kui tume veel kauaks ka sinu maa ... *Juh. Liiv* 262
Kui Viljandil vaenlane valvas ees ... *J. Bergmann* 171
Kui ärkavad su jõud ja tõusvad tujud ... *V. Buk* 371
«Kukuloogu!» hüüab kukk ... *L. Koidula* 111
Kuldrannake, mil' jõuab laev su kaldale ... *A. Reinvald* 149
Kurvalt vaatab põllumees ... *J. Tamm* 200
Kus iial käin ja vaatan ... *Fr. R. Kreutzwald* 47
Kus lõpeb meie põllu siht ... *K. E. Sööt* 297
Kus ma kõnnin ... *A. Grenzstein* 185
Kus on rahvas vaik ja vahva ... *L. Koidula* 94
Kust ma laulu lahutasin ... *Fr. R. Kreutzwald* 24
Kust ma laulu luikama ... *L. Koidula* 108
Kust sai laulu minu rinda ... *Juh. Liiv* 292
Kuula: valgusest imelist juttu ... *M. Heiberg* 347
Kuulen ühte nime ... *L. Koidula* 88
Kuu paistab, tähed säramas ... *E. Enno* 332
Kõik sile — kõik riimid ja rütmus ... *A. Haava* 251
Kõrs kahiseb lagedal aasal ... *J. Tamm* 206
Käes kevade. Veel ruskab Loodes vähe ... *V. Ridala* 344
Kõõgis seisab — ootab, ootab ... *A. Haava* 254
Küla aasa kaldal ... *J. Tamm* 192
Küllap ehk ikka mäletate ... *J. Tamm* 218
Küll kevadel on vägev võit ... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Küll nad halba mammonat ... *A. Grenzstein* 186
Küll oli ilus mu õieke ... *A. Haava* 230

Küll on kena kelguga ... *R. Kamsen* 325
Küsisin: mis on raske ... *Fr. R. Faehlmann* 22
Laena mulle kannelt, Vanemuine ... *Fr. R. Kreutzwald* 33
Lahja põld ja kadakane karjamaa ... *R. Kamsen* 326
Laial põllul, seal kus aurab ... *K. E. Sööt* 302
Lapse-ea laul, lapse-ea laul ... *K. E. Malm* 67
Lapsel paljad jalad ... *K. E. Sööt* 299
Lapsuke, mu lapsuke ... *J. Tamm* 202
Laske laulud ladusaste ... *M. Veske* 138
Lauka Madis mõisa poole sõidab ... *J. Tamm* 214
Laula, laula, lepalindu ... *C. R. Jakobson* 126
Lauldes tahan meeles kanda ... *Jak. Liiv* 317
Laulud pisarad on ikka ... *L. Koidula* 107
Lauluke, sõua sa ... *A. Haava* 229
Lehvi muistseid mälestusi ... *Fr. R. Kreutzwald* 34
Leidsin kepitüki ... *J. Tamm* 189
Lenda, lepatriinuke ... *A. Haava* 234
Liigutades, kiigutades ... *L. Koidula* 91
Lind läks magama ... *A. Haava* 234
Looduses on suvi ikka ... *J. Lilienbach* 365
Loomistöö ei sünni ühel korral ... *Fr. R. Kreutzwald* 56
Lumehelbeke tasa, tasa ... *Juh. Liiv* 255
Luule, see ei tule tuulest ... *A. Haava* 233
Lõikavad rukkeid ... *J. Tamm* 218
Lõokene, põllumehe sõber ... *K. E. Sööt* 300
Läbi õrna õhtuõhu ... *Fr. Kuhlbars* 116
Maad mõõdetud täpselt ja arvatud õhk ... *V. Buk* 386
Maga, maga, maimuke ... *L. Koidula* 95
Maga, memme marjuke ... *K. E. Sööt* 313
Maikellukene heliseb ... *Fr. R. Kreutzwald* 47
Ma kõnnin halja lehtmetsa sees ... *K. E. Malm* 66
Ma kõnnin hallil lõpmata teel ... *E. Enno* 336
Ma kõnnin hilisel õhtul ... *K. E. Sööt* 310
Ma lillesideme võtaks ... *Juh. Liiv* 259
Ma olen karjapoisike ... *M. Veske* 143
Ma olen vaga lambatall ... *J. Lilienbach* 361
Ma peaksin seda unustama ... *A. Reinvald* 158
Ma tahaksin mängida mägede pääl ... *M. Heiberg* 348
Ma tean, liig selgesti tean ... *Juh. Liiv* 287
Ma teretan sind, hommik ... *Fr. R. Kreutzwald* 41
Mats alati on tubli mees ... *A. Reinvald* 162
Ma vaatlesin Endla järve ... *Fr. Kuhlbars* 116
Mees tõmbab ja tõmbab, tee libe ... *E. Enno* 331
Meie ei taha olla, ei ole ... *A. Haava* 240
Meie keelt, mis mudapori ... *Fr. R. Kreutzwald* 37
Meie Leenikene tantsib ... *K. E. Sööt* 311
Meie Mikukesel rasked päevad ... *K. E. Sööt* 303
Meie tahame elada ... *J. Lilienbach* 357
Meil aia-äärne tänavas ... *L. Koidula* 77
Meil palju keeletarkasid ... *A. Reinvald* 162
Me joome kohvi, sööme saia ... *A. Haava* 243
Me kaasiku ääres on mägi ... *K. E. Sööt* 310
Me orjapõlves sündisime ... *J. Lilienbach* 366

Mets ja maa on lumest paljad... *K. E. Malm* 62
Mets kohas tumedalt, tõelt... *Juh. Liiv* 255
Me võitlus võrdlemata väerinnal... *V. Buk* 385
Midagi helendab, helgib ja tuikab... *V. Ridala* 341
Miks lendab laine vahu all... *J. Tamm* 190
Miks on mures minu süda... *M. Veske* 130
Miks on paha nii palju... *Fr. R. Faehlmann* 21
Miks sa nutad, lillekene... *L. Koidula* 86
Mina istun toas muredes... *Juh. Liiv* 276
Mina kirjutasin kirja... *K. E. Sööt* 302
Minge üles mägedele... *M. Veske* 129
Minge üles mägedele... *G. Tikerpuu* 389
Minu armas Eestimaa... *K. E. Malm* 61
Minu isamajakene... *J. Lilienbach* 366
Minu luule, sina oled... *Juh. Liiv* 284
Minu peig on kalamees... *A. Haava* 231
Mis ju vahib vainu pealta... *Juh. Liiv* 289
Mis laululaine lahkeste... *L. Koidula* 90
Mis ma täna ei saa... *Fr. R. Faehlmann* 22
Mis mulle jutustad, koidiku tuul... *L. Koidula* 99
Mis mu põues pakitseb... *Juh. Liiv* 278
Mis narrid minust luiskavad... *A. Grenzstein* 186
Mis on, mis paistab kaugel merel... *Juh. Liiv* 256
Mis sa külvad kevade... *A. Grenzstein* 185
Mis sa nopid, neiukene... *A. Haava* 227
Mis sisuga ei jaksand sa... *A. Grenzstein* 184
Mis ustakse, seda ei teata mitte... *A. Reinvald* 150
Mis vara vaikselt minu põues tuikas... *Fr. R. Kreutzwald* 40
Mis ühele suur, see teisele väike... *Juh. Liiv* 294
Mitte igaühele õnneks ei antud... *Juh. Liiv* 283
Mitte meie oma tasu... *L. Koidula* 98
Mitu küüru enesele... *Jak. Liiv* 321
Moodsalt, kunstiliselt püüab... *J. Lilienbach* 366
Moona-Jaani mõisaorjus... *J. Lilienbach* 359
Moor nõudis misjonäri käest... *Juh. Liiv* 295
Mu aeda kontrollima tõttas... *K. E. Sööt* 314
Mu armas kodu, väikene... *Juh. Liiv* 285
Mu haljas Eestimaa, nii vägev... *L. Koidula* 100
Mu isamaa, kui ilus sa... *J. Lilienbach* 367
Mu isamaa, nad olid matnud... *L. Koidula* 81
Mu isamaa on minu arm... *L. Koidula* 80
Mu isa rukkikülvilt tulles voodi heitis... *K. E. Sööt* 312
Muist' magas kuldses kätkis... *Fr. R. Kreutzwald* 23
Mul kannatlik, hea süda on... *Juh. Liiv* 282
Mull' isa lapses rääkis... *C. R. Jakobson* 123
Mu meelen kuldne kodukotus... *A. Rennit* 329
Mu musta kuube kanda... *A. Reinvald* 147
Mure, sinul on nõiutud sidemed... *Juh. Liiv* 279
Muru ehib, metsa lehib... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Must lagi on meie toal... *Juh. Liiv* 270
Mu viimne laul oli õitest... *Juh. Liiv* 284
Mu õnnis isa võttis... *J. Kunder* 167
Mõisahärral palju karja... *K. E. Sööt* 305

Mõtle, mõista, väike vader ... *A. Grenzstein* 183
Mõtted käivad üksipidi ... *Juh. Liiv* 296
Mõõk ühes, piibel teises käes ... *A. Haava* 237
Mäletsejad on kitsed ... *Juh. Liiv* 295
Mänd praksateleb külma käes ... *Juh. Liiv* 274
Mätas — mätas — üks ja teine ... *Juh. Liiv* 288
Mööda lossi varemetest ... *J. Tamm* 190
Müür, mis hakkab pragunema ... *J. Lilienbach* 356
Naabrikülas uhked majad ... *Jak. Liiv* 317
Nad käisivad põllupeenardel ... *Juh. Liiv* 286
Nad riisusid ära ... *J. Lõo* 353
Nad sõitvad koju — eest ära teelt ... *A. Haava* 250
Nad ütlesid, sa kaod ära ... *K. E. Sööt* 308
Nagu klaasist silmadega ... *Jak. Liiv* 322
Naised kangast seadvad ... *Juh. Liiv* 259
Neitsikesed, noorukesed ... *K. E. Malm* 63
Neiu, ennist öösel nägin ... *M.* Veske 132
Neiukene särasilma ... *K. E. Sööt* 298
Nii kui vahuse jõe ... *Kr. J. Peterson* 10
Nii tugevad kui kaljud suures meres ... *Jak. Liiv* 320
Nägin ausaid põlgtud põlves ... *Fr. R. Kreutzwald* 55
Nüüd ast'kem kodadesse laulja järgi ... *Fr. R. Kreutzwald* 48
Nüüd hakkab aeg siis tulema ... *J. Weitzenberg* 71
Nüüd on lugu üsna aval ... *L. Koidula* 111
Nüüd on meie lepik lehtes ... *M. Veske* 141
Nüüd õitsvad kodus valged ristikheinad ... *E. Enno* 333
Nüüd õue! õue! väljad ... *L. Koidula* 86
Oh kanarbik, oh lilleke ... *Juh. Liiv* 274
Oh, maamees, hoia isamaal' ... *Fr. R. Kreutzwald* 42
Oh, millal ju lõhkevad tabad ... *Jak. Liiv* 323
Oh mina mannetu ... *J. Bergmann* 175
Oh minu armas emakene ... *Juh. Liiv* 270
Oh mis ilus on nüüd vaata ... *M. Veske* 134
Oh sa unustud, oh sa põlatud ... *Juh. Liiv* 295
Oh seda kallist pühapäeva ... *Fr. Russow* 57
Oh sõbrad, kartkem kadakat ... *A. Grenzstein* 186
Olen alles noor, kuid silmahaigus ... *K. E. Sööt* 301
On igal looduskevadel ... *Juh. Liiv* 294
On õhtu; päev läeb looja ... *V. Ridala* 345
On üks mees ... *A. Grenzstein* 184
Oo — tal on tarkust küllalt ... *A. Haava* 244
Orjakari ootab päästmist ... *J. Lilienbach* 362
Otsigem südamerahu ... *Fr. Kuhlbars* 121
Paar korda siga küna ümber käis ... *J. Tamm* 205
Paista mulle, lahke päike ... *A. Reinvald* 147
Paju otsast patsatas ... *Juh. Liiv* 286
Palav sui, küll oled omal' pärjaks ... *L. Koidula* 109
Paljud ülistavad ... *V. Mõlder* 400
Pange tõrvikud põlema ... *Fr. R. Kreutzwald* 25
Piiri-päärі pääsukene ... *M. Veske* 141
Pilved sõudvad, kasekohin ... *Juh. Liiv* 278
Plaksutan piirda, nihutan niisi ... *P. Jakobson* 177
Puhtal põrandal ... *Juh. Liiv* 266

Päev raugeb külmalt kevadhalli uttu... *V. Ridala* 345
Päike sõuab, õhtu jõuab... *Juh. Liiv* 280
Raha, raha! anna raha!... *V. Mölder* 401
Riimiga laul on ilus ja sügav... *Juh. Liiv* 296
Rikas sügis täidab salved... *A. Grenzstein* 185
Rikkuses riimid... *Juh. Liiv* 296
Rongatsi Mats läks mõisasse... *J. Tamm* 221
Rutta, rutta, ruunakene... *M. Heiberg* 348
Saaniga sõitsin ma sohinal... *M. Veske* 135
Sa kiidad oma tõerada... *A. Grenzstein* 186
Saks sõitis uhke tõlla sees... *A. Reinvald* 160
Sa magad elus ja magad kirjas... *Juh. Liiv* 295
Sa magad, sa magad, sa magad... *Juh. Liiv* 273
Sa, mets, oled must ja tume... *Juh. Liiv* 281
Sa, mu armas isamaja... *A. Reinvald* 159
Sarv kõlab öösel salaväes... *J. Tamm* 202
Sa tegid riimi kena... *A. Grenzstein* 185
Sa tuiskasid tulemäe tormise jõuga... *V. Buk* 386
Sa unistad valguse ilust... *V. Mölder* 408
Sa õigust endale nõua... *R. Kamsen* 326
Seal kaugel taga Balkani... *P. Jakobson* 180
Seal lõunamaadel, Aafrikas... *A. Reinvald* 151
See aeg, mis enne mind läinud ju... *M. Heiberg* 349
See, kes moondab rahva pimedaks... *A. Grenzstein* 184
See maa ei olnud ta isamaa... *J. Lilienbach* 368
See oli sinu rikkus... *A. Grenzstein* 183
Sellesama päeva valgus... *Kr. J. Peterson* 16
Sest ajast aastaid täis on juba sada... *J. Tamm* 210
Siin kastekuld... *Juh. Liiv* 263
Siis kull küll saagist ilma jääb... *Fr. Kuhlbars* 122
Sind armastan, mina koduta lind... *A. Haava* 250
Sind surmani küll tahan... *L. Koidula* 84
Sinuga olen lainetel lõhkuvail... *Juh. Liiv* 283
Sinuga suurustab päike... *V. Buk* 387
Sugulased peavad pulmi... *Juh. Liiv* 261
Su kuub, see passib minule... *Juh. Liiv* 294
Sula sõuab, sula jõuab... *V. Buk* 387
Sul on — oled osav mees... *Fr. Kuhlbars* 122
Surmal viis on viisisida... *J. Lilienbach* 356
Suur on, jumal, su ramm... *Fr. R. Faehlmann* 21
Suur talu mul küll on... *J. Tamm* 196
Sõber, kes sa sündind Simson... *Fr. R. Kreutzwald* 55
Sõda on leib ja kasulik äri... *J. Lilienbach* 368
Sõit-sõit, sõit-sõit läbi salu... *E. Enno* 339
Sääl, kus lained igavesti... *A. Haava* 249
Sääl, kus lõpeb mõte ära... *A. Grenzstein* 184
Sääl see kehva kandimees... *A. Haava* 242
Säält Läänemere kalda päält... *Fr. Kuhlbars* 117
Süda, kuis sa ruttu tõused... *L. Koidula* 85
Sügise lehed... *Kr. J. Peterson* 12
Sügisetuul... *Juh. Liiv* 289
Tahad kristlan' olla, õpi... *Fr. R. Kreutzwald* 55
Tahad tark sa olla... *Fr. R. Faehlmann* 22

Ta hoolas ametnik — kes tahaks ... *V. Mölder* 404
Ta lendab lillest lillesse ... *Juh. Liiv* 257
Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak ... *K. E. Malm* 66
Talv päästis meid porise sügise käest ... *J. Lilienbach* 365
Talv varjab valge vaibaga ... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Ta palus jumalat ... *J. Lilienbach* 356
Teele, teele, kurekesed ... *Fr. Kuhlbars* 113
Teelt kõrvale! Me käime oma rada ... *R. Kamsen* 328
Teid ma teretan, Eestimaa pojad ... *L. Koidula* 97
Teispool metsa suuri laukaid ... *V. Ridala* 342
Tere, mu vennike Mihkel ... *Fr. R. Faehlmann* 19
Tere, proua, tere, härra ... *K. E. Sööt* 315
Tervis on su kapital ... *A. Grenzstein* 184
Tihane lendab mu aknale ... *Juh. Liiv* 275
Tikk, takk! — otsas meie leivakakk ... *E. Enno* 338
Tohtrihärra, ma olen haige vist ... *A. Haava* 244
Tormides ja surmaohus ... *A. Haava* 241
Torm matab lumehange ... *Fr. R. Kreutzwald* 54
Tudu, tudu, tuvikene ... *Fr. Kuhlbars* 119
Tuhat nägemata silma ... *Juh. Liiv* 257
Tuks, tuks, tuks, tuks ... *A. Haava* 228
Tulin linnast. Lumesadu ... *Juh. Liiv* 258
Tuulehoog lõi vetesse ... *Juh. Liiv* 265
Tõnu tahtis bassi laulda ... *A. Haava* 233
Tõuk muudab värvi toidu järele ... *Juh. Liiv* 294
Täis õiehiilgust aas on nüüd ... *J. Tamm* 207
Täis õite küllust upub metsa vari ... *V. Ridala* 344
Täna on hingede päev ... *J. Lõo* 351
Töö ja võitlemine peavad ... *Fr. R. Kreutzwald* 55
Töölisrahvas, laulud valla ... *V. Mölder* 410
Tööst õitseb org ja mägi ... *Juh. Liiv* 296
Tühi jutt läks rändama ... *Fr. Kuhlbars* 121
Tüki hulkusin Harjumaad ma ... *Fr. Russow* 57
Tütrekene tilluke hüppas ja nõtkus ... *K. E. Sööt* 315
Uhti, uhti, uhkesti ... *A. Grenzstein* 182
Uinu, mu laps ... *Fr. Kuhlbars* 113
Unemõttes huupi sõudes ... *C. R. Jakobson* 124
Unerahu tooja ... *Jak. Liiv* 318
Uni tuleb, ullikene ... *K. E. Sööt* 313
Vaata kalli järve peale ... *Kr. J. Peterson* 13
Vaata, kuidas talupoja elu ... *J. Lilienbach* 355
Vaata, mis paistus sealt Peipsi piirelt ... *M. Veske* 142
Vaatsin kõrget kaske ... *J. Tamm* 191
Vaenelaps nutab üksinda jaaniööl ... *E. Enno* 337
Vaese jäädav varandus ... *A. Grenzstein* 184
Vaigistage kõne kõmu ... *M. Veske* 128
Vaiksed valged hõbelained ... *L. Koidula* 93
Vaikselt sinu haual seisan ... *L. Koidula* 82
Vaimu ette õrnalt tõuseb ... *K. E. Sööt* 307
Vanaema helde, lahke ... *A. Haava* 232
Vana lagund talumaja ... *J. Tamm* 189
Vangi langes vägilane ... *J. Tamm* 207
Vara tööle ... *A. Grenzstein* 184

Veere, värten, vurinaga ... *J. Tamm* 202
Venemaa ... *A. Grenzstein* 183
Vennike kalendritegija ... *Fr. R. Faehlmann* 22
Vildakile vajund tare ... *V. Mölder* 394
Viletsamad vaevakased ... *R. Kamsen* 327
Vist sind jumal saatis taevast ... *Fr. Russow* 59
Voki taga istus ema ... *Jak. Liiv* 322
Voki veereb, voki vurab ... *L. Koidula* 87
Vokk vuriseb, vuriseb, otsata pikk ... *E. Enno* 334
Võeh Leenake, kullalapsuke ... *A. Haava* 248
Väga kaugelt, kaugelt ... *A. Reinvald* 153
Väga palju on veel pori ... *Fr. R. Kreutzwald* 55
Väike kuuseke ... *Juh. Liiv* 293
Väike sinisilma neiu ... *K. E. Sööt* 306
Vändra jõe haljal kaldal ... *M. Veske* 140
Värskeid võsusid ... *J. Lilienbach* 365
Väsinuks end päike jooksis ... *L. Koidula* 95
Õekesed, hellakesed ... *C. R. Jakobson* 125
Õhtu köitis jutuheided ... *E. Enno* 333
Õhtu maile, alla, vajub päike, verevana ... *V. Ridala* 342
Õhtu õhud sõudvad sala ... *M. Veske* 133
Õieke, õieke ... *L. Koidula* 89
Õigust teine ei näe ... *Fr. R. Faehlmann* 22
Õpi elust enesest ... *A. Grenzstein* 184
Õrnalt, hellalt, tasa, tasa ... *Jak. Liiv* 324
Õrn ööbik, kuhu tõttad sa ... *G. Wulff-Õis* 187
«Ärgake!» sa hüüdsid vahvast ... *M. Veske* 127
Ärge unustage laulu ... *K. E. Sööt* 315
Ööbik, ööbik, künnilind ... *Fr. Kuhlbars* 121
Öö nüüd tuleb jälle ... *Fr. Kuhlbars* 115
Ühele meeldivad viljapuu salgad ... *Fr. Kuhlbars* 121
Üksainus kord ja mitte enam ... *A. Haava* 231
Üks eesel leiab teise ära ... *Juh. Liiv* 294
Üksinda pean võõrsil rändama ... *A. Grenzstein* 181
Üks kask meil kasvab õues ... *K. E. Malm* 62
Ükskord oli ühel mehel ... *A. Haava* 247
Ükskord oli üks mees ... *Fr. R. Faehlmann* 22
Üks laevuke lãeb üle vee ... *Juh. Liiv* 262
Üks mõlgutab surma, et leiba ei ole ... *A. Haava* 253
Üks on minul püham koda ... *A. Haava* 240
Üks paigake siin ilmas on ... *L. Koidula* 77
Üks rikas kaupmees seisis ... *J. Bergmann* 174
Üks suu, nii vana ... *Juh. Liiv* 275
Üks tunnikene tukkumist ... *A. Grenzstein* 183
Üle eha ilu sirab ... *M. Veske* 131
Üle hämara, varjudest tume ... *V. Ridala* 341
Üliarmas laps on Teistre Nanna ... *K. E. Sööt* 304
Ütle hääd ja ütle vähe ... *A. Grenzstein* 185

SISUKORD.

Eessõna 5

Kr. J. Peterson.

Kuu (1818)
— Eesti Üliõpilaste Seltsi album VI, 1901 7
Elts ja Tiiu — karjased (1818)
— Sealsamas 8
Laul... (1819)
— Sealsamas 10
Laulja (1819)
— «Noor-Eesti» album II, 1907 10
Rõõmulaul (1819)
— Sealsamas 11
Sügis (1818)
— Sealsamas, III, 1909 . . 12
Karjaste laul (1818)
— Sealsamas 13
Sõprus (1818)
— «Noor-Eesti» ajakiri 1910/11 15
Mardi Luteruse päeval (1819)
— Sealsamas 16
Enn ning Ellu (1819)
— «Noor-Eesti» album V, 1915 17

Fr. R. Faehlmann.

Piibu-jutt (1837—1840)
— Ma-rahva Kalender... 1846 ajastaja päle 19
* (Suur on, jumal, su ramm) (1837—1840)
— Verhandlungen der Gelehrten Ehstn. Gesellschaft II, 4 (1852). Pealkirja all «Vanamehe ohkamine enne elust lahkumist» ilmus «Maa-rahva kalendris» 1861 21
Järvamaa vanamehe õpetused (1837—1840)
— Tarto- ja Võrro-ma rahva Kalender... 1840. ajastaja päle... (ilm. osaliselt) . . 21

Fr. R. Kreutzwald.

Eesti lauluanne
— «Inland» 1846, nr. 24 (ilmus saksa keeles) . . . 23
Laulu loomine
— Verhandlungen der Gelehrten Ehstn. Gesellschaft II, 2 (1848) 24

Sõda (1854)	— 1854[1]	25
Soovituseks	— «Kalevipoeg» 1857 . . .	33
Sissejuhatuseks	— Sealsamas	34
Meie keel (dets. 1857)	— «Tallorahva Postimees» 1857, nr. 25	37
Viru laulik	— «Angervaksad», 1861. . .	39
Noormees jõe ääres (Fr. Schilleri järgi)	— Sealsamas	39
Priiusele (W. Hauffi järgi)	— «Viru lauliku laulud», 1865	40
Laul (E. v. Houwaldi järgi)	— Sealsamas	41
Isamaa laul (M. Vörösmarty järgi)	— «Kasuline Kalender» 1874, pealkirja all «Laul» . . .	42
Kristlastele (J. Witscheli järgi)	— «Rahunurme lilled» II, 1875	43
Koit ja Hämarik (1850)	— «Sakala Lisaleht» 1878, nr. 29	44
Teretus (J. F. Eichendorfi järgi)	— «Sakala Kalender 1880. aasta pääle»	47
Maikelluke ja lilled (Hoffmann von Fallerslebeni järgi)	— Sealsamas	47
Lembitu (J. V. Widmanni järgi)	— 1885	48
Lydia J-le (1868)	— «Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus» I, 1910 . .	53
«Kasulise Kalendri» kuusalmikuid	1852—1868	54
Mõttelaaste	— «Sakala Lisaleht» 1878, nr. 21, «Oleviku Lisaleht» 1882, nr. 19, 36	55

Fr. Russow.

Laisa nädal	— «Ued kandlekeled» 1854 .	57
Näe imet!	— Sealsamas	57
Saks ja maatüdruk (Saksa laulu järgi)	— Sealsamas	59

K. E. Malm.

Isamaa	— «Vana ja uut» 1870 . .	61
Kask (W. Mülleri järgi)	— Sealsamas	62
Kevade	— Sealsamas	62
Neitsikesed, noorukesed	— Sealsamas	63
Varblane tuleb talupojale reheliseks	— «Laulud ja Loud» I, II, 1874	66
Ööbik	— Sealsamas, III, 1884 . .	66
Pääsukeste laul	— Sealsamas	67

J. Weitzenberg.

Tõnis Laks... (1860)	— «Perno Postimees» 1862, nr. 41	69
Vana opmanni nutulaul... (1861)	— 1864	71

[1] Aasta-arv näitab teose ilmumise aega omaette väljaandena.

Kodu (Klaus Grothi järgi) — «Eesti Postimees» 1865, nr. 30 77
Emasüda (Saksa keelest) — «Eesti Postimehhe Juttotubba» 1865, nr. 44 . . 77
Sügise mõtted (E. Geibeli järgi) — «Vaino lilled» 1866 . . . 78
Eesti laul — «Eesti Postimehhe Juttotubba» 1866, nr. 51 . . 79
Teretamine — «Emmajõe õpik» 1867 . . 80
Mu isamaa on minu arm — Sealsamas 80
Mu isamaa nad olid matnud — Sealsamas 81
Mõtted Toomemäel — Sealsamas 82
Sind surmani — Sealsamas 84
Eesti muld ja eesti süda — «Eesti Postimehhe Juttotubba» 1867, nr. 9 . . . 85
Miks sa nutad? — Sealsamas, nr. 30 . . . 86
Tulnud — Sealsamas, nr. 26 . . . 86
Vokilaul (1870) — «Saaremaa onupoeg», 1870 87
Kallim kingitus — «Eesti Postimehe Kalender 1871. aasta peale» . 88
Üürike — Sealsamas 89
Ööbik — Sealsamas 90
Vesi — Sealsamas 91
Suveöösel — «Eesti Postimehe Lisaleht» 1871, nr. 29 93
Kaebus — «Eesti Postimehe Kalender 1878. aasta pääle» . . . 94
Hällilaul — «Eesti Postimees» 1879, nr. 31 95
Hälli ääres — «Eesti Postimehe Kalender 1880. aasta pääle» . . . 95
Teretus — «Eesti Postimees» 1881, nr. 1 97
Puhtad pihud — Sealsamas, nr. 44 . . . 98
Kes on kaevu kaevajad — «Oleviku Lisa» 1887, nr. 10 98
Isamaast ikka — K. A. Hermann, «Laulu ja mängu leht», 1891 . . 98
Jutt — M. Hermann, «Segakoori laulud», 1892 99
Ei jäänud (1868) — «Kogutud luuletused», 1925 100
Eesti sõpru leitaks' ilmas (1870) — Sealsamas 101
Minu armsale taadile (1880) — Sealsamas 103
See on su isamaa — Sealsamas 106
Laulud — Sealsamas 107
Kust ma laulu õppinud — Sealsamas 108
Kevade on sala tulnud — Sealsamas 109
Linataim (Justinus Kerneri järgi) — Sealsamas 109
Meie kass — Sealsamas 111
Kahesugune püüd — Sealsamas 111

Fr. Kuhlbars.

Uinu, mu laps (1867) — «Laulik koolis ja kodus», 1868 113
Teele, teele, kurekesed (1867) — Sealsamas 113
Karjaste hommikulaul (1867) — Sealsamas 114
Õhtulaul (1867) — Sealsamas 115
Vee peal (1867) — Sealsamas 115
Suveõhtul — «Virmalised», 1915 . . . 116
Vanemuise laul Endla-piigast (1868) — «Vanemuine ehk Neljakordne Laulu Lõng», 1870 116
Linda laul (1868) — Sealsamas 117
Vanemuine (1869) — Sealsamas 118
Tudu, tuvike (1886) — K. A. Hermann, «Laulu ja mängu leht» II, 1886 . . 119
Koidulale — «Postimehe» lisaleht 1886, nr. 42 120
Mõttesalme — Ilmunud läinud sajandi lõpu ajakirjanduses . . . 121

C. R. Jakobson-Linnutaja.

Uue elu tõotus — «C. R. Linnutaja laulud», 1870 123
Veel pole kadund kõik — Sealsamas 123
Minu kannikene — Sealsamas 124
Kevadine ilu ja elu — «Kooli lugemise raamat» II, 1875 125
Laula siiski — Kirjas Koidulale 29. okt. 1869 126

M. Veske.

Dr. Kreutzwaldi 70. sündimisepäevaks . . . 1873 127
Pühenduse laul — «Laulud viisidega», 1874 128
Ilus oled isamaa! (B. Sigismundi ainetel, 1873) — Sealsamas 129
Isatalust lahkumine — Sealsamas 130
Võõral maal — Sealsamas 130
Ehatäht ja veli — Sealsamas 131
Rikas orja armuke (1873) — Sealsamas 132
Uinuselaul neiule — Sealsamas 133
Neiude õitsmeaja laul — Sealsamas 134
Kadunud kinnas — Sealsamas 135
Armuvanne allikal — Sealsamas 136
Karjapoisi armuke — Sealsamas 136
Suve pidu (Eesti rahvalaulu järgi) — Sealsamas 138
Kodumaa (1873) — «Laulu-kogu 1880-ma juubeli aasta mälestuseks», 1880 139

C. R. Jakobsoni haud (1882) — «Sakala» 1882, nr. 19 . . 140
Ööbik (1886) — «Oma Maa» 1886, nr 9 . . 141
Pääsuke (1886) — Sealsamas 141
Kevade võit (1887) — «Oma Maa» 1887, nr. 5 . 142
Päikesele (1887) — «Eesti Kirjanduse Esimese Võidupidu Raamat», 1888 142
Ma olen karjapoisike (1873) — «Dr. Veske Laulud», 1899 143
Hõissa, poiss, ja võta naine! (1874) — «Laulud», 1931 144

A. Reinvald.

Musta kuube — «Pärnu Postimees» 1871, nr. 19 147
Palumine — «Villandi laulik» I, 1872 . 147
Küsimised — Sealsamas 148
Pisarad — «Villandi laulik» II, 1875 148
Kuldrannake — Sealsamas 149
Usk ja teadus — «Viljandi laulik» III, 1877 150
Rahvused — Sealsamas 150
Kodukeel — «Virmaline» 1892, nr. 9 . 150
Buuri sõda — «Olevik» 1900, nr. 19 . . 151
Eesti rahva minevik — olevik — tulevik — «Sakala» 1900, nr. 43 . . 153
Unusta? — «Sakala» 1901, nr. 3 . . . 158
Isamaja — «A. Reinvaldi laulud», 1904 159
Võrtsjärve peal — Sealsamas 160
Juba jälle — Sealsamas 161
Keeletargad — Sealsamas 162
Müts maha! — Meie Matsi Pilke- ja naljalaulud», 1906 162

J. Kunder.

Munamäel — «Kümme laulu», 1876 . . 165
Leinaja (Rootsi rahvalaulu järgi) — Sealsamas 166
Eesti mäel — «Sakala» lisa 1883, nr. 40 167
Kuningas Kalev — «J. Kunder'i Algupäralised luuletused», 1890 168

J. Bergmann.

Ustav Ülo — M. J. Eisen, «Eesti luuletused», 1881 171
Taara pidud tagaselja — «J. Bergmanni Laulud», 1901 173
Lese silmapisar — Sealsamas 174
Vaenelaps — Sealsamas 175

P. Jakobson.

Kangrulaul — «Oilme nupukesed», 1881 . 177
Igatsus kodusse — «Luuletused» I, 1884 . . 178
Eesti soldati surm Bulgaarias — Sealsamas 178
Lahkumine Slivnost — Sealsamas 180

A. Grenzstein-Piirikivi.

Võõrsil — Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1878 . . . 181
Viisk, põis ja õlekõrs — A. Piirikivi, «Laulud ja salmid», 1888 182
Mõistatus — «Eesti Lugemise-raamat» I, 1887 183
Mõttesalme — «Esimesed luuletused», 1877; «Laulud ja salmid», 1888; «Politika kirjavara» 1899, nr. 11 ja kaasaegne ajakirjandus 183

G. Wulff-Õis.

Ööbikule — «Eesti Postimehe» lisa 1894, nr. 16 187

J. Tamm.

Kõrts (1882) — «Sakala» 1882, nr. 22 (pealkirja all «Vana maja») . 189
Kepitükk (1882) — «Virulane» 1883, nr. 31 . 189
Allika vastus (1882) — Sealsamas, nr. 45 190
Laine (1883) — «Virulane» 1884, nr. 21 . . 190
Punik (1886) — «Oma Maa» 1886, nr. 5 . 191
Kask (1882) — «Virulase» lisa 1888, nr. 27 191
Ahervare (1884) — «Valguse» lisaleht 1888, nr. 10 192
Odavad orjad (1889) — «Oma Maa» 1889, nr. 9 . 196
Põuasel põllul (1882) — «Ärganud hääled» I, 1892 200
Õlle unenägu (1882) — Sealsamas 201
Ketramas (1883) — Sealsamas 202
Hällis — Sealsamas 202
Ärkvel (1884) — «Ärganud hääled» II, 1892 202
Orjakivi (1886) — Sealsamas 204
Siga (1886) — Sealsamas 205
Kõrs (1889) — «Postimees» 1893, nr. 282 206
Kilin-kõlin (1893) — «Postimees» 1894, nr. 140 207
Kirp ja inimene (1893) Sealsamas, nr. 146 . . . 207

Kurja küüsis (1897) — «Postimees» 1898, nr. 171 209
Dr. Fr. Kreutzwaldi mälestusele (1903) — «Postimees» 1903, nr. 278 210
Vanne (1891) — «Lugulaulud», 1914 . . . 213
Rõõvli heategu (1893) — Sealsamas 214
Ema-armastus (1894) — Sealsamas 218
Moksi Jõõva (1894?) — Sealsamas 218
Rongatsi Mats (1898) — Sealsamas 221
Kõrtsi ees (1903?) — Sealsamas 224

Anna Haava.

Kõik kallile — «Postimees» 1887, nr. 29 . 227
Nõmmelill — «Luuletused» I, 1888 . . 227
Tuksuv süda — Sealsamas 228
Lauluke — «Postimees» 1889, nr. 8 . 229
Kui sa tuled, too mull' lilli — «Postimehe» lõbu-lisa 1889 229
Ei saa mitte vaiki olla — «Luuletused» II, 1890 . . 229
Küll oli ilus mu õieke — Sealsamas 230
Ööbiku surm — Sealsamas 230
Kalamehe mõrsja — Sealsamas 231
Üksainus kord — Sealsamas 231
Sinu vanaema — «Postimees» 1892, nr. 96 232
Ei tule luule tuulest — «Postimehe» lõbulisa 1894 233
Tõnu tahtis bassi laulda — Sealsamas 233
Lind läks magama — «Luuletused» III, 1897 . . 234
Lenda, lepatriinuke — Sealsamas 234
Koit istus taeva ääre pääl — Sealsamas 235
Järv leegib eha paistel — Sealsamas 236
Mõõk ühes, piibel teises käes (1902) — «Linda» 1903, nr. 8 . . . 237
Ilmar ise — «Elu» jutunurk 1905, nr. 3 238
Mihkel ja Miina — «Linda» 1905, nr. 35 ja 36 239
Meie — Sealsamas, nr. 33 ja 34 . 240
Üks on minul püham koda — «Lained», 1906 240
Oh kodumaa! — Sealsamas 241
Tormides ja surmaohus — Sealsamas 241
Kandimees — Sealsamas 242
Kohus — Sealsamas 243
Kui jumal kõigile õigust teeks — Sealsamas 243
Tal on tarkust küllalt — Sealsamas 244
Kas on veel rohtu, mis avitab — Sealsamas 244
Tindipott — Sealsamas 247
Vai sedasi suad mehele — Sealsamas 248
Noored raugad — «Elu» 1908, nr. 140 . . . 249
Sääl kord kasvab kaunis kodu — Sealsamas, nr. 170 . . . 249
Sa, minu püha kodumaa-pind — «Põhjamaa lapsed», 1913 . 250
«Kultuurikandjad» — Sealsamas 250
Valitud kunst — Sealsamas 251
Kel kodu ei ole — «Meie päevist», 1920 . . 251

Kui puhus mu katusekambri tuul — «Meie päevist», 1920 . . . 252
Nii rikkust ja vaesust — Sealsamas 253
Köögis seisab — «Luuletuskogu», 1924 . . 254

Juhan Liiv.

Mets kohas (1887) — «Olevik» 1891, nr. 45 . . 255
Lumehelbeke — Sealsamas, nr. 46 255
Nõmm — «Postimees» 1903, nr. 291 256
Tulevik — «Postimees» 1904, nr. 1 256
Ta lendab mesipuu poole — «Linda» 1905, nr. 15 ja 16 257
Kevade lähenemine — Sealsamas, nr. 17 ja 18 . 257
Rändaja — Sealsamas, nr. 23 ja 24 . 258
Ma lillesideme võtaks — «Noor-Eesti» album II, 1907 259
Kangas — «Eesti Kodu» 1908, nr. 19 259
Hõlpsam on mägesid tõsta (1909) — «Postimees» 1909, nr. 56 260
Sugulased (1908) — Sealsamas, nr. 296 . . . 261
Kui tume veel kauaks ka sinu maa (1894) — «Luuletused» 1909 . . . 262
Üle vee (1896) — Sealsamas 262
Üks suvepäev (katkendeid) (1896) — Sealsamas 263
Lehed lang'sid (1897) — Sealsamas 265
Rukkivihud rehe all (1897—1903) — Sealsamas 266
Must lagi on meie toal — Sealsamas 270
Emale — Sealsamas (Esimesed 4 salmi ilm. «Perekonnalehes» 1908, nr. 48) . . . 270
Läänemere lained — Sealsamas 273
Kes meeldida tahab — Sealsamas 273
Kanarbik — Sealsamas 274
Külm — Sealsamas 274
Talvine tihane — Sealsamas 275
Üks suu — Sealsamas 275
Omakasu (1897—1899) — I: «Päevaleht» 1910, nr. 134; II: «Edasi» 1953, nr. 151 . 276
Helin (1910) — «Päevaleht» 1910, nr. 54 . 277
Pilved sõudvad, kasekohin (1896) — «Noor-Eesti» album V, 1915 278
Laulikutele (1896) — «Luuletused» 1919 . . . 278
Mure I, II (1896) — «Luuletused», I: 1919, II: 1926 . . . . . 279—280
Mets (1896) — «Luuletused» 1919 . . . 281
Mul kannatlik, hea süda on (1900) — Sealsamas 282
Hällilaul (1908) — Sealsamas 282
Sinuga ja sinuta — Sealsamas 283
Mitte igaühele — Sealsamas 283
Minu luule (1896) — «Luuletused» 1926 . . . 284

Mu viimne laul (1896) — «Luuletused» 1926 284
Sügisene kodu (1896) — Sealsamas 285
Tulen, tulen! (1900) — Sealsamas 286
Isad ja pojad (1900) — Sealsamas 286
Eile nägin ma Eestimaad (1904) — Sealsamas 287
Isamaale (1906) — Sealsamas 287
Koer (1910) — Sealsamas 288
Mätas — mätas — üks ja teine — Sealsamas 288
Sügis — Sealsamas 289
* * (Mis ju vahib vainu pealta) * (1908) — «Edasi» 1953, nr. 151 . . 289
Kerjaja (1908) — Teosed, 1954 291
* * (Kust sai laulu minu rinda) * — Teosed, 1954 292
Kuuseke — Teosed, 1954 293
Killud — «Luuletused» 1919, 1926 . 294

K. E. Sööt.

Endised vaimud (1886) — «Oma Maa» 1887, nr. 1 . 297
Nõel (1886) — «Aasa õied» I, 1890 . . . 298
Malemäng (1889) — Sealsamas 299
Lapsel paljad jalad (1889) — Sealsamas 299
Varas (1890) — «Aasa õied» II, 1891 . . 300
Lõokesele (1890) — Sealsamas 300
Haiged silmad (1891) — «Olevik» 1892, nr. 1 . . . 301
Saladused (1892) — Sealsamas, nr. 33 . . . 302
Kukeristi peremees (1893) — «Olevik» 1893, nr. 32 . . 302
Meie Mikukene ohkab (1892) — «Rõõm ja mure», 1894 . . 303
Teistre Nanna (1895) — «Saatus», 1899 304
Minu lein (1895) — Sealsamas 305
Palju (1895) — Sealsamas 305
Lauljad (1897) — Sealsamas 306
Annetuseks ema kalmule (1898) — Sealsamas 307
Mälestus — «Mälestused ja lootused», 1903 307
Nad ütlesid (1901) — Sealsamas 308
Kevadele vastu (1902) — Sealsamas 309
Metsateel (1902) — Sealsamas 310
Allik (1903) — Sealsamas 310
Meie Leenikene tantsib (1903) — Sealsamas 311
Näojume pimedas kahvatab (1910) — «Kodu» 1921 311
Isa mälestuseks (1916) — «Postimees» 1916, nr. 205 312
Häiu, lahke lapsukene (1915) — «Lapsepõlve Kungla», 1923 313
Maga, memme marjuke (1915) — Sealsamas 313
Uni tuleb (1916) — Sealsamas 313
Tindilind (1937) — «Kuusirbi õsu», 1937 . . 314
Enne ja pärast (1937) — Sealsamas 315
Vastutaja (1910) — «Kogutud luuletused», 1942 315
Kallim aare (1938) — Sealsamas 315

Jakob Liiv.

Küllalt — Jakob Liiv'i Laulud 1900 . 317
Naabrikülas — Sealsamas 317
Õhtul — Sealsamas 318
Rahu (1904) — «Kirjatööd» I [1906] . . . 319
Mehed — Sealsamas 320
Mänd ja kadakas — Sealsamas 320
Roomajad (1906) — «Eesti Kodu» 1908, nr. 24 . 321
Kodukoolis (1906) — Sealsamas, nr. 3 322
Nagu klaasist silmadega (1906) — Kirjatööd II, 1910 . . . 322
Millal? (1906) — Sealsamas 323
Talv (1906) — Sealsamas 324

R. Kamsen.

Talvel — «Lasteleht» 1904, nr. 2 . . 325
Hall — «Postimees» 1906, nr. 182 325
Murede maa — «Noor-Eesti» album II, 1907 326
Sa õigust endale nõua! — «Elu» 1908, nr. 155 . . . 326
Heinakuu öö — Sealsamas, nr. 191 . . . 327
Teelt kõrvale! — «Eesti luuleilm», 1913 . . 328
Lehepärg Juhan Liivi hauale (1913) — «Päevaleht» 1913, nr. 276 328

A. Rennit.

Kodune kotus — «Nurmelt ja niidult», 1894 329

E. Enno.

Vaene mees — «Laste-rõõm» 1906, nr. 1 . 331
Juss oli väike peremees — Sealsamas 331
Tibukese unenägu — Sealsamas, nr. 7 332
Kojuigatsus — «Uued luuletused», 1909 . 333
Õhtu kodutalus — Sealsamas 333
Võiks otsast alata — «Hallid laulud», 1910 . . 334
Kolm eite — Sealsamas 335
Rändaja õhtulaul — Sealsamas 336
Vaenelaps jaaniööl — Sealsamas 337
Tikk, takk! (1918) — «Kadunud kodu», 1920 . . 338
*** (Aha ai, aha pai) (1919) — Käsikiri 339
Hilissuvi (1933) — «Valitud värsid», 1937 . . 339

V. Grünthal-Ridala.

Talvine õhtu — «Noor-Eesti» album I, 1905 341
Kevade tunne — «Laulud», 1908 341

Luitel	— «Laulud», 1908	342
Rannamaastik	— «Noor-Eesti» ajakiri 1910/11	342
Noorusmaa	— «Kauged rannad», 1914 .	343
Kevade 12	— Sealsamas	344
Suvi	— Sealsamas	344
Lujged	— Sealsamas	345
Kaks pihla I	— «Tuules ja tormis» [1927]	345

M. Heiberg.

* (Kuula: valgusest imelist juttu)	— «Murelapse laulud», 1906	347
Ju kumab koit	— Sealsamas	347
Elurõõm	— Sealsamas	348
Kündja laul	— Sealsamas	348
Kauguse poole	— «Luule», 1913	349

J. Lõo.

Hingede päev	— «Nägemised», 1916 . . .	351
Kodu	— Sealsamas	352
Kodumaa metsad	— Sealsamas	353
Kerjus	— Sealsamas	353
Seatapp	— Sealsamas	354

J. Lilienbach.

Jüripäeval	— «Teataja» naljalisa 1903; «Meie Sõna» I, 1911 . .	355
Paroodia	— «Nalja Madis» I, 1903 (pealkirja all «Ilmasüüta soov»)	355
Lagunev müür	— «Teataja» lisaleht «Kirjandus ja teadus» 1904 .	356
Variser	— Sealsamas	356
Viiesugune suremine	— «Tiiu Tasane» 1906, nr. 3 .	356
* (Meie tahame elada)	— «Edasi» II, 1906	357
Ausus ja õigus	— Meie Mats» 1906, nr. 14 .	358
Moona-Jaan	— «Edu» 1906; «Aasta» V, 1916	359
Kodanluse päike	— «Kuulipilduja» 1906/1907	360
Lambatall	— «Kogupauk» 1907	361
Koit	— «Ommikulaulud», 1909 . .	362
Ärapäästja	— Sealsamas	362
Meie püüe	— Sealsamas	363
Siis ja nüüd	— Sealsamas	363
Pimedusevõimus	— Sealsamas	364
Koor ja sisu	— Sealsamas	364
Hävitavad jõud	— Sealsamas	365
Ajamuutused	— Sealsamas	365

Must talv	— «Ommikulaulud», 1909 . .	365
Vabadusevõitlejad	— Sealsamas	366
Minu isamajakene	— «Edasi» III, 1910	366
«Kunstnikule»	— Sealsamas	366
Mu isamaa	— Sealsamas	367
Ilma isamaata (1914)	— «Edasi» VIII, 1914/1915	368
Tõsi-isamaalastele	— «Edasi» IX, 1915/1916 . .	368
Meil tuleb abi jumalast	— «Klassivõitlus» 1923, nr. 44	369
Laulik	— «Külvaja» kalender 1925 .	369

V. Buk.

Siis	— «Edasi» IV, 1911	371
Lina (1913)	— «Narva Kiir» 1913, nr. 24—27, ka omaette teosena 1913	371
Detsember (1924)	— «Klassivõitlus» 1925, nr. 69—70	385
Proletaarne revolutsioon	— Sealsamas, nr. 67—68 . .	386
Peremeestele	— Sealsamas, nr. 63—64 . .	386
Sula sõuab, sula jõuab	— «Sula» 1926	387
Mai	— Sealsamas	387

G. Tikerpuu.

Isamaa laul	— «Tapper» 1906, nr. 4 . .	389
Vanemuine laulupidul	— «Kilk» 1912, nr. 11 . . .	390

V. Mölder-Proletaarlane.

Minu püüded	— «Ulak» 1908, nr. 2 (pealkirja all: «Minu soovid»)	393
«Tõe»-kuulutajatele	— Sealsamas, nr. 3	393
Eluvarjud	— Sealsamas, nr. 4	394
Minu lapsepõli	— Sealsamas, nr. 7	400
Talumehe häda	— «Sõnajalad», 1910 . . .	401
Kilpla kangelased	— Sealsamas	402
Nende soov	— Sealsamas	404
Jõulupildid	— Sealsamas	404
Kõhklejale	— Sealsamas	408
Ei palu (1926)	— Käsikiri	408
Meil on isamaa	— «Saarte Hääl» 1940, nr. 21	410

Selgitavaid märkusi 411
Luuletuste esivärsside register 415

АНТОЛОГИЯ
ЭСТОНСКОЙ ПОЭЗИИ
I

На эстонском языке

Оформление А. Коэметса

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантеэ 10

*

Toimetaja E. Elisto

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja O. Kasemets

Korrektorid E. Valdna ja S. Kõiv

Ladumisele antud 13. IV 1955. Trükkimisele antud 5. IX 1955. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 27,25 + 31 lisalehte. Arvutuspoognaid 24,86. Trükiarv 9000. MB-15536. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tän. 40/42. Tellimise nr. 1317.

Hind rbl. 14.10

7—4

A
20852
119993

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00358669 2